

2018

BELA KNJIGA O PREVAJANJU 2018

Premiki na področju prevajanja, tolmačenja, podnaslavljanja in lektoriranja v Sloveniji

Ljubljana 2018

Kaj je Bela knjiga o prevajanju in zakaj jo potrebujemo

Bela knjiga je dokument, ki celovito predstavi izbrani problem ali področje, pa tudi predloge za njegovo izboljšanje. V slovenskem prostoru jih večinoma izdajajo ministrstva in državni organi (*Bela knjiga o pokojninah*, 2016; *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju*, 2011), pogosto jih izdaja tudi Evropska unija (zadnje leta 2017, *Bela knjiga o prihodnosti Evrope*). V zadnjem času s pripravo takšnih dokumentov z javnostmi komunicirajo korporacije, ki skušajo reševati konkretne težave, predlagajo rešitve, pa tudi rezultate, ki koristijo njihovim strankam.

Bela knjiga o prevajanju 2018: premiki na področju prevajanja, tolmačenja, podnaslavljanja in lektoriranja v Sloveniji (krajše: **Bela knjiga o prevajanju**) predstavlja stanje, analizo, systemske in posamične izzive ter primere dobre prakse na izjemno pomembnem, a pogosto prezrtem področju jezikovnih poklicev/svetovalcev v Sloveniji in jih umešča v širši, evropski okvir. Čeprav v njej prevladuje tematika prevajanja in tolmačenja, je zasnovana široko, tudi z vključevanjem lektorjev kot jezikovnih svetovalcev, saj gre za področja, ki se med seboj prepletajo in dopolnjujejo.

Poglavitni cilj vseh, ki smo pri pripravi Bele knjige o prevajanju 2018 sodelovali, je opisati specifiko in razmere na področju jezikovnih poklicev, predvsem prevajalk in prevajalcev, tolmačk in tolmačev ter lektorice in lektorjev, ter s tem postati glas mnogih posameznic in posameznikov, ki so večinoma samozaposleni, mnogi pa delajo v vse bolj prekarjih razmerah. Obenem želimo opozoriti na težave, s katerimi se jezikovni praktiki srečujemo, predvsem pa, tudi s predstavitevjo nekaterih primerov dobre prakse, nakazati nekaj rešitev in zanje poiskati ustrezne sogovornike. Pomemben cilj priprave tega temeljnega dokumenta je priznanje pomena naših poklicev in dela, ki ga opravljamo. Ob naslov pričujoče bele knjige smo zapisali letnico 2018, ker želimo pregled stanja po eni strani zamejiti, po drugi strani pa odpreti novim, poznejšim dokumentom.

Želimo si, da bi Bela knjiga o prevajanju postala temeljno besedilo vseh, ki se z jezikovnimi poklici in jezikovnimi praktiki srečujejo: prevajalk in prevajalcev, tolmačk in tolmačev, lektorice in lektorjev, pa tudi vseh njihovih uporabnikov in sodelavcev. Zato je namenjena vsem Slovencem, še posebej pa vsem tistim, ki odločajo o jezikovni, krojijo kulturno, gospodarsko, pravosodno, notranjo in zunanjo politiko ter odločajo o smernicah in kriterijih javnega naročanja.

Bela knjiga o prevajanju je prvi in doslej edini takšen dokument v našem prostoru, ki se prevajanja, tolmačenja, podnaslavljanja in lektoriranja loteva celostno in povezovalno, z upoštevanjem vseh poglavitnih deležnikov v Sloveniji. Zato ni nepomembno, da so pri njeni pripravi sodelovala vsa slovenska prevajalska društva in združenja: Društvo slovenskih književnih prevajalcev, Društvo znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije, Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije, Društvo slovenskih filmskih in televizijskih prevajalcev, Združenje stalnih sodnih tolmačev in pravnih prevajalcev Slovenije SCIT, Lektorsko društvo Slovenije, zadruga Soglasnik, pa tudi vse slovenske univerze.

Ožji pripravljalni odbor Bele knjige o prevajanju 2018 so sestavljali: Barbara Pregelj, Andreja Kalc, Kristina M. Pučnik, Andreja Skarlovnik Zihelr, Nada Primožič, Jana Zidar Forte, Elida Hamzič, Viktorija Osolnik Kunc in Marko Funkl. Prispevke zanj je napisalo 41 avtoric in avtorjev, pri njeni pripravi pa je sodelovalo še več kot 75 drugih sodelavk in sodelavcev.

Kazalo

Kaj je Bela knjiga o prevajanju in zakaj jo potrebujemo	5
UVOD	8
Barbara Pregelj: Za priznanje prevoda v slovenski kulturi in družbi	9
(NOVE) OBLIKE PREVAJANJA	16
Agnes Pisanski Peterlin: Znanost v prevodu	17
Barbara Vodopivec: Znanost med nacionalnim in globalnim – nekaj misli o prevajanju v znanosti	20
Marija Zlatnar Moe, Tamara Mikolič Južnič, Tanja Žigon: Vloga prevajalca v postopku prevajanja in izdaje književnega dela	22
Jasmina Markič: O tolmačenju in tolmačih	25
Marta Biber: Tolmačenje kot delo sodnega tolmača	28
Olga Shrestha: Prevajanje za državne institucije	32
Nike K. Pokorn: Potreba po skupnostnih prevajalcih in tolmačih za potrebe zdravstva v Sloveniji	34
Ana Beguš: Tehnologija v prevajanju: od prevajalcev k prevajalnikom	37
INFRASTRUKTURA SLOVENSKEGA PREVAJANJA, TOLMAČENJA IN LEKTORIRANJA	39
Andreja Skarlovnik Ziherl: Pregled delovanja strokovnih društev in združenj prevajalcev, tolmačev in lektorjev	40
Jana Zidar Forte: Poklici (med)jezikovnega posredovanja: izobraževanje in zaposlitvene možnosti	48
Amalija Maček in Mojca Schlamberger Brezar: Oddelek za prevajalstvo na Filozofski fakulteti UL	52
Simon Zupan: Študij prevajanja in tolmačenja na Univerzi v Mariboru	55
Ana Beguš: Program Jezikovno posredovanje in prevajanje na Fakulteti za humanistične študije UP	57
Rok Dovjak in Maja Sužnik: Izobrazbena podstat lektoriranja – študij slovenistike v Sloveniji	58
STATUS SLOVENSKEGA PREVAJANJA, TOLMAČENJA IN LEKTORIRANJA	64
Barbara Pregelj: Nekaj podatkov za oris profila slovenskih prevajalk in prevajalcev	65
Tamara Mikolič Južnič: Slovenski prevajalski trg: pregled stanja	78
Tina Perić in Maša Dolanc: Povprečna prevajalka dela vedno, pa naj bo vikend, praznik, noč ali dopust	83
Kristina M. Pučnik: Anketa Lektorskega društva Slovenije o vrednotenju lektorskih storitev	85
Mojca Šorli: Jezikovna opremljenost na področju prevajanja, tolmačenja in jezikovne mediacije	88
Urška P. Černe in Gašper Malej: Portreti slovenskih književnih prevajalk in prevajalcev	95
Nada Primožič: Prevajalci mimo anket	98
Barbara Pregelj: O čem govorijo ankete med prevajalci in lektorji	101

SISTEMSKI IZZIVI	104
Mojca Šorli: Slovenska jezikovna politika: status jezikovnih delavcev in delavk v dobi tehnologije in digitalne humanistike	105
Borut Brezar: O prekarnosti (v prevajalskem poklicu)	110
Nada Primožič, Kristina M. Pučnik: Vrednotenje storitev prevajalcev in lektorjev	112
Jernej Kaluža: Servisiranje samozaposlenih v kulturi in kreativnih industrijah	117
Sonja Robnik: Senčne plati feminizacije poklica: ali se lahko zgodijo tudi prevajanju?	120
Tamara Mikolič Južnič: Analiza spolne strukture slovenskih literarnih prevajalcev	122
SPECIFIČNI IZZIVI	126
Mateja Seliškar Kenda in Jakob J. Kenda: Ključni elementi korektne avtorske pogodbe za izdajo prevoda literarnega dela	127
Tanja Petrič, Iztok Ilc, Đurđa Strsoglavac: O knjižničnem nadomestilu	131
Tamara Mikolič Južnič: Finančna uspešnost prevajalskega sektorja	134
Polona Mertelj: Pregled razmer na področju prevajanja avdiovizualnih vsebin	137
Kristina M. Pučnik: Lektorska licenca in drugi poskusi regulacije poklica	139
Viktorija Osolnik Kunc: Neformalno izobraževanje prevajalcev v Sloveniji	142
Kristina M. Pučnik: Zdravstveni vidik dejavnosti specializiranih jezikovnih uporabnikov	145
PRIMERI DOBRE PRAKSE	146
Katja Benevol Gabrijelčič: Virtualno povezovanje prevajalcev – zakaj in kako	147
Tanja Petrič: Mednarodni prevajalski seminarji slovenske književnosti	149
Nataša Hirci: Praktično usposabljanje študentov Oddelka za prevajalstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani	151
Maša Dolanc: Jezikovna zadruga Soglasnik ni samo še eno prevajalsko podjetje	154
Iztok Ilc: CEATL	155
Amalija Maček in Sandro Paolucci: EULITA – European Legal Interpreters and Translators Association	157
Špela Vintar: Digitalno jezikoslovje kot odziv na spreminjajoče se potrebe po jezikovnih storitvah	158
Nataša Sinovec: Tegobe sedečega dela in kako se jim izogniti	160
SKLEP	170
Predlogi za izboljšanje položaja prevajanja v Sloveniji ter ureditev statusa prevajalk in prevajalcev, tolmačk in tolmačev ter lektorice in lektorjev	171
O AVTORJIH PRISPEVKOV	176

UVOD

Za priznanje prevoda v slovenski kulturi in družbi

Bela knjiga o prevajanju je predstavitev specifične in artikulacija potrebe po večjem priznanju prevoda v slovenski kulturi in družbi. Nastala je iz zavedanja našega konkretnega prostora in časa, pa tudi okoliščin, v katerih prevodi nastajajo. Tak pogled se tudi v prevodoslovju vse bolj uveljavlja in je nujen za »celostno razumevanje prevajanja kot prakse, prevajalca kot akterja in dejavnikov, ki vplivajo na nastanek in življenje prevoda kot izdelka« (Zlatnar Moe idr. 2017: 20).

Prevajanje je avtorsko delo in mu kot takšnemu varstvo v 60. členu zagotavlja Ustava Republike Slovenije. Je tudi temeljna človekova pravica, opredeljena v 27. členu Splošne deklaracije o človekovih pravicah. Ravno tako kot velja za druge človekove pravice, si je treba tudi pri priznanju prevajanja kot avtorskega dela vedno znova prizadevati za varovanje z njim povezanih moralnih, pa tudi materialnih avtorskih pravic.

Položaji in odnosi znotraj kulturnega polja namreč niso nekaj vnaprej določenega in dokončnega, pač pa področje, kjer stalno nastajajo napetosti in nasprotja (Bhabha 2006: 92). Zato ne preseneča, da je upoštevanje simbolnega, zgodovinsko utemeljenega pomena prevajanja današnji slovenski družbi vse večji izziv. Enako velja za njegovo materialno plat, kar ima povsem konkretne bivanjske posledice na življenje prevajalk in prevajalcev, torej na človeški kapital. In ravno zato velja razmislek o prevajanju, zapisan v Beli knjigi o prevajanju, deliti z javnostmi.

Uvodoma želim opozoriti na temeljne vidike prevajanja v Sloveniji, ki so tudi glavna tematska sidrišča in izhodišča pričujoče bele knjige: avtorske pravice in ustrezno vrednotenje intelektualnega dela, ki izhajajo iz zgodovinskega pomena in konstitutivnega značaja prevajanja v slovenski kulturi in družbi nasploh ter zavedanja pomena prevajalk in prevajalcev pri dejavnem posredovanju naše nacionalne identitete v globaliziranem svetu.

Prevajanje kot avtorsko delo

Prevajanje je avtorsko delo in kot takšno opredeljeno v [Zakonu o avtorski in sorodnih pravicah](#) (ZASP). Tako 5. člen ZASP določa, da so avtorska dela individualne intelektualne stvaritve na področju književnosti, znanosti in umetnosti, izražene na kateri koli način. Drugi odstavek 5. člena navaja značilne primere varovanih del, za opredelitev dela kot avtorskega, piše v mnenju [Prevajanje in tolmačenje kot avtorsko delo](#) strokovnjakinja za avtorsko pravo Urša Chitrakar, pa morajo biti izpolnjeni vsi pogoji, ki jih zakon določa v 1. odstavku 5. člena, in sicer:

- individualnost, kar pomeni, da mora delo imeti pečat avtorjeve osebnosti (imeti mora lastnosti, ki ga ločujejo od drugih del ali nevarovanih stvaritev);
- delo mora biti intelektualna stvaritev, torej plod človekove intelektualne dejavnosti;
- delo se mora uvrščati v književnost, znanost in umetnost (ta področja se v avtorskem pravu razlagajo široko) ter
- delo mora biti kakor koli izraženo (zaznavno za človeške čute).

Zakon v 9. členu določa tudi, katera dela so izvzeta iz avtorskopravnega varovanja. Za področje prevajanja takšna omejitev velja za uradno objavljena besedila zakonodajnega, upravnega in sodnega področja. Urša Chitrakar opozarja še, da za kvalifikacijo avtorskega dela ni treba, da je kjer koli registrirano, objavljeno ali fiksirano na materialnem nosilcu, pa tudi ne, da delo dosega umetniško ali estetsko vrednost. Pomembno ni niti, kolikšen je njegov obseg, pa tudi ne, kolikšna količina truda je bila vložena v njegovo ustvarjanje.

Nadalje slovenska strokovnjakinja za avtorsko pravo posebej poudarja, da je »prevajanje in tolmačenje varovano kot avtorsko delo pod pogojem, da gre za individualno intelektualno stvaritev avtorja, ki izpolnjuje pogoje,

predpisane v 5. členu ZASP. To pomeni, da je kot avtorsko delo lahko varovan le tisti prevod ali tolmačenje, ki je individualno (izvirno) delo, ki je plod človekove umske dejavnosti (ne pa npr. samodejna pretvorba besedila z računalniškim programom), ki se uvršča v področje književnosti, znanosti ali umetnosti in je kakor koli izraženo (npr. lahko gre za pisni prevod besedil, podnaslavljanje, za simultano ali konsektivno ustno tolmačenje).

V prvem odstavku 7. člena ZASP je določeno, da so prevodi, priredbe, aranžmaji, spremembe in druge predelave prvotnega avtorskega dela ali drugega gradiva, ki so individualna intelektualna stvaritev, samostojna avtorska dela. Komentatorji ZASP pojasnjujejo, da so prevodi jezikovne predelave, ki so posebej pomembne in zato lahko uživajo poseben status po mednarodnem konvencijskem pravu. Za avtorskopravno varstvo prevodov ni pomembno, ali je prvotno delo tudi avtorsko, saj je kot avtorsko delo varovan tudi prevod »drugega gradiva« (npr. prevodi jedilnih listov, navodil za uporabo ali prevodi uradnih besedil, ki niso varovana kot avtorsko delo).« ([točka 3.1 navedenega besedila](#)).

Prevajanje kot ustanovitveno dejanje slovenske književnosti, književnega jezika in kulture

Prevodoslovne študije, ki se opirajo predvsem na teorije polisistemov, pojasnjujejo, da je poseben status prevajanja v Sloveniji povezan s perifernim položajem slovenske literature in kulture v svetu, saj so vse (številčno) majhne književnosti prevodno usmerjene in v njih med vsemi izdanimi knjižnimi naslovi število prevodov presega število izvirnih naslovov (Ožbot 2006; Ožbot 2011). To trenutno sicer ne velja za področje celotne knjižne produkcije v Sloveniji, saj je bilo v letu 2017, ko je po podatkih, dostopnih na spletni strani [NUK-a](#), izšlo 5627 knjig, razmerje v korist izvirnega ustvarjanja torej 64 % in 36 %. Obratno sorazmerje se je še ohranilo na področju mladinske književnosti, kjer se, kot kažejo vsakoletni priročniki za branje kakovostnih knjig, ohranja razmerje pribl. 60–40 % v korist prevedenih besedil.

Prevod tako lahko zavzema osrednje mesto le v perifernih, šibkih književnostih (Even-Zohar [1990](#): 47; Dovič [2003](#): 80), kakršna je tudi slovenska, ki je bila vse do romantike izrazito policentrična (Pregelj 2010). Prevod ima osrednjo vlogo, ker dejavno sodeluje pri oblikovanju središča posameznega literarnega polisistema. Čeprav so bili prvi poskusi centralizacije slovenske književnosti – nujni za formiranje vsake nacionalne književnosti (Mainer 2006: 209–230) – prisotni že v času razsvetljenstva, je šele izražanje nacionalne zavesti v 19. stoletju privedlo do vzpostavitve enega samega centra. To je bilo za slovensko kulturo, predvsem jezik in literaturo odločilno, saj je omogočilo temeljne pogoje, ki so za razvoj vsakega literarnega sistema ključni: vzpostavilo se je razlikovanje med literarnim kanonom in trivialno literaturo, med literaturo kot beletristiko in ljudskim slovstvom, izvirna ustvarjalnost se je razmejila od prevoda (Pregelj 2010), dokončno pa se je normiral tudi slovenski jezik (Jesenšek 2010: 14–18).

Kaj je to pomenilo za slovenski prevod? Prevod je konstituiral slovensko literaturo (Stanovnik 2005). Zaradi prevoda, če uporabim znamenito oznako literarnega zgodovinarja Igorja Grdine, se slovenska literatura ni več le zapisovala, pač pa pisala. Tako ni bilo le v primeru Primoža Trubarja in drugih protestantov (naj omenim le Dalmatinov prevod Biblije kot tedanji ključni nacionalni projekt), pač pa tudi protireformacije (Čandek, Kastelec) in razsvetljenstva: Linhartovi drami *Županova Micka* in *Ta veseli dan ali Matiček se ženi* sta prevoda, prav tako Vodnikove *Kuharske bukve* in *Babištvo ali Porodničarski vuk za babice*, za nabožno književnost so bili še naprej pomembni tudi prevodi, ki so nastali med Japljevimi sodelavci (Rebolj [2011](#)), ohranili so se Linhartovi in Vodnikovi dvojezični letaki v verzih (Pregelj [2018](#)) kot zgodnje oblike trivialne književnosti, za katero je bil prevod tudi sicer izjemno pomemben (Hladnik [1982](#)).

Ko je v 19. stoletju izvirna ustvarjalnost prevladala, je to za prevod pomenilo, da je od osrednjega ustvarjalnega dejanja postajal vse bolj obrobni. To pa mu ni prineslo le novega položaja v literarnem sistemu, ampak tudi vzpostavitev novega hierarhičnega odnosa med prevodom in izvirnikom, v katerem je prevod samo zrcalna in bolj ali manj posrečena podoba izvirnika. Tradicionalna literarna veda, ki tudi pri svoji obravnavi sodobnejše literature uporablja temeljne koncepte 19. stoletja (Godzich 1998: 92), se zato z vlogo prevajalca ni prav veliko ukvarjala. Osrednja pozornost je veljala avtorju, tj. pisatelju. Tudi teoretiki, ki so se osredotočali na besedilo,

na narativne elemente, so prevajalca večinoma puščali ob strani, in šele literarnovedno zanimanje za bralca v okviru estetike recepcije, postkolonialna teorija, polisitemska teorija in empirična literarna znanost so omogočile pogled na prevajalke in prevajalce, pa tudi na prevod kot na dejavne in dinamične kategorije, kot na pomembne udeležence precej kompleksnih odnosov znotraj literarnega polja.

Prevod je konstituiral in normiral tudi slovenski jezik, bil pa je (in je še) neprecenljiv tudi na področju terminologije (Leder Mancini 1976; Škrubej [2007](#); Novak [2007](#)). Predknjižno obdobje je bilo preveč nehomogeno, da bi se strokovna terminologija lahko formirala, prvi natisnjeni zapisi strokovnega izrazja so povezani s Trubarjevim normiranjem slovenskega knjižnega jezika (Ahačič 2007), posvetna terminologija pa z razsvetljenstvom, ko so bili med najbolj znanimi kranjskimi prevajalci Kumerdej, Linhart, Vodnik in Metelko (Legan Ravnika [2010](#): 56). 19. stoletje je z večjo potrebo po nacionalni afirmaciji Slovencev prineslo tudi prizadevanja za slovenski učni jezik v srednjih šolah in uradih, kar je bilo dolgoročno odločilno (Novak 1982: 421–422). Deželne zakonike so tedaj prevajali poklicni pravniki Matej Cigale, Luka Svetec, Radoslav Razlag, po 1850 je skrb za slovensko pravno terminologijo prevzel Matej Cigale kot dosmrtni prevajalec državnega zakonika (Legan Ravnika [2010](#): 56). Cigale je 1880 izdal temeljno terminološko delo *Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišča*, ki vsebuje strokovno izrazje 24 strok, ki jih je prevzel in prevedel iz hrvaških in čeških virov.

Prevod je bil torej z razvojem jezika povezan kot orodje iskanja najprimernejših načinov ubesedovanja lastnega sveta, in torej ne pomemben zgolj v jezikovnem smislu, pač pa tudi širše kulturno. Po drugi strani je zahteval razvoj lastne refleksije v obliki prevodoslovja (in še sodobnejšega tolmačeslovja), predvsem v povezavi z drugimi vedami, kot so psihologija, nevrologija, informatika, komunikologija in seveda jezikoslovje (pragmatika, korpusna lingvistika, besediloslovje ...). Kot ugotavlja Jasmina Markič, »je bilo jezikoslovje v preteklosti do tolmačenja precej zadržano, dolgo je namreč prevladovalo mnenje, da je tolmačenje tipična uporabna dejavnost in ne sodi v stroge znanstvene sfere. Izkazalo se je ravno obratno: jezikoslovje prihaja do novih izsledkov prav s preučevanjem prevajalskih in tolmaških procesov« ([2014](#): 10).

Prevajanje kot temeljno orodje globalizacije

Prevajanje je ob globalizaciji, internacionalizaciji, lokalizaciji tudi eden od temeljnih dejavnikov svetovnega knjižnega trga (Vila [2015](#)). Svetovni jezikovni sistem (De Swaan 2001) je zgrajen ravno na povezavah med jeziki, ki jih ustvarjajo govorci več kot enega jezika, pri čemer so te povezave hierarhične in običajno potekajo od spodaj navzgor, od perifernih (večinoma govornih) prek centralnih (večinoma državnih), supercentralnih (13 svetovnih jezikov) k hipercentralnemu jeziku, ki je danes angleščina (navedeno po Zlatnar Moe idr. [2017](#): 29). Tudi svetovni literarni sistem ni odprt prostor za intelektualne izmenjave, ampak zaprt prostor, ki mu vladajo »specifična razmerja moči, procesi in mehanizmi« (Casanova 2004, navedeno po Zlatnar Moe idr. [2017](#): 31), pri čemer »količine jezikovno-literarnega kapitala ni moč izmeriti [le] na podlagi števila pisateljev ali bralcev tega jezika, temveč na podlagi števila književnih poliglotov, ki ga uporabljajo, in števila književnih prevajalcev, ki imajo ključno vlogo pri cirkulaciji besedil iz literarnih jezikov ali vanje« ([prav tam](#): 32).

Casanova poudarja, da je kulturni kapital posamezne literature odvisen od tega, ali nastaja v dominantnem ali dominiranem jeziku. »Skupno dominiranim, podrejenim, jezikom je, da so postali nacionalni jeziki pred nedavnim, da imajo malo literarnega kapitala, niso mednarodno uveljavljeni, imajo majhno število svojih in tujih prevajalcev ali so slabo znani in so v velikih literarnih centrih dolgo ostajali nevidni. Po drugi strani imajo dominantni jeziki zaradi svojega specifičnega prestiža, starosti ter števila besedil, ki veljajo za univerzalna in so napisana v teh jezikih, ogromno literarnega kapitala.« (Casanova 2004, [prav tam](#)) A tudi med podrejenimi jeziki so razlike, pri čemer si predvsem jeziki, ki so se pred kratkim oblikovali ali so postali nacionalni jeziki po politični neodvisnosti, svoj literarni kapital povečajo ravno s prevajanjem ([prav tam](#)).

Slovenske prevajalke in prevajalci v svetovnem komunikacijskem krogu knjige sodelujejo večsmerno, prevajajo v slovenščino, pa tudi iz slovenščine. Ključno je, da je po mnenju Pascale Casanova »prevajanje oziroma prevod edino sredstvo, ki ga periferni jeziki in njihove književnosti imajo, da postanejo opazni in vidni, torej da v svetovnem literarnem sistemu zares obstajajo«. S prevodom v enega od velikih literarnih jezikov naj bi si namreč po njenem

mnenju besedilo »avtomatično prisvojilo literarnost in tako postalo legitimno, začelo zares obstajati« ([prav tam](#)).

Prevajanje kot avtorsko delo, dejavnost, ki je konstituirala slovenski jezik, literaturo in kulturo, ter orodje, ki slovensko literaturo in kulturo postavlja na svetovni zemljevid, so torej izhodišča kronotopije prevajanja. Kako dobro pa lahko prevod tudi dejansko udejanja svoja poslanstva, kaže analiza okoliščin prevajanja, ki jih predstavljamo v tej beli knjigi.

Prva od okoliščin, ki je zelo jasno razvidna tudi iz vsebine pričujoče bele knjige, je, da prevod nikakor ni statična, pač pa dejavna kategorija, ki se neprestano razvija. Pojem prevajanja je v tem besedilu tako povezan s tolmačenjem, pomensko ga širijo tudi besedne zveze medkulturnega posredovanja in/ali jezikovnega posredništva in/ali jezikovnega svetovanja. Prehaja na področje tolmačenja in lektoriranja, povezan je z jezikoslovjem in literarno vedo, nekatere izzive deli z leksikografijo, terminologijo, kot del komunikacijskega dela knjige pa je povezan še z drugimi deležniki v njem, kot so uredniki in lektorji. Zato ta monografija prevod zrcali celostno, v različnih pomenih besede umetnost: kot ustvarjanje estetske vrednosti (književno prevajanje), pa tudi kot dejavnost, ki zahteva spretnost, znanje (znanstveno in tehniško prevajanje, tolmačenje, podnaslovno prevajanje).

V prvem sklopu našega besedila se osredotočamo predvsem na **vrste in nove oblike prevajanja**, kot je strojno in skupnostno prevajanje, predstavimo ga kot ključno orodje znanstvenih objav, pristopa Slovenije k EU in kot temeljni element ohranjanja človekovih pravic v sodnih postopkih. Poglavje začenja prispevek Agnes Pisanski Peterlin o znanosti v prevodu, v katerem prevod opredeli kot osnovno orodje za doseganje temeljnega postulata znanosti, univerzalnosti. Ob uvodnem zgodovinskem pregledu, ki pokaže na ustaljeno prisotnost prevoda v znanosti, našteje temeljne značilnosti znanstvenega prevoda: zahtevnost, žanrsko širino, obvladanje načel terminologije in poznavanje retoričnih konvencij znanstvenega pisanja. Barbara Vodopivec prevajanje v znanosti dojema na presečišču med lokalnim in globalnim, v svojem prispevku pa se osredotoča na sistemsko pomanjkljivo urejeno področje prevajanja znanstvenih besedil v okviru danes nujne prijave na razpise. Marija Zlatnar Moe, Tanja Žigon in Tamara Mikolič Južnič v nadaljevanju predstavljajo vlogo prevajalca v postopku prevajanja in izdaje književnega dela. Umeščajo ga v proces komunikacijskega kroga knjige med urednika in lektorja, poudarjajo pa tudi njegovo in njeno vlogo pri spoznavanju in odbiru novih besedil, ki ga v večjih literarnih sistemih zavzemajo literarni agenti. Sledi prispevek Jasmine Markič, posvečen tolmačenju, ki pregledno predstavi temeljne pojme in ključne novosti med vrstami prevajanja. V nadaljevanju sodna tolmačka Marta Biber piše o vlogi, ki jo imajo sodni tolmači v sodnih postopkih. Primerja vlogo prevajalca in tolmača v mednarodnem (ZDA in EU) okvirju in se osredotoči na slovensko regulacijo poklica sodnih tolmačev in obstoječo prakso. Poudari neustrezna poimenovanja, ki so posledica nepoznavanja dela sodnih tolmačev, usposabljanje in preskus pripravljenosti sodnih tolmačev in pomembnejše okoliščine njihovega dela. Olga Shrestha v prispevku o prevajanju za državne institucije predstavi razvoj prevajalske službe ter pomen prevajanja pri pristopu Slovenije k EU in implementaciji evropske zakonodaje. Opisuje nastanek in sestavo prevajalskega oddelka, pa tudi način in organiziranje prevajalskega dela, ki je Sloveniji omogočil evropsko integracijo. V nadaljevanju Nike Kocijančič Pokorn predstavlja novo prevajalsko področje, skupnostno prevajanje, in sicer se osredotoča na njegovo rabo na področju medicine. Poglavje sklepa prispevek Ane Beguš o strojnem prevajanju, ki se analize novega načina dela in strojnih orodij loteva večplastno: poudari njegove prednosti, predvsem pa pasti, ki pomenijo tudi povsem tehnicistično dojemanje prevajanja, kar pogosto vodi v nižje plačilo po eni in vse večje dobičke prevajalske industrije po drugi strani.

Drugo poglavje Bele knjige o prevajanju prinaša **popis infrastrukture slovenskega prevajanja, tolmačenja in lektoriranja**. Prispevek Andreje Skarlovnik Zihlerl ponuja pregled nad celotno infrastrukturo slovenskega prevajanja. Predvsem se osredotoča na društva, v katerih se združujejo prevajalci, tolmači, podnaslovni prevajalci in lektorji, ki so večinoma samozaposleni in pogosto tudi člani različnih društev. Pomen društev je tako torej v prizadevanju za izboljšanje statusa njihovih (samozaposlenih) članov, vzpostavljanje strokovnih standardov, v skrbi za stalno strokovno izobraževanje in razvoj stroke, obveščanje članov in javnosti, vzpostavljanje stikov med njimi ter razvijanje in širjenje dobre prakse. Društva, združenja in zadruga so nekakšen vezni člen med uporabniki prevajalskih storitev in njihovimi člani, pa tudi med akademsko usmerjenim raziskovanjem prevodoslovja na treh slovenskih univerzah, v Ljubljani, Mariboru in Kopru, ki je predstavljeno za prispevkom Jane Zidar Forte o zaposlitvenih možnostih prevajalcev. Avtorica obravnava tudi kompetence, ki jih zahteva opravljanje

poklica prevajalca. V nadaljevanju Amalija Maček in Mojca Schlamberger Brezar predstavljata razvoj Oddelka za prevajalstvo na ljubljanski filozofski fakulteti, posebnosti študija in spremembe, ki jih je oddelek doživel z bolonjsko reformo, trenutne projekte, v katerih oddelek sodeluje, in knjižne zbirke, ki jih izdajajo. Simon Zupan se v svojem prispevku posveča predstavitvi študija prevajanja in tolmačenja na mariborski filozofski fakulteti. Tudi on se je zazrl v ustanovitev oddelka, kot specifiko pa poudaril vključitev madžarščine med jezike študija po bolonjski reformi. Koprski študij jezikovnega posredovanja in prevajanja predstavlja Ana Beguš. Ta poteka kot drugostopenjski študij, poleg temeljnega jezika angleščine pa ponuja še kombinacije z italijanščino in francoščino. Poglavlje sklepa pregled slovenističnega študija na vseh štirih slovenskih univerzah, ki sta ga pripravila Rok Dovjak in Maja Sužnik.

Sledi najbolj empiričen sklop bele knjige, poimenovali smo ga **O statusu prevajanja, tolmačenja in lektoriranja** v Sloveniji. V njem so zbrani rezultati različnih prevajalskih anket, ki so bile opravljene med 2013 in 2018. Poglavlje odpira prispevek Barbare Pregelj, v katerem na podlagi anket med prevajalkami in prevajalci, ki so bile opravljene trikrat (2013, 2015 in 2018), avtorica oriše profil slovenskih prevajalk in prevajalcev. Njeno izhodišče sta bili španski anketi, izvedeni med španskimi književnimi prevajalci in prevajalci, ki delajo za razna ministrstva, v prispevku pa se osredotoča na prikaz povprečne prevajalke in prevajalca v Sloveniji, pogostejše jezikovne kombinacije, njihovo članstvo v stanovskih društvih in/ali kolektivnih organizacijah, pa tudi na razmere, v katerih delajo (pomoč, ki jo prejmejo od naročnikov, načine plačila, plačilne roke, dohodke, subvencije in njihov vpliv na višino in rok plačila) ter reševanje morebitnih težav. Tamara Mikolič Južnič s pomočjo ankete, ki jo je opravila maja in junija 2018, analizira slovenski prevajalski trg. Tudi njena anketa je bila namenjena vsem prevajalkam in prevajalcem, oriše pa tipičnega anketiranca in anketiranko (starost, stopnjo izobrazbe in univerzo, kjer so si jo pridobili, pokrajino, kjer živijo), njegove in njene delovne jezike ter pogostejše smeri prevajanja, pogostnost prevajanja, vrste besedil, ki jih prevajajo. Navaja tudi njihove druge veščine, število strani, ki jih prevedejo dnevno, ter najvišje in najnižje plačilo za opravljene storitve. Maša Dolanc in Tina Perić, članici zadruga Soglasnik, sta pripravili analizo Soglasnikove ankete o delovnih razmerah in socialnih pravicah, izpolnjevali so jo lektorice in lektorji ter prevajalke in prevajalci. Avtorici poudarjata prevlado žensk med anketiranci, pa tudi, da povprečna prevajalka dela tudi ob koncih tedna, ponoči in celo, kadar je bolna. Opozarjata, da prevajalce in prevajalke tudi v bodoče čakajo prekarnost, nizke plačilne postavke, težave z izplačili ter delo med prazniki in celo med dopustom. Kristina M. Pučnik v nadaljevanju predstavlja rezultate ankete, ki jo je med lektorji izvedlo Lektorsko društvo Slovenije. Med rezultati izstopa ugotovitev, da večina lektorjev to storitev opravlja iz veselja in ljubezni do jezika, priložnostno in da zanje vrednotenje svojega dela in časa pomeni poseben izziv. Sledi prispevek Mojce Šorli o jezikovni opremljenosti na področju prevajanja, tolmačenja in jezikovne mediacije, ki s pomočjo spletne ankete analizira potrebe, navade, strategije (in uporabniške izkušnje), povezane z rabo posameznih kategorij jezikovnih virov in orodij (pogostnost rabe, uporabnost, preference glede prenosnika in vrste vira oz. orodja itd.), ter na odnos uporabnikov do obstoječe jezikovne opremljenosti in nadaljnjih prioritet. V nadaljevanju Urška P. Černe in Gašper Malej povzemata rezultate prevajalskih portretov književnih prevajalcev, ki so izšli v tematski številki Dialogov, posvečenih književnemu prevajanju. Nada Primožič je avtorica prispevka, ki govori o prevajalcih in prevajalkah, ki jih ostale ankete ne zajemajo, svoj prispevek pa je pripravila na podlagi podatkov, povpraševanj, mnenj, zbranih v pisarni DZTPS, ki je že skoraj 60 let slovenska referenčna točka za strokovno, znanstveno in tehniško prevajanje. Poglavlje sklepa povzetek anket, ki ga je pripravila Barbara Pregelj. Prispevek se analize šibkosti, izzivov, prednosti in priložnosti loteva tudi v primerjalni luči, s podatki ankete mednarodnega združenja literarnih prevajalcev (CEATL), izvedene leta 2012.

V četrtem poglavju so zbrani **sistemske izzivi**, kjer so tematizirani predvsem feminizacija prevajalskega poklica, prekarnost in najpomembnejše težave samozaposlenih. Poglavlje odpira prispevek Mojce Šorli, ki v humanistični maniri premišljuje o jezikovni politiki in vzrokih za prekarizacijo prevajalk in prevajalcev, v primerjalni optiki (in v povezavi z leksikografijo) pa opozarja na pasti tehnologije v času digitalne humanistike. Borut Brezar iz zadruga Soglasnik v nadaljevanju predstavlja specifiko in značilnosti prekarnosti, ki jo najpogosteje občutijo samozaposleni, in postreže z izračunom o višini dohodkov, ki bi jo moral doseči samozaposleni. Vprašanju vrednotenja lektorskih in prevajalskih storitev se posvečata tudi Kristina M. Pučnik in Nada Primožič. V svojem prispevku poudarjata, da je stihija na trgu večinoma posledica neregularnosti poklica, za katero si prevajalska in lektorska društva že dalj časa prizadevajo. Ob tem nanizata merila za vrednotenje lektorskega in prevajalskega poklica, ki po eni

strani ščitijo prevajalca in/ali lektorja, pa drugi strani pa tudi naročniku zagotavljajo, da bo naročilo izvedeno kakovostno. Postrežeta še s primernim obračunom vrednotenja lektorskega dela in nekaterimi primeri vrednotenja prevajalskega dela, med drugim tudi s tarifami, ki jih za obračunavanje svojega dela uporabljajo sodni tolmači. O najpogostejših težavah samozaposlenih (administrativnih, formalnih, davčnih, računovodskih, cenзуs) v nadaljevanju piše Jernej Kaluža iz Asociacije. Sonja Robnik z Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti piše o pasteh, ki jih prinaša feminizacija poklica, saj to praviloma pomeni, da poklic uživa manjši družbeni ugled, da je delo finančno slabše ovrednoteno, da so ti poklici vedno pogostejše prekarizirani in da digitalizacija dela ni spolno nevtralna, ampak ima več negativnih posledic za ženske. Izpostavi koncentracijo žensk v storitvenih dejavnostih, spolno konotiran vpliv digitalizacije, ki povečuje fleksibilnost ženske delovne sile, kot primer obratnega vpliva pa navaja področje računalniškega programiranja. Kako je s spolno določenostjo prevajanja na primeru prevajalskih nagrad, pojasnjuje Tamara Mikolič Južnič. Najprej na prevajanje, ki sicer spolno ni določeno, pogleda v luči podatkov iz anket, razmerja med spoloma na prevajalskem oddelku ljubljanske filozofske fakultete, članstva DSKP ter podatkov iz vzajemne baze Cobiss, nato pa vse večjo zastopanost žensk prepozna tudi med nagrajenkami literarnih nagrad.

V naslednjem poglavju so predstavljeni **specifični izzivi**, ki dopolnjujejo sistemske, predstavljene v prejšnjem sklopu. Gre za problematike, povezane s posameznimi oblikami prevajanja, tolmačenja in lektoriranja, predvsem književnega prevajanja, podnaslovnega prevajanja in sodnega tolmačenja. Mateja Seliškar Kenda in Jakob J. Kenda v svojem prispevku ob mednarodnih zgledih (CEATL) opišeta ključne elemente korektnе avtorske pogodbe, predvsem problematična določila, ki zadevajo obseg prenosa avtorskih pravic, višino honorarjev in roke njihovega izplačevanja. Tanja Petrič, Iztok Ilc in Đurđа Strsoglavец pišejo še o enem »izzivu« slovenskih književnih prevajalcev, knjižničnem nadomestilu, pri čemer problematizirajo predvsem njegovo delitev. Sledi prispevek Tamare Mikolič Južnič o finančni uspešnosti prevajalskega sektorja, ki pregleduje poslovanje prevajalskih agencij in prikaže razliko med ustvarjenim prometom in izkazanim dobičkom. Dopolnjuje ga prispevek Polone Mertelj o specifikah podnaslovnega prevajanja, najbolj prekarne izmed vseh oblik prevajanja, predstavljenih v tej beli knjigi. Avtorica med drugim opozarja tudi na razvrednotenje podnaslovnega prevajanja ter raznoterost kompetenc in širino znanja, ki ga ti za opravljanje svojega dela potrebujejo. Po drugi strani pa Viktorija Osolnik Kunc s svojim prispevkom opozarja na izzive najbolj regulirane in tudi najbolj nagrajene oblike prevajanja, sodnega tolmačenja, ki (tudi zakonsko) predvideva stalno spopolnjevanje sodnih tolmačev bodisi v okviru Centra za izobraževanje v pravosodju bodisi v organizaciji raznih slovenskih prevajalskih društev. Poglavje sklepa prispevek Kristine M. Pučnik, ki ga je pripravila po razgovoru z Metodo Dodič Fikfak, predstojnico Kliničnega inštituta za medicino dela, prometa in športa, o zdravstvenih vidikih prevajalskega, lektorskega in tolmaškega dela.

V zadnjem poglavju bele knjige so predstavljeni **primeri dobre prakse**, ki segajo na področje virtualnega povezovanja ob strokovnih klečih, izobraževanja in mentoriranja, ustanavljanja zadrug, sodelovanja v mednarodnih združenjih, novih možnostih študija, pa tudi skrbi za zdravje. Začenja ga prispevek Katje Benevol Gabrijelčič o prevajalskih forumih. V njem je popisan nastanek prvega med njimi, Forum za prevajalce, pa tudi dejavnost izjemno uspešnih, odzivnih in živih prevajalskih forumov, ki imajo veliko članov. Tanja Petrič v nadaljevanju piše o prevajalskih seminarjih, ki jih je organiziralo Društvo slovenskih književnih prevajalcev ob podpori Javne agencije za knjigo RS. V luči skorajšnjega sodelovanja Slovenije kot častne gostje na frankfurtskem knjižnem sejmu predstavlja predvsem seminarje prevajanja v nemščino. Nataša Hirci piše o mentoriranju študentov Oddelka za prevajalstvo na ljubljanski filozofski fakulteti, ki je potekalo kot projekt praktičnega usposabljanja. Maša Dolanc v nadaljevanju predstavlja način dela zadruge Soglasnik, prve prevajalske zadruge v državi Sloveniji. Navzven se ozirajo prispevki Iztoka Ilca o mednarodni zvezi društev književnih prevajalcev (CEATL), katerega član je DSKP, Amalija Maček in Sandro Paolucci pišeta o mednarodnem združenju EULITA, krovni organizaciji združenj sodnih tolmačev. Poglavje kot eno od bodočih možnosti izobraževanja odpira Špela Vintar s predstavitvijo študija digitalnega jezikoslovca, sklepa pa ga prispevek specialistke za poravnavo telesne drže Nataše Sinovec o vajah, ki lahko izboljšajo kakovost življenja mojstrov slovenskega in tujih jezikov.

Prispevke povzema **sklep**, v katerem so predstavljeni predlogi za izboljšanje statusa slovenskih prevajalk in prevajalcev, tolmačk in tolmačev ter lektorice in lektorjev.

Prispevki, ki jih prinaša Bela knjiga o prevajanju 2018, so delo več avtorjev, zato se med seboj tudi razlikujejo. Pisani so osebno, objektivno, polemično in odprto, saj vabijo k dialogu. A k pogovoru vabijo tudi tista prazna mesta, ki jih za zdaj v beli knjigi nismo odpirali, ki so ostala v tišini in senci, a vseeno obstajajo. Tukaj in zdaj, tako kot vse tisto, kar nam je uspelo ubesediti. Tudi to je namreč ena od značilnosti slovenskega prevajanja, na katero kaže vsebina pričujoče bele knjige. To se morda zdi šibkost, a ni, ker gre za živi dokument, ki že pričakuje svoje dopolnitve. In to je tudi to, kar me navdaja s ponosom in na kar bi rada še posebej opozorila. Bela knjiga o prevajanju 2018 je namreč sploh prvo takšno besedilo kakšne strokovne, profesionalne skupine v Sloveniji. Je dokument, ki je nastal med prevajalkami in prevajalci, tolmačkami in tolmači ter lektoriciami in lektorji za potrebe lastne stroke, pa tudi širše javnosti, s povezovanjem in vključevanjem. Zato so že sam nastanek, priprava in izvedba bele knjige med tistimi primeri dobre prakse, ki jih predstavljamo v zadnjem poglavju. Bela knjiga sama je namreč dobra praksa, ki bi jo v slovenskem prostoru tako in drugače veljalo še posebej izpostaviti in ji slediti.

Literatura

- AHAČIČ, Kozma, 2007: Jezikoslovna terminologija pri slovenskih protestantskih piscih 16. stoletja. Marko Jesenšek (ur.): *Besedje slovenskega jezika*. Maribor: Filozofska fakulteta. 127–135.
- BHABHA, Homi, 2006: Diseminación. El tiempo, el relato y los márgenes de la nación moderna. Dolores Romero López (ur.): *Naciones literarias*. Rubí (Barcelona), Madrid, Anthropos Editorial, Servicio de Publicaciones de la Editorial Complutense. 69–112.
- CHITRAKAR, Urša, 2016: [Prevajanje in tolmačenje kot avtorsko delo](#). Spletna stran Društva prevajalcev in tolmačev Slovenije.
- DOVIČ, Marijan, 2003: [Literarni polistem in mehanizmi medkulturnih stikov](#), *Jezik in slovstvo*, 48, 6. 75–85.
- EVEN-ZOHAR, Itamar, 1990: [Polysystem Studies](#), *Poetics Today*, 11, 1.
- GODZICH, Wlad, 1998: *Teoría literaria y crítica de literatura*. Madrid: Cátedra.
- JESENŠEK, Marko, 2010: Slovenski knjižni jezik med središčem in obrobjem – normativnost in/ali partikularizem. Irena Novak-Popov (ur.), *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 13–22.
- LEGAN RAVNIKAR, Andreja, 2010: Razvoj slovenskega strokovnega izrazja. Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer, Marjeta Humar (ur.). [Terminologija in sodobna terminografija](#). Ljubljana: ZRC SAZU. 49–73.
- LEDER MANCINI, Zvonka, 1976: Razvoj slovenskega strokovnega izrazja. Helga Glušič (ur.): *XII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: ZIFF. 47–57.
- MAINER, Juan Carlos, 2006: La invención de la literatura española. Dolores Romero López (ur.), *Naciones literarias*. Rubí (Barcelona)-Madrid: Anthropos Editorial – Servicio de Publicaciones de la Editorial Complutense. 201–230.
- MARKIČ, Jasmina, 2014. [O tolmačenju in tolmačeslovju](#). Vojko Gorjanc (ur.): *Slovensko tolmačeslovje*. Ljubljana: ZIFF. 6–19.
- NOVAK, France, 1982: Terminologija v Slovenskem glasniku. Boris Paternu, Franc Jakopin, Jože Koruza (ur.): *Obdobja 7 – Obdobje realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ljubljana. 419–428.
- NOVAK, France, 2007: [Pomen dela slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja za oblikovanje slovenskega strokovnega izrazja in stilistike strokovnih besedil](#). Irena Orel (ur.); Razvoj slovenskega strokovnega jezika. Ljubljana: ZIFF. 263–282.
- OŽBOT, Martina, 2006. Slovensko-italijanski kulturni odnosi skozi prizmo književnega prevajanja. Barbara Pregelj (ur.). *Literatura v večkulturnem položaju in ustvarjalno delo Jolke Milič*. Nova Gorica: Univerza. 21–26.
- OŽBOT, Martina, 2011: Translation as an Agent of Culture Planning in LowImpact Cultures. Antoine Chalvin, Anne Lange, Daniele Monticelli (ur.), *Between cultures and textes: itineraries in translation history: itinéraires en histoire de la traduction*. Frankfurt: P. Lang. 55–66.
- PREGELJ, Barbara, 2010: O sredobežnosti sodobne slovenske proze. Irena Novak-Popov (ur.), *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 284–290.
- PREGELJ, Barbara, 2018: [Leteči verzi: letaki v starejši slovenski in španski književnosti](#). Urška Perenič, Aleksander Bjelčevič (ur.) *Starejši mediji slovenske književnosti: rokopisi in tiski*. Ljubljana: ZIFF. 169–179.
- REBOLJ, Vanda, 2011: [Vplivni ljudje Japljevaga časa](#). *Japljev zbornik*. Ljubljana: ZRC SAZU; Kamnik: Občina. 40–65.
- STANOVNIK, Majda, 2005: *Slovenski literarni prevod 1550–2000*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- ŠKRUBEJ, Katja, 2007: [Diahrona pomenska stabilnost nekaterih najstarejših slovenskih pravnih izrazov in performativ](#). Irena Orel (ur.); Razvoj slovenskega strokovnega jezika. Ljubljana: ZIFF.
- VILA, Adrián, 2015: [¿Qué es una editorial cartonera?](#)
- ZLATNAR MOE, Marija, Tanja Žigon, Tamara Mikolič Južnič (2017). [Center in periferija: razmerja moči v svetu prevajanja](#). Ljubljana: ZIFF.

(NOVE) OBLIKE PREVAJANJA

Znanost v prevodu

Ker je univerzalnost temeljno načelo znanosti, je komunikacija, ki presega kulturne in jezikovne meje, v znanosti nujna. Za preseganje teh meja sta na voljo dve možnosti: prevajanje in izmenjava informacij, ki poteka neposredno v *lingui franci*.

Glede na povedano ni presenetljivo, da je prevajanje v zgodovini znanosti od samih začetkov pri medkulturni komunikaciji igralo pomembno vlogo. Dela antičnih znanstvenikov so se ohranila s prevodi v arabščino. Tako je Evropa Aristotela, ki ga štejemo za začetnika zahodne znanosti, ponovno odkrila prek srednjeveških prevodov iz arabščine v latinščino (za več podrobnosti glej npr. Montgomery 2000: 9). Galileo Galilei, ki je latinščino, takratno vseevropsko znanstveno *linguo franco*, seveda obvladal, se je iz različnih razlogov odločil nekatera svoja najpomembnejša dela napisati v italijanščini, a so jih zelo kmalu morali prevesti v latinščino, da bi postala dostopna znanstvenikom izven italijanskega govornega območja (Burke 2007: 74). Tudi v slovenskem prostoru je bilo prevajanje znanstvenih besedil navzoče v različnih zgodovinskih obdobjih, sprva predvsem kot prizadevanje, da bi se slovenščina uveljavila na vseh področjih, tudi v znanosti. Žigon, Almasy in Lovšin (2017) v svoji monografiji predstavljajo najbolj sistematično prevajalsko dejavnost, ki je v tem okviru potekala v 19. stoletju, in sicer prevajanje učbenikov iz nemščine v slovenščino, pri katerem je šlo za načrten korak pri oblikovanju slovenstva kot kulturne in narodne identitete.

Kljub temu, da je imelo prevajanje od samih začetkov pismenosti pomembno vlogo pri posredovanju znanstvenih dognanj prek meja jezikov in kultur, funkcija prevoda v znanosti pogosto ni bila tako prepoznana kot pri literarnem prevajanju in ni bila deležna posebno velike pozornosti. Razloge za tak odnos do prevajanja znanstvenih del je mogoče iskati tudi v predstavi, da je v znanstveni komunikaciji osrednja vsebina, jezik pa pravzaprav predstavlja le obliko, ki je drugotnega pomena. O tem, da je takšna predstava poenostavitev, priča velik poudarek na razvijanju akademske pismenosti, ki je danes prisoten zlasti v angloameriškem svetu. Za uspešno komunikacijo v znanosti je ustrezna jezikovna oblika nujna, prav uspešna komunikacija pa je ključen element znanstvenega delovanja (prim. npr. Olohan 2007: 134).

Kljub temu ostaja ideja o znanosti v prevodu tudi v sodobnem času nekoliko marginalizirana. Olohan (2007) skozi pregled objav pokaže, da je v okviru prevodoslovja literarno prevajanje deležno mnogo večje pozornosti kot neliterarno prevajanje, ki pa nasprotno predstavlja mnogo večji delež prevajalske dejavnosti. Franco Aixelá (2004: 33) manjše zanimanje za raziskovanje znanstvenega in tehničnega prevajanja povezuje z vprašanjem prestiža.

Prevajanje znanstvenih besedil sicer sodi v okvir neliterarnega prevajanja, vendar je po svoji zahtevnosti povsem primerljivo s prevajanjem literature, saj od prevajalca zahteva odlično razumevanje in poznavanje kompleksne problematike s področja različnih ved, celovito obvladanje načel terminologije in dela s terminološkimi viri in ne nazadnje tudi seznanjenost z retoričnimi konvencijami znanstvenega pisanja v izhodiščnem in ciljnem jeziku.

Znanost sicer vstopa v komunikacijo skozi širok spekter besedilnih žanrov, ki so namenjeni različnim ciljnim skupinam, zato prevajanje znanstvenih besedil pomeni tako prevajanje temeljnih znanstvenih del posameznih ved ali prevajanje učbenikov kot tudi prevajanje povzetkov znanstvenih člankov ali projektnih prijav, ne nazadnje pa tudi znotrajjezikovno prevajanje vsebin iz znanstvenoraziskovalnih žanrov v poljudnoznanstvene oblike komunikacije. Prav zato ni presenetljivo, da tudi prevajalski pristop pri takšni žanrski raznolikosti ni enoten. Posledično prevajanje v znanosti pogosto odstopa od konvencionalnega prevajanja in obsega različne hibridne oblike medjezikovne in medkulturne mediacije.

Pri znanstvenem prevajanju je velik izziv vprašanje, kako preseči medkulturne razlike pri posredovanju znanstvenih dognanj. Na prvi pogled se morda zdi ideja o različnih kulturnih tradicijah v akademskem izražanju in pisanju nesmiselna, če privzamemo, da je univerzalnost eno od osnovnih načel znanosti. Številne kontrastivne študije

različnih jezikovnih parov pa so pokazale, da pri posredovanju znanstvenih vsebin obstajajo velike razlike med jeziki in kulturami, ki izhajajo iz različnih kulturnozgodovinskih tradicij. Eno od tovrstnih razlik je leta 1987 opisal John Hinds, njegova raziskava pa je postala temelj za številne kasnejše kontrastivne retorične študije akademskega pisanja. Hinds (1987) je na podlagi primerjave med japonskim in ameriškim pisanjem postavil domnevo, da je v nekaterih jezikih, npr. v japonščini, za uspešno pisno komunikacijo v prvi vrsti odgovoren bralec, v drugih, npr. v angleščini, pa pisec. V jeziku, ki temelji na odgovornosti bralca, se tako od bralca pričakuje, da se bo za razumevanje bolj potrudil, v jeziku, ki temelji na odgovornosti pisca, pa da bo ta besedilo oblikoval tako, da bo lahko razumljivo. Kot posledica so besedila v različnih jezikih različno strukturirana, poskusi prenosa strukture prek jezikovnih meja pa imajo lahko negativne posledice za sprejemanje besedila.

Problematiko različnih kulturnih tradicij je v prevodoslovju doslej najbolj sistematično razčlenila Karen Bennet (2007), ki poudarja, da je trenutno prevladujoča pozitivistična paradigma znanstvenega pisanja v angleščini v velikem nasprotju z esejiščno, skoraj literarno tradicijo portugalskega akademskega pisanja, ki izhaja iz srednjeveške sholastične šole.

Podobno lahko tudi za slovenska znanstvena in akademska besedila ugotavljamo, da se razlikujejo od primerljivih znanstvenih besedil v drugih jezikih. Prepoznavanje specifičnih lastnosti znanstvene komunikacije v slovenščini v primerjavi z drugimi jeziki je za uspešno prevajanje znanstvenih besedil izjemno pomembno, zato je treba poudariti, da je bila na tem področju že narejena vrsta raziskav, ki so se ukvarjale prav z razlikami v retoričnih konvencijah znanstvenega in akademskega pisanja med slovenščino in nekaterimi drugimi jeziki. Tu velja izpostaviti zlasti primerjavo med slovenščino in španščino, predstavljeno v Heredero Zorzo in sod. (2017), primerjavo med slovenščino in hrvaščino, opisano v Balažič Bulc in Gorjanc (2015), v okviru primerjav med slovenščino in angleščino pa predvsem analize žanra znanstvenih člankov (npr. Grad 2009, Pisanski Peterlin 2005, 2016) in projektnih prijav (Zajc 2014).

V kontekstu prevajanja znanstvenih besedil v slovenskem prostoru je treba posebej poudariti tudi strokovno delovanje na tem področju. O močni prisotnosti prevajanja v znanosti v slovenskem prostoru priča več kot polstoletno delovanje [Društva znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije](#). DZTPS je pomembno stanovsko združenje, ki je kot redni član *Fédération Internationale des Traducteurs* tudi aktivno vpeto v mednarodno prevajalsko dejavnost.

Prevajanje v znanosti ostaja pomemben način prenosa novih spoznanj med jeziki in kulturami, hkrati pa zagotavlja ohranjanje polne funkcionalnosti jezika na vseh ravneh in tudi v znanosti promovira večjezičnost. Čeprav je prevajalska dejavnost v znanosti nekoliko manj opazna kot na nekaterih drugih področjih, je vsekoli prisotna kot vitalen element medkulturne komunikacije.

Literatura

- BALAŽIČ BULC, Tatjana, GORJANC, Vojko, 2015: The position of connectors in Slovene and Croatian student academic writing: a corpus-based approach. Sonja Starc, Carys Jones in Arianna Maiorani (ur.): *Meaning Making in Text*. New York: Palgrave Macmillan. 51–71.
- BENNETT, Karen, 2007: Galileo's revenge: ways of construing knowledge and translation strategies in the era of globalization. *Social Semiotics* 17/2. 171–193.
- BURKE, Peter, 2007: Translations into Latin in early modern Europe. Peter Burke and R. Po-chia Hsia (ur.): *Cultural Translation in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press. 7–38.
- FRANCO AIXELÁ, Javier, 2004: The study of technical and scientific translation: an examination of its historical development. *The Journal of Specialised Translation* 1. 29–49.
- GRAD, Martin, 2010: Izražanje osebnosti v akademskem diskurzu : primerjava rojenih in tujih govorcev angleščine. Špela Vintar (ur.): *Slovenske korpusne raziskave*. Ljubljana: Znanstvena založba FF UL. 72–87.
- HEREDERO ZORZO, David, PIHLER CIGLIČ, Barbara, SANTIAGO ALONSO, Gemma María, 2017: Retórica intercultural y discurso académico: análisis contrastivo de las introducciones en los artículos de investigación escritas en español por investigadores eslovenos. *Vestnik za tuje jezike* 9/1. 83–106.
- HINDS, John, 1987: Reader versus writer responsibility: A new typology. Ulla Connor in Robert B. Kaplan (ur.): *Writing Across Languages: Analysis of L2 Texts*. Reading, MA: Addison-Wesley. 141–152.
- MONTGOMERY, Scott. L, 2000: *Science in Translation*. Chicago: University of Chicago Press.
- OLOHAN, Maeve, 2007: The status of scientific translation. *Journal of Translation Studies* 10/1. 131–144.

- PISANSKI PETERLIN, Agnes, 2005: Text-organising metatext in research articles: An English-Slovene contrastive analysis. *English for Specific Purposes* 25/3. 307–319.
- PISANSKI PETERLIN, Agnes, 2016: Engagement markers in translated academic texts: Tracing translators' interventions. *English Text Construction* 9/2. 268–291.
- ZAJC, Martina, 2014: Nominalizacija kot slovnična metafora v predlogih raziskovalnih projektov v slovenščini in angleščini: kontrastivna in prevodoslovna analiza. Agnes Pisanski Peterlin in Mojca Schlamberger Brezar (ur.): *Prevodoslovno usmerjene kontrastivne študije*. Ljubljana: Znanstvena založba FF UL. 208–228.
- ŽIGON, Tanja, ALMASY, Karin, LOVŠIN, Andrej, 2017: *Vloga in pomen prevajanja učbenikov v 19. stoletju: kulturnozgodovinski in jezikovni vidiki*. Ljubljana: Znanstvena založba FF UL.

Znanost med nacionalnim in globalnim – nekaj misli o prevajanju v znanosti

Vstop Slovenije v EU leta 2004 je imel daljnosežne posledice domala na vseh področjih življenja in ustvarjanja. Nekatere med njimi se odločneje kažejo šele v zadnjih letih. Bruseljsko uradništvo je na primer prepričalo našo vlado, da je sprejela slogan »na znanosti temelječa družba«, in temu danes sledijo vsi strateški dokumenti razvoja države, žal pa ne tudi delitve sredstev, kar bi sicer zahtevalo ločen razmislek. Slovenski narod se je zgodovinsko najprej oblikoval na podlagi kulture in še zlasti slovenskega jezika. Primerneje bi bilo tako dopolniti posvojeno evropsko geslo z avtohtonim geslom o Sloveniji tudi kot o »družbi, utemeljeni na kulturi«. To seveda ne pomeni, da znanost nima pomembne vloge pri razvoju, gre pa za to, da mora znanstveno delovanje, tako kot druga vitalna področja, kot je izobraževanje, potekati v prvi vrsti v slovenskem jeziku. Vsaj dokler želimo svojo državo ali vsaj svoj narod. Znanstvenik bi moral tako najprej odlično obvladati svoj jezik. Tisti pa, ki glede na svojo izobrazbo, znanje in izkušnje zmorejo prenašati raziskovalne izsledke v tuje jezike ali obratno, so ali »evropski« znanstveniki, ki so sposobni posredovati rezultate svojih raziskav tudi v enem od tako imenovanih svetovnih jezikov, ali usposobljeni prevajalci.

V praksi položaj seveda ni tako enostaven. V nadaljevanju izpostavljamo nekaj vprašanj, povezanih s prevajanjem v znanosti, ki izhajajo predvsem iz izkušenj z evropskimi projekti na področju humanistike in z vidika posredovanja rezultatov domači in tuji znanstveni sferi v obliki znanstvenih člankov, zbornikov, mednarodnih konferenc, delavnic in razstav. Med rezultate štejemo tudi poročanje financerjem evropskih projektov. Ti rezultati morajo temeljiti na odličnem poznavanju in obvladovanju jezika. Področje rabe jezika, v prvi vrsti slovenskega, je sicer izjemno kompleksno in zahteva temeljite razmisleke, ki v marsičem presegajo pričujoči zapis. Če pa se tu omejimo zgolj na znanost, lahko rečemo, da razlike v uporabi slovenskega jezika nastajajo že med samimi vedami. Tehnika in naravoslovje se na primer pogosteje kot humanistika in družboslovje zavzemata za pisanje doktorskih disertacij v angleškem jeziku z argumentom, da se vpliv in odličnost raziskovalnega dela merita zlasti z objavami v tujejezičnih revijah. Dejstvo je, da evalvacija znanosti v Sloveniji sledi evropskim in mednarodnim kriterijem in da raziskovalec, ki že izvirno piše v tujem jeziku, pri objavah v tujem tisku preskoči stopnjo prevoda svojega dela. Tako naj bi bil že v izhodišču pripravljen na mednarodno konkurenčnost. Se pa pri tem, poleg vprašanj o smiselnosti takšne evalvacije, pojavlja vrsta vprašanj, povezanih z jezikom. Lahko raziskovalec piše enako dosledno v tujem jeziku, kot bi v domačem? Če prevaja sam, je prevod ustrezen, razumljiv? Kako je s terminologijo? Mar ni eden od ključnih ciljev doktorskega študija razvoj in opredelitev terminologije neke vede/stroke? Lahko v tujem jeziku ujamemo vse pomenske odtenke, če nismo prevajalci z mnogo strokovnega znanja, s poznavanjem določene znanstvene vede, njene terminologije in z mnogo izkušnjami? In, ne nazadnje, kdo bo raziskovalcem, ki se zadrege zavedajo, kril stroške prevoda?

Pri tem se soočimo z enim od temeljnih izzivov: ustanove, kot so fakultete, inštituti, ali znanstvene založbe, pa tudi javni zavodi, namreč stopnje ustvarjalnega procesa, kamor spada strokovno prevajanje, najpogosteje ne priznavajo ne v časovnem ne v strokovnem smislu. Avtor znanstvenega članka je sam odgovoren za jezikovno ustreznost besedila, četudi ga oddaja v tujem jeziku. Mimogrede, podobne zadrege bi lahko našli pri lektoriranju. Ker smo raziskovalci pri imenovanjih v nazive, pri napredovanjih in pri izpolnjevanju kriterijev za dodelitev javnih sredstev – tako nacionalnih kot evropskih – odvisni od točk, pri čemer objave v tujih indeksiranih revijah prinesejo največ točk, smo vse prehitro pripravljeni prevzeti nase breme prevodov svojih del, četudi seveda nismo usposobljeni prevajalci. Pogosto se celo bojimo, da bomo zaradi lekture, na primer angleškega besedila, zamudili kakšen rok. Da pa bi od revije zahtevali prevod ali lekturo, niti ne pomislimo. Ob takšni naravnosti vrednotenja znanosti se lahko zgodi celo, da bi objava in z njo povezane točke v visokoindeksirani tuji reviji postali pomembnejši od pisanja odličnih znanstvenih besedil v slovenskem ali katerem drugem jeziku.

Obstajajo tudi izjeme. Nekateri raziskovalni inštituti vztrajajo pri lektoriranju angleških in drugih prevodov. Praviloma tudi ni zadržkov pri naročanju prevodov. Pogosto imajo v svojih vrstah raziskovalce, ki so poleg svoje osnovne vede diplomirali še iz katerega od tujih jezikov, kar je dodatna prednost pri prenosu rezultatov

znanstvenega dela v mednarodno okolje. Zadrega pa je v tem, da morajo ti raziskovalci velik del časa, ki je sicer namenjen raziskovalnemu delu, nameniti prevodom. Nekateri inštituti zato sami vzgajajo znanstvene raziskovalce z odličnim strokovnim znanjem iz področja, ki ga prevajajo, hkrati pa so tudi zelo ozko specializirani.

Sistemska odsotnost prevajanja kot ene od ključnih dejavnosti prenosa znanja in posredovanja rezultatov javnosti odslikavajo evropski, v zadnjem času pa tudi nacionalni razpisi. Čeprav ima Evropska unija 24 uradnih jezikov, med njimi slovenščino, in so ključni dokumenti prevedeni, velja nenapisano pravilo, da se vse prijave evropskih projektov oddajajo v angleščini. Tudi čezmejni projekti so jezikovno zahtevni, saj je predpisana oddaja v dveh jezikih, v slovenščini in hrvaščini, slovenščini in italijanščini, slovenščini in nemščini in slovenščini in madžarščini. Nemalokrat pri pisanju prijave zmanjka časa ravno za prevod in na koncu je zares vprašanje, ali tuji ocenjevalci sploh lahko razumejo napisano, kadar gre za hitre in povrhu še amaterske prevode. Morda bi zdržal argument, da avtor najbolje ve, kako prevesti svoje delo, ali pa da mora biti prevajalec dobro podkovan v stroki, katere besedila prevaja. Oboje seveda drži, vendar bi to moralo pomeniti zgolj to, da mora prevajalec pri svojem delu tesno sodelovati z avtorjem. To pa je časovno in stroškovno zahtevno. Veljalo bi torej razmisliti o tem, da bi bili postavki za prevajanje in lektoriranje pri prijavih evropskih in nacionalnih projektov ovrednoten kriterij.

Ne nazadnje, tudi vsa poročila o izvajanju evropskih projektov oddajamo v angleščini, da o zbornikih prispevkov na konferencah, priročnikih, priporočilih in podobno niti ne govorimo. Pravzaprav se pogosto dogaja tudi, da opuščamo stroške simultane tolmačenja konferenc, delavnic, dogodkov pod pretvezo, da angleško seveda vsi znamo in razumemo. Zagotovo je misli težje oblikovati v tujem kot v domačem jeziku. Govorjenje in pisanje v tujem jeziku praviloma pomeni poenostavljanje in s tem siromašenje tako domačega kot tujega jezika. Pri tem seveda ne gre le za angleščino, nekatere vede v mednarodnem okolju nastopajo/komunicirajo tudi v francoščini, nemščini in drugih jezikih.

Vsaj v obrisu velja opozoriti tudi na logiko javnega naročanja pri nas, ki je zagotovo v škodo intelektualnemu delu, saj se na prvo mesto postavlja diktat najnižje cene. Razumljivo in prav je, da je profesionalni prevajalec dražji od amaterskega ali priučenega, vendar pa so javne ustanove prisiljene slediti logiki javnega naročanja, zlasti torej najnižji ceni, in morajo izbiro, ki pomeni odklon od te logike, znati utemeljeno obrazložiti. To pa zahteva zavedanje in ustrezen odnos do jezika. In še, kako naj ustanova, ki goji ustrezen odnos do jezika in je zato pripravljena vložiti več truda v izbiro, v široki ponudbi prevajalskih agencij presodi, kateri prevajalec bo delo opravil kakovostno? Morda po priporočilih, na podlagi izkušenj.

Odpiranje vrste vprašanj, povezanih s prevajanjem v znanosti, lahko na tem mestu sklenemo s pozivom, naj se razmisleki o tem področju nadaljujejo, in pa z ugotovitvijo, da bi bilo tako za uporabnike prevajalskih storitev kot tudi za prevajalce same mnogo bolje, da bi bilo to področje sistemsko urejeno.

Marija Zlatnar Moe

marija.zlatnarmoe@ff.uni-lj.si

Tamara Mikolič Južnič

tamara.mikolicjuznic@ff.uni-lj.si

Tanja Žigon

tanja.zigon@ff.uni-lj.si

Vloga prevajalca v postopku prevajanja in izdaje književnega dela

Uvod

Raziskave so pokazale, da ima prevajalec pomembno vlogo ne le pri prevajanju, ampak tudi v postopku izdaje književnega dela, in da je njegova vloga tem pomembnejša, čim manj znan je izhodiščni jezik. Razlog za to je predvsem (čeprav ne izključno), da imajo v primeru večjih jezikov določeno znanje o izhodiščni kulturi, avtorju in besedilu navadno tudi drugi sodelavci v prevodnem postopku (uredniki, lektorji), v primeru prevajanja iz manjših jezikov pa je prevajalec pogosto edini strokovnjak za izvirnik in ga kot takega vidijo tudi njegovi sodelavci. Kljub vsemu prevodni postopek ni delo samo enega človeka, ampak sodelujejo še drugi: prevajalec navadno pri prevodih proznih del sodeluje z urednikom in lektorjem, včasih tudi s korektorjem. Svojo raziskavo smo umestile v okvir konceptov razmerij moči in sodelovanja v prevajanju, s poudarkom na odnosih med prevajalcem, lektorjem in urednikom, zanimala pa so nas vprašanja, kot npr. kakšen je položaj vsakega od njih, kdo od njih dela neposredno z (izhodiščnim in/ali ciljnim) besedilom, kako sodelujejo, kako rešujejo morebitne spore, čigavo mnenje prevlada in, končno, kdo je po njihovem mnenju avtor ciljnega besedila.

Metoda

Da bi dobile odgovore na ta vprašanja, smo pripravile spletne vprašalnike za vse tri skupine (prevajalce, lektorje in urednike). Poleg tega smo opravile nekaj pogovorov s posamezniki in pri raziskavi upoštevale tudi tisto, kar so posamezni prevajalci, lektorji in uredniki javno povedali o svojem delu. Raziskava je potekala jeseni 2017 in spomladi 2018. Vprašalnika za prevajalce in lektorje sta svojim članom posredovali Društvo slovenskih književnih prevajalcev in Lektorsko društvo Slovenije, pri vprašalnikih za urednike pa nam je pomagalo Društvo slovenskih pisateljev, ki je vprašalnik posredovalo urednikom na založbe, s katerimi sodeluje. Skupno je vprašalnik dobilo 235 prevajalcev, 91 lektorjev in 26 urednikov, vrnilo pa se je 32 prevajalskih, 16 lektorskih in 12 uredniških izpolnjenih vprašalnikov.

Vprašalniki so bili sestavljeni iz dveh delov: prvi, ki je bil bolj ali manj enak za vse, je vseboval splošna vprašanja o izkušnjah, delovnih jezikih, besedilnih vrstah ipd., drugi del pa je bil prilagojen vsaki skupini posebej in je spraševal po specifičnih izkušnjah vsake skupine. Na koncu smo analizirale odgovore vseh treh skupin in jih primerjale, da bi dobile jasnejšo sliko o tem, kako poteka prevodni postopek in kakšna so razmerja moči in sodelovanja znotraj njega.

Izsledki

Kdo je kdo

Ker so nam pri pošiljanju vprašalnikov pomagala stanovska društva, so v naši raziskavi sodelovali predvsem bolj izkušeni strokovnjaki. Prevajalci se tako povprečno s prevajanjem književnosti ukvarjajo okoli 17 let. Skupaj sodelujoči prevajajo iz 24 različnih jezikov, večinoma so navedli dva ali tri delovne jezike. Največ prevajalcev je za svoj izhodiščni jezik navedlo angleščino (19), devet v kombinaciji z manjšim jezikom, drugi kot edini izhodiščni jezik ali v kombinaciji z večjim jezikom. Največ prevajalcev prevaja po tri različne književne žanre, najpogosteje romane in kratke zgodbe. Sledijo poezija, dramatika, strip, mladinska književnost in stvarna literatura.

Tudi med lektorji so se na naš vprašalnik odzvali predvsem tisti z večletnimi izkušnjami, povprečno imajo za sabo okoli 15 let lektoriranja. Samo eden od lektorjev se ukvarja samo z lektoriranjem umetnostnih besedil, drugi pa

so našli povprečno štiri druga področja, najpogostejša so bila publicistična besedila, sledila so jim tehnična, promocijska in pravna. Vsi lektorirajo tako izvirna slovenska besedila kot prevode. Vsi lektorji govorijo vsaj en tuji jezik, angleščino, večinoma pa so našli dva ali tri tuje jezike. Poleg angleščine jih je največ navedlo hrvaščino/srbščino/bosanščino in nemščino.

Uredniki so najbolj neradi govorili o tem, koliko izkušenj imajo, a polovica, ki nam je ta podatek vendarle zaupala, ima povprečno 16 let izkušenj z urejanjem književnih besedil. Večina jih ureja različne žanre: najpogostejši so romani, sledijo kratke zgodbe in slikanice, to je bila tudi najpogostejša kombinacija žanrov. Večina urednikov govori angleško (10), sledijo ji hrvaščina/srbščina/bosanščina (9), nemščina in francoščina. Zanimivo je tudi, da angleščina ni bila najpogostejše navedena kot drugi jezik – znašla se je na drugem mestu, za nemščino.

Prevodni postopek

V tem delu smo sodelujoče povprašale o tem, kdo izbira knjigo za prevod, o morebitnih navodilih za prevajanje in o sodelovanju med prevajanjem in urejanjem besedila. Uredniki so nam povedali, da je najpomembnejši dejavnik pri izbiri besedila kakovost, za njo pa vsebina, pomen za slovenski trg, možnost za dobro prodajo, mednarodne nagrade oz. dobre kritike v tujini, primernost za ciljnega bralca, program založbe, pomembnost avtorja in »izvedljivost«. Večina urednikov je tudi povedala, da pogosto ali občasno sprejmejo predloge prevajalcev. Večina vedno ali pogosto prebere knjigo, ki jo bodo izdali, a navadno ne v izvirniku: le dva urednika knjigo vedno prebereta v izvirniku, drugi pa se zanašajo na prevode, največkrat angleške, ali pa preberejo več različnih prevodov. Slovenske prevode, če se le da, naročijo iz izvirnega jezika. Omenili so tudi, da se občasno zanašajo izključno na prevajalčev povzetek besedila.

To zahteva določeno mero zaupanja, zato nas je zanimalo, kako uredniki izberejo prevajalca. Razen če prevajalec knjigo sam predlaga in prevede, se odločijo med branjem ali po njem, večinoma izbirajo prevajalce, s katerimi že imajo dobre izkušnje, sicer pa po priporočilu drugih urednikov ali prevajalcev. Le občasno izberejo na podlagi testnega prevoda ali prevoda, ki jim ga pošlje neznan prevajalec. Uredniki prevajalcem navadno ne dajo posebnih navodil glede prevajanja besedila (izjema so nekatere slikanice), če pa že, to storijo, kadar imajo opravka z začetniki.

Nobeden od sodelujočih prevajalcev še ni dobil navodil za prevod, kar ni presenetljivo. Zato pa navodila radi pišejo sami: samo eden od sodelujočih je rekel, da nikoli s prevodom ne pošlje pojasnil v takšni ali drugačni obliki, vsi drugi jih pišejo in pošljejo skupaj s prevodom, urednik pa jih posreduje lektorju. Žal po odgovorih lektorjev sodeč ti napotki do njih ne pridejo: le nekateri jih dobijo vedno, večina pa le občasno ali sploh ne. Vsi lektorji so izrazili željo po bolj neposrednem sodelovanju s prevajalcem že med samim lektoriranjem, pa tudi po povratnih informacijah.

Uredniki po lastnih besedah prevod preberejo, preden ga pošljejo naprej lektorju, vendar ga navadno ne komentirajo. Ali bodo prevod pregledali, preden gre v lekturo, je odvisno od njihovih preteklih izkušenj s prevajalcem: zaupanja vredne prevajalce nadzorujejo veliko manj od novih in tistih, s katerimi imajo kakšno slabo izkušnjo.

Lektorji v veliki večini originalov ali drugih prevodov pri lektoriranju ne uporabljajo, če pa že, le za pojasnilo ali preverjanje podatkov, ne pa zato, da bi ugotavljali slogovno ali vsebinsko ustreznost prevoda. Kljub temu da sloga prevoda ne primerjajo s slogom izvirnika, je največ popravkov prav slogovnih: po mnenju prevajalcev je večina popravkov leksikalnih (zamenjava besede s sinonimom, npr.), pogosti so tudi nevtralizacija sloga in popravljanje skladnje, medtem ko lektorji menijo, da največkrat popravljajo skladnjo (ki je v književnosti tudi slogovno sredstvo), sledi pa ji slog. Lektorske popravke uredniki večinoma pregledajo, preden besedilo vrnejo prevajalcu, in nekatere že sami sprejmejo ali zavrnejo, večinoma pa se spremembe sprejemajo v soglasju in ob vednosti prevajalca.

V primeru sporov so sodelujoči povedali, da navadno po daljši ali krajši diskusiji sklenejo soglasje, je pa tudi res, da prevajalec lektorjeve in urednikove popravke na koncu sprejme ali pa ne. Prevajalci svoje odločitve še enkrat pojasnijo ali pa predlagajo povsem novo rešitev. Menijo tudi, da urednik največkrat na koncu sprejme prevajalčevo

rešitev, ne lektorjeve, in da je večkrat njihov zaveznik v razpravi. Le izjemoma se zgodi, da se prevodni postopek na tej točki ustavi.

Kljub vsemu pogajanju in razpravljanju med prevajanjem in urejanjem so se vsi sodelujoči strinjali, da ima prevajalec zadnjo besedo pri tem, kakšno bo ciljno besedilo, da je on (skupaj za avtorjem izvirnika) avtor ciljnega besedila, ga najboljše pozna in ima zato po pravici pri njegovi končni obliki največ besede.

Za konec

Kot kažejo rezultati, je v središču prevodnega postopka v Sloveniji prevajalec, njegove odločitve in mnenje imajo težo in jih upoštevajo. Prav tako prevajalca sodelavci v prevodnem postopku večinoma štejejo kot poglavitnega strokovnjaka za izhodiščno besedilo (avtorja, jezik in kulturo), še toliko bolj, če gre za manj razširjene izhodiščne jezike. To je razveseljivo in, kot kažejo naše in mednarodne raziskave, nikakor ne samoumevno.

Pokazalo se je tudi, da predvsem med prevajalci in lektorji nastajajo nesoglasja, ki verjetno večinoma izvirajo iz dejstva, da lektorji navadno nimajo dostopa do prevajalčevega izhodiščnega besedila.

Idealna rešitev za to bi bila, da bi lektoriranje nadomestili z revizijo, se pravi, da bi prevod pregledoval človek, ki bi lahko bral tudi izvirno besedilo. Ker to ni izvedljivo za vse jezikovne kombinacije, bi bila druga najboljša možnost, da bi lektor, prevajalec (in urednik) skupaj pregledali besedilo (kar se v nekaterih založbah že dela) in se pogovorili o spornih mestih.

Naša raziskava je pokazala še, da slovenski prevodni trg temelji na medosebnih povezavah in zaupanju, zato je po eni strani za nove prevajalce težko dostopen, po drugi strani pa so uveljavljeni prevajalci vedno bolj prepuščeni samim sebi. To jim sicer daje ustvarjalno svobodo, vendar pa ne dobijo podpore, ki bi jo morda kljub bogatim izkušnjam potrebovali.

O tolmačenju in tolmačih

Pogosto je slišati, da je tolmačenje staro kot človeštvo in verjetno eden od najstarejših poklicev. Brž ko so starodavna plemena začela osvajati sosednja plemena ali trgovati z njimi, se je pojavila potreba po tolmačih. To trditev lahko dopolnimo s protislovno trditvijo, da je tolmačenje tudi eden mlajših poklicev, kajti konferenčno tolmačenje, kot ga poznamo danes, se je uveljavilo šele proti koncu 19. in na začetku 20. stoletja (Longley 1968), ko se je z vzponom politične moči Velike Britanije angleščina postavila ob bok francoščini kot svetovnemu diplomatskemu jeziku. Konsekutivno tolmačenje v oba jezika naj bi prvič potekalo na kongresu v Berlinu leta 1878 in se utrdilo na mirovni konferenci v Parizu leta 1919. Angleščina in francoščina sta postala uradna jezika v mednarodnih institucijah (Društvo narodov, Stalno mednarodno sodišče v Haagu, Mednarodna organizacija dela ILO), nastalih na podlagi versajske pogodbe po prvi svetovni vojni. V letih 1925-1926 se je začelo poskusno simultano tolmačenje na podlagi novih tehnoloških dognanj. Konferenca ILO junija 1928 je ključna za nadaljnji razvoj simultane tolmačenja, ki se je dokončno utrdilo na nürnberških procesih proti vojnim zločincem po drugi svetovni vojni (Markič 2013). Z resolucijo 152 II 1947. leta je bilo odločeno, da bo simultano tolmačenje ena od stalnih služb v OZN.

Slovenska beseda tolmač (tolmačka, tolmačiti, raztolmačiti) po Snoju (1997) izhaja iz slovanske oblike *tblmačb, prevzete iz turških jezikov (dilmaç, tilmaç »tolmač«). V slovenščini beseda *interpret* ni sopomenka besede tolmač v pomenu ustni prevajalec, kot npr. v angleščini (*interpreter*), francoščini (*interprète*), španščini ali portugalščini (*intérprete*). Po [SSKJ](#) (2014) je interpret »1. kdor dela, povzroča, da se dojame, spozna pomen, vsebina česa; razlagalec, tolmač [...], 2. kdor umetniško poustvarja [...]«. *Tolmač* je dokaj nov izraz za poklic »ustnega prevajalca«. Starejša je besedna zveza *sodni tolmač*, ki se večinoma ne nanaša na ustnega prevajalca, ampak na pisnega sodnega prevajalca, ta pa se pogosto znajde v vlogi sodnega tolmača, prevajalca ustnih vsebin v okviru sodnih in upravnih postopkov (Markič 2013:7).

Definicija tolmačenja in tolmačev, prikazana na strani Mednarodnega združenja konferenčnih tolmačev [AIIC](#), je precej skopa: »*Interpreters work with spoken words in a particular context, conveying a message from one language to another, while translation deals with written texts.*«¹ Poudarja očitno razliko med tolmačenjem in prevajanjem, in sicer da je tolmačenje ustno, kar pomeni, da se loči od pisnega prevajanja tudi po jezikovni normi, in da ima prozodija pri tolmačenju pomembno vlogo. Komunikacija je pri tolmačenju takojšnja zaradi medsebojne interakcije med govorcem, tolmačem in poslušalci, kar se ne dogaja pri prevajanju. Tudi časovni okvir je drugačen. Tolmači se morajo pripraviti vnaprej, saj se med samim tolmačenjem morajo zanesti le na svoje znanje in sposobnosti. Prevajalci pa imajo na razpolago nekaj več časa za vsebinsko in terminološko pripravo, dokumentiranje, raziskovanje. Ena bistvenejših razlik je, da zaradi časovnega pritiska tolmači delajo pod večjim kognitivnim stresom kot prevajalci. Gile (1995: 3) meni, da ob upoštevanju navedenih razlik, ravni ter pogojev dela prevajalci in tolmači opravljajo enako sporočanje dejavnost, in sicer izražajo v enem jeziku, kar je bilo povedano v drugem. Pri obeh dejavnostih ne gre le za jezikovni vidik oz. za prenašanje besed iz enega jezika v drugega, temveč za prenos sporočila, za posredovanje med različnimi govorci in kulturami z vsemi družbenokulturnimi značilnostmi. Ko se je Slovenija pripravljala na vstop v Evropsko unijo, je na obisku v Ljubljani Marco Benedetti, nekoč konferenčni tolmač in vodja Generalnega direktorata za tolmačenje pri EU, provokativno dejal, da tolmačenje nima nobene zveze z jezikom. S tem je imel v mislih, da je jezik orodje, ki ga morajo kandidati za bodoče tolmače popolnoma obvladati, in da šole za tolmačenje niso jezikovne šole, ampak usposablajo tolmače na področju tehnik in strategij tolmačenja in medjezikovnega ter medkulturnega povezovanja.

Tolmačenje lahko razumemo kot širši pojem za različne vrste ustnega prevajanja in ga opredelimo glede na namen, naročnike in ciljne uporabnike na konferenčno in nekonferenčno, glede na obliko pa na simultano, konsekutivno in šepetano tolmačenje. Specifično je tudi tolmačenje oz. prevajanje na pogled (*sight translation, traduction a*

¹ Tolmači delajo z govorjenimi besedami v določenem kontekstu in prenašajo sporočilo iz enega jezika v drugega, medtem ko se prevajalci ukvarjajo s pisnimi besedili.

vue), ko mora tolmač ustno prevesti pisno besedilo. V novejšem času se z razvojem sodobnih tehnologij pojavljajo nove oblike tolmačenja, kot so strojno tolmačenje, tolmačenje na daljavo, video- in teletolmačenja, kar zahteva nove pristope in drugačne pogoje dela.

Konferenčno tolmačenje poteka simultano, konsekutivno ali šepetano v konferenčnem okolju, kjer se na najvišji ravni in v formalnih okoliščinah odvijajo mednarodna srečanja, kongresi, konference, posvetovanja, predavanja. Lahko je organizirano za veliko število udeležencev, lahko pa poteka v manjšem krogu ljudi (delovne skupine, delavnice, bilateralna srečanja). Konferenčni tolmač mora obvladati vrsto kompleksnih konceptov z raznih področij človekovega znanja in vedenja (politika, diplomacija, razne veje znanosti in tehnologije, kultura, medicina, umetnost ...) in sporočilo prenesti v celoti na enako visoki formalni in konceptualni ravni, kot je bil izvirni govor z vsemi pomenskimi in čustvenimi odtenki. Na nek način se prelevi v govorca, ki ga tolmači (govori v prvi osebi ednine in v spolu govorca) (Jones 1998: 5).

Simultano konferenčno tolmačenje je simultano oz. sočasno le v smislu, da je glas govornika sočasen z glasom tolmača. Tolmač v zvočno izolirani kabini praviloma s pogledom na govorca in dvorano po slušalkah posluša govor v enem od svojih delovnih jezikov in ga z manjšim zamikom tolmači v mikrofoni v svoj aktivni jezik (jezik A, ki je večinoma materni jezik, ali jezik B, prvi aktivni jezik, za kar se uporablja francoski izraz *retour*). Tolmači delajo vsaj z dvema jezikoma, večinoma pa s tremi ali več (Markič 2009). Praviloma tolmačijo neposredno iz enega jezika v svoj aktivni jezik, če pa to ni mogoče, tolmačenje poteka prek veznega jezika (angleško *relay*), na primer iz estonščine v nemščino in iz nemščine v slovenščino (če gre za tolmačenje v slovenski kabini). Simultano tolmačenje je izredno kompleksna kognitivna dejavnost, od tolmača zahteva več napora (Gile 1995: 190), na primer sočasno poslušanje, analiziranje in razumevanje besedila, aktiviranje kratkoročnega spomina ter posredovanje izvirnega govora v ciljni jezik. Zato tolmač ni v kabini nikoli sam, ampak se s kolegom ali kolegi izmenjujejo na od 20 do 30 minut.

Pri konsekutivnem tolmačenju je tolmač v prostoru, kjer poteka srečanje, in tolmači zaporedoma (aktivno posluša govor ali del govora v izhodiščnem jeziku, si pri tem zapisuje in šele nato posreduje govor ali del govora v ciljnem jeziku). Šepetano tolmačenje ali *chuchotage* (»šušotaža«, vrsta simultanega tolmačenja brez kabine) se občasno uporablja, kadar v dvorani ni opreme za simultano tolmačenje in ena ali dve osebi potrebujeata tolmača, preostali udeleženci pa jezike, v katerih poteka pogovor, razumejo. Če gre za krajše tolmačenje, manjše število ljudi in tolmačenje v hrupnem okolju (zunaj na terenu ali v industrijskih obratih), se lahko uporabi tudi prenosni sistem za tolmačenje (imenovan *bidule*), ki tolmaču in poslušalcem olajša komunikacijo. V tem primeru ne gre za konsekutivno tolmačenje, ampak tudi za simultano tolmačenje brez kabine (AIIC). Specifično je tudi tolmačenje v vojnah in oboroženih spopadih (npr. med zadnjimi vojnami na Balkanu, med spopadi v Iraku, Afganistanu, Siriji ...), ki je tvegano početje, saj tolmač spremlja novinarje, mirovne pogajalce, predstavnike nevladnih organizacij, ki se pogosto podajajo na najbolj nemirna območja, zgodi se tudi, da svoje delo plača z življenjem.

Dialoško ali povezovalno tolmačenje (prevod izraza *liaison interpreting*) lahko pojmuje kot splošen pojem za nekonferenčno oz. skupnostno tolmačenje. Gre za tolmačenje v določenem institucionalnem kontekstu: tolmačenje na upravnih enotah, uradih, policiji, v azilnih domovih, bolnišnicah, zdravniških ordinacijah, šolah; sodno tolmačenje; poslovno tolmačenje; znakovno tolmačenje. Od konferenčnega se skupnostno tolmačenje razlikuje po tem, da je najpogostejše konsekutivno (čeprav se uvaja tudi simultano tolmačenje, predvsem na sodiščih v nekaterih državah), je dvosmerno (tolmač tolmači v oba jezika), tolmačeno besedilo je krajše, običajno poteka brez zapisovanja in udeleženci večinoma niso v enakih govornih položajih (pogosto je ena stran v podrejenem položaju glede na drugo). Skupnostno tolmačenje je družbeno zelo koristna in dinamična dejavnost, ki se glede na potrebe v družbi hitro spreminja.

Literatura

[AIIC](#), *Association Internationale des Interprètes de Conférence*.

GILE, D., 1995: *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

GORJANC, Vojko (ur.), 2013: [Slovensko tolmačeslovje](#). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

- JONES, R., 1998: *Conference Interpreting Explained*. Manchester: St. Jerome.
- LJESKOVAC, Nevenka, MARKIČ, Jasmina, 2011: *Konferenčna terminologija*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- LONGLEY, P., 1968: *Conference Interpreting*. London: Pitman.
- MAČEK, Amalija, 2014: Tolmačenje v evropski uniji: slovenske izkušnje deset let pozneje. *Teorija in praksa* let. 51, 4/2014. 654–669.
- MAČEK, Amalija, BIFFIO ZORKO, Helena, 2015: *Osnove konferenčnega konsektivnega tolmačenja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- MARKIČ, Jasmina, 2009: Vloga tolmačenja v sodobnem svetu. Marko Stabej (ur.): [Infrastruktura slovenščine in slovenistike](#). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 239–244.
- MARKIČ, Jasmina, 2013: O tolmačenju in tolmačeslovju. Vojko Gorjanc (ur.): [Slovensko tolmačeslovje](#). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 6–19.
- MIKKELSON, H., 1996: Community Interpreting. An emerging profession. *Interpreting*. Vol I (1). 125–129.
- SCHLESINGER, M., PÖCHHACKER, F., 2002: *The interpreting studies reader*. London: Routledge.
- SNOJ, Marko 1997: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- [SSKJ](#), Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2014. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- TRYUK, M. 2004: *L'interprétation communautaire. Des normes et des rôles dans l'interprétation*. Varšava: Wydawnictwo Tesis.
- VEBER, Jana (ur.), 2013: *Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije: 40 let: jubilejni zbornik*. Ljubljana: Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije.
- [ZKTS](#), *Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije*.

Tolmačenje kot delo sodnega tolmača

Uvod

Kako naj sodni tolmač tolmači vestno, strokovno in pošteno? Katera pravila naj spoštuje pri tolmačenju? Odgovore sem iskala skozi svoj strokovni razvoj, vzporedno z razvojem domačega pravnega okvirja. Izkušvena primerjava med tolmačenjem za mednarodna in slovenska sodišča mi je omogočila zanimiv vpogled.

Po poklicu sem konferenčna tolmačka in prevajalka z univerzitetno diplomo iz jezikoslovja. Leta 1993 sem zaprisegla kot sodni tolmač za angleški jezik in 22 let pozneje še za hrvaški jezik. Vzporedno sem kot dvojezična govorka slovenščine in hrvaščine predvsem simultano tolmačila za institucije EU kot akreditirana konferenčna tolmačka za angleščino, srbsščino, bosanščino, črnogorščino in italijanščino. Tolmaško stroko pa sem spoznavala tudi kot članica slovenskega in mednarodnega združenja konferenčnih tolmačev (ZKTS in AIIC).

Tolmačenje in prevajanje sta dva poklica. Izraz sodni tolmač označuje sodnega prevajalca, ki prevaja pisno, in sodnega tolmača, ki tolmači oziroma prevaja ustno. Po poklicu so sodni tolmači običajno prevajalci ali pravniki in le redki so konferenčni tolmači. Položaj in status sodnih tolmačev ureja predvsem nedavno prenovljen zakon, ki mu bodo sledile spremembe izvedbenih aktov.

Razlikovanje med prevajanjem in tolmačenjem v ZDA in EU

V ZDA izraz sodni tolmač (*court interpreter*) označuje osebo, ki ne prevaja, ampak tolmači – kot je na primer razloženo na spletišču [Superior Court of California](#):

»Sodni tolmač:

- mora slišati, kar govorite v svojem maternem jeziku [...];
- vam mora pomagati komunicirati z ljudmi v sodni dvorani, vključno z vašim odvetnikom, zaposlenimi na sodišču in sodnikom;
- mora pretolmačiti vse, kar poveste, v angleščino;
- mora pretolmačiti vse, kar povedo drugi v sodni dvorani, v vaš materni jezik;
- mora pretolmačiti vse in pri tem ne sme ničesar dodati, izpustiti ali spremeniti;
- zavezujejo ga pravila zaupnosti in nikomur ne bo ponovil, kar boste osebno zaupali svojemu odvetniku;
- ne sme vam dajati pravnih nasvetov;
- ne sme z vami govoriti o zadevi;
- ne sme vam razlagati pomena besed;
- ne sme odgovarjati na vprašanja, kaj se bo dogajalo v sodni dvorani;
- ne sme zasebno govoriti z vami, člani vaše družine ali prijatelji.«

V EU je ureditev bolj raznolika. Evropski portal e-pravosodje povzema, da so:

»sodni prevajalci/tolmači [...] pooblaščen za prevajanje uradnih listin in tolmačenje pred sodiščem [...], na policijskih postajah [...] ali pred upravnimi organi [...]. Uradni sodni prevajalci/tolmači [tj. "stalni sodni tolmači" v Sloveniji] so pooblaščen, da svoje prevode žigosajo z uradnim žigom [...]. Sodni prevajalci/tolmači morajo običajno imeti univerzitetno izobrazbo iz svojih delovnih jezikov ter obvladati različne veščine prevajanja in tolmačenja [...] Običajno je zapriseženi prevajalec usposobljen tudi za delo kot sodni tolmač. Različne države uporabljajo različna uradna poimenovanja za sodne prevajalce/tolmače.«

Slovenski pravni red regulira oboje, tako prevajanje zapisa besed kot tolmačenje govora (laično »ustno prevajanje«) za potrebe sodišč in drugih državnih organov predvsem s pravnim institutom sodnega tolmačenja, opredeljenim v Zakonu o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih (ZSICT). Nekateri primerljivi evropski pravni redi, npr. francoski, pa imajo dva pravna instituta: sodno prevajanje in sodno tolmačenje. Dejstvo, da ZSICT v sodno tolmačenje vključuje tako tolmačenje kot prevajanje, ki ju izvaja sodni tolmač, je vir velike terminološke zmede v samem zakonu, kar povzroča zmedo v praksi.

Pravilnik o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih (PSICT) je izvedbeni akt, katerega namen je določiti način poslovanja sodnih tolmačev. Vsaj na podzakonski ravni bi lahko pravilnik pojmovno uvedel jasno, dosledno in nedvoumno razlikovanje med prevajanjem in tolmačenjem. Za to smo si poklicni tolmači in predavatelji konferenčnega tolmačenja zaman prizadevali v postopku usklajevanja vsebine pravilnika. Bržkone ta ne bo vseboval naslednjih predlaganih definicij vrst ali tehnik tolmačenja, ki jih lahko uporabi sodni tolmač:

- konsektivno tolmačenje – kadar najprej posluša govor v izhodiščnem jeziku in ga potem, ko govorec preneha govoriti, z zamikom pretolmači v ciljni jezik;
- tolmačenje z lista ali tolmačenje na pogled – kadar besedilo, napisano v izhodiščnem jeziku, med branjem sproti tolmači v ciljni jezik;
- simultano tolmačenje – kadar s pomočjo tehnične opreme iz tolmaške kabine govor v izhodiščnem jeziku sočasno tolmači v ciljni jezik;
- šepetano tolmačenje – kadar sedi ob poslušalcu in mu govor v izhodiščnem jeziku, sočasno šepetaje tolmači v ciljni jezik.

[Direktiva 2010/64/EU o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih](#) čaka na prenos v pravni red RS, natančneje v Zakon o kazenskem postopku (ZKP). V njem se sedaj namesto termina »tolmačenje« uporablja »ustno prevajanje« ali samo »prevajanje« (npr. »Prevaja sodni tolmač«). Predlagane spremembe ([ZKP-M](#)) bolj jasno postavljajo pravila glede uporabe jezika in tolmačenja, med drugim tudi glede kakovosti storitve tolmačenja in prevajanja.

Naš pravni sistem ne pozna vrst ali tehnik tolmačenja. Zato so pravne praznine pri ureditvi preizkusa sposobnosti tolmačenja, položaja sodnega tolmača med tolmačenjem, njegovih nalog, omejitev, delovnih pogojev, snemanja tolmačenja, pravice do odmora ali prekinitve tolmačenja, odnosov z udeleženci v postopku itd.

Preizkus znanja kandidatov za sodne za tolmače ostaja prenормiran glede poznavanja prava (pravosodja oziroma sodstva, sodnih postopkov, pravil o dokazovanju itd.) in podnormiran glede poznavanja jezika (govornih zmožnosti v slovenskem in tujem jeziku, tehnik tolmačenja, splošnih jezikovnih veščin).

Novi zakon določa ustanovitev strokovnega sveta, v katerem bo en član zastopal »sodno tolmačenje in prevode«. Malo verjetno je, da bo ta član obenem strokovnjak s področja tolmačenja. Če ne, kako bo lahko ustrezno zastopal tolmaške interese sodnih tolmačev? Kako bo lahko tak strokovni svet ali strokovno telo oblikovalo ustrezne smernice, kodekse, standarde ali priporočila za tolmačenje?

Praksa – nejasnosti in zagate kot njihova posledica

Po mojih izkušnjah večina pravnih strokovnjakov in celo sodnih tolmačev, ki izobražujejo bodoče sodne tolmače, ne razlikuje med prevajanjem in tolmačenjem, še manj med konsektivnim, simultanim in šepetanim tolmačenjem. Tovrstna izobraževanja praviloma ne vključujejo razvoja kognitivnih in motoričnih veščin, potrebnih za tolmačenje (poslušanje, razumevanje, zapisovanje, abstrahiranje sporočila, pomnjenje sporočila, izražanje sporočila v ciljnem jeziku). Člani komisije, ki ocenjujejo ustreznost kandidatov za sodne tolmače, le izjemoma poznajo načine in tehnike tolmačenja. Pri preizkusih znanja preverjajo le večino tolmačenja z lista: kandidat bere zapis v izhodiščnem jeziku in ga poskuša pretolmačiti v ciljni jezik, na kar po navadi ne odpade več kot 15 % ustnega dela preizkusa. Posledično se sodni tolmači čutijo slabo pripravljeni ali celo nesposobni za tolmačenje,

zato se temu delu izogibajo. Strah jih je situacij, ki jih ne poznajo, za katere se niso usposobili in v katerih ni jasnih pravil. Po drugi strani pa obstajajo veliko bolj jasna in tradicionalna procesna pravila za vse druge udeležence v postopku.

Uporabniki tolmaških storitev v sodstvu imajo različna pričakovanja in zahteve, včasih v nasprotju s pravili tolmaškega poklica. Tolmač je le vmesnik v komunikaciji, zato je tolmačenje v prvi osebi standard (npr. »Ne vem.« namesto »Priča je rekla, da ne ve.«). Nekateri sodniki zahtevajo tolmačenje v tretji osebi. Ali lahko sodni tolmač, ki je obenem tudi konferenčni tolmač in je zavezan k spoštovanju poklicne etike in standardov, na tej podlagi odkloni zahtevo sodnika?

Pri tolmačenju je, za razliko od prevajanja, hud časovni pritisk vedno prisoten. Zato se mora tolmač vnaprej temeljito pripraviti in pregledati sodni spis, da bo razumel pomen izrečenega, saj ga lahko zgreši, če tolmači dobesedno. Redki sodniki, odvetniki ali tožilci vedo, koliko jezikovnih in vsebinskih priprav je potrebnih, če hoče tolmač svoje delo opraviti dovolj hitro in korektno.

Tolmač tega ne zmore brez absolutne koncentracije med tolmačenjem. Raven stresa in napor, zlasti med simultanim tolmačenjem, je primerljiva z delom pilota ali kirurga. Vsaka motnja iz zunanjega okolja moti miselni proces. Med delom je treba tolmača zaščititi pred zunanjimi vplivi, motnjami in vmešavanjem oziroma mu omogočiti dobre delovne pogoje in jih standardizirati.

A v slovenskih sodnih dvoranh se (po mojih izkušnjah prepogosto) dogaja, da odvetniki zlorablajo tolmača v lastne strateške namene, tako da kritizirajo kakovost korektnega tolmačenja, zato da bi zmedli pričo, podaljšali zasliševanje, pokazali, da tuji jezik obvladajo (bolje od sodnega tolmača), zavlačevali ... včasih celo, ker se radi zabavajo na tuj račun. S tem tolmačenje otežujejo ali celo onemogočajo. Kako naj se sodni tolmač odzove na take zlorabe? Po katerem pravilu, standardu ali kodeksu naj se ravna? Sodnika lahko zaprosi, da ga zaščiti, ker ga je imenovalo sodišče in je torej del sodišča? Ali naj ga sodišče zaščiti tudi, če ga je najela ena od strank v postopku in mu nasprotna stranka nagaja?

Včasih udeleženci v postopkih govorijo prepotiho, nerazločno, prehitro ali so težko razumljivi zaradi materialnih okoliščin. Če komunikacija poteka prek telekonference ali Skypa, ni nobenih tehničnih pravil za tolmačenje. Čigava slika naj se predvaja prejemniku sporočila oz. poslušalcu – slika govorca ali slika tolmača? Ali ima tolmač pravico zahtevati odmor po določenem času neprekinjenega dela? Če ja, kdaj in koliko?

Zakaj ne bi na obravnavah uporabili tehnike simultane tolmačenja, kar bi lahko prepolovilo trajanje obravnav, na katerih se tolmači konsektivno? Res je, da je za to potrebna tolmaška kabina, a z dobro organizacijo bi se začetna naložba kmalu obrestovala. Zakaj ne bi vedno, kadar je to mogoče, izvajali šepetanega tolmačenja, ki tako kot simultano tolmačenje skrajšuje postopke?

Med neko obravnavo mi je sodnik razložil, kaj želi izvedeti od priče, oziroma od mene zahteval, naj formuliram vprašanje namesto njega. Zavedajoč se svoje odgovornosti in omejitev pristojnosti sem mu odgovorila: »Kar vi vprašajte pričo, jaz pa bom vaše vprašanje pretolmačila v tuji jezik.« Imela sem srečo, da sodnik tega ni razumel kot nespoštljivost do sodišča ali njegove vloge. Lažje bi se znašla, če bi vedela, da so tovrstni primeri urejeni z nekim pravnim aktom.

Sklep

Tolmačenje, ki ga izvajajo sodni tolmači, je v Sloveniji pomanjkljivo urejeno na vseh ravneh kljub zadnjim poskusom pri spremembah zakonodaje. Natančnejša ureditev tega segmenta se načrtuje na ravni smernic, ki so hierarhično pod zakonom ali pravilnikom. Ali bodo smernice dovolj zavezujoče za sodne in druge organe kot naročnike storitev tolmačenja? Ali bodo dovolj upoštevane pri oblikovanju pravil, ki naj olajšajo delo in učinkovitost sodišč, tožilstva, policije, azilnih domov in ne nazadnje sodnih tolmačev?

Literatura

Zakon o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih (Uradni list RS, št. 22/18)

Zakon o kazenskem postopku (Uradni list RS, št. 32/12)

Pravilnik o sodnih tolmačih (Uradni list RS, št. 88/10, 1/12, 35/13, 50/15 in 22/18 – ZSICT)

Prevajanje za državne institucije

Geopolitični položaj Slovenije v Evropi in širšem mednarodnem okolju je bil eden glavnih dejavnikov, ki so vplivali na poseben status in razvoj prevajalskih služb v državni upravi. Čeprav je ta dejavnost doživela največji razmah z vstopom Slovenije v EU, bi bilo zmotno misliti, da je bila pred tem vloga prevajalcev v državnih institucijah zanemarljiva. Prevajalci so bili tu vselej potrebni in praktično nenadomestljivi, bistveno pa se je že v predpristopnem obdobju začela spreminjati njihova organiziranost ter področje in način dela.

Ko so leta 1999 predpristopna pogajanja Slovenije prešla v zaključno fazo in je država prevzela obveznost, da do pristopa prenese veljavno zakonodajo EU v svoj pravni red, je postalo jasno, da razdrobljene prevajalske službe po resornih ministrstvih tej nalogi ne bodo kos. Že sam volumen tega projekta – več kot 90.000 strani zakonodaje – se je zdel skoraj neobvladljiv. Ob upoštevanju dejstva, da je bilo treba poleg golega prevoda zagotoviti še kar se da dosledno terminološko ustreznost, usklajenost in sledljivost prevedenih dokumentov, pa je postalo jasno, da se je treba organizirati drugače. Tako je bil istega leta pri Uradu za evropske zadeve ustanovljen prevajalski oddelek, ki je v začetku imel 36 zaposlenih, od tega 24 prevajalcev, dva terminologa, dva lektorja, tri pravne svetovalce, koordinatorja zunanjih prevajalcev, vodjo oddelka in tehnično osebje (tajnico, dokumentalista in računalnikarja).

Seveda je bilo nemogoče pričakovati, da bi 24 notranjih prevajalcev lahko prevedlo tako obsežen korpus besedil, zato je bilo nujno z javnim razpisom zbrati kar se da veliko število zunanjih sodelavcev. Prvi razpis, v katerem je bil poleg osnovnih pogojev glavni kriterij izbire cena, se je izkazal za neustreznega. Zato je bil naslednji razpis zasnovan drugače: v prvi fazi je bila povabljenim ponujena enotna cena za 1 stran prevoda in z vsemi prijavljenimi, ki so izpolnjevali minimalne kriterije, sklenjena preliminarne pogodba o sodelovanju. V drugi fazi razpisa so vsi »preliminarni pogodbeniki« dobili testni prevod, na podlagi katerega so bili razvrščeni v kategorijo A, B, C ali D. S tistimi, ki so se uvrstili v prve tri kategorije, je bila sklenjena dokončna pogodba, kandidati, katerih testni prevod pa ni bil zadovoljiv (D), so lahko dobili še en testni prevod, in če tudi ta ni bil ustrezen, se je preliminarne pogodba z njimi prekinila. Na ta način smo pridobili okrog 150 zunanjih sodelavcev, posameznih svobodnih prevajalcev in agencij. Delovne sile je bilo torej dovolj, večje vprašanje pa je bilo, kako zagotoviti, da bodo prevodi tako velike in heterogene skupine nepovezanih prevajalcev stilistično in terminološko usklajeni. Notranji prevajalci so v tistem času že uporabljali pomnilnik prevodov TWB (Translator's WorkBench) podjetja [SDL Trados](#). Seveda pa od zunanjih izvajalcev nismo mogli zahtevati, da si nabavijo to sorazmerno drago orodje, glede na to, da jim pogodba, ki so jo sklenili s SVEZ-om, ni zagotavljala predvidljivega števila naročil. V prijavi na razpis so namreč morali poleg jezikovne skupine navesti tudi, katero vsebinsko področje bodo prevajali, in ker je bila sekundarna zakonodaja EU na področju kmetijstva daleč najobsežnejša, so največ naročil dobili prevajalci, ki so se opredelili za to področje, le malo pa npr. drugi, ki so izbrali kulturo. Zato smo se odločili za *ad hoc* rešitev in svojim zunanjim sodelavcem svetovali, naj si nabavijo orodje [Wordfast](#), ki je bilo bistveno cenejše od Tradosa, obenem pa se je dalo neočiščene, tj. dvojezične prevode brez pretvorbe uvoziti v našo skupno bazo prevodov. Poenotenje je bilo potrebno predvsem zato, ker so vsi prevodi morali biti obravnavani po istem postopku za zagotavljanje kakovosti. Pred objavo v uradnem listu [Evropske unije](#) (OJ) so morali iti skozi štiri stopnje redakcije: 1. strokovno, 2. jezikovno, 3. pravno in 4. končno potrditev s strani komisije za zakonodajo. Prevode zunanjih prevajalcev so pred tem pregledali še notranji prevajalci. Največja pridobitev za poenotenje dela notranjih in zunanjih prevajalcev je bil spletni portal [EVROTERM](#), ki ga je razvil in ga tudi redno posodablja Miran Željko. To je večjezična terminološka zbirka revidiranih prevodov, ki omogoča iskanje po različnih parametrih in različnih jezikih. Osnova jezikovnega korpusa, na katerem je zgrajen Evroterm, so seveda prevodi zakonodaje EU, ki so nastali v predpristopnem obdobju. Po pristopu Slovenije k Evropski uniji maja 2004 pa se je tako način urejanja te zbirke kot tudi samo delo prevajalcev bistveno spremenilo. Del Službe Vlade RS za evropske zadeve se je priključil Ministrstvu za zunanje zadeve, večina prevajalcev in lektorjev iz Oddelka za prevajanje pa se je združila s Sektorjem za prevajanje pri Generalnem sekretariatu Vlade RS. Čeprav so po pristopu prevajanje na novo nastale zakonodaje prevzeli prevajalci pri institucijah EU v Bruslju, ni bilo zaradi tega povpraševanje po prevodih nič manjše, le besedila so postala bolj raznovrstna in bistveno se je povečala potreba po prevodih iz slovenščine v angleščino, medtem ko je

bilo v predpristopnem obdobju obratno. Tudi zakonodaja EU, ki se je prevajala pred pristopom, je bila tematsko dokaj raznolika, vendar so bila ta besedila tako strukturno kot stilno pretežno standardizirana, medtem ko vsega tega, kar se prevaja danes za potrebe državnih institucij, nikakor ni mogoče postaviti pod isti imenovalec. Taka raznovrstnost besedil je poseben izziv ne le za prevajalce, temveč tudi za lektorje, terminologe in strokovne urednike, ki skrbijo za to, da so termini, ki se luščijo iz teh prevodov, preverjeni, po možnosti usklajeni na več ravneh in opremljeni z ustreznimi kvalifikatorji. Vse to bogati zbirko Evroterm, ki postaja zanimiva ne le za prevajalce, temveč tudi za učitelje tujih jezikov in strokovnih predmetov, strokovnjake, študente, skratka vse, ki ustvarjajo poljudna in strokovna besedila in se na ta ali oni način srečujejo s terminologijo. Največja prednost te zbirke pa je, da je na spletu brezplačno dostopna najširšemu krogu uporabnikov.

Sektor za prevajanje pri GSV z bazo svojih notranjih in zunanjih prevajalcev in lektorjev servisira vsa resorna ministrstva in organe v njihovi sestavi ter Urad predsednika vlade in Urad predsednika države. Vse prevode v angleščino, ki jih opravijo domači prevajalci, lektorirajo naravni govorci angleškega jezika. Ker pa se baza notranjih prevajalcev in lektorjev v Sektorju za prevajanje zaradi »zamrznjenega« zaposlovanja novih kadrov vedno bolj krči, se vse večji delež naročil za prevode preusmerja na zunanje prevajalce. Koordinacija in izbor zunanjih sodelavcev je seveda še vedno v rokah Sektorja za prevajanje pri GSV, vendar je pri takem načinu dela veliko težje zagotavljati terminološko in stilno usklajenost prevodov ter preverjati njihovo kakovost. Zunanji prevajalci in lektorji se namreč zbirajo po javnih naročilih, kjer pa je še vedno odločujoči kriterij cena, medtem ko se kompetence ponudnika storitev preverjajo le na podlagi predloženih dokazil. Glavni krivec za tako stanje je obstoječa zakonodaja, ki ureja področje javnih naročil, saj ne upošteva specifičnosti naročanja intelektualnih storitev, pri katerih je kriterij kakovosti podrejen kriteriju cene. V predpristopnem obdobju, ko je bilo povpraševanje po prevodih večje od ponudbe in je bilo v projekt prevajanja zakonodaje EU treba vključiti vse razpoložljive zmogljivosti, nam je uspelo (kljub omejujoči zakonodaji) javno naročilo izpeljati v dveh fazah: v prvi smo z vsemi ponudniki, ki so izpolnjevali osnovne pogoje razpisa, sklenili preliminarne pogodbe, na podlagi katerih so že prejeli prvo naročilo, ki je bilo obenem poskusni prevod. Z vsemi, ki so uspešno opravili preizkus, se je sklenila dokončna pogodba, ostali pa so dobili še en poskusni prevod, in če tudi ta ni bil na zadovoljivi kakovostni ravni, se je preliminarne pogodbe s takim prevajalcem prekinila. Ker je bila že v začetku razpisa vsem ponujena osnovna izhodiščna cena za stran prevoda, nam je uspelo doseči, da je bil glavni kriterij za izbor kakovost.

Tudi zdaj, ko pretežni del prevodov za državne organe zagotavljajo zunanji izvajalci, bi bilo nujno treba oblikovati javna naročila tako, da bi pri njih lahko enakopravno sodelovali samostojni prevajalci posamezniki, ne le uveljavljene prevajalske agencije, ki so zaradi sedanjih razpisnih pogojev v privilegiranem položaju. Temelj zdrave konkurence mora biti višja kakovost opravljene storitve in ne nižja ponujena cena.

Potreba po skupnostnih prevajalcih in tolmačih za potrebe zdravstva v Sloveniji

Prispevek opisuje potrebo po uvedbi profesionalnih skupnostnih prevajalcev in tolmačev² v slovensko okolje, in sicer predvsem za delo v zdravstvenem okolju.

Z izrazom skupnostni tolmač zaznamujem poklic, ki ga določa mednarodni standard [ISO 13611:2014](#): tj. poklic tolmačev za potrebe javnega sektorja. Skupnostni tolmači z govorom ali kretnjami omogočajo dostop do storitev javnega sektorja ljudem, ki zaradi nerazumevanja jezika okolja teh storitev brez njihove pomoči ne bi mogli uporabljati oz. bi do njih dostopali v okrnjeni obliki in bili deležni nekvalitetne obravnave. Potreba po skupnostnem tolmačenju tako tipično nastaja v zdravstveni oskrbi, šolstvu, v nevladnih in človekoljubnih organizacijah, v verskih organizacijah, policijskih obravnavah (npr. azilnih postopkih), v javni upravi, sodstvu itd. Ker se drugi prispevki v pričujoči beli knjigi že posvečajo sodnim tolmačem, se ta prispevek osredotoča na govorno tolmačenje ter na področje skupnostnega tolmačenja in prevajanja v zdravstvu.

Zdravstvo je izbrano zaradi posebnih potreb, ki nastajajo v slovenskem prostoru. Indeks politike vključevanja migrantov ([MIPEx](#)), ki s pomočjo 148 kazalnikov meri integracijske politike v Evropi in Severni Ameriki, je namreč leta 2014 za Slovenijo ugotovil, da vodi Slovenija načeloma dokaj zadovoljive politike vključevanja migrantov v družbo, ki so primerljive s sosednjimi državami, vendar pa da na področju zdravstva ne dosega primerljivih standardov. Zato označuje slovensko politiko vključevanja migrantov na področju zdravstvene oskrbe kot nezadovoljivo.

Stanje v slovenskem zdravstvu je dejansko pereče. Leta 2016 je bila v okviru projekta »Izdaja slovarja, namenjenega lažji komunikaciji migrantov z zdravstvenim osebjem«, ki ga je financiralo Ministrstvo za notranje zadeve s podporo Evropske unije iz Sklada za azil, migracije in vključevanje (glej [povezavo](#)), izvedena anketa, v kateri se je zdravstvene delavce spraševalo o pogostosti stikov z uporabniki, ki ne razumejo slovenščine, o jezikovnih ovirah, s katerimi se srečujejo pri svojem delu, in o načinih, na katere se z njimi soočajo.³ Anketa, ki je vključevala 20 vprašanj zaprtega in odprtega tipa, je bila razposlana vsem članom Zdravniške zbornice Slovenije ter Zbornice zdravstvene in babiške nege Slovenije. Prvih sedem vprašanj je bilo namenjenih zbiranju demografskih podatkov in določanju profesionalnih okolij, v katerem delujejo anketiranci; ostalih 13 vprašanj pa je bilo vezanih na tematiko zdravstvene oskrbe neslovensko govorečih bolnikov. Na anketo je odgovorilo 564 oseb, in sicer 356 medicinskih sester (63 %), 154 zdravnikov (27 %), 34 zobozdravnikov (6 %) in 20 (4 %) predstavnikov drugega zdravstvenega osebja (tj. fizioterapevti, defektologi, logopedi, socialni delavci, radiološki inženirji).

Pomembnejše izsledke ankete bi lahko strnili v naslednje poudarke: jezikovne ovire so v zdravstveni obravnavi na Slovenskem vse bolj prisotne, saj kar 94 % zdravstvenih delavcev, ki so sodelovali v spletni anketi, poroča, da ima redne stike z uporabniki zdravstvenih storitev, ki ne govorijo in ne razumejo slovenskega jezika. Največ uporabnikov zdravstvenih storitev, ki ne govori slovensko in stopa v slovensko zdravstveno oskrbo, uporablja hrvaščino/srbščino/bosansščino/črnogorščino (n = 445) in angleščino (n = 441), vendar ti stiki zdravstvenim delavcem ne predstavljajo večjih težav. Kot najpogostejši tuji jezik, s katerim se srečujejo zdravstveni delavci in obenem predstavlja največjo težavo pri vzpostavljanju komunikacije, anketiranci označujejo albanski jezik (n = 341), ki mu sledita nemščina (n = 140) in makedonščina (n = 140). Primerjava rezultatov po regijah pokaže, da bližina državne (in s tem tudi jezikovne) meje le deloma vpliva na to, katere jezike govorijo neslovensko govoreči pacienti v izbrani regiji, in da se večina zdravstvenih delavcev iz vseh statističnih regij srečuje predvsem s hrvaško/srbsko/bosansko/črnogorsko in albansko govorečimi pacienti.

Zdravstveni delavci v slovenskem zdravstvenem sistemu označujejo kot svoj prvi tuji jezik angleščino (n = 424), sledijo hrvaščina/srbščina/bosansščina/črnogorščina (n = 384). Znanje drugih tujih jezikov je

² Izrazi, ki se nanašajo na osebe in so zapisani v moški slovnični obliki, so uporabljeni kot nevtralni za vse spole. Izjema je izraz »medicinska sestra« kot nevtralni izraz za vse spole.

³ Anketa in projekt sta podrobneje predstavljena v monografiji Nike K. Pokorn in Uršula Lipovec Čebren (2018).

omejeno na manjše število anketirancev. Iz rezultatov samoocen je nadalje razvidno, da mnogi zdravstveni delavci nimajo poglobljenega znanja tujih jezikov: znanje tujih jezikov je slabše pri medicinskih sestrah kot pri zdravnikih in zobozdravnikih, in sicer ne glede na doseženo stopnjo izobrazbe.

Jezikovne ovire zdravstveno osebje rešuje na različne načine (strategije so naštetе od najpogostejše do najredkeje uporabljene komunikacijske strategije): zdravstveni delavci tako najraje uporabljajo splošnosporazumevalni jezik ali *linguo franco* (n = 417), zanesejo se na pomoč *ad hoc* tolmačev (tj. oseb, ki nimajo tolmaške izobrazbe, a spremljajo uporabnika zdravstvenih storitev in razumejo tako jezik zdravstvenega delavca kot jezik uporabnika zdravstvenih storitev) (n = 365), pomagajo si z gestami, mimiko in risanjem (n = 301), prosijo za tolmaško pomoč kolege iz vrst zdravstvenih delavcev (n = 256), zatečejo se k t. i. medjezikovnemu razumevanju, tj. strategiji, ko zdravstveni delavec govori v svojem jeziku, uporabnik zdravstvenih storitev pa v svojem in se skušata razumeti (n = 249), uporabljajo prevajalske tehnologije (različna spletna orodja, prevajalnike in slovarje) (n = 224), najamejo profesionalne tolmače (n = 179) ali poprosijo za tolmaško pomoč druge zaposlene v zdravstvu (npr. strežnice in ostalo pomožno osebje) (n = 165). Te strategije so različno uspešne. Anketiranci so jih takole razvrstili po uspešnosti (od najuspešnejše do najmanj uspešne): najuspešnejša strategija je po njihovem mnenju uporaba *ad hoc* tolmačev, sledi ji tolmačenje zdravstvenih delavcev, potem raba splošnosporazumevalnega jezika ali *lingue france*, najem profesionalnih tolmačev, tolmačenje drugih zaposlenih v zdravstvu, nadalje gestikuliranje, mimika in risanje, uporaba prevajalskih tehnologij in na koncu medjezikovno razumevanje.

Skrb vzbujajoča je predvsem močno razširjena in neproblematizirana raba *ad hoc*, neprofesionalnih tolmačev. Raziskave iz držav, ki se že dlje časa soočajo s povečanim priseljevanjem iz drugih jezikovnih in kulturnih okolij, namreč kažejo, da zanašanje na nekvalitetno tolmačenje, ki ga izvajajo sorodniki in znanci bolnikov, ter odsotnost tolmača ali medkulturnega posrednika lahko privedeta do neustreznih in pomanjkljivih diagnoz, napačnega zdravljenja, večkratnih in prepogostih obiskov pri zdravniku, podvajanja raziskav ter daljših ležalnih dob (Quan, Kelvin in Lynch 2010, Meyer idr. 2010, Flores 2005, Pöchlhammer in Kadric 1999). Na primer, raziskava Lindholma idr. (2012) je po pregledu dokumentacije za 3071 bolnikov pokazala, da so bili tujejezični bolniki, ki niso prejeli podpore v obliki tolmačenja pri sprejemu in odpustu, hospitalizirani od 0,75 do 1,47 dneva dlje in da so bili pogostejše ponovno sprejeti v bolnišnico v 30 dneh. Glede na to, da povprečna akutna obravnava bolnika v Sloveniji v letu 2018 stane približno 1380 evrov na dan in da tolmaška tarifa znaša 70 evrov na uro, lahko uvidimo, da bi bila vpeljava izobraženih tolmačev in mediatorjev za delo v zdravstvu v slovensko zdravstveno oskrbo nujna ne samo zaradi zagotavljanja kvalitetne zdravstvene storitve, temveč koristna tudi s stališča skrbi za finančno vzdržnost slovenskega zdravstvenega sistema.

Če povzamemo, rezultati ankete iz leta 2016 nam kažejo, da slovenske zdravstvene ustanove nimajo vpeljanega nobenega systemskega reševanja problemov, ki nastanejo zaradi otežene komunikacije med zdravstvenim osebjem in pacienti, ki prihajajo iz drugih kulturnih in jezikovnih okolij. Čeprav bi zdravstvenim delavcem pri premagovanju jezikovnih ovir najbolj koristili tolmači in mediatorji, v Sloveniji še ne obstajajo strokovno usposobljeni tolmači in medkulturni mediatorji za področje zdravstva, saj razen za znakovni jezik nimamo organizirane systemske jezikovne podpore v zdravstvu (Morel in Gorjanc 2016: 143–145, Pokorn idr. 2009). Kljub temu da smo že izoblikovali predmetnik za izobraževanje tolmačev za področje zdravstva v okviru dveh projektov (enega evropskega *MedInt – Development of a curriculum for medical interpreters* (134007-LLP-2007-AT-GRUNDTVIG-GMP, 2007-2009) in enega nacionalnega *Tolmačenje za potrebe zdravstva v Sloveniji*, 2010–2013), zaradi finančnih razlogov ti programi izobraževanja niso zaživel.

Zagotavljanje strokovno ustrezne jezikovne podpore v slovenskem zdravstvenem sistemu bi moralo biti deležno večje pozornosti odločevalcev: nujno bi bilo vzpostaviti na nacionalni ravni mrežo profesionalnih tolmačev ali mediatorjev, usposobljenih na področju tolmačenja in medicinske terminologije. Za vzpostavitev te mreže bi predhodno potrebovali še kvalitetno izobraževanje oz. doizobraževanje za jezike, ki se izrisujejo kot posebej problematični v slovenskem zdravstvenem sistemu, in za uvrstitev tega poklica v seznam poklicev v RS. V izobraževalne programe medicinskih in zdravstvenih fakultet bi bilo treba vpeljati izobraževanje, ki bi seznanjalo zdravstvene delavce, kako naj sodelujejo s tolmači, obenem pa zagotoviti podobno usposabljanje v obliki dopolnilnega izobraževanja za zdravstvene kadre.

Vsi ti koraki so nujni, ne samo, ker bi na ta način skrajšali ležalne dobe in tako razbremenili zdravstveno blagajno, temveč predvsem zato, da bi omogočili boljšo dostopnost zdravstvenih storitev in kvalitetnejšo zdravstveno obravnavo za vse uporabnike slovenskega zdravstvenega sistema. Tako bi zagotovili pravice uporabnikov zdravstvenih storitev, ki jih navsezadnje v Evropi zagotavlja tudi *Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta o uveljavljanju pravic pacientov pri čezmejnem zdravstvenem varstvu*.

Avtorica se zahvaljuje projektu DIFeREns2, ki je bil financiran s strani sedmega raziskovalnega okvirnega programa EU (št. 609412), ki ji je omogočil izoblikovanje tega članka.

Literatura

- FLORES, Glenn, 2005: The impact of medical interpreter services on the quality of health care: a systematic review. *Medical Care Research and Review* 62/3. 255–299.
- LINDHOLM, M.; Hargraves J.L.; Ferguson W.J. in Reed G., 2012: Professional language interpretation and inpatient length of stay and readmission rates. *Journal General Internal Medicine*, 27/10. 1294–1295.
- MEYER, Bernd; B. Pawlack in O. Kliche, 2010: Family Interpreters in Hospitals: Good Reasons for Bad Practice? *Mediazioni* 10. 297–324.
- MOREL, Alenka, GORJANC, Vojko, 2016: *Skupnostno tolmačenje: slovenščina v medkulturni komunikaciji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete UL.
- PÖCHHACKER, Franz, KADRIC, Mira, 1999: The Hospital Cleaner as Healthcare Interpreter: A Case Study. *Dialogue Interpreting, Special issue of The Translator* 5/2. 161–178.
- POKORN, Nike K., LIPOVEC ČEBRON, Uršula (ur.), 2018: *Večjezično zdravje: komunikacijske strategije in večkulturni stiki s tujejezičnimi bolniki v slovenskem zdravstvenem sistemu*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- POKORN, Nike K., MATIČIČ, Mojca, POKORN, Marko, 2009: Medical interpreting in a new member state: a plea for a proactive approach. Dörte Andres in Sonja Pöllabauer (ur.): *Spürst Du, wie der Bauch rauf-runter?: Fachdolmetschen im Gesundheitsbereich: health care interpreting*, (Interpartes, 5). München: M. Meidenbauer. 171–180.
- QUAN, Kelvin, LYNCH, Jessica, 2010: [The High Cost of Language Barriers in Medical Malpractice](#) 2010. University of California: School of Public Health, The National Health Law Program.

Tehnologija v prevajanju: od prevajalcev k prevajalnikom

Strojno prevajanje je danes neizogiben del prevajalske dejavnosti, ki ima zanimivo zgodovino. Čeprav prve zamisli o strojnem ali avtomatskem prevajanju na idejni ravni segajo že daleč v preteklost, so se prvi konkretni izvedbeni projekti začeli nekje na polovici 20. stoletja, ko je splošen tehnološki razvoj, posebej pa razvoj informacijskih tehnologij, omogočil gradnjo prvih strojnih prevajalnikov. Ti so temeljili na pravilih, torej na abstrahiranju strukture naravnih jezikov, in so se zaradi kadrovske, časovne in finančne zahtevnosti kmalu izkazali za razočaranje, nakar je bilo področje strojnega prevajanja praktično odpisano kot neizvedljivo. Razvoj se je usmeril bolj v računalniško podprto prevajanje s ciljem zgraditi elektronska jezikovna orodja (slovarje različnih vrst, jezikovne korpuse, pomnilnike prevodov), ki naj prevajalcu olajšajo in pospešijo delo. Z razvojem računalniškega jezikoslovja, predvsem na podlagi korpusne metode, ki se je razmahnilo predvsem s koncem 20. stoletja in se nadaljuje še danes, je bilo področje strojnega prevajanja znova obujeno, metoda pa preusmerjena v strojno prevajanje na osnovi podatkov. Razvoj inovacij na področju informacijskih tehnologij je v zadnjih dvajsetih letih sicer neverjetno hiter, strojno prevajanje pa vse bolj vključuje strojno učenje in se premika k novi paradigmi nevronskega strojnega prevajanja.

Če so bile torej prve napovedi, posebej po začetnih neuspehih, da prevajalniki zaradi kompleksnosti človeškega jezika nikoli ne bodo mogli nadomestiti prevajalcev, je strojno prevajanje danes dejstvo, s katerim je treba računati (samo v ponazoritev: Googlov prevajalnik naj bi v enem dnevu prevedel 140 milijard besed, kar je več, kot vsi prevajalci na svetu prevedejo v enem letu, vir [TAUS 2017](#)). Res je sicer, da je njegova uporaba odvisna od zahtevnosti diskurza in moči posameznega jezika v jezikovnem svetovnem sistemu, a znaša delež strojno prevedenih besedil v okviru EU ([EK 2018](#)) že več kot polovico vseh besedil, hiter razvoj in nenehne izboljšave prevajalnikov pa obetajo, da bo kmalu zavzel tudi dva diskurza, ki sta se mu doslej zaradi svoje vsebinske in slogovne kompleksnosti najdlje upirala, tj. znanstveni in umetnostni diskurz. Zdi se torej, da je točka razvoja umetne inteligence, na kateri bo stroj tudi v jezikovni praksi presegel človeka, ne le mogoča, pač pa se tudi nezadržno bliža. Organizacija za avtomatsko prevajanje (TAUS) tako v prihodnjih petih letih napoveduje intenzivno nadaljnjo avtomatizacijo prevajanja in upravljanja prevajanja in dodaja, da bo prevajanje v prihodnosti predstavljalo infrastrukturno storitev (*utility*) (TAUS, 2017).

Strojno prevajanje odpira vrsto zanimivih vprašanj, ki segajo od bolj materialnih ali tehničnih (način dela), ekonomskih (spremenjen status prevajanja in prevajalca ter krepitev prevajalske industrije), pa do čisto jezikovnih in filozofskih. Humanistična kritika računalniške obdelave jezika in s tem tudi strojnega prevajanja je, da uteleša ideologijo »komunikacijske transparentnosti« v postindustrijski družbi, ki družbeni napredek in razvoj vednosti povezuje z neoviranim in takojšnjim kroženjem »lahko dekodljivih« sporočil in komercializacijo znanja (Lyotard 1984); da naravni jezik zavrača na umetnega oz. logičnega (na banalen prenos signala), pri tem pa krepi načela utilitarnosti, učinkovitosti in produktivnosti – na škodo vsega »neučinkovitega«, ki je v tej interpretaciji sinonimen z afektivnim, umetnostjo, užitkom, tišino itd. (Raley 2010, Littau 2010); s »komunikacijskim hrupom«, ki dejansko predstavlja kulturo. Na prevajalski ravni gre za ideologijo prevodne ustreznice, torej prepričanja, da so naravni jeziki med seboj enostavno prevedljivi, da torej prevajanje ni le mogoče, pač pa celo banalno, za obrnjeno privilegiranje logike nad retoriko (Spivak 1993). Gre za premik z retorične na utilitarne raven, težnjo k formalizaciji in poenostavitvi jezika (neke vrste Ogdenova »osnovna angleščina« kot *lingua franca* globaliziranega poznega kapitalizma), ki se kaže tudi v drugačnem, okrnjenem razumevanju prevoda, za katerega ni več potrebno, da je slogovno in jezikovno dodelan, ampak da za pragmatično komunikacijo zadošča, da v grobi obliki vsebuje tiste semantične elemente, iz katerih je z določeno stopnjo verjetnosti mogoče dovolj zanesljivo razbrati pomen.

Hkrati premik tehnološke paradigme ne spreminja le kulturnega, ampak tudi ekonomski status prevajalskega, jezikovnega, in širše, intelektualnega dela. Prevajalska industrija si tako prizadeva za strojni prevod kot »avtomatski produkt, ki je dovolj uporaben ter pri tem še vedno ostane stroškovno učinkovit in pospešuje globalno finančno trgovanje« (Raley 2010: 432). Jezik torej postaja kod v osiromašenem pomenu te besede, ta težnja pa je seveda

neločljivo povezana tudi s padanjem prevajalskih tarif in spremenjenim položajem prevajalca, ki vse bolj deluje v skupini in postaja pregledovalec prevoda (*post-editor*) ter jezikovni oziroma tehnični urednik. V okviru EU te spremembe empirično potrjuje tudi zadnja vseevropska raziskava o stanju prevajalske industrije, ki leto 2018 ocenjuje za »leto strojnega prevajanja«. Rezultati raziskave kažejo, da strojne prevajalnike dnevno ali skoraj dnevno uporablja že več kot polovica prevajalskih podjetij in prevajalcev posameznikov. Strojno prevajanje s končnim urejanjem postaja prevladujoča operativna praksa prevajalskih podjetij. Poleg rasti strojnega prevajanja se tehnologija krepi tudi pri deležu programske opreme za upravljanje prevajanja v prevajalskih agencijah. Deležniki v raziskavi strojno prevajanje ocenjujejo kot pozitiven trend (v smislu časovne učinkovitosti), hkrati in še izraziteje pa kot negativen trend, ki je v korelaciji s padanjem cen prevoda. Ravno padanje cen prevodov je predstavljeno tudi kot prvi izziv oziroma težava prevajalskega dela danes (povzeto po EK 2018). Z vse večjo sofisticiranostjo tehnologije postajajo pritiski na zniževanje tarif vse večji, ekonomski status prevajalca pa vse bolj odvisen, prekašen, če ne v določeni meri celo odvečen. Čeprav količina prevodne produkcije kvantitativno raste (EK 2018), nekatere raziskave kažejo, da sta med poklici, ki bodo z avtomatizacijo najverjetneje izginili, poklic lektorja in »tehničnega pisca« (kamor bi lahko uvrstili prevajalce), ocenjena s kar 84- in 89-odstotno verjetnostjo (vir: TAUS 2017). Seveda pa prekarnost prevajalskega dela ni odvisna zgolj od tehnologije: prav na področju literarnega in humanističnega prevajanja, ki ga strojno prevajanje (še) ni zavzelo, se prevajalcu dostikrat godi enako slabo ali še slabše: kot svobodnjak živi od mizernih plačil za prevode, silna količina jezikovnega in strokovnega znanja, ki jo mora vložiti v dober prevod, pa ostaja nevidna, v celotni prevodni produkciji tudi relativno marginalna. V tej situaciji je kot mikrostrategijo treba pohvaliti nastajanje prevajalskih zadrug, kot je Soglasnik.

Tehnologija tako prevajalsko polje vse bolj členi v dva segmenta: prevajalsko industrijo na eni, v kateri prevajalniki vse bolj nadomeščajo prevajalce, ki vse bolj postajajo pregledovalci in uredniki, majhen člen v kompleksni mašineriji, ki s pomočjo tehnologije ustvarja vse večje prihodke; in na zahtevnejše prevajanje, ki se zaenkrat še vedno izmika strojnemu prevajanju, a se z deficitarnostjo srečuje iz drugih razlogov (nezadostna sredstva, vse marginalnejši status leposlovja in humanistike v novem tehnološkem ekosistemu, ki temelji na ideologiji utilitarnosti). Četudi se torej leposlovno in humanistično prevajanje »strojnimi« intervencijam še izmika, to ne pomeni, da ne more izkoristiti nekaterih prednosti, ki jih nova tehnologija vendarle ponuja. Pomemben korak v tej smeri bi bila npr. digitalizacija slovenske humanistične in leposlovne produkcije v enotno knjižnico, ki bi jo lahko uporabnikom ponujali po naročniškem modelu. Seveda pa bo potreben tudi politični napor v smeri ustreznega področnega financiranja in ukrepov za zaščito prevajalcev kot prekarnih delavcev.

Literatura

- LITTAU, Karen, 2010. Translation in the Age of Postmodern Production: From Text to Hypertext. Mona Baker (ur.): *Critical Readings in Translation Studies*. London, New York: Routledge. 435–448.
- LYOTARD, Jean-Francois, 1984. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- RALEY, Rita, 2010. Machine Translation and Global English. Mona Baker (ur.): *Critical Readings in Translation Studies*. London, New York: Routledge. 417–434.
- SPIVAK, Gayatri Chakravorty, 1993. *The Politics of Translation*. New York: Routledge.

INFRASTRUKTURA SLOVENSKEGA PREVAJANJA, TOLMAČENJA IN LEKTORIRANJA

Pregled delovanja strokovnih društev in združenj prevajalcev, tolmačev in lektorjev

Predstavniki poklicev na področju jezikovnega posredovanja delujejo v gospodarskem smislu pretežno kot samostojni podjetniki, samozaposleni na področju kulture, imajo manjša podjetja, delajo po avtorskih ali podjemnih pogodbah, zato imajo strokovno-poklicna združenja in društva pomembno vlogo: omogočajo strokovno podporo, zlasti na začetku samostojne poklicne poti, povečujejo možnosti za mreženje in izmenjavo primerov dobre prakse, skrbijo za prepoznavnost poklica in zastopanje poklicnih interesov v javnosti, zavzemajo se za razvoj poklica in rešujejo težave in vprašanja, ki se porajajo na širšem poklicno-strokovnem področju.

Trenutno je v Sloveniji dejavnih sedem tovrstnih organizacij:

- Društvo slovenskih književnih prevajalcev (DSKP, ustanovljeno l. 1953),
- Društvo znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije (DZTPS, ustanovljeno l. 1960),
- Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije (ZKTS, ustanovljeno l. 1972),
- Lektorsko društvo Slovenije (LdS, ustanovljeno l. 1996),
- Društvo slovenskih filmskih in televizijskih prevajalcev (DSFTP, ustanovljeno l. 2011),
- Združenje stalnih sodnih tolmačev in pravnih prevajalcev Slovenije (Združenje SCIT, ustanovljeno l. 2012) in
- Društvo prevajalcev in tolmačev Slovenije (DPTS, ustanovljeno l. 2014).

Nekatera društva imajo zelo dolgo tradicijo, druga so se v odziv na spremenjene okoliščine začela ustanavljati pozneje. Članstvo v njih se deloma prekriva, saj posamezniki v teh poklicih pogosto opravljajo več dejavnosti jezikovnega posredovanja. Le redkokateri je samo književni prevajalec, strokovni prevajalec, podnaslovni prevajalec, lektor, sodni ali konferenčni tolmač. Nasprotno, večina opravlja več povezanih dejavnosti in mnogi so tako člani več društev oz. združenj.

Večina društev za včlanitev zahteva izpolnjevanje določenih zahtev, največkrat v kombinaciji zahtevane ravni izobrazbe in strokovnih referenc oz. delovnih izkušenj, od članov pa pričakujejo delovanje v skladu z akti zadevnega društva. Kadar kandidati za članstvo (še) nimajo dovolj zahtevanih izkušenj, lahko v primeru DZTPS opravijo testni prevod ali v primeru ZKTS izpit iz tolmačenja jezikov v jezikovni kombinaciji. Za včlanitev v DSKP je moral kandidat objaviti najmanj dva književna prevoda oz. ustrezno količino prevedenih besedil s področja leposlovja in humanistike ali prevodoslovnih člankov. Redni član DSFTP lahko postane prevajalec avdiovizualnih vsebin, če se izkaže s kakovostnimi objavami, ali prevajalski teoretik, zgodovinar, kritik ali bibliograf z ustreznimi objavami. V Združenju SCIT je pogoj za članstvo imenovanje v naziv sodnega tolmača na območju Republike Slovenije oz. pisno mnenje naročnika, npr. sodišča, kadar gre za pravnega prevajalca. V LdS članstvo za zdaj ni pogojeno.

Nekatera društva poleg možnosti rednega članstva predvidevajo še druge kategorije članov (ZKTS npr. mlade, pridružene in podporne člane, o podobnem sistemu razmišljajo v LdS, v Združenju SCIT podeljujejo status pridruženega člana tujcem, ki niso stalni sodni tolmači v Republiki Sloveniji).

Osrednje naloge društev in združenj bi lahko povzeli v naslednjih sklopih:

- zavzemanje za status in standarde jezikovnih posrednikov,
- skrb za stalno strokovno izobraževanje,
- skrb za nadaljnji razvoj stroke,
- obveščanje članov in javnosti ter vzpostavljanje stikov med njimi,
- razvijanje in širjenje primerov dobre prakse.

Zavzemanje za status in standarde jezikovnih posrednikov

Prevajalci, tolmači in lektorji se v Sloveniji že vrsto let soočajo s problematiko neurejenih razmer, v katerih opravljajo svojo dejavnost. Urejen status imajo le sodni tolmači pri Ministrstvu za pravosodje, delno urejenega

pa književni prevajalci pri Ministrstvu za kulturo. Izvzemši sodne tolmače nobeden od teh poklicev ni reguliran, za opravljanje dejavnosti niso predpisani niti minimalni pogoji. Posledica tega je velika stihija na trgu, kjer poklic opravljajo številni brez ustrezne izobrazbe in izkušenj, kar pogosto vodi v slabšo kakovost dela, krnjenje ugleda vseh jezikovnih posrednikov in s tem slabšanje njihovega socialnega položaja. Zato je prizadevanje za ureditev razmer in statusa poglavitno področje delovanja društev in združenj.

Tako so v DZTPS leta 2014 oblikovali komisijo za ureditev statusa prevajalcev in istega leta sprožili pobudo za vzpostavitev registra svobodnih poklicev. Leta 2017 so poslali pobudo fakultetam oz. univerzam, ki izobražujejo prevajalce, in jih pozvali, naj Vladi RS podajo zahtevo za regulacijo prevajalskega poklica oz. ureditev statusa prevajalcev.⁴ V ta namen je bila leta 2018 oblikovana skupina za ureditev statusa prevajalcev, lektorjev in tolmačev, v katero so bila povabljeni vsa omenjena društva in združenja. Cilj te skupne poklicne skupine je usmeriti prizadevanje v ureditev statusa svobodnega prevajalca, lektorja in tolmača, pri tem pa izhajati tudi iz pričujoče bele knjige.

Poleg celovitega zavzemanja za status strokovna društva in združenja spremljajo in se odzivajo na zakonske podlage in predpise, ki zadevajo področje delovanja jezikovnih posrednikov in samozaposlenih v kulturi. Oblikujejo stališča in mnenja k posameznim pravnim predpisom, javnim razpisom in se odzivajo na nestrokovno prakso in aktualne dogodke. Kadar jim je omogočeno, sodelujejo v organih, ki pripravljajo zakone in predpise (npr. o varstvu moralnih in materialnih, avtorskih in socialnih pravic in dolžnosti). V zadnjem obdobju je bilo aktualno predvsem:

- sodelovanje z Ministrstvom za javno upravo pri oblikovanju smernic za javno naročanje prevajalskih, lektorskih in tolmaških storitev. Te dejavnosti so se začele spomladi 2018, pri njih pa sodelujejo predstavniki več društev (DZTPS, DPTS, LdS, ZKTS). Rezultat pogajanj je prva verzija smernic, ki jih je pripravil Direktorat za javno naročanje MJU, v prizadevanjih za izboljšanje možnosti nastopanja samostojnih prevajalcev, lektorjev in tolmačev na javnih razpisih se pogajanja nadaljujejo;
- predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o sodiščih, v delu, ki se nanaša na sodne tolmače. V letu 2015 je Odbor za pravosodje DZ na podlagi argumentiranih pripomb DZTPS, DPTS in Združenja SCIT predlagane spremembe v smeri ukinitve pridobljenih pravic umaknil in predlagatelju Ministrstvu za pravosodje naložil odpravo sprememb;
- Zakon o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih: dejavnosti potekajo od leta 2017, vključujejo pa predstavnike DZTPS, Združenja SCIT in DPTS. Usklajevanja so bila zaključena s sprejetjem zakona in podzakonskega akta – Pravilnika o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih, ki sta začela veljati 1. 1. 2019. V skladu z zakonom je bil oblikovan strokovni svet, ki ga sestavljajo predstavniki s 15 strokovnih področij, med njimi s področja sodno tolmačenje in prevodi. Za člana in namestnika člana je Vlada RS imenovala predstavnika iz dveh od skupno treh društev, ki zastopajo sodne tolmače na območju Slovenije;
- sodelovanje DSFTP in DSKP v razpravi o Zakonu o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK);
- sodelovanje v razpravi o noveli Zakona o javnem interesu za kulturo (2016, DSKP);
- sodelovanje v razpravi o Zakonu o knjižničarstvu in Pravilniku o izvajanju knjižničnega nadomestila (2015, DSKP);
- sodelovanje pri oblikovanju stališča do predloga Uredbe o spremembah in dopolnitvah Uredbe o samozaposlenih v kulturi ter predloga Pravilnika o strokovnih komisijah (DSFTP, DSKP, LdS);
- redni dialog DPTS z Direktoratom za pravosodno upravo MP v luči izvajanja Direktive 2010/64/EU, kot je bila prenesena v slovensko zakonodajo, in o možnostih sodelovanja v skupnih projektih v evropskem prostoru v okviru EULITE;
- smernice in katalogi znanj za sodno tolmačenje, ki jih DPTS posreduje Direktoratu za organizacijsko zakonodajo in pravosodno upravo (2017);
- obisk DSFTP na Ministrstvu za kulturo zaradi problema nizkih tarif in predstavitve predlogov o oblikovanju pravilnika/odločbe o dnevni obremenitvi prevajalcev (2018);
- pobuda DZTPS Ministrstvu za pravosodje za izboljšanje pogojev dela sodnih tolmačev (2016);

⁴ DZTPS si obenem prizadeva, da bi se odpravilo razlikovanje med različnimi specializacijami prevajalcev, saj je prevajanje leposlovja in humanistike priznано kot **kulturna dejavnost**, prevajanje besedil z drugih strokovnih področij pa ne. Po mnenju DZTPS je takšna delitev prevajalskega dela, njegove vloge in pomena za slovenski jezik kot bistveni element kulturne identitete in temelj nacionalne identitete nerazumna in nesprejemljiva.

- odziv DSKP s pismom Ministrstvu za kulturo in Javni agenciji za knjigo kot odziv na nesorazmerja pri vrednotenju knjižničnega nadomestila pri avtorjih in prevajalcih monografskih publikacij;
- stališče ZKTS o razpisu Generalnega sekretariata Vlade RS za storitve konferenčnega tolmačenja (2015).

Vsa društva in združenja bi morala biti nepogrešljiv sogovornik na področju priprave zakonodaje in predpisov ter razpisov, ki jih zadevajo, kot zahtevajo pravila socialnega dialoga, vendar se trenutno zdi, da je njihova vključenost odvisna od volje posameznih predlagateljev aktov in njihove pripravljenosti prisluhniti strokovnim stališčem. Pozdravljamo primere, kot so članstvo DSKP v svetu Javne agencije za knjigo in nadzornem odboru Združenja avtorjev Slovenije (ZAMP) ter enakopraven dialog DPTS⁵ z Ministrstvom za pravosodje za izboljšanje zakonodaje, ki ureja področje sodnega tolmačenja, in želimo si, da bi bilo takih primerov čim več.

Skrb za stalno strokovno usposabljanje in vseživljenjsko učenje članov

Drugo področje delovanja društev in združenj jezikovnih posrednikov zadeva skrb za vseživljenjsko učenje in usposabljanje članov, nečlanov in širše javnosti. Društva prirejajo strokovna srečanja, predavanja, posvetovanja, simpozije, kongrese itd., občasno z mednarodno udeležbo. To predstavlja neprecenljiv vir kakovostnih in ciljno usmerjenih informacij z namenom stalnega usposabljanja prevajalcev, lektorjev in tolmačev.

Najpogostejša oblika organiziranih izobraževanj so **seminarji**, namenjeni obnavljanju starih znanj in veščin ali pridobivanju novih. DZTPS in DPTS sta v obdobju zadnjih štirih let vsak zase organizirala približno 50 tovrstnih seminarjev, med njimi seminarje za redke jezike, za katere v Sloveniji ni veliko prevajalcev in tolmačev. Enako priljubljena oblika usposabljanja so **nadaljevalni jezikovni tečaji in specializirane delavnice**, ki so bolj praktično naravnani in zelo primerni za obravnavo jezikovnih in drugih vprašanj. Primer tovrstne delavnice za učitelje je ob evropskem dnevu jezikov septembra 2017 organiziral DSKP, DSFTP leta 2018 npr. delavnici o prevajanju opernih besedil in letalskega izrazoslovja, ZKTS pa praktično delavnico o uporabi tablice pri tolmačenju, intenzivni tečaj francoskega jezika in delavnico o rabi slovenščine pri tolmačenju. DSFTP je organiziral več strokovnih predavanj na temo prevajanja avdiovizualnih vsebin in filmskega podnaslavljanja. LdS poleg popoldanskih delavnic redno organizira **jezikovne pogovore**, na katerih tudi člani Pravopisne komisije pri ZRC SAZU predstavijo obravnavana in zaključena poglavja novega pravopisa. Posebnost dogodkov, ki jih organizira Združenje SCIT za sodne tolmače in pravne prevajalce so butične delavnice in seminarji, na katere vabi izkušene predavatelje skoraj izključno iz tujine (Anglija, Nemčija, Hrvaška, Bosna, Srbija).

DSKP organizira **branja članov** ob prejemu Lavrinove diplome in dnevu odprtih vrat, **problemske večere in okrogle mize**. Ti se odvijajo večkrat letno v naslednjih sklopih: Pridobljeno s prevodom, Prevajalec in njegov lektor, Prevajalec in njegov urednik, Avtor in njegovi prevajalci. DSKP pripravi tudi dva problemsko-diskusijska večera letno, spominske večere, posvečene preminulim članom, stalnica pa so še **literarno-debatni večeri**, ki jih organizira ob podelitvi nagrade Radojke Vrančič, Jermanove nagrade, Sovretove nagrade ipd. Vsako leto jeseni DSKP pripravi še večdnevni **mednarodni prevajalski simpozij**.

Ob večjih dogodkih ali obletnicah delovanja društva in združenja organizirajo **konference**. Tako je DZTPS novembra 2015 ob 55-letnici delovanja v sodelovanju z Oddelkom za prevajalstvo FF UL organiziral konferenco na temo Pomembnost prevajalskega poklica, ZKTS pa septembra 2018 ob 45-letnici delovanja postavitev [mednarodne razstave](#), [mednarodno konferenco](#) in [spremljevalne dogodke](#) na temo začetkov konferenčnega tolmačenja na nürnberških procesih in sodobnih izzivov konferenčnega tolmačenja. Tovrstne dogodke običajno pospremito z **zborniki** (ZKTS leta 2013 ob [40-letnici obstoja](#), DZTPS leta 2014 ob svoji [50-letnici](#)).

Skrb za nadaljnji razvoj stroke

Da bi ohranila strokovnost in ugled poklica, so mnoga društva in združenja razvila kodekse poklicne etike in smernice glede ustreznega poklicnega ravnanja. DZTPS, DSFTP in DPTS od članov pričakujejo spoštovanje [Kodeksa prevajalske etike](#), ZKTS je po zgledu AIIC pripravil [Kodeks poklicne etike](#), Združenje SCIT je razvilo [Etični kodeks](#)

⁵ Leta 2018 je Ministrstvo za pravosodje DPTS podelilo status društva v javnem interesu na področju pravosodja.

[Združenja SCIT](#), Sekcija sodnih tolmačev pri DPTS ločeno za sodne tolmače [Etični kodeks Sekcije sodnih tolmačev](#), ki temelji na Kodeksu sodnega tolmača EULITA, DSKP pa [Etični kodeks prevajalcev](#).

Obenem društva pripravljajo konkretnjša priporočila za predstavnike poklica kot pomoč pri spoprijemanju z različnimi dilemami. ZKTS je oblikoval [Poklicne standarde](#), ki vsebujejo določbe o ključnih elementih pogodbe o tolmačenju, in [Splošne delovne pogoje](#), ki vsebujejo podrobno opredelitev pogojev, pod katerimi se opravljajo storitve konferenčnega tolmačenja. DZTPS, DSKP, DSFTP in LdS so za člane pripravili priporočila glede zaračunavanja storitev ali oblikovali smernice za priporočene cene ([Priporočene cene DZTPS](#), [Tarifnik DSKP](#), [Priporočeni cenik DSFTP](#), [Smernice Lds](#)). Združenje SCIT razvija priporočila, s katerimi skuša članom pomagati pri uporabi ustreznih norm in pravil: [priporočilo št. 1](#) npr. govori o pečatu Apostille in obličnosti prevodov listin. DPTS je zaradi dilem prevajalcev in tolmačev, ki se pojavljajo v praksi, naročil pravno mnenje o avtorskih pravicah ([Urša Chitrakar, Prevajanje in tolmačenje kot avtorsko delo](#)). Lektorsko društvo je v letu 2016 na spletni strani začelo objavljati t. i. Jubilejna razmišljanja, ki so jih v letu 2017 preimenovali v [Lektorske razglede](#), prispevke strokovnjakov in praktikov o specializirani dejavnosti lektoriranja.

Poleg priporočil, namenjenih članom in poklicnim praktikom, razvijajo društva smernice za uporabnike storitev. ZKTS je razvil [priporočila za govornike](#) na konferencah in za [organizatorje](#). V DPTS so pripravili [Vademekum za sodnike, tožilce, odvetnike in sodne tolmače](#), v katerem so smernice za učinkovitejše komuniciranje med udeleženci v sodnem postopku in so skupni projekt EULITE in Evropskega združenja odvetnikov za kazenske zadeve ECBA. LdS pa v okviru [Jezikovnih pogovorov](#) zbira terminološke zadrege naročnikov in nato primere jezikovnega svetovanja članov.

DSKP skrbi za sistematično refleksijo o književnem prevajanju: izdaja znanstveno revijo o prevajalstvu Hieronymus, ki je zamenjala izdajo zbornikov, v katerih je predstavljena problematika prevajanja različnih vrst besedil (poezije, dramatike, mladinske književnosti, filozofije, biblije; prevajanja v tuje jezike; posebnosti prevajanja besedil iz posameznih literarnih obdobj idr.) ter druge monografije različnih uveljavljenih prevajalcev in traduktologov (antologija Prevajalci o prevodu, Prevodne zgodbe, Salto immortale I, II, Fidus interpres / Zvest prevajalec, Odprta okna, Slovenski prevajalski leksikon itd.). Člani DSKP skrbijo tudi za sprotno refleksijo o prevajanju v okviru stalne rubrike v reviji Bukla – Pobliski v prevode.

Člani društev so avtorji mnogih prispevkov v strokovnih revijah, znanstvenih monografijah ali na konferencah,⁶ s čimer spodbujajo strokovni razmislek o prevajalskih, lektorskih in tolmaških vprašanjih. So redni gosti pogovornih oddaj, sejmov (Slovenskega knjižnega sejma, Slovenskih dnevov knjige, Liber.ac) in okroglih miz.

V okviru svojih združenj ustanavljajo ločene namenske sekcije, ki se posvečajo posameznim strokovnim vprašanjem in področjem. Tako je bila pri DZTPS leta 2017 oblikovana terminološka sekcija, ki si prizadeva za pripravo novih [spletnih slovarjev](#), kamor lahko vsi prevajalci prispevajo svoje gradivo. V DPTS je bila že ob ustanovitvi oblikovana samostojna sekcija sodnih tolmačev, v okviru terminološke dejavnosti pa društvo izdaja serijo Skript@, v kateri je izšlo delo [Rastka R. Kozlevčarja: Izbor francosko-slovenskih kazenskopравnih pojmov z glosarjem](#), tik pred izdajo je angleško-slovenski forenzični slovar avtorice in članice Bernarde Petelinšek.

V skrbi za nadaljnji razvoj stroke se poklicna društva in združenja povezujejo z univerzami in drugimi izobraževalnimi ustanovami. Sodelujejo z založbami, knjižnicami, gledališči, radijskimi in televizijskimi postajami ter drugimi kulturnimi in strokovnimi organizacijami in ustanovami, ki objavljajo prevode ter njihove kritične in teoretične analize. Člane spodbujajo k mednarodnim študijskim izmenjavam prevajalcev, k udeležbi na prevajalskih prireditvah in sodelujejo pri izvajanju nacionalnih, nadnacionalnih in mednarodnih projektov. Primer tega je sodelovanje DZTPS v projektu Digitalizacija in dostopnost slovarskih virov na slovarskem portalu Termania in pri evropskem projektu eTranslation Termbank (oboje l. 2018). DPTS sodeluje pri vzpostavljanju ter zaključku projekta evropske baze sodnih tolmačev LIT Search.

⁶ V okviru tega prispevka je nemogoče navesti vse tovrstne članke. Natančnejši viri so dostopni na spletnih straneh društev in v Cobissu.

LdS plodno sodeluje s Pravopisno komisijo pri ZRC SAZU in Inštitutom za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Za svoje člane in zainteresirano javnost organizira že omenjena srečanja o ugotovitvah in usmeritvah pri nastajanju novega pravopisa. V sodelovanju z Lektorsko sekcijo mariborskega Slavističnega društva skuša ozaveščenost in delovanje širiti še v vzhodni del Slovenije, sodeluje pa tudi s Službo za slovenski jezik pri Ministrstvu za kulturo, s sofinanciranjem katere je leta 2014 uspešno izvedel projekt Strokovno usposabljanje in izpopolnjevanje lektorjev slovenskih besedil.

Z namenom krepitve stroke člani društev in združenj opravljajo in širijo **temeljne raziskave** na tem področju. V zadnjih letih gre omeniti:

- anketo Barbare Pregelj o statusu prevajalcev (izvedena je bila v letih 2013, 2015 in 2018; [rezultati ankete](#) so objavljeni v poglavju o statusu slovenskih prevajalk in prevajalcev),
- anketo Lektorskega društva Slovenije [o vrednotenju lektorskih storitev](#) (2017),
- znanstveni prispevek [Marte Kocjan Barle o lektoriranju](#) in Andreja Blatnika o prevodnem leposlovju (2017: 89-97) v Založniških standardih,
- ciljni raziskovalni projekt [Jezikovna politika RS in potrebe uporabnikov](#) (raziskovalno poročilo, oktober 2017),
- anketo zadruge Soglasnik, marec–maj 2017 ([rezultati ankete](#) so objavljeni v poglavju o statusu slovenskih prevajalk in prevajalcev),
- tematsko številko revije Dialogi, posvečeno prevajanju, kjer so objavljeni tudi portreti slovenskih književnih prevajalk in prevajalcev (povzetek je objavljen v poglavju o statusu slovenskih [prevajalk in prevajalcev](#)),
- [dela s področja tolmačeslovja](#), seznam katerih je objavljen na spletni strani ZKTS,
- dela s področja sodnega tolmačenja in pravnega prevajanja ([za DTPS zbrala Alenka Kocbek](#), prispevki na spletni strani [Združenja SCIT](#)),
- članki s področja podnaslovnega prevajanja ([Diana Grden](#), [Dušan Rebolj](#)).

Obveščanje članov in širše javnosti ter vzpostavljanje stikov med njimi

Društva in združenja svoje člane prvenstveno obveščajo prek **spletnih strani** in po elektronski pošti. Na ta način članom posredujejo informacije o prihajajočih dogodkih, aktualnem dogajanju na posameznem področju, javnih razpisih, novostih na področju zakonodaje, ponudbah za delo ipd.

Prek svojih strani omogočajo iskanje po **imeniku članov** in s tem lajšajo navezavo stikov med naročniki in uporabniki. Večina društev ne opravlja agencijske dejavnosti, DZTPS kot edini poleg posredovanja povpraševanj članom kot posrednik sklepa pogodbe za naročila prevajalskih storitev, ki jih opravijo člani, izstavlja račune za prevajalske storitve ter izvaja plačilni promet glede na status prevajalcev. Ostala društva člane obvestijo o povpraševanju in jih spodbudijo k osebni navezavi stikov z naročnikom. LdS ob povpraševanjih, ki jih pošlje članom, pripiše tudi priporočeno ceno storitve. Društvo slovenskih književnih prevajalcev sodeluje v recenzijskih postopkih tujih društev in inštitutov, saj med svojimi člani pomaga iskati recenzente za prevode v slovenščino.

Pri iskanju strokovno in organizacijsko najbolj demokratične oblike ozaveščanja lektorjev in hkrati njihovih naročnikov je Lektorsko društvo po dveh desetletjih bolj ali manj neuspešnega prizadevanja za vzpostavitev utemeljenega mehanizma licenciranja jezikovnih svetovalcev razvilo zamisel o **referenčnem registru lektorjev/jezikovnih svetovalcev**, ki bi jezikovnim svetovalcem/lektorjem in naročnikom kljub ostrim prodajnim in tržnim mehanizmom omogočil zaščito pravic in dela v okviru informacijskega spletišča, ki bo upoštevalo merila stroke.

Primeri dobre prakse

V mnogo letih delovanja so društva in združenja razvila številne dobre prakse, ki krepijo njihovo prepoznavnost in utrjujejo podobo poklicev jezikovnih posrednikov v širši javnosti. Med tovrstnimi dobrimi praksami gre izpostaviti predvsem:

Članstvo v mednarodnih organizacijah in združenjih

Da bi širili mednarodne razvojne trende in standarde ter krepili povezave med stroko, se slovenska društva

jezikovnih predstavnikov povezujejo tudi v mednarodnem prostoru. DSKP je včlanjen v Evropski svet združenj književnih prevajalcev CEATL (*Conseil Européen des Associations de Traducteurs Littéraires*), DZTPS in Združenje SCIT sta včlanjena v Mednarodno združenje prevajalcev FIT (*International Federation of Translators*), DSFTP je član Evropskega združenja prevajalcev avdiovizualnih vsebin AVTE (*AudioVisual translators of Europe*), ZKTS se tesno povezuje z Mednarodnim združenjem konferenčnih tolmačev AIIC (*Association internationale des interprètes de conférence*), DPTS s Sekcijo sodnih tolmačev pa je polnopravni član Evropskega združenja pravnih tolmačev in prevajalcev EULITA.

Predstavniki društev se udeležujejo generalnih skupščin omenjenih mednarodnih združenj in o njih poročajo članom. In obratno: predstavniki FIT, AIIC, AVTE in EULITA so pogosto prisotni na dogodkih slovenskih društev in združenj.

Za Lektorsko društvo Slovenije je zaradi specifične dejavnosti zlasti pomembno povezovanje z zamejskimi organizacijami, npr. s Slovenskim izobraževalnim konzorcijem Slov.I.K iz Gorice v Italiji in Slovenskim raziskovalnim inštitutom (Slori), v sodelovanju s katerim LdS v letu 2019 izvaja projekt za Centralni urad za slovenski jezik Avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine. LdS in DSKP sta tudi člana krovne mreže slovenskih nevladnih organizacij CNVOS.

Podeljevanje licenc/certifikatov

V Sloveniji na državni ravni ni sistema preverjanja in potrjevanja poklicnih kvalifikacij za (strokovno) prevajanje, zato je DZTPS vpeljal podeljevanje licenc, s katerimi si prizadeva za nadaljnji razvoj in dvig strokovne ravni ter zviševanje kakovosti vseh oblik in načinov prevajanja, varstvo moralnih in materialnih koristi ter pravic prevajalcev in si prizadeva za ustrezno vrednotenje prevajalskega dela ([Pravilnik o licenci DZTPS](#)).

Tudi Lektorsko društvo Slovenije je že ob ustanovitvi leta 1996 začelo oblikovati idejo o lektorski licenci po vzoru licence za prevajalce, s katero bi uskladili znanje, zmožnosti, veščine in dodano vrednost pri storitvi, ki jo opravlja licencirani lektor. Na začetku leta 2018 je LdS dal v javno razpravo predlog pravilnika o certifikatih LdS, s katerim si prizadeva za razvijanje in izboljšanje strokovne ravni ter zvišanje kakovosti vseh oblik in načinov lektoriranja in jezikovnega svetovanja, varstvo moralnih in materialnih koristi in pravic ter za ustrezno vrednotenje lektorskega dela in jezikovnega svetovanja. Certifikat je listina, ki bo potrjevala kakovost in strokovnost dela jezikovnega svetovalca in višjega jezikovnega svetovalca. O certifikatu za jezikovnega svetovalca bo nadalje odločal občni zbor leta 2019.

Podeljevanje nagrad

Društvo slovenskih književnih prevajalcev podeljuje štiri nagrade, ki so:

- Sovretova nagrada za vrhunske književne prevode,
- Lavrinova diploma za pomembne prispevke na področju posredovanja slovenske književnosti drugim narodom,
- Jermanova nagrada za posebno uspele prevode družboslovnih in humanističnih besedil iz tujih jezikov v slovenščino,
- nagrada Radojke Vrančič za mladega prevajalca.

DSKP prav tako sodeluje z Javno agencijo za knjigo pri podeljevanju štipendij za ustvarjalnost iz naslova knjižničnega nadomestila, člani DSKP so člani komisij za podelitev prevajalskih nagrad, ki jih podeljujejo veleposlaništva v Sloveniji (Esasi).

Društvo slovenskih filmskih in televizijskih prevajalcev podeljuje nagrade za vrhunske prevode avdiovizualnih vsebin:

- nagrado Brede Lipovšek za življenjsko delo; nagrada se imenuje po ugledni prevajalki in pionirki podnaslovnega prevajanja v Sloveniji;
- nagrado za podnaslovni prevod celovečernega igranega filma v slovenščino;

- nagrado za prevod celovečernega animiranega ali igranega filma za sinhronizacijo v slovenščino;
- nagrado za prevod dokumentarne oddaje ali dokumentarnega filma s področja družboslovja in humanistike v slovenščino;
- nagrado za prevod poljudnoznanstvene oddaje ali poljudnoznanstvenega filma s področja naravoslovja in tehnike v slovenščino;
- nagrado za prevod igrane nadaljevanke ali nanizanke v slovenščino;
- nagrado za prevod otroške risanke ali risane serije, otroške ali mladinske oddaje ali serije oziroma filma v slovenščino;
- nagrado za prevod celovečernega filma, dokumentarne oddaje ali otroške oddaje v tuji jezik.

Društvo lahko podeli tudi nagrade za vrhunske prevode drugih avdiovizualnih vsebin. V tem okviru gre omeniti tudi, da je bil leta 2013 DZTPS z Javnim zavodom Bogenšperk in Tomažem Čečem glavni predlagatelj Uradu predsednika RS za odlikovanje prevajalcev Valvasorjeve Slave vojvodine Kranjske, in sicer člana DZTPS, Primoža Debenjaka, zaslužne članice in večkratne predsednice DZTPS, Doris Debenjak, in Božidarja Debenjaka. Prejeli so red za zasluge Republike Slovenije.

Programi mentorstva za mlade jezikovne posrednike

Lektorsko društvo Slovenije izvaja program mentorstva v sodelovanju z Oddelkom za slovenistiko na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in v tem sklopu organizira prakso za študente modula Jezikovno svetovanje. Tudi ZKTS razvija program mentorstva za mlade tolmače (študente in alumne), ki jih želi podpreti ob vstopanju na trg s svetovanjem in usmerjanjem.

Neformalno sodelovanje s praktiki

Člani društev in združenj redno objavljajo svoje nasvete in mnenja na spletnih straneh, forumih in družbenih omrežjih, na katerih se oglašajo praktiki s težavami, na katere naletijo pri delu ali ki zadevajo delovne pogoje. Med njimi gre omeniti Forum prevajalcev, Facebook skupino Prevajalci, na pomoč, spletno stran Mojster prevodov in še katero, ki so obravnavani med [primeri dobre prakse](#) v tej beli knjigi.

Literatura

BLATNIK, Andrej, 2017: Prevodno leposlovje. Založniški standardi: kakovostno izdajanje knjig v Sloveniji. Ljubljana: Cankarjeva založba. 89–97

OSEBNE IZKAZNICE STROKOVNIH DRUŠTEV IN ZDRUŽENJ
Društvo slovenskih književnih prevajalcev (DSKP)

Društvo slovenskih književnih prevajalcev (DSKP) Tomšičeva 12, Ljubljana predsednica UO: Đurđa Strsoglavec tel. št.: 01 421 05 79 dskp@dskp-drustvo.si dskp-drustvo.si FB: DSKP	Društvo znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije (DZTPS) Palača Kozolec, Slovenska cesta 55, Ljubljana predsednik: Alfred Leskovec tel. št.: 01 2317 862 info@dztps.si www.dztps.si FB: DZTPS TW: @DZTPS1
Društvo slovenskih filmskih in televizijskih prevajalcev (DSFTP) Blažičeva 11, Ljubljana predsednica: Polona Mertelj dsftp.drustvo@gmail.com www.dsftp.si FB: DSFTP	Lektorsko društvo Slovenije (LdS) Tomšičeva 12, Ljubljana predsednica: Kristina M. Pučnik tel. št.: 031 335 484 lektorji.slovenije@gmail.com www.lektorsko-drustvo.si FB: Lektorsko društvo Slovenije
Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije (ZKTS) Trnovski pristan 2, Ljubljana predsednica: Nada Prodan tel. št.: 041 648 416 zkts@zkts.si www.zkts.si FB: ZKTSlo TW: @ZKTSlo	Združenje stalnih sodnih tolmačev in pravnih prevajalcev Slovenije (Združenje SCIT) Cankarjeva cesta 16, Logatec predsednica: Viktorija Osolnik Kunc tel. št.: 040 29 93 23 info@sodni-tolmaci.si www.sodni-tolmaci.si FB: sodnitolmaci.si TW: @SCIT_Slovenia
Društvo prevajalcev in tolmačev Slovenije (DPTS) Dalmatinova 2, Ljubljana predsednica: Barbara Rován tel. št.: 051 813 633, 031 510 898 info@dpts.si www.dpts.si	

Poklici (med)jezikovnega posredovanja: izobraževanje in zaposlitvene možnosti

Prispevek je nastal na podlagi prispevkov o infrastrukturi posameznih strokovnih združenj in društev ter povzema razdelke o izobraževanju, pričakovanih kompetencah in oblikah zaposlitve izvajalcev (med)jezikovnega posredovanja: lektorjev, prevajalcev, tolmačev in sodnih tolmačev.

Lektoriranje obsega jezikovni in slogovni pregled besedila v slovenskem ali tujem jeziku. Običajno ga opravljajo materni govorci tega jezika, ki so za to ustrezno usposobljeni. Za lektorje slovenskega jezika se pričakuje, da imajo pridobljeno formalno izobrazbo slovenista na študijskih programih slovenistike ali medjezikovnega posredovanja, ki jih ponujajo vse tri javne slovenske univerze. V praksi se žal izkaže, da storitve lektoriranja ali celo lektorski poklic pogosto opravljajo posamezniki brez ustrezne izobrazbe, kar vpliva na kakovost dela in posledično krni ugled poklica. Zato je kljub ekonomskim zakonitostim na trgu nujno poskrbeti za ustrezno vrednotenje izobrazbe kot temelja za kakovostno in odgovorno delo.

Prevajanje obsega prenos pisnega besedila iz enega jezika v drugega, pri čemer bi področje dela lahko v grobem razdelili na prevajanje literarnih, družboslovnih in humanističnih besedil ter prevajanje strokovne in tehnične literature. Tradicionalno so se prevajalci izobraževali na univerzitetnih jezikovnih študijskih programih (nepedagoški programi) filozofskih fakultet. Korenine nekaterih jezikovnih oddelkov segajo v čas že kmalu po ustanovitvi Univerze v Ljubljani, npr. seminar germanistike že leta 1920, še zlasti pa so se razmahnili po drugi svetovni vojni, najprej za večje evropske jezike, sčasoma pa tudi za manjše evropske jezike in azijske jezike.

Potem ko so jezikovni programi najprej uvedli prevajalske smeri (FF UL v osemdesetih letih), so se v zadnjega četrta stoletja oblikovali tudi posebni oddelki za prevajanje, ki nudijo usmerjeno izobraževanje s poudarkom na prevajalskih kompetencah:⁷ na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani Oddelek za prevajalstvo (l. 1997), na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru Oddelek za prevodoslovje (l. 2001), na Fakulteti za humanistične študije Univerze v Kopru Oddelek za uporabno jezikoslovje (l. 2014).

Prvostopenjski študij običajno daje osnovno raven medjezikovnih in medkulturnih kompetenc, ki so podlaga za drugostopenjski študij, kjer je poudarek na konkretnih prevajalskih veščinah in spretnostih za visokokakovostno in tudi samostojno opravljanje prevajalskih storitev in poklica. Zelo pogosto se študentje že med študijem z izbiro specializiranih modulov oz. predmetov usmerijo na posamezna področja (prevajanje literarnih besedil, prevajanje humanističnih besedil, podnaslovno prevajanje in prevajanje avdiovizualnih vsebin, pravno prevajanje, prevajanje političnih besedil, prevajanje strokovno-znanstvenih besedil, prevajanje ekonomskih besedil, prevajanje poslovne korespondence).

Tolmačenje pomeni prevajanje govornih besedil iz enega jezika v drugega, ki se lahko odvija v konferenčnem okolju, na visoki politični ali strokovni ravni, v obliki povezovalnega tolmačenja, pa tudi v gospodarskem okolju ali kot skupnostno tolmačenje v upravi in zdravstvu. Izobraževanje se že več desetletij v raznih oblikah⁸ zagotavlja prvenstveno za konferenčno tolmačenje: simultano, konsektivno in šepetano tolmačenje.

Pred uveljavitvijo formalnih oblik izobraževanja so slovenski tolmači specializirane veščine pridobivali na tečajih, seminarjih, izobraževanjih v tujini (zlasti v institucijah EU, nekaj časa tudi na tolmaški šoli SSMLIT v Trstu). Dodatna usposabljanja za tolmače organizira strokovno združenje ZKTS oz. AIIC, prav tako pa se tolmači pridružujejo jezikovnim, terminološkim in tehničnim seminarjem, ki jih organizirajo druga strokovna združenja. V letu 2019 oddelek v luči priprav na predsedovanje Svetu EU organizira tudi intenzivni osvežitveni seminar konferenčnega

⁷ Predstavitev prevajalskih oddelkov oz. študijskih smeri sledijo v ločenih prispevkih v nadaljevanju, kakor so jih posredovale posamezne institucije.

⁸ Na Filozofski fakulteti v Ljubljani v osemdesetih letih v obliki seminarja, konec devetdesetih let kot specializacija in od leta 2008 kot drugostopenjski bolonjski oz. magistrski študij. Na Oddelku za prevodoslovje Filozofske fakultete v Mariboru so praktične ure tolmačenja izbirni modul na drugostopenjskem študiju

tolmačenja v sodelovanju z združenjem evropskih magistrskih programov konferenčnega tolmačenja EMCI in službo za tolmačenje pri Evropski komisiji SCIC.

Za skupnostno tolmačenje, ki zajema zlasti tolmačenje v upravnih postopkih in tolmačenje za sodišča, Oddelek za prevajalstvo FF UL od 2018 izvaja program strokovnega usposabljanja v okviru dejavnosti Centra za pedagoško usposabljanje.

Kljub imenu **sodno tolmačenje** zajema tako tolmačenje govornih besedil kot prevajanje pravnih listin, ki morajo ob prevodu prenesti tudi pravno veljavo, zato to izvajajo sodno zapriseženi tolmači, ki jim je na podlagi 12. poglavja Zakona o sodiščih priznan poseben status. Za sodnega tolmača je v skladu s 93. členom Zakona o sodiščih lahko imenovan, kdor izpolnjuje splošne pogoje iz 87. člena in je uspešno opravil preizkus znanja za sodnega tolmača, za katerega je pristojen Center za izobraževanje v pravosodju (CIP), ki deluje v okviru Ministrstva za pravosodje.

Pred preizkusom CIP organizira pripravljalni seminar, prav tako pa izpopolnjevalne seminarje.

»V skladu s četrnim odstavkom 84. člena in šestim odstavkom 87. člena Zakona o sodiščih so se sodni tolmači dolžni strokovno izpopolnjevati in sproti seznanjati z novimi dognanji in metodami v stroki ter aktivno sodelovati na posvetovanjih in strokovnih izobraževanjih, ki jih organizira pristojni državni organ, pooblaščen organizacija ali strokovno združenje.« ([CIP](#))

Čeprav se od vseh poklicev (med)jezikovnega posredovanja pričakuje osnovna univerzitetna izobrazba, pa ta sama po sebi ne zadostuje in tudi ni zagotovilo kakovosti. Večina aktivnih lektorjev, prevajalcev in tolmačev spremlja svoje področje dela in se na njem nenehno strokovno izpopolnjuje.

Pričakovane kompetence

Od poklicev (med)jezikovnega posredovanja se poleg široke razgledanosti pričakujejo še zlasti jezikovne in besedilne kompetence v slovenščini in tujem jeziku, vključno z obvladovanjem različnih jezikovnih registrov, širokim besediščem in širokim kulturnim ozadjem glede na specifično **besedilnih in komunikacijskih konvencij**. To vključuje tudi prepoznavanje razlik in podobnosti med tujimi in slovenskim družbenim sistemom ter sistemi družbenih vrednot, ki je prvi pogoj za medjezikovno in medkulturno posredovanje iz tujega okolja v slovensko in obratno.

Prav tako se od izvajalcev teh poklicev pričakuje **spособnost delovanja v večjezikovnem in večkulturnem okolju** v sodobni informacijski družbi (delo s sodobnimi računalniškimi orodji in novimi digitalnimi tehnologijami) ter sposobnost razumevanja in analiziranja besedilnih sporazumevalnih procesov v družbi ter ustreznega odzivanja v socialno, kulturno in etnično različnih okoljih.

Pri literarnih in humanističnih prevajalcih je poleg tega nujno dobro poznavanje **literarnega ustvarjanja, literarne zgodovine in teorije** v ciljni in izvorni kulturi ter poznavanje specifik prevajanja različnih vrst besedil in specialnih tematik. Prav tako se od poklicev (med)jezikovnega posredovanja, še zlasti pri delu z znanstvenimi in tehničnimi besedili ter pravnimi besedili, pričakuje sposobnost prepoznavanja in uporabljanja ustrezne **strokovne terminologije**, preverjanje referenčnih virov in baz podatkov ter ustrezna uporaba **prevajalskih orodij**, ki zajema vzpostavitev strokovnih glosarjev ter uporabo pripomočkov za urejanje dokumentov, pomnilnikov prevodov ipd.

Prevajalci podnaslovov morajo prevod pogosto tudi samostojno časovno zakodirati v skladu z bralno hitrostjo in dovoljenim številom znakov v vrstici, za kar morajo obvladati tudi delo z določenimi računalniškimi tehnologijami in programi za podnaslavljanje. Pri prevajanju sinhroniziranih oddaj morajo prevodne rešitve prilagajati dolžini izvornega besedila in sliki.

Pri svojem delu se izvajalci **prilagajajo prevodni situaciji in ravnaajo v skladu z normami in standardi**, ki so značilni za jezikovno ali prevajalsko dejavnost na tem področju oz. v dotičnem okolju. Za tolmačenje je tako poleg zgoraj

našteti kompetenc in poznavanja posebnih tehnik tolmačenja nujno še obvladovanje **komunikacijskih veščin** ter **diplomatskega in poslovnega protokola**. Ker tolmačenje poteka v realnem času, se od tolmačev pričakuje sposobnost hitrega prilagajanja situaciji, usvajanja novih vsebin, ustreznega odzivanja na nepričakovane dogodke in obvladovanja stresa, povezanega s tem.

Zaposlovanje

Možnosti zaposlitve so v slovenski javni upravi (ministrstva, zavodi, inštituti) in v evropskih institucijah (jezikovni ali prevajalski oddelki za posamezne jezike) ter v gospodarskih družbah. V javni upravi obstajajo nekatera sistemizirana delovna mesta za prevajalce, lektorje in terminologe, medtem ko tolmači pogosto opravljajo tudi prevajalsko delo, zaposleni pa so v različnih nazivih, od strokovno-tehničnega osebja do uradniških in diplomatskih nazivov (na Ministrstvu za zunanje zadeve).

Največja prevajalska služba v slovenski javni upravi je Sektor za prevajanje pri Generalnem sekretariatu Vlade Republike Slovenije, ki zagotavlja prevajanje, lektoriranje in tolmačenje za vlado in nekatera ministrstva ter vladne agencije. Posebne oddelke, ki skrbijo za tovrstne storitve, imajo znotraj drugih enot ali služb še Ministrstvo za zunanje zadeve, Ministrstvo za notranje zadeve in Ministrstvo za obrambo.

Mnogi lektorji in prevajalci najdejo zaposlitev tudi v gospodarskih družbah, kjer lahko njihovo delo zajema naloge s širšega jezikovnega področja in priprave besedil (poročila, notranja in zunanja komunikacija, mediji ipd.).

Večina izvajalcev (med)jezikovnega posredovanja pa deluje samostojno, bodisi imajo lastna podjetja bodisi so samostojni podjetniki. Književni prevajalci in prevajalci humanističnih del lahko na podlagi prevodov književnih del pridobijo status samozaposlenih na področju kulture, ki ga regulira Ministrstvo za kulturo.

Nekateri prevajalci in lektorji delo opravljajo po avtorskih in podjemnih pogodbah, v zadnjem času tudi prek vrednotnic za osebno dopolnilno delo, ki so na voljo za naročila fizičnih oseb. S prevajanjem in lektoriranjem, včasih tudi tolmačenjem, se v okviru študentskega dela ukvarjajo mnogo študentov, a ne nujno ustreznih študijskih smeri, kar pod vprašaj postavlja poklicne in strokovne standarde in običajne pogoje dela, med drugim tudi tarife. Prav tako se lahko s prevajanjem kot dopolnilno/popoldansko dejavnostjo ukvarjajo redno zaposleni in upokojenci.

Predvsem s porastom agencij, ki posredujejo pri lektorskih, prevajalskih in tolmaških povpraševanjih, je po mnenju poklicnih združenj in društev prišlo do velikih pritiskov na izvajalce tako glede pogojev dela (kratki časovni roki, kršenje avtorskih pravic, neupoštevanje standardov pri npr. simultanem tolmačenju ipd.) kot glede plačil. Zaradi nenehnega nižanja tarif so mnogi izvajalci pahnjeni na eksistenčni rob, slabša kakovost dela (ki je posledica takšnih pritiskov ali nekvalificiranih izvajalcev) pa meče slabo luč na celoten poklic, zato je nujno nenehno osveščanje naročnikov in mladih, ki se odločajo za ta poklic, o poklicnih standardih in pogojih dela, s katerimi se lahko ohrani visoka kakovost storitve.

Sklep

V zadnjih dvajsetih letih se je močno razširil nabor izobraževalnih možnosti za lektorje, prevajalce in tolmače, katerih delovni procesi so se s pojavom raznih računalniških programov in spletnih orodij korenito spremenili. Z globalizacijo in širitvijo trgov so se na trgu pojavili tudi novi akterji, zaradi katerih so samostojni izvajalci (med) jezikovnega posredovanja lahko pod velikim pritiskom. Zato se zdi za ohranitev in nadaljnji razvoj poklica v skladu spreminjajočim se okoljem nujno strokovno in akademsko povezovanje, kot ga predstavlja pričujoča bela knjiga.

Literatura

[Center za izobraževanje v pravosodju, Ministrstvo za pravosodje.](#)

GORJANC, Vojko, 2013: Tolmačenje za skupnost in vprašanje nadnacionalne odgovornosti. Vojko Gorjanc (ur.) [Slovensko tolmačeslovje](#). Ljubljana: Znanstvena založba FF. 120–314.

[Predmetnik magistrskega študija, Prevajanje](#), Oddelek za prevajalstvo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Oddelek za prevajalstvo na Filozofski fakulteti UL

Krajša zgodovina oddelka in predmet poučevanja

Za prve prave zametke lahko štejemo prevajalsko smer na Oddelku za germanske jezike in književnosti v devetdesetih letih, pobudo pa je dala prof. dr. Meta Grosman. V letu 1993 je zamisel o oddelku začela dobivati konkretnejše oblike, pri čemer je bila pomembna iniciativa prof. Prunča, direktorja tedanjega Inštituta za usposabljanje prevajalcev in tolmačev v Gradcu. Na njegovo pobudo in s pomočjo njegovih stikov z ustreznimi evropskimi prevajalskimi šolami je Filozofska fakulteta zaprosila za sofinanciranje priprav za ustanovitev oddelka iz sredstev evropskega programa TEMPUS. Nosilka projekta in glavna gonilna sila pri njegovi pripravi in izvedbi je bila prof. dr. Meta Grosman v sodelovanju z drugimi jezikovnimi oddelki FF. V triletnem projektu je sodelovalo 11 uglednih evropskih prevajalskih šol oziroma inštitutov.

Jedro pedagoškega osebja novega oddelka se je postopoma oblikovalo iz obstoječih učiteljev in asistentov jezikovnih oddelkov Filozofske fakultete ter mladih raziskovalcev in stažistov asistentov na teh oddelkih, sčasoma pa je oblikovanje učiteljskega kadra povsem prešlo v roke Oddelka za prevajalstvo. Prva predstojnica novega oddelka je bila izr. prof. dr. Irena Kovačič, utemeljiteljica znanstvenega preučevanja podnaslovnega prevajanja v Sloveniji in dolgoletna prevajalka, pa tudi prva predavateljica in mentorica mnogim študentom na diplomski, magistrski in doktorski stopnji. Zaključek projekta TEMPUS in začetek svojega uradnega delovanja je oddelek obeležil z mednarodno konferenco o prevajanju v nematerne jezike maja 1997, ki se je je udeležilo nad 100 domačih in tujih prevajalcev, učiteljev in prevodoslovcev. S konferenco se je oddelek tudi uradno predstavil slovenski strokovni in širši javnosti ter prevajalskim in prevodoslovnim krogom v Evropi.

Od začetka delovanja oddelka so se zvrstile naslednje predstojnice in predstojniki: Irena Kovačič, Silda Bedenk, Nike Kocijančič Pokorn, Vojko Gorjanc, David Limon in Mojca Schlamberger Brezar, ki oddelek vodi od oktobra 2018.

Prvi študentje so se na štiriletni enopredmetni študij na Oddelku za prevajalstvo vpisali v študijskem letu 1997/98. Leta 2004 je bil po predhodnem preverjanju kvalitete poučevanja in ocenjevanja prevajanja in tolmačenja ter kvalitete diplomantov in diplomantk sprejet v mednarodno združenje visokošolskih ustanov, ki poučujejo prevajanje in tolmačenje na visokošolski ravni CIUTI. Oddelek je tako postal po Karlovi univerzi v Pragi druga institucija iz srednje in vzhodne Evrope, ki je izkazala zahtevano kvaliteto.

Tolmačenje: V študijskem letu 2001/02 je oddelek začel izvajati enoletni podiplomski specialistični študij konferenčnega tolmačenja. V okviru tega študija so se izobraževali konferenčni tolmači vse do začetka izvajanja novih bolonjskih študijskih programov z letom 2007/2008, ko se je študij preimenoval v magistrski študij tolmačenja. Ta zdaj poteka vsako drugo leto, ko oddelek prejme finančno in pedagoško podporo Evropske komisije ali Evropskega parlamenta. Ti dve ustanovi organizirata tudi učne ure na daljavo (virtual classes) in študente povabita v Bruselj. Podpora EU nam omogoča, da študente poučujejo akreditirani tolmači pedagogi iz prakse in da imamo na oddelku sodobno tehnično opremo. Večina slovenskih tolmačev v Bruslju je prav diplomantov našega programa. Ponosni smo, da je v zadnjih 10 letih akreditacijske izpite v Bruslju uspešno opravilo več kot 10 naših diplomantov in ena kandidatka z Univerze v Gradcu. Smo najpomembnejša institucija za izobraževanje konferenčnih tolmačev za slovenski jezik.

Junija 2005 je oddelek postal polnopravni član mednarodnega konzorcija EMCI (European Masters in Conference Interpreting), ki sta ga ustanovili službi za tolmačenje pri Evropski komisiji in Evropskem parlamentu. S članstvom smo pridobili možnost izdajanja certifikata oz. evropskega magisterija ter izmenjav učiteljev in študentov iz najeminentnejših evropskih ustanov.

Jeseni 2018 je Oddelek za prevajalstvo v sodelovanju s kolegi z Oddelka za hispanistiko ter Pravne fakultete začel izvajati nov program strokovnega izpopolnjevanja tolmačev za sodišča in urade, ki poteka v sklopu dejavnosti Centra za pedagoško izobraževanje. Program zapolnjuje vrzel v visokošolskem izobraževanju na področju skupnostnega tolmačenja.

Bolonjska reforma: Oddelek za prevajalstvo je bil eden prvih na Filozofski fakulteti in na Univerzi v Ljubljani, ki je uvedel bolonjske študijske programe na vseh treh stopnjah. Prvi vpis v triletni prvostopenjski bolonjski študijski program Medjezikovno posredovanje je bil v letu 2006/2007. Trenutno imamo na vseh treh stopnjah, Medjezikovno posredovanje (BA), magistrskih programih Prevajanje in Tolmačenje ter doktorskem študiju, vpisanih 123 študentov. Na prvi stopnji izvajamo program Medjezikovno posredovanje.

Oddelek izvaja tudi dve skupni diplomi, Prevajanje: Pariz (MA) INALCO, Pariz (MA) ISIT in Prevajanje Gradec (MA). Skupni program je nadgradnja že obstoječih bolonjskih magistrskih programov in ponuja študentom in študentkam najodličnejše vsebine na obeh ustanovah. Študentje in študentke vsaj en semester študirajo na partnerski univerzi in tam opravijo obveznosti v obsegu 30 ECTS. Magistrska listina je veljavna v obeh državah.

Z bolonjsko prenovo se je odprla tudi možnost za doktorski študij Prevodoslovje, ki smo ga začeli izvajati 2007/2008. Od leta 2012/2013 naprej poteka v sklopu interdisciplinarnega doktorskega študija Humanistika in družboslovje. Od septembra 2016 je bil program Prevodoslovje **sprejet v [mednarodno mrežo International Doctorate in Translation Studies](#) (Mednarodni prevodoslovni doktorski programi), ki se vzpostavlja v okviru mednarodnega prevodoslovnega združenja EST (European Society for Translation Studies).**

Člani oddelka so vpeti v raziskovalno delo v okviru treh raziskovalnih skupin ter več slovenskih, mednarodnih in bilateralnih projektov. Poteka tudi več projektov, v katere se polnopravno vključujejo tudi študentje oddelka.

Trenutni raziskovalni projekti in mednarodno sodelovanje

- raziskovalni program Medkulturne literarnovedne študije (P6-0265)
- raziskovalni program Slovenski jezik – bazične, kontrastivne in aplikativne raziskave (P6-0215)
- raziskovalni projekt Viri, orodja in metode za raziskovanje nestandardne spletne slovenščine (J6-6842)
- raziskovalni projekt Kolokacije kot temelj jezikovnega opisa: semantični in časovni vidiki (J6-8255)
- raziskovalni projekt Slovenska znanstvena besedila: viri in opisi (J6-7094)
- raziskovalni projekt Viri, metode in orodja za razumevanje, prepoznavanje in razvrščanje različnih oblik družbeno nesprejemljivega diskurza v informacijski družbi (J7-8280)
- Koncept madžarsko-slovenskega slovarja: od jezikovnega vira do uporabnika (V6-1509)
- bilateralni projekt Glagolska valenca v slovenščini za frankofone govorce (BI-FR/18-19-PROTEUS-009)
- bilateralni projekt Prevajanje in tolmačenje v Rusiji in Sloveniji kot medkulturna izmenjava: od tradicionalnih do hibridnih metod in tehnik (BI-RU/16-18-031)
- projekt PARTHENOS (Pooling Activities, Resources and Tools for Heritage E-research Networking, Optimization and Synergies)
- projekt MIME (Mobility and Inclusion in Multilingual Europe) (GA. No. 613344)
- projekt Quality Assurance – European Masters in Conference Interpreting Consortium (EP 04/2017-2018)
- projekt Online (OPEN) Resources for Conference Interpreter Training VIII (ORCIT VIII)
- projekt DigiLing: Trans-European e-Learning Hub for Digital Linguistics
- projekt CLARIN ERIC (European Research Infrastructure for Language Resources and Technology)
- projekt Nadgradnja korpusov Gigafida, Kres, ccGigafida in ccKres
- projekt Center za jezikovne vire in tehnologije (CJVT UL)

Knjižne zbirke: Oddelek od leta 2010 izdaja zbirko monografij *Prevodoslovje in uporabno jezikoslovje* pri Znanstveni založbi Filozofske fakultete, ki trenutno obsega 17 knjig. V sodelovanju z Oddelkom za slovenistiko pa izdaja znanstveno revijo *Slovenščina 2.0*.

Študentska praksa: V prvem letniku magistrskega študija vsi študenti opravljajo obvezno študentsko prakso – bodisi v prevajalskih agencijah, na veleposlaništvih, pri zasebnikih – sodnih tolmačih, v kulturnih institucijah, kot je npr. Javna agencija za knjigo, bodisi drugod. Marsikdaj takšna praksa preraste v dolgoročno sodelovanje ali celo zaposlitev.

Književno prevajanje: Oddelek za prevajalstvo je eden redkih oddelkov te vrste, ki v svoj kurikulum vključuje tudi književno prevajanje: modul Književno prevajanje za posamezne jezike se izvaja bodisi kot obvezni modul (francoščina, italijanščina) bodisi glede na interes in število vpisanih študentov (angleščina, nemščina). S projekti in individualnim delom pa spodbujamo k prevajanju vse študente, ki jih zanima literatura. V preteklosti smo tako sodelovali v evropskem projektu za izobraževanje mladih književnih prevajalcev in medkulturnih posrednikov TransStar – Europa, v sklopu katerega so mladi prevajalci tri leta sodelovali s kolegi iz Nemčije, Poljske, Hrvaške in Ukrajine ter obiskali številne kraje v teh državah, kjer so imeli prevajalske delavnice in predavanja o kulturnem menedžmentu itd. Vodja projekta za Slovenijo je bila Tanja Žigon, vodji delavnic pa Amalija Maček in Daniela Kocmut. Sledil je večletni projekt (na prostovoljni osnovi predavateljic in predavateljev Oddelka za prevajalstvo) »Kaj po svetu berejo za lahko noč«. Študenti so pod mentorstvom Tanje Žigon, Marije Zlatnar Moe, Amalije Maček, Tamare Mikolič Južnič, Roberta Grošlja, Adriane Mezeg in Mojce Schlamberger Brezar prevajali pravljice iz nemškega, italijanskega, angleškega in francoskega jezika, nato pa so pravljice predstavili otrokom v vrtcih po Sloveniji, na knjižnih sejmih in drugih prireditvah (tudi v sodelovanju z DSKP). Odziv otrok je bil izredno pozitiven, izkušnja pa lepo sprejeta tudi med študenti.

V študijskem letu 2017/18 so mentorice Tanja Žigon, Marija Zlatnar Moe, Mojca Schlamberger Brezar in Amalija Maček spodbudile študente, da si izberejo odlomek iz še neprevedenega literarnega dela in ga prevedejo. Nastal je zbornik *Cliffhanger*, ki je izšel pri Znanstveni založbi FF in bil predstavljen v sklopu akademskega knjižnega sejma Liberac maja 2018. V letu 2018 so kolegice Adriana Mezeg, Marija Zlatnar Moe, Tamara Mikolič, Tanja Žigon in Amalija Maček izvedle uspešen projekt sodelovanja z gospodarstvom – v tem primeru z Mladinsko knjigo, predvsem s priznano urednico otroške in mladinske književnosti Ireno Matko Lukan. Pet izbranih študentov je prevajalo pravljice, poslušali so predavanja o književnem prevajanju, založništvu itd., sodelovali so z mentoricami, z Društvom slovenskih književnih prevajalcev in njegovo predsednico Đurđo Strsoglavac ter študenti Pedagoške fakultete pod mentorstvom Milene Mileve Blažič, tako glede vsebinske in jezikovne primernosti pravljič za izbrano starostno skupino otrok kot tudi glede ilustracij. Previde pravljič so predstavili na dogodku v Mladinski knjigi avgusta 2018, vsi udeleženi pa si želijo, da bi prevode izdali tudi v knjižni obliki.

Oddelek za prevajalstvo je sodeloval na Noči raziskovalcev 28. 9. 2018, ki je na Filozofski fakulteti potekala pod sloganom *Humanistika, to si ti* s projektom Ozaveščanje javnosti o problemih sodobne družbe skozi literaturo. Dogodek smo obeležili z branjem prevodov v Društvu slovenskih književnih prevajalcev, ki mu je sledila okrogla miza o prevodoslovju in prevajanju.

Študij prevajanja in tolmačenja na Univerzi v Mariboru

Začetki študija prevajanja in tolmačenja na Univerzi v Mariboru (UM) segajo v študijsko leto 2001/2002, ko je bil na tedanji Pedagoški fakulteti prvič razpisan dodiplomski dvopredmetni študijski program Prevajanje in tolmačenje. Kot pogosto tudi na drugih univerzah je novi program v veliki meri temeljil na obstoječem filološkem študiju anglistike in germanistike (Nuč 2013), zato so glavnino predmetov sestavljali jezikoslovni in predmeti iz književnosti, ki so jih v manjšem delu zamenjali prevajalski predmeti. Struktura je bila vsaj na začetku prilagojena razpoložljivemu učiteljskemu kadru, med katerim so prevladovali profesorji jezikoslovja in književnosti. Izjemi in tudi gonilni sili novega znanstvenega področja v Mariboru sta bili dr. Darja Hribar, profesorica angleške in ameriške književnosti ter književna prevajalka, in profesorica germanskega jezikoslovja dr. Karmen Teržan Kopecky, prav tako aktivna prevajalka in konferenčna tolmačka. Posebnost prevajalskega študija na UM je bila dvopredmetnost, ki je omogočala, da so lahko študenti študij prevajanja enega jezika kombinirali s poljubno drugo študijsko smerjo (filozofijo, sociologijo itn.), vključno z nekaterimi naravoslovnimi (matematiko, fiziko itn.). V slovenskem prostoru se je to izkazalo za prednost, saj je diplomantom na nekaterih področjih odprlo dodatne zaposlitvene možnosti. Veliko zanimanje za študij so potrjevale tudi omejitve pri vpisu.

Nov mejnik je bila ustanovitev samostojnega Oddelka za prevodoslovje leta 2008, tedaj že na Filozofski fakulteti, ki je nastala dve leti prej po razdelitvi pedagoške na tri nove fakultete. Prva predstojnica oddelka je bila dr. Karmen Teržan Kopecky. Prva leta je zaznamovala uvedba dodiplomskega bolonjskega študijskega programa Medjezikovne študije (Hribar in dr. 2007), prvič razpisanega v študijskem letu 2008/2009. Na drugi stopnji mu je sledil magistrski študijski program Prevajanje in tolmačenje (Teržan-Kopecky in dr. 2010), v katerega se je prva generacija študentov vpisala v študijskem letu 2011/2012. Z uvedbo bolonjskih študijskih programov je bila na obeh stopnjah študija angleščini in nemščini dodana madžarščina, ki jo je še danes na prevajalski smeri mogoče študirati le na UM.

Oba programa sta zasnovana po zgledu sodobnih študijskih programov na vodilnih evropskih univerzah. Na prvi stopnji (BA), ki obsega 180 ECTS in traja tri leta, je poudarek na splošnem znanju in kompetencah s področja jezikoslovja, književnosti, kulture ter prevajalstva, ki diplomante usposobijo za opravljanje preprostih del in nalog na področju prevajalstva ter drugih poklicev, ki zahtevajo široko humanistično in družboslovno izobrazbo. Program je še vedno zastavljen dvopredmetno s poljubnimi vezavami. Na drugi stopnji (MA), ki obsega 120 ECTS in traja dve leti, je študij enopredmeten in ima dve smeri. Kandidati lahko študirajo bodisi prevajanje (npr. Prevajanje – angleščina in Prevajanje – nemščina) bodisi tolmačenje (npr. Tolmačenje – angleščina in Tolmačenje – madžarščina) ali kombinacijo obeh (npr. Prevajanje – angleščina in Tolmačenje – angleščina). Slabo polovico študijskega programa predstavljajo teoretske vsebine, preostanek pa praktični predmeti, namenjeni prevajanju in tolmačenju različnih vrst besedil in govorov. Pomembna sestavina je praksa, ki jo oddelek izvaja z zunanjimi partnerji in je namenjena pridobivanju izkušenj v delovnih okoljih, v katerih delujejo poklicni prevajalci in tolmači.

Ocenjujemo, da se je po dobrem desetletju in pol študij prevajanja in tolmačenja na UM uspešno uveljavil. Izkušnje kažejo, da večina diplomantov deluje na področju prevajalstva, najpogosteje v svobodnem poklicu, nekatere pa poklicna pot zanese na druga področja, denimo v javno upravo, poučevanje tujih jezikov ali medije. Tega sicer ne vidimo kot težavo; prej nasprotno, saj kaže na univerzalnost in prenosljivost pridobljenih kompetenc. V prihodnosti bo razvoj tehnologije, še posebej jezikovne, zahteval dodatno posodabljanje študijskih vsebin in uvajanje novih kompetenc, prepričani pa smo, da potrebe po diplomantih s področja prevajalstva zaradi tega ne bodo bistveno manjše.

Literatura

HRIBAR, Darja Darinka, ONIČ, Tomaž, ZUPAN, Simon, TERŽAN-KOPECKY, Karmen, NUČ, Aleksandra, 2007: *Akreditacija univerzitetnega študijskega programa prve stopnje Medjezikovne študije - angleščina*. Maribor: Filozofska fakulteta.
NUČ, Aleksandra, 2013: Študij prevajanja in tolmačenja v Mariboru. Jana Veber (ur.): [Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije: 40](#)

[let: jubilejni zbornik](#). Ljubljana: Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije. 54–61.

TERŽAN-KOPECKY, Karmen, NUČ, Aleksandra, ZUPAN, Simon, HRIBAR, Darja Darinka, VALH LOPERT, Alenka, KUČIŠ, Vlasta, ONIČ, Tomaž, KOSI, Matej, 2010: *Prevajanje in tolmačenje Filozofske fakultete Univerze v Mariboru: akreditacija enopredmetnega študijskega programa druge stopnje*. Maribor: Filozofska fakulteta.

Program Jezikovno posredovanje in prevajanje na Fakulteti za humanistične študije UP

Izvajalec: Oddelek za uporabno jezikoslovje, Fakulteta za humanistične študije, Univerza na Primorskem, Titov trg 5, 6000 Koper/Capodistria

[Spletna stran](#), elektronski naslov: prevajalstvo@fhs.upr.si

Študijski program 2. stopnje Jezikovno posredovanje in prevajanje študentom omogoča pridobitev ustreznega jezikovnega in prevajalskega znanja s preučevanjem teoretskih in metodoloških konceptov s področja jezikoslovja, prevodoslovja in preučevanja kulture. Študent poleg slovenščine kot prvega jezika in angleščine kot prvega tujega jezika izbira drugi tuji jezik med italijanščino in francoščino. S pridobljenimi znanji, sposobnostmi in spretnostmi produktivnega pisnega in ustnega sporočanja, uporabo jezika in vedenja o jeziku, stičnih kulturah, prevajalskih teorijah in praksi študent razvije visoko stopnjo strokovnih in jezikovnih znanj in v tem okviru statusa in dejavnosti prevajanja v te jezike in iz njih s posebnim poudarkom na slovenskem jeziku in italijanskem jeziku kot jeziku dvojezičnega okolja slovenske Istre. Svoje strokovne izsledke predstavlja v obliki publikacij in v mednarodnih znanstvenih ter strokovnih publikacijah.

Magistrski študij Jezikovno posredovanje in prevajanje se odziva na potrebe po jezikovnem prevajanju v neposrednem okolju, v Sloveniji in Evropski uniji. Vsebine tega študijskega programa podrobneje obravnavajo jezikovne in kulturološke posebnosti jezikov v stiku ter orodja za sodobne procese prevajanja in jezikovnega posredovanja. Študent spozna teorijo prevajanja kot osnovo za strokovni pristop k prevajanju in dilemam, ki se pri njem pojavljajo, uporablja referenčne vire in orodja, ki prevajalcu pomagajo pri delu, ter specifične tehnike in veščine iskanja informacij (od knjižnih in elektronskih virov do navezovanja stika s strokovnjaki).

Študentje poleg izbire drugega tujega jezika izbirajo tudi med področnimi moduli pravnega, poslovnega ter humanističnega in leposlovnega prevajanja. V okviru študija opravi tudi raziskovalno prakso v izbrani organizaciji, študij pa zaključi z izdelavo magistrskega dela.

Študent med študijem pridobi:

- sposobnost vrednotenja in razvijanja kritične refleksije o jeziku in njegovi rabi ter kulturni razsežnosti;
- splošno humanistično razgledanost ter sposobnost sporazumevanja s strokovnjaki sorodnih strokovnih in znanstvenih področij;
- splošno in specifično informacijsko pismenost s področja uporabe jezikovnih virov in tehnologij;
- poznavanje procesa samostojnega prevajalskega dela ali dela v prevajalski agenciji ter sodelovanja v strokovnih združenjih ipd.;
- sposobnost predstavitve strokovnih izsledkov v obliki publikacij in v mednarodnih znanstvenih periodičnih publikacijah ter strokovnih delih;
- sposobnost samostojnega presojanja rezultatov in vrednotenja ter prispevka k razvoju stroke na posameznih področjih jezikoslovja in prevajalstva.

Izobrazbena podstat lektoriranja – študij slovenistike v Sloveniji

Študij slovenskega jezika in književnosti je mogoč na vseh štirih slovenskih univerzah. Nekdanji univerzitetni program je dopuščal redni in izredni enopredmetni ali dvopredmetni pedagoški ali nepedagoški študij. Študent je z diplomom pridobil strokovni naslov profesor/-ica slovenščine oz. univerzitetni/-a diplomirani/-a slovenist/-ka. Z bolonjsko reformo se je ohranila možnost izbire med enopredmetnim ali dvopredmetnim študijem na I. in II. stopnji, medtem ko je I. stopnja študija postala izključno nepedagoška, II. pa pedagoška ali nepedagoška. Študent po končani I. stopnji prejme naziv diplomirani/-a slovenist/-ka (UN) (dipl. slov. (UN)), po končani II. stopnji pa magister/-ica profesor/-ica slovenistike (mag. prof. slov.) oz. magister/-ica slovenistike (mag. slov.). Pedagoško je slovenščino mogoče študirati tudi na pedagoških fakultetah.

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta⁹

[Oddelek za slovenistiko](#) je bil uradno vzpostavljen v študijskem letu 2002/2003, ko se je oddvojil od Oddelka za slovanske jezike in postal eden izmed enaindvajsetih oddelkov na ljubljanski [filozofski fakulteti](#). Ima velik simbolni pomen, saj je bila slavistika ustanovni študij ljubljanske univerze, kar kaže tudi prvo predavanje na univerzi 3. 12. 1919, ko je [Fran Ramovš](#) predaval o razvoju slovenskega jezika. Oddelek sestavlja šest kateder (dve jezikovni, tri literarnovedne in ena didaktična) ter obsežna knjižnica (nad 100.000 enot gradiva). V infrastrukturnem smislu študij odlikuje še bližina ključnih kulturnih ustanov (SAZU, NUK, SNG, RTV Slovenija), v organizacijskem pa so bili profesorji ljubljanske slavistike tudi prek imenovanih ustanov tesno vpeti v organizacijo danes Slavističnega društva Slovenije ter pripravo temeljnih normativnih, jezikovnoopisnih del in strokovnih revij (pravopisi, Slovar slovenskega knjižnega jezika idr.). Njegove akcije so bile odmevne tudi v širši javnosti (Slovenščina v javnosti ipd.).

V okviru oddelka deluje [Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik \(CSDTJ\)](#), leta 1991 priznan kot samostojni organ, ki z razvejeno programsko zasnovo širi vedenje o slovenskem jeziku, literaturi in kulturi v mednarodnem prostoru, spodbuja mednarodno slovenistično raziskovanje, organizira strokovna in znanstvena srečanja, mdr. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture (od 1965) in simpozij Obdobja (od 1979), ter razvija celotno infrastrukturo za doseganje, preverjanje in potrjevanje znanja slovenščine kot drugega in tujega jezika.

Slovenistiko je mogoče študirati enopredmetno ali dvopredmetno na I. in II. stopnji. Študentke in študentje na II. stopnji slovenistike izbirajo med pedagoškim in nepedagoškim študijem.

Drugostopenjski študijski program ima doslej predvideni dve smeri, in sicer jezikoslovno in literarno-kulturološko, znotraj jezikoslovne smeri pa dva modula – modul jezikoslovec raziskovalec in modul jezikovni svetovalec. Modul jezikoslovec raziskovalec je usmerjen pretežno raziskovalno, modul jezikovni svetovalec pa pretežno aplikativno.¹⁰ Različno je tudi njuno praktično usposabljanje: v modulu jezikoslovec raziskovalec se izvajajo terenske vaje, v modulu jezikovni svetovalec pa je predvidena praksa v lektorskih službah podjetij in ustanov.

Na jezikoslovni smeri izbirni strokovni predmeti vsebinsko dopolnjujejo modul, ki ga študent izbere. Če izbere modul jezikoslovec raziskovalec, ki je usmerjen predvsem raziskovalno, lahko izbira med strokovnospecifičnimi predmeti, na podlagi katerih še dodatno poglobi znanje, pridobljeno z obveznimi strokovnimi predmeti (na primer obvezni strokovni predmet Raziskovalna orodja v jezikoslovju med izbirnimi strokovnimi predmeti dopolnjuje predmet Metodologija jezikoslovnega raziskovanja – slovenski prostor). Če študent izbere modul jezikovni

⁹ Podatki so povzeti po predstavitvenih spletnih straneh; pregledal in dopolnil Marko Stabej.

¹⁰ V predbolonjskem programu sta bila za nepedagoški študij značilna vsaj predmeta Pravopisna in pravorečna norma ter Jezikoslovne podlage lektoriranja.

svetovalec, pa so izbirni strokovni predmeti usmerjeni v praktično uporabo z obveznimi predmeti pridobljenih znanj (na primer obvezni strokovni predmet Publicistično in propagandno besedilo med izbirnimi strokovnimi predmeti tega modula dopolnjujeta predmeta Besedotvorna stilistika in Skladenjska stilistika).

Slovenistika je tudi posebno znanstveno področje znotraj 4-letnega interdisciplinarnega doktorskega študijskega programa Humanistika in družboslovje Filozofske fakultete in Fakultete za družbene vede.

Temeljni cilji drugostopenjskega magistrskega študijskega programa Slovenistika so poglobljanje znanja o različnih jezikoslovnih in literarnovednih teorijah ter metodah raziskovanja, uporaba pridobljenega znanja, strokovne literature in sodobnih informacijsko-komunikacijskih virov pri znanstveni analizi in opisu ter argumentiranem kritičnem vrednotenju najkompleksnejših sodobnih ali starejših besedil različnih vrst in zvrsti. V okviru tega študijskega programa naj bi bil posameznik sposoben reflektirati sočasna in pretekla strokovna spoznanja o jeziku/literaturi ter jezikovni/literarni praksi in se do njih argumentirano opredeliti. Tovrstna strokovna znanja lahko posameznik tudi učinkovito ubesedi v govorjenem/zapisanem publicističnem, poljudnoznanstvenem ali znanstvenem besedilu ter tako dejavno sooblikuje literarno in širše kulturno dogajanje, jezikovno politiko in načrtovanje ter pozitiven odnos širše javnosti do jezika, literature in kulture. Poleg tega je posameznik po končanem programu usposobljen za sodelovanje pri načrtovanju, izvajanju in vodenju temeljnih, primerjalnih in aplikativnih raziskav s področja slovenskega jezika, literature ali kulture ter samostojno, samoiniciativno, inovativno in tudi interdisciplinarno reševanje najzahtevnejših problemov s teh področij. Usposobljen je za prevzemanje najzahtevnejših in vodilnih nalog v raziskovalni dejavnosti, založništvu, tiskanih in elektronskih medijih ter kulturnih ustanovah. Študijski program ga usposablja tudi za samostojno in ustvarjalno načrtovanje nalog v protokolu, državni upravi in drugih ustanovah, ki se ukvarjajo s predstavitvijo in promocijo slovenskega jezika in literature doma ali na mednarodnem področju, v propagandni/oglaševalski in turistični dejavnosti.

Študenti imajo na voljo več obštudijskih dejavnosti v okviru oddelka in fakultete (študentska revija [Besedoholik](#), Lingvistični krožek), CSDTJ in študentskih organizacij. S slovenističnimi vsebinami, predvsem korpusnim jezikoslovjem, se ukvarja tudi Oddelek za prevajalstvo v sodelovanju s Centrom za jezikovne vire in tehnologije ([CJVT](#)) in Institutom Jozef Stefan.

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta¹¹

[Oddelek za slovanske jezike in književnosti](#) je eden večjih oddelkov na mariborski filozofski fakulteti. Sestavljajo ga tri katedre: Katedra za slovenski jezik, Katedra za slovensko književnost z literarno teorijo in Katedra za didaktiko slovenskega jezika in književnosti.

Na I. stopnji izvaja eno- in dvopredmetni študijski program Slovenski jezik in književnost, na II. stopnji enopredmetni pedagoški, dvopredmetni pedagoški, dvopredmetni nepedagoški študijski program in od leta 2009 bolonjski študijski program tretje stopnje Slovenistične študije s smermi Slovensko jezikoslovje, Slovenska književnost, Didaktika slovenskega jezika in književnosti za pridobitev doktorata znanosti s področij slovenske literarne vede, slovenskega jezikoslovja in didaktike slovenskega jezika in književnosti. Drugostopenjski pedagoški študij predvideva pedagoško delo študentov (pedagoški praktikum), ki je sestavljeno iz opazovalnega praktikuma, predmetnega in pedagoškega praktikuma (hospitacije, nastopi ter po dvotedenska pedagoška praksa na osnovni šoli in srednji šoli), predmetnik pa predvideva tudi en teden časovno razpršene tematsko izbirne pedagoške prakse. Doktorski študij poteka v obliki konzultacij z mentorjem pri obveznih oz. izbirnih predmetih, disertacijskem seminarju ter individualnem raziskovalnem delu v vseh treh letnikih.

Člani in članice oddelka se aktivno vključujejo v programske skupine in raziskovalne ter aplikativne projekte, redno pa sodelujejo tudi s pedagoško prakso (tako na osnovno- kot srednješolski ravni). Specialna področja njihovega raziskovalnega dela zajemajo slovensko dialektologijo, (sodobno, zgodovinsko, narečno) leksikografijo in leksikologijo, diahronijo slovenskega jezika, predvsem zgodovinsko slovnico in jezik v publicistiki, leksikalno

¹¹ Podatki so povzeti po predstavitvenih spletnih straneh; pregledala in dopolnila Melita Zemljak Jontes.

pomenoslovje, analizo diskurza, politični diskurz, razvijanje posameznih naratoloških vidikov, tipološka, tematska in slogovna vprašanja slovenske esejistike, teorijo metafore, sodobno slovensko kratko prozo, literarno prevajanje, književnost slovenskih avtoric, ekokritiko in ekofeminizem, medkulturnost v književnosti idr. Opazna je težnja po praktičnem delu z mladostniki (delo z otroki s posebnimi potrebami, psihologija učenja in razvoj mladostnika, raba normativnih priročnikov pri pouku slovenskega jezika, slovensko pravopisje in pravorečje v luči šolskih besedilnih vrst, slovenski jezik kot učni jezik in jezik komunikacije v razredu, etika v vzgoji in izobraževanju, praktična stilistika in interpretacija poezije).

Od leta 1998 izdaja knjižno zbirko [Zora](#) in od leta 2007 mednarodno knjižno zbirko Zora, ki združuje znanstvene monografije s področij slovenistike, slavistike, jezikoslovja, pa tudi tuje- in večjezične ter interdisciplinarne monografije.

Oddelek ureja in izdaja znanstveno revijo [Slavia Centralis \(SCN\)](#) s slavistično usmerjenimi razpravami, ki predstavljajo izvirno raziskovanje v slovanskem jezikoslovju in literarni vedi ter spodbuja interdisciplinarne pristope. Revija teži k celostni obravnavi slovanskih jezikov in književnosti, k preseganju meja in nacionalnih kanonov ter k raziskovanju povezav med slovanskim in neslovanskim.

V Mariboru se je zvrstilo že več znanstvenih konferenc, simpozijev in kongresov z mednarodno udeležbo (npr. Prodrone in preroške misli 16. stoletja (2008), Večjezičnost v Evropski zvezi (2008), 6. kongres dialektologov in geolingvistov – SIDG (2009), Slovenski jezik v stiku evropskega podonavskega in alpskega prostora (2012), Aktualnost in živost Potrčevega literarnega opusa danes (2013), Manjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga (2015), 500 let reformacije (2017)). Od leta 2017 na oddelku organizirajo letne znanstvene konference pod krovnim naslovom **Slavistični znanstveni premisleki (SZP)**: Smrti živali: kritična animalistična perspektiva (2017), Cankarjev list v cvetu bele krizanteme (2018).

Razširitvi znanja in stiku z aktualnim dogajanjem v stroki so študentom namenjena številna vabljen predavanja gostujočih profesorjev iz Slovenije in tujine ter vodene strokovne ekskurzije po Sloveniji in zamejstvu. Za stik z jezikom, literaturo in kulturo drugih slovanskih držav so na voljo izbirni lektorati slovanskih jezikov. Oddelek si prizadeva študente vključiti v projekte sodelovanja (npr. ŠIPK 2016–2018 (Projekt SKRITO)), v njegovem okviru študenti od leta 2010 izdajajo literarno-jezikoslovno revijo Liter jezika ter že leta plodno sodelujejo s Slavističnim društvom Maribor.

Od leta 2015 ima oddelek Alumni klub, s katerim ohranja ter krepi strokovne in osebne stike s svojimi nekdanjimi študenti, jih povezuje strokovno in prijateljsko, opozarja na poklicne in druge dosežke, ozavešča o pomenu stanovske pripadnosti ter kolegialnosti. Članstvo v Alumni klubu vsem omogoča izmenjavanje raznovrstnega znanja, dobrih izkušenj pri delu in raziskovanju ter krepi prijateljske vezi. Z Alumni klubom ustvarjajo skupnost slovenistk in slovenistov s skupnimi izkušnjami in podobnimi interesi.

Univerza v Novi Gorici, [Fakulteta za humanistiko](#)¹²

Začetek slovenistike na Univerzi v Novi Gorici sega v leto 2004, ko se je na takratni Politehniki v Novi Gorici, ki je v letu 2006 pridobila status univerze in se preimenovala v Univerzo v Novi Gorici, začel izvajati univerzitetni študijski program Slovenistika, in sicer v okviru tedanje Fakultete za slovenske študije Stanislava Škrabca, predhodnice današnje [Fakultete za humanistiko](#). Po izpeljani bolonjski prenovi sta se leta 2007 na fakulteti začela izvajati študijski program Slovenistika I. stopnja in študijski program Slovenistika II. stopnja, pri čemer je bila v okviru slednjega razpisana smer Jezikoslovje, ki se ji je leta 2010 pridružila še smer Literarne vede. Nepedagoška drugostopenjska slovenistika daje še več poudarka vključenosti usvajanja slovenističnih znanj v mednarodno primerljiv splošnojezikoslovni oziroma literarnovedni kontekst. V letu 2016/2017 je Fakulteta za humanistiko prvič izvajala tudi pedagoški študijski program Slovenistika II. stopnja. Na III. stopnji sta vzpostavljena doktorska programa Kognitivne znanosti jezika ter Humanistika.

¹² Podatki so povzeti po predstavitvenih spletnih straneh; pregledal in dopolnil Rok Žaucer.

Študijski program Slovenistika I. stopnja študentom omogoča poglobljeno spoznavanje slovenskega jezika in jezikoslovja, seznanjanje s kulturnimi, zgodovinskimi in družbenimi pojavi v slovenskem prostoru, spoznavanje različnih metodologij znanstvenega raziskovanja jezikoslovnih pojavov, literature in kulture, prenos študijskih vsebin v reševanje konkretnih problemov v praksi, pridobitev specifičnih znanj, potrebnih za zaposlitev v različnih sektorjih, razvijanje sposobnosti kritičnega razmišljanja in samostojnega dela.

Univerza v Novi Gorici želi glede na preostale slovenistike ponuditi nove vsebine, drugačno metodologijo, izviren interdisciplinarni pristop. Tradicionalno slovenistično delitev na jezikovne in literarne vsebine nadgrajuje z uvajanjem temeljnih in izbirnih predmetov s področja splošnega jezikoslovja in literarne teorije ter širše (npr. retorika, nevrolingvistika, biolingvistika, digitalni viri in baze podatkov, študije spola in migracij), pri čemer jezikovne in književne pojave preučuje z za slovenski prostor novimi metodami. Profesorji študente že med študijem spodbujajo k samostojnemu raziskovanju posameznih tem ali praktičnih problemov in jih ob strokovnih vsebinah s področja književnosti in jezika seznanjajo še z drugimi humanističnimi in družboslovnimi vsebinami, kar jim omogoča lažji prehod v raziskovalne programe II. stopnje ali nadaljevanje študija za pridobitev pedagoško-andragoške izobrazbe. Študenti, ki se želijo po opravljeni I. stopnji zaposliti, lahko izbirajo med praktičnimi vsebinami, ki jih bodo potrebovali v prihodnji službi (računalništvo, lektoriranje, jezikovno svetovanje, založništvo ...).

Študij slovenistike na Univerzi v Novi Gorici je povezan z okoljem, prinaša vsebine o dinamiki medkulturnih in medjezikovnih stikov ter metode preučevanja vseh teh pojavov. Hkrati vključuje splošne jezikoslovne in literarne vsebine, teorije in metodologije ter študij tujih jezikov in svetovne književnosti, zaradi česar je mednarodno primerljiv.

Študente vseh slovenističnih programov na Fakulteti za humanistiko posebej spodbujajo k sodelovanju v projektih. Študenti prvo- in drugostopenjske slovenistike so recimo nedavno sodelovali v projektih v okviru programskih shem »Projektno delo z negospodarskim in neprofitnim sektorjem – Študentski inovativni projekti za družbeno korist 2016–2018« in »Projektno delo z gospodarstvom in negospodarstvom v lokalnem in regionalnem okolju – Po kreativni poti do znanja 2017–2020«, npr. projekta Izdaja knjižnega prvenca in Digitalizacija kulturne dediščine aleksandrink.

Tudi mimo takih neposredno pedagoško usmerjenih projektov pa Fakulteta za humanistiko vselej stremi k temu, da bi študentje v okviru študija pridobili čim več konkretnih delovnih in raziskovalnih izkušenj oziroma prakse, zato sodelavci fakultete študente redno vključujejo v različne dejavnosti in projekte. Študentje, ki v okviru študija izberejo predmet Jezikovnosvetovalni seminar, tako delujejo pri dejanskih temah jezikovne svetovalnice ŠUSS.

Študente se močno spodbuja tudi k sodelovanju v znanstvenoraziskovalnih projektih, ki jih predavatelji sicer izvajajo v okviru raziskovalnih enot Centra za kognitivne znanosti jezika in Raziskovalnega centra za humanistiko Univerze v Novi Gorici. S tem dobijo izkušnje z delovanjem v okviru jezikoslovnih in literarnovednih raziskav ter izkušnje s pisanjem, objavljanjem in predstavljanjem znanstvenih del; študentje so namreč pogosto (so)avtorji člankov oz. konferenčnih predstavitev, s tematike praktično vseh domačih in evropskih temeljnih znanstvenoraziskovalnih projektov, v katerih delujejo sodelavci Centra za kognitivne znanosti jezika in Raziskovalnega centra za humanistiko.

Študentje sodelujejo pri izvedbi različnih dogodkov, ki jih organizira Fakulteta za humanistiko ali z njo povezani raziskovalni enoti (npr. jezikoslovna konferenca Škrabčevi dnevi in Formal Description of Slavic Languages). Sami študentje so ustanovili študentsko revijo Artepakt. Gre za mozaično revijo, v kateri prek člankov, novic, intervjujev, kolumn in reportaž študentje in študentke predstavljajo različne teme, strokovno zanimive ljudi in aktualne dogodke.

Oddelek za slovenistiko UP FHŠ je bil ustanovljen leta 2004, prvi študentje dodiplomskega študijskega programa Slovenistika so se vpisali v študijskem letu 2004/2005. V študijskem letu 2007/2008 so začeli na Oddelku za slovenistiko UP FHŠ študirati študenti bolonjske I. stopnje. Študij lahko nadaljujejo tudi na II. ali III. stopnji. Na Oddelku za slovenistiko UP FHŠ so študij do zdaj zaključili: 55 študentov štiriletnega predbolonjskega študija, 102 študenta na I. stopnji bolonjskega študija, 22 študentov na II. stopnji in 8 študentov na III. stopnji študija.

Na [Oddelku za slovenistiko](#) v Kopru je na I. stopnji mogoč enopredmetni in dvopredmetni nepedagoški študij slovenistike, na II. stopnji enopredmetni in dvopredmetni pedagoški študij slovenistike in na III. stopnji doktorski študij slovenistike. Jezikoslovne in književne smeri nimajo ločene.

Prenovljen študijski program omogoča boljšo zaposljivost diplomantov že na prvi stopnji univerzitetnega študija. Prenova je upoštevala dejstvo, da v bolonjskem študijskem sistemu triletni študij ni omogočal optimalnih zaposlitvenih možnosti na trgu dela; to velja zlasti za sloveniste. Prenovljeni študijski program so strukturirali in organizirali tako, da se študent slovenistike lahko že po končani prvi stopnji zaposli ne le kot lektor, ampak pridobi vsa potrebna znanja za delo v založništvu, torej lahko samostojno deluje kot (knjižni) urednik, še posebej v sodobnem digitalnem založništvu. Ob tem koprski študentje že na prvi stopnji pridobijo potrebna didaktična znanja za poučevanje slovenskega jezika kot drugega oziroma tujega jezika. To jim omogoča tudi, da poučujejo tujce, bodisi na jezikovnih šolah, ki so specializirane za poučevanje slovenskega jezika za tujce, bodisi v drugih bolj ali manj formalnih oblikah tovrstnega poučevanja.

Na Oddelku za slovenistiko UP FHŠ se poskušajo kar najbolj posvetiti individualnemu delu s študenti, v atmosferi mentorskega dela z vsakim od njih, kar dopolnjuje predavanja *ex cathedra*, vaje in seminarsko delo. Tak pristop k delu je študente spodbudil, da so se pridružili na dveh posebnih simpozijih, organiziranih samo zanje. Na njih so bili govorci torej predvsem študenti, profesorji in druga strokovna publika pa smo bili bolj ali manj poslušalci.

Na simpozijih – prvi je bil posvečen Simonu Jenku in organiziran v sodelovanju z Društvom slovenskih pisateljev, drugi pa ustvarjalnosti slovenskega istrskega pisatelja Marjana Tomšiča – so študentje pokazali svojo kreativnost, predvsem na področju raziskovalnega dela, in to tako s področja književnosti kot jezikoslovja. Že od leta 2014 so študentje vključeni v radijsko rubriko Kotiček za jeziček, v kateri s svojimi prispevki svetujejo poslušalcem ob različnih jezikovnih vprašanjih. Pred časom je bila podobna rubrika tudi na Radiu Capris v oddaji Kikirikijeva gramatika. Oddelek enkrat mesečno pripravlja kulturno-umetniško prireditev SloVečeri, ki vključujejo literarne večere s predstavitvami knjig in branjem ter okrogle mize in pogovorne večere. Pri njihovi izvedbi sodelujejo tako študentje, bodisi kot moderatorji prireditve bodisi kot avtorji s svojimi avtorskimi besedili, kot tudi profesorji. SloVečeri so odprti za širšo javnost. V Lektorski krožek so povabljeni vsi, ki se občasno ali redno srečujejo z lektoriranjem raznovrstnih besedil. Koprski študentje imajo tudi možnost, da pridobljeno znanje udeležijo v praksi na Poletnih tečajih slovenskega jezika na Slovenski obali »Halo, tukaj slovenski Mediteran«, kjer tujim tečajnikom, ki se 14 dni intenzivno učijo slovenskega jezika, z dodatnimi razlagami jezikovnih pravil in sporazumevanja v izbranih sporazumevalnih okoliščinah priskočijo na pomoč v popoldanskih individualnih konzultacijah.

Še ena posebnost slovenistike v Kopru je, da so sodelavci oddelka tako pedagoško kot raziskovalno vpeti v prostor ob meji. Njihovi predmeti in raziskovalni interesi ponujajo vsebine večkulturnosti, jezika v stiku, istrske ter nasploh obmejne književnosti ipd. S tem želijo zavestno tkati tudi kulturne vezi v tem obmejnem prostoru med Trstom, Koprom in celotno Istro.

V študijskem programu, ki poteka v obliki predavanj, vaj in seminarjev, študentje pridobijo splošno slovenistično izobrazbo s področja jezika, slovenske in svetovne književnosti. Razvijajo kritično razmišljanje ter samostojno delo in se izobrazijo za lektoriranje, poučevanje slovenščine za tujce, uredniško delo, oblikovanje tiskov idr.

Študijska praksa na prvostopenjskem programu poteka v okviru založb, radijskih in televizijskih ter časopisnih

13 Podatki so povzeti po predstavitevnih spletnih straneh; pregledala in dopolnila Jana Volk.

hiš. V vseh navedenih institucijah se študenti usposablajo za poklic jezikovnega svetovalca, in sicer z internimi mentorji ter s pomočjo mentorja visokošolskega učitelja. Del študentov opravlja prakso na Založbi Univerze na Primorskem, kjer se obenem usposablja tudi za opravljanje dela urednika in oblikovalca tiskovin.

Študentje lahko pridobljeno znanje prenašajo v prakso na mnogo področjih – sodelujejo v radijski rubriki Kotiček za jeziček, ki je prejemnik priznanja Prometej znanosti za odličnost v komuniciranju v letu 2018; sodelujejo v študentskih simpozijih; na Založbi Univerze na Primorskem sodelujejo kot souredniki monografij; v Lektorskem krožku razpravljajo o lektorskih vprašanjih; na Poletnih tečajih slovenskega jezika na Slovenski obali »Halo, tukaj slovenski Mediteran« izvajajo individualne konverzacije s tečajniki; kot gostje ali voditelji sodelujejo v SloVečerih.

STATUS SLOVENSKEGA PREVAJANJA, TOLMAČENJA IN LEKTORIRANJA

Nekaj podatkov za oris profila slovenskih prevajalk in prevajalcev

V prispevku so predstavljeni rezultati anonimne spletne ankete o statusu prevajalcev in prevajanja v Sloveniji, ki je bila izvedena trikrat: prvič med 19. februarjem in 1. marcem 2013, drugič med 30. septembrom in 5. oktobrom 2016, tretjič pa med 23. septembrom in 10. oktobrom 2018. Ob prvem anketiranju je v njej sodelovalo 109, pri drugem 52, v tretjem pa 136 anketirancev.

Vprašanja v anketi so bila ob vseh ponovitvah večinoma enaka, ob tretjem anketiranju je bilo dodanih in izpuščenih nekaj vprašanj, ki se v prvih dveh anketiranjih niso obnesla. Vprašanja so bila zasnovana podobno kot v španskih anketah, ki sta botrovali ugotovitvam, objavljenim leta 2010 v *Beli knjigi o prevajanju na področju španskega založništva* (*Libro blanco de la traducción editorial en España*) ter v *Beli knjigi o prevajanju in tolmačenju za državne institucije* (*Libro blanco de la traducción y interpretación institucional*), ki jo je leta 2010 izdalo špansko ministrstvo za zunanje zadeve in sodelovanje.

Za takšen način anketiranja sem se odločila, da bi lahko neposredno primerjala stanje v obeh državah. Kljub temu je bila anketa, ki so jo izpolnjevali slovenski prevajalci, krajša, saj ni ostro razmejevala med različnimi vrstami prevajanja, kar je, kot je pokazala anketa, tudi poudarjena značilnost slovenskih prevajalcev. Slovenska anketa se je osredotočala na pisno prevajanje, zato so bili iz nje skorajda izvzeti tolmači, na kar so nekateri ob izvajanju prve ankete opozorili tudi v elektronskih pismih.

Precej odzivov je prva izvedba ankete povzročila tudi med podnaslavljalci, ki so na forumu in v elektronskih sporočilih opozorili na specifiko svojega načina prevajanja, predvsem pa obračunavanja opravljenega dela. Zato sem prvo anketo še dodatno oblikovala posebej zanje in nanjo dobila tri odgovore, zaradi česar sklepam, da je več podnaslavljalcev izpolnilo prvotno različico ankete. Ob drugem anketiranju ni bilo nobenih dodatnih odzivov, tudi ob tretjem ne.

Tudi sicer sem dobila precej elektronskih sporočil z najrazličnejšimi podatki. Oglasili so se tisti, ki prevajajo iz/v več jezikov, pa tudi drugi, katerih sporočila potrjujejo rezultate opravljene ankete.

Pozitiven odziv in dodatna e-sporočila ob obeh izvedbah ankete, kažejo, da je problematika prevajalk in prevajalcev kompleksna, a obenem tudi prezrta. Jasno je, da anketiranje v tako kratkem obdobju (pa četudi gre za obdobje petih let) nikakor ni dovolj, da bi na problematiko pokazala celostno in dokončno, jih je pa zaznala.

Ker gre za predstavitev podatkov treh anketiranj, sem rezultate prvega anketiranja povzela v grafih, rezultate drugih dveh anketiranj pa v besedilu, povzema tudi ob koncu posameznega razdelka prispevka.

Predstavljena raziskava v tem smislu pomeni izhodišče za bolj poglobljeno raziskovanje profila slovenskih prevajalcev in prevajanja, saj je to precej kompleksno in ga celostno ni mogoče razumeti brez poudarjanja posameznih specifičnih vidikov, spremljanja stanja v obliki ponovljenih anket v daljšem časovnem obdobju, specifičnih anket, namenjenih posameznim vrstam prevajalcev (tolmačem, podnaslavljalcem, lektorjem), ki so predstavljeni v nadaljevanju Bele knjige o prevajanju, pa tudi primerjav z rezultati drugih anket in drugih raziskav, kar je prav tako vključeno v to belo knjigo. Ne nazadnje bi si tudi vsak od sklopov vprašanj v anketi zaslužil bolj poglobljeno analizo – za zdaj sem se morala zadovoljiti s preglednejšimi in splošnejšimi ugotovitvami.

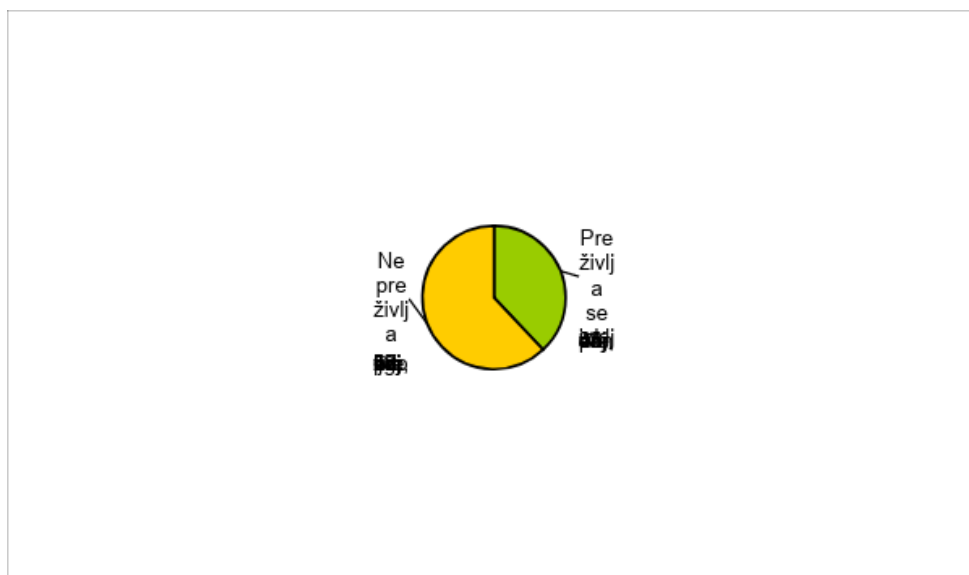
Kdo so slovenske prevajalke in prevajalci

Odgovori na vse tri ankete poudarjajo feminizacijo poklica (med anketiranci prve ankete je bilo 82 žensk in 27 moških, kar ustreza 75 % oziroma 25 % vseh anketirancev, pri drugi anketi 35 žensk in 16 moških, kar ustreza 69 % oziroma 31 % anketirancev, pri tretji pa 103 žensk in 30 moških, kar ustreza 77 % oziroma 22 % vseh anketirancev).

Ob prvem anketiranju je manj kot četrtna anketirancev odgovorila na vprašanje o starosti, zato je bilo njihovo starost težko opredeliti. Ob drugem anketiranju je na vprašanje o starosti odgovorilo 74 % anketirancev, njihova povprečna starost pa je bila 46,5 leta, pri tretjem anketiranju je na vprašanje o starosti odgovorilo 95,6 % anketirancev, ki so bili povprečno stari 44,2 leta. Pri zadnjem anketiranju je bil najmlajši anketiranec/-ka star/-a 23, najstarejši/-a pa 77 let.

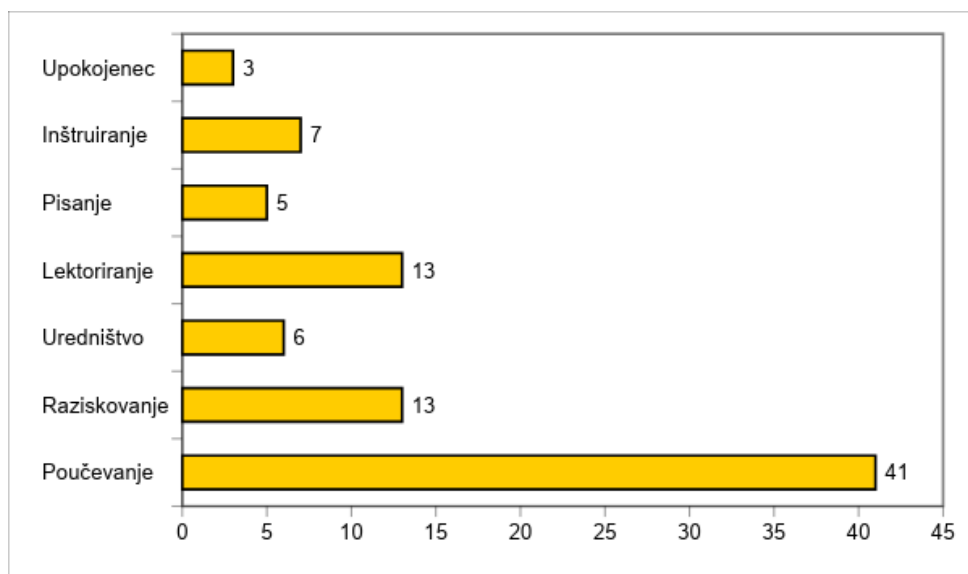
Večinoma so bili anketiranci rojeni v Sloveniji (ob prvem anketiranju po eden v Nemčiji, Italiji, Avstriji, ZDA, dva na Hrvaškem; ob drugem anketiranju po eden v tujini, Nemčiji, ZDA in Italiji, dva na Hrvaškem; ob tretjem anketiranju po eden v Beogradu in Rusiji, trije na Hrvaškem).

Ob prvem anketiranju je imelo 9 (7 %) anketirank in anketirancev srednješolsko izobrazbo, 2 višjo (kar ustreza 2 %), 63 visoko (58 % vseh), 17 magisterij (16 %) in kar 18 doktorat znanosti, kar ustreza 17 % vseh anketirancev. Ob drugem anketiranju je bila izobrazbena struktura podobna: le 2 % jih ima srednjo šolo, 1 % višjo, 56 % jih ima visokošolsko izobrazbo, 18 % magisterij ter 20 % doktorat znanosti. Ob tretjem anketiranju je imela ena oseba dokončano osnovno šolo, 7 % srednješolsko, 6 % prvo bolonjsko ali višješolsko, 60 % visokošolsko, 11 % magisterij in ravno toliko tudi doktorat znanosti. Pri izobrazbeni strukturi v vseh treh iteracijah v veliki meri prevladujejo diplomanti različnih filologij in prevajalci, ob prvem anketiranju je bilo le za peščico ekonomistov (2 anketiranca), pravnikov (1), zdravnikov (1), veterinarjev (1), elektrotehnikov (1). Ob drugem anketiranju je bil med anketiranci 1 pravnik, 1 magister elektrotehnike, ob tretjem pa tudi pravniki (5), elektrotehniki (2), strojniki (2), ekonomist in etnolog.

Slika 1: Odgovor na vprašanje Se preživljate izključno s prevajanjem?

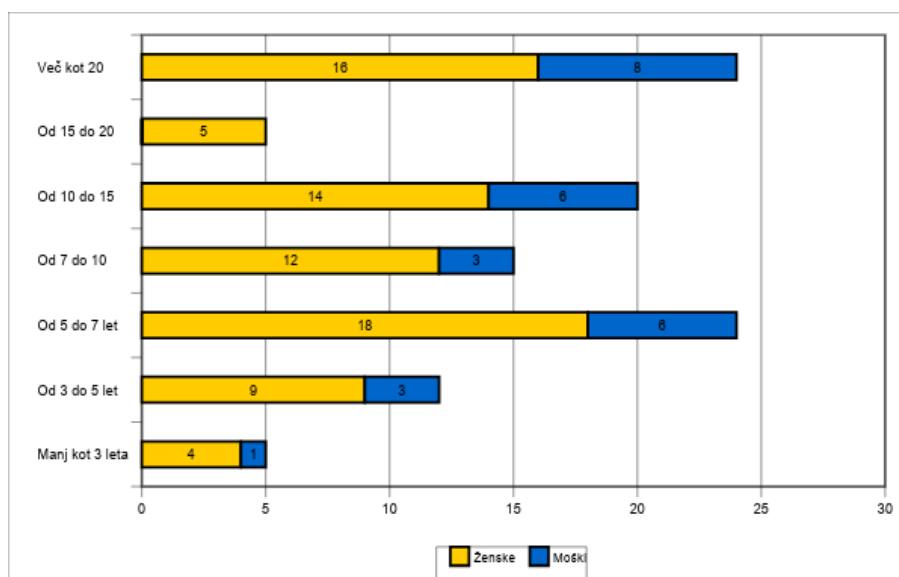
Zanimiv je podatek, ali se anketiranci preživljajo izključno s prevajanjem. Med 3 podnaslavljalci, ki so ob prvem anketiranju posebej rešili anketo, se jih 100 % preživlja izključno s prevajanjem, med ostalimi anketiranci je bilo takšnih le 36 %, večina (64 %) jih prevajanje kombinira z drugimi aktivnostmi, med katerimi, kot je razvidno iz grafa 2, so najpogostejše: poučevanje, raziskovanje, lektoriranje, inštruiranje, pisanje, urednikovanje in upokojevit. Ob drugem anketiranju je bilo anketirancev, ki se preživljajo izključno s prevajanjem le 32 %, prevajanje pa kombinirajo s poučevanjem, inštruiranjem, lektoriranjem, pisanjem, pisanjem kritike, raziskovanjem. Tretje anketiranje je prineslo malce drugačna razmerja, ki pa še vedno kažejo, da je število tistih, ki se preživljajo izključno s prevajanjem, manjše od tistih, ki jim prevajanje predstavlja le eno od poklicnih dejavnosti: 43 % anketirank in anketirancev se ukvarja izključno s prevajanjem, večina (57 %) pa ne in svoje prevajalsko delo dopolnjuje z drugimi poklici: lektoriranjem, poučevanjem, inštruiranjem, vodenjem projektov, urejanjem prevodov, novinarstvom, urednikovanjem, dramaturgijo, pisanjem, raziskovanjem.

Slika 2: Dejavnosti, s katerimi se anketiranci ob prevajanju še ukvarjajo

Ob navedenih se anketirani prevajalci in prevajalke ukvarjajo še z organiziranjem kulturnih prireditev, moderiranjem prireditev, turizmom, promocijo, pisanjem kritik, pravom, revidiranjem, opravljanjem zdravniškega poklica, arheološkimi raziskavami, svetovanjem, leksikografijo, pisanjem scenarijev, vodenjem gorskokolesarskih skupin, oblikovanjem spletnih strani, menedžmentom, jezikovnimi storitvami, projekti, zavarovalništvom, izdelovanjem mozaikov, trženjem in kmetovanjem. Ob drugem anketiranju pa tudi s kmetovanjem in vodenjem računovodskih knjig. Tretje anketiranje je ob že navedenih prineslo še borzno posredništvo, organizacijo dogodkov, administrativna dela in programiranje.

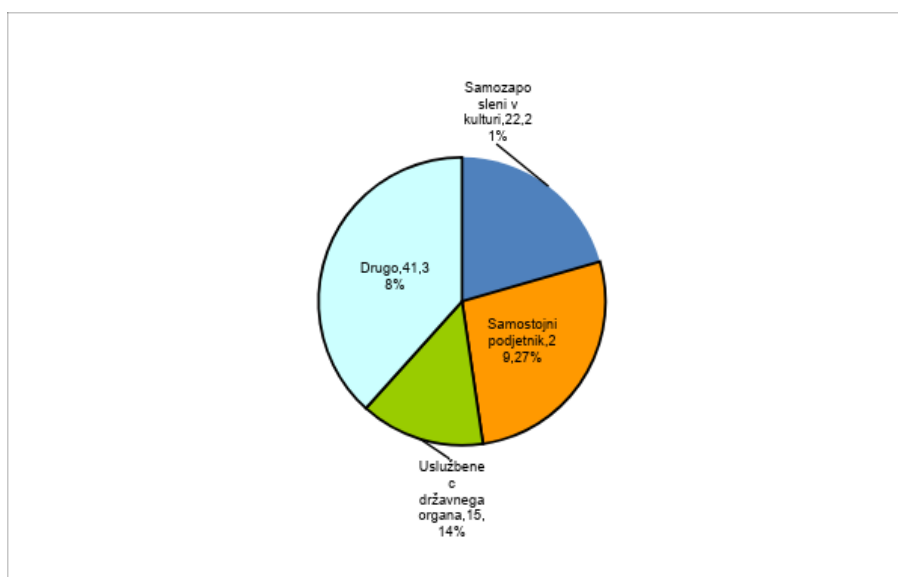
Sledijo podatki o prevajalskih izkušnjah anketirancev. Rezultati prvega anketiranja kažejo, da ima veliko anketirancev dolgoletne izkušnje s prevajanjem, pri tretjem anketiranju je denimo delež anketirank in anketirancev, ki imajo več kot 20 let delovnih izkušenj s prevajanjem, kar 34-odstoten. Če pa se osredotočimo na spol (kot so rezultati prikazani na grafu številka 3), je opazen večji delež žensk z manj leti izkušenj, zato je mogoče pričakovati, da se bo poklic tudi v prihodnje feminiziral. To težnjo je potrdilo tako drugo kot tudi tretje anketiranje, saj je pri zadnjem anketiranju delež žensk višji, nižja pa je tudi povprečna starost anketirank in anketirancev.

Slika 3: Prevajalske izkušnje anketirancev v letih

Zadnji podatek, ki ga navajam v tem razdelku, zadeva zaposlitveni status anketirancev, ki je prikazan na sliki

4. Skoraj polovica anketirancev je bila ob prvem anketiranju v svobodnih poklicih (samozaposleni, samostojni podjetniki), preostali so uslužbenci državnih organov, upokojencev itd. Ob drugem anketiranju je rezultat podoben: 26 % je samozaposlenih v kulturi, 24 % je samostojnih podjetnikov, 12 % uslužbencev, 38 % anketirancev je na vprašanje o zaposlitvenem statusu odgovorilo z drugo. Rezultati tretjega anketiranja se nagibajo še bolj v korist samozaposlenih: kar 70 % anketirank in anketirancev je samozaposlenih (samozaposleni v kulturi, samostojni podjetniki), 25 % jih je zaposlenih drugje, 3,5 % jih je upokojencev in 1,5 % je študentov.

Slika 4: Zaposlitveni status anketirancev

Na podlagi navedenega lahko slovenske prevajalke in prevajalce orišemo v naslednjih kategorijah:

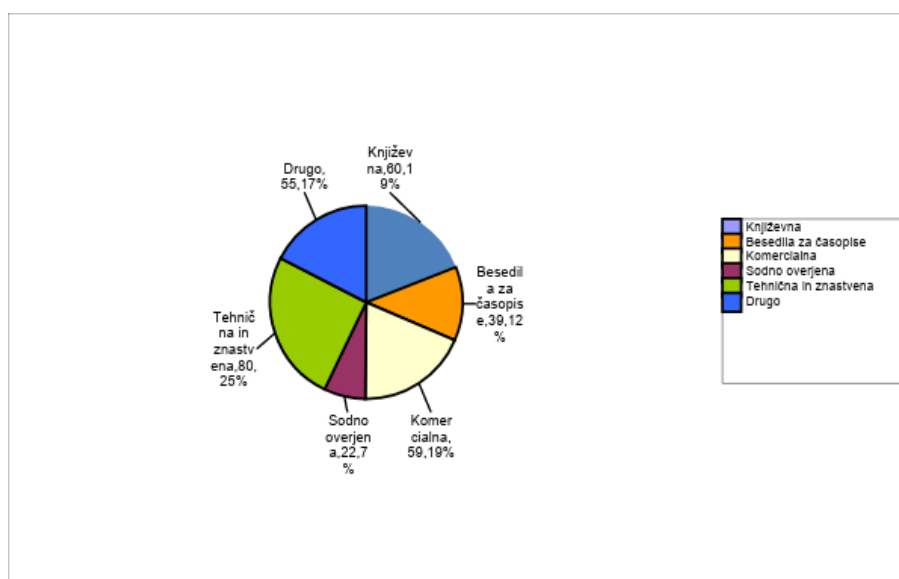
1. Med prevajalci je občutno več žensk, še zlasti med mlajšimi, med starejšimi prevajalci je delež moških višji. Povprečna starost prevajalk in prevajalcev pada, zastopanost žensk pa se zvišuje.
2. Prevajalke in prevajalci so večinoma vsaj visokoizobraženi, nekaj je tudi takšnih, ki so še študenti ali pa študija niso dokončali. Kar 33 % in/ali 38 % in/ali 22 % (leta 2018) se jih je izobraževalo tudi po doseženi diplomi.
3. Slovenske prevajalke in prevajalci poklic prevajanja opravljajo v povezavi z drugimi poklici, predvsem poučevanjem, raziskovanjem, lektoriranjem, urednikovanjem in inštruiranjem. Le 38 % oz. 32 % oz. 42 % (2018) so jih preživlja izključno s prevajanjem, od teh jih je 48 % oz. 50 % oz. 70 % (2018) v svobodnih poklicih. Delež tistih, ki so v svobodnih poklicih, raste, prav tako raste delež tistih, ki se preživljajo izključno s prevajanjem.

Povzemalni graf s podatki vseh treh anketiranj **Kdo so slovenski prevajalci in prevajalke:**

	2013	2015	2018
Spol	Ž 75 %, M 25 %	Ž 69 %, M 31 %	Ž 77 %, M 22 %
Starost		46,5 leta	44,2 leta
Izobrazba (V – visoka, M – magisterij, D – doktorat znanosti)	58 % V, 16 % M, 17 % D	56 % V, 18 % M, 20 % D	60 % V, 11 % M, 11 % D
Dejavnosti, ki jih prevajalci še opravljajo	Poučevanje, raziskovanje, lektoriranje, inštruiranje, pisanje, urednikovanje, upokojeitev	Poučevanje, inštruiranje, lektoriranje, pisanje, pisanje kritike, raziskovanje	Lektoriranje, poučevanje, inštruiranje, vodenje projektov, urejanje prevodov, novinarstvo, urednikovanje, dramaturgija, pisanje, raziskovanje
Anketiranci, ki se preživljajo izključno s prevajanjem	36 %	32 %	43 %
Delež samozaposlenih	51 %	50 %	70 %

Kako delajo slovenski prevajalci in prevajalke

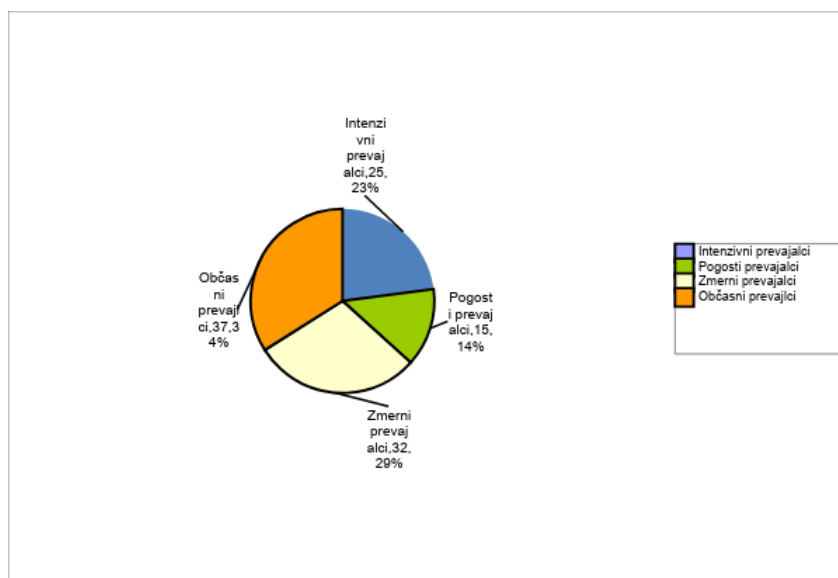
Podobno razdrobljenost kot že ob dejavnostih, katerim se ob prevajanju še posvečajo prevajalci, najdemo tudi v odgovorih na vprašanje o vrstah besedil, ki so jih doslej prevajali anketiranci (slika 5): na književni prevod tako ob prvem anketiranju odpade 19 %, besedila za časopise 13 %, komercialna besedila 19 %, sodno overjene prevode 7 %, tehnična in znanstvena besedila 25 %, druge prevode (filme, nadaljevanke in dokumentarne oddaje ter drugo) pa 17 %, med anketiranci jih 20 % tudi tolmačev. Ob drugem anketiranju je bilo podobno: večji je delež anketirancev, ki so doslej prevajali književna besedila (64 %) ter tehnična in znanstvena besedila (82 %), besedila za časopise (40 %), komercialna besedila (38 %), druga (40 %) ter sodno overjena besedila (18 %). Vprašanje je omogočalo več odgovorov, ker so odstotki pri pogostnosti besedil višji kot pri prvem anketiranju, sklepam, da prevajalci prevajajo vse bolj različna besedila. V tretjem anketiranju je to vprašanje izpadlo, iz odgovorov na druga vprašanja pa je razvidno, da delež posameznih vrst prevajanja in/ali besedil raste: 53 % anketirank in anketirancev tako prevaja književna besedila, 87 % znanstvena in tehnična besedila ter 18 % filme, nadaljevanke in dokumentarne oddaje.

Slika 5: Katere vrste besedil ste doslej prevajali?

Če tem podatkom dodamo še podatke o odstotku delovnika, ki pri anketirancih odpade na književno in tehnično prevajanje, ter upoštevamo podatek, da se je ob prvem anketiranju 38 % anketirancev preživljalo izključno s prevajanjem (ob drugem anketiranju jih je bilo manj – le 32 %, ob tretjem pa ponovno več – 42 %), potem se še bolj izostri podoba velike razpršenosti na tem področju: leta 2013 se je le ena oseba v celoti posvečala književnemu prevajanju, 7 pa bi jih lahko označili za pogoste književne prevajalce (saj na književno prevajanje odpade med 75 in 100 % njihovega prevajanja); med tehničnimi in znanstvenimi prevajalci je intenzivnih anketirancev 8, pogostih pa 12; med (večinoma) podnaslavljalci je takšnih oseb 25, intenzivnih prevajalcev pa 24. Vseh intenzivnih prevajalcev (več kot 70 pol letno) je 23 %, pogostih (od 50 do 70 prevedenih pol letno) je 14 %, zmernih prevajalcev (od 10 do 50 pol letno) je 29 %, občasnih (manj kot 10 pol) pa 34 %, kot je razvidno tudi iz slike 6.

Ob drugem anketiranju je pogostih književnih prevajalcev pet, torej 10 %, med znanstvenimi in tehničnimi prevajalci je intenzivnih prevajalcev manj, le eden (torej 2 %). Vseh intenzivnih prevajalcev (več kot 70 pol letno) je 14 %, pogostih (od 50 do 70 prevedenih pol) 13 %, zmernih (od 10 do 50 pol letno) je 44 %, občasnih (manj kot 10 pol) pa 29 %. Rezultati tretjega anketiranja so pokazali, da je bilo v letu 2017 intenzivnih prevajalcev 34 %, pogostih 12 %, zmernih 28 % in občasnih 26 %.

Slika 6: Razvrstitev anketirancev po pogostnosti prevajanja glede na število prevedenih pol besedila

Ti podatki kažejo tudi precejšnjo polarizacijo med anketiranci v vseh treh iteracijah, saj jih okoli 30 % ni prevedlo več kot 10 pol, po drugi strani pa jih je več kot 20 % (leta 2017 kar 34 %) prevedlo več kot 70 pol besedila, kar pomeni 2,8 pole tedensko. Križanje vseh teh podatkov bi lahko tudi izrisalo profil obeh skupin in ga določilo glede na spol, starost, vrsto zaposlitve in dolžino prevajanja. Ta bi najverjetneje ustrezal podatkom iz španske ankete, kjer so najintenzivnejši prevajalci v starostnem obdobju med 35 in 55 leti, prevladujejo ženske, ki so samozaposlene in imajo od 11 do 20 let prevajalskih izkušenj (2010: 55).

Povzemalni graf s podatki vseh treh anketiranj **Kako delajo slovenske prevajalke in prevajalci**:

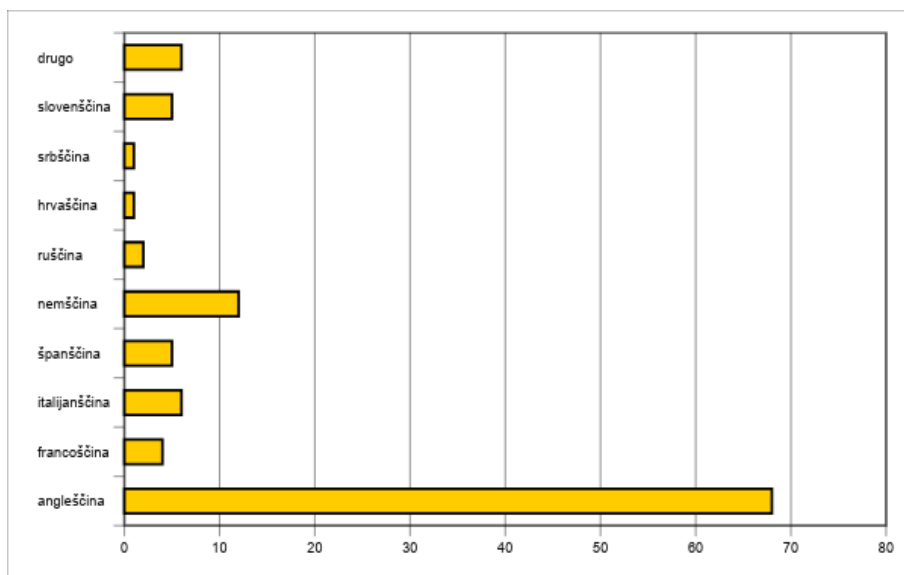
	2013	2015	2018
Vrste prevedenih besedil	KN 19 %, ZT 25 %, F 17 %	KN 64 %, ZT 82 %, F 1 %	KN 53 %, ZT 87 %, F 1,5 %
Intenzivnost prevajanja	I 23 %, P 14 %, Z 29 %, O 34 %	I 14 %, P 13 %, Z 44 %, O 29 %	I 34 %, P 12 %, Z 28 %, O 26 %

KN – književna, ZT – znanstveno-tehnična, F – filmi, nadaljevanke, dokumentarne oddaje
I – intenzivni, P – pogosti, Z – zmerni, O – občasni

Pogostejše jezikovne kombinacije

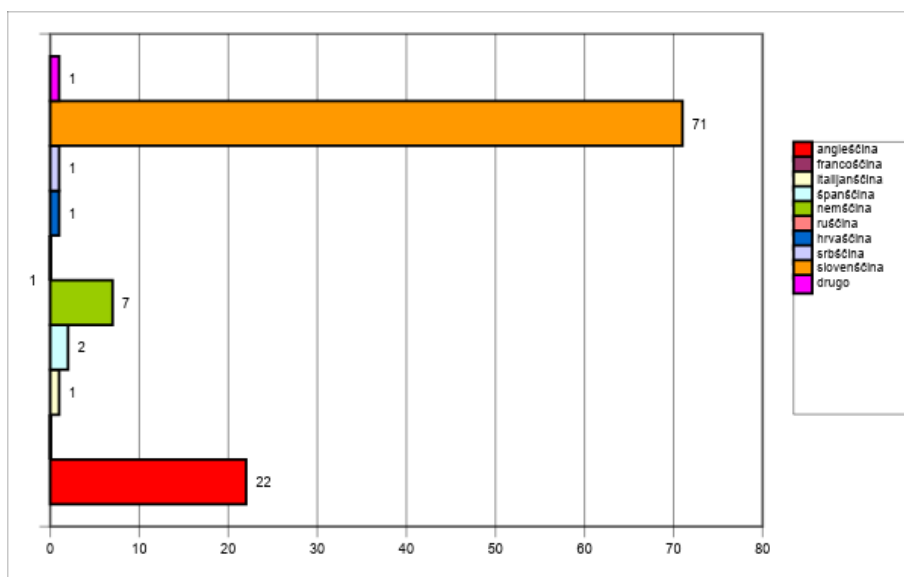
Med jezikovnimi kombinacijami prevoda sta prvi anketiranci (zaradi omejitev programa) ponujali omejitev zgolj na eno oz. pogostejšo jezikovno kombinacijo, zato sem prevajalke in prevajalce, ki prevajajo iz več jezikov, prosila, da se mi oglasi in navedejo kombinacije jezikov, iz katerih prevajajo. Odzvalo se jih je 13 (12 %), od tega jih 5 prevaja iz 2 izhodiščnih jezikov, 3 iz 3 izhodiščnih jezikov, 5 pa iz več kot 3 izhodiščnih jezikov. V tretjem anketiranju je bilo to vprašanje odprtega tipa, zato so anketiranke in anketiranci lahko navedli vse jezike, iz katerih prevajajo.

Med izhodiščnimi jeziki (predstavljenimi na sliki 7), iz katerih prevajajo anketiranke in anketiranci, prevladuje angleščina (61 %), sledi ji nemščina z 11 %, tej pa italijanščina (5 %), španščina (5 %), slovenščina (5 %), francoščina (4 %), ruščina, hrvaščina, srbsščina in drugi jeziki. Tudi ob drugem anketiranju med izhodiščnimi jeziki prevladuje angleščina 34 %, sledijo ji nemščina, francoščina in italijanščina s po 10 %, španščina (7 %), slovenščina (5 %), ruščina (3 %), hrvaščina, srbsščina in drugi jeziki. Prav tako je tretje anketiranje potrdilo prevlado angleščine (61 %), sledijo ji nemščina (20 %), italijanščina (12 %), hrvaščina (7,5 %), srbsščina (7,5 %), španščina (4,5 %), francoščina (3 %), med manj pogostimi jeziki (1 %) so še: katalonščina, ruščina, bošnjaščina, poljščina, češčina, finščina, makedonščina.

Slika 7: Izhodiščni jezik, iz katerega prevajajo anketiranci

Med ciljnim jeziki (slika 8) leta 2013 prevladuje slovenščina (66 %), sledijo ji angleščina (21 %), nemščina (7 %), španščina (2 %), italijanščina (1 %), hrvaščina (1 %), srbsščina (1 %) in drugi jeziki. Drugo anketiranje je dalo precej podobne rezultate: slovenščina (70 %), sledijo ji angleščina (18 %), nemščina, španščina, italijanščina, hrvaščina, srbsščina in drugi jeziki. Ciljni jeziki leta 2018 so bili: slovenščina (87 %), angleščina (21 %), nemščina (7,5 %), hrvaščina (7,5 %), srbsščina (6 %), italijanščina, španščina, francoščina, makedonščina in ruščina.

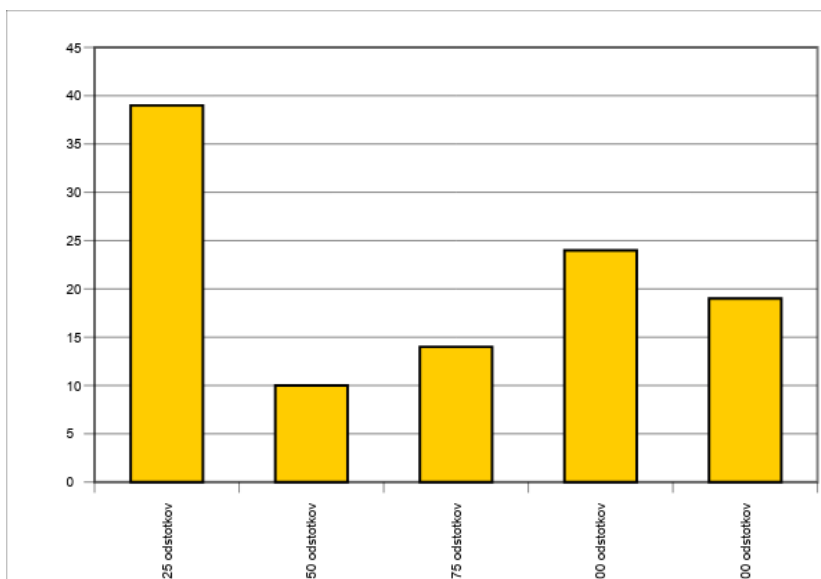
Slika 8: Ciljni jezik, v katerega prevajajo anketiranci

Med podatki vseh treh anket ni bistvenih odstopanj, zato jih ne povzemam v posebnem grafu. Pač pa se ti podatki precej razlikujejo od podatkov iz obeh španskih belih knjig o prevajanju, kjer predvsem pri prevajanju za državne organe zasledimo tudi jezike, ki pri nas niso pogosti, kot so arabščina, kitajščina, romunščina, ruščina, svahili, armenščina. Literarno prevajanje pa med jeziki izvirnikov daje prednost angleščini (62 %), ki ji sledita francoščina (41 %) in italijanščina (18 %), drugi jeziki (17 %), nemščina (14 %), v obratni smeri pa prevajanje ni tako zelo pogosto, saj prevodi v angleščino dosegajo le 4 %, v francoščino pa 3 %.

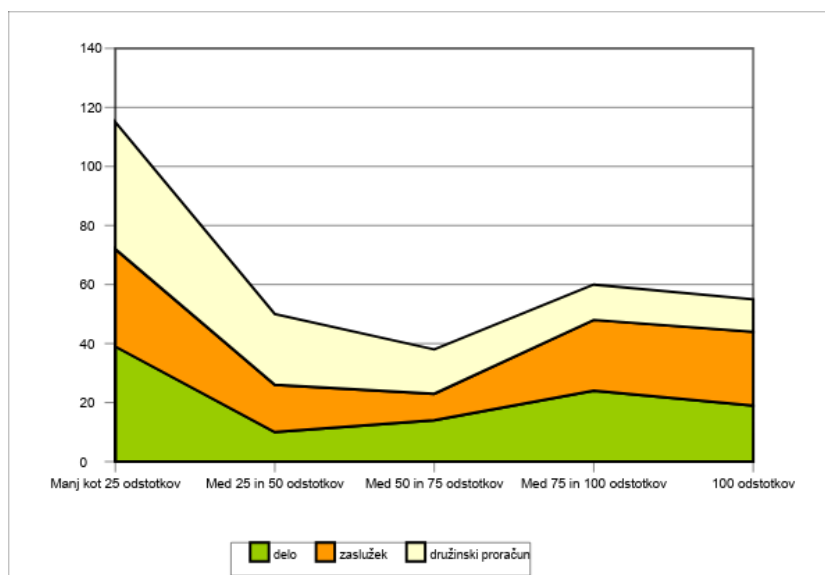
Dohodki anketirank in anketirancev

Anketiranke in anketirance smo spraševali, koliko odstotkov njihovega delovnika odpade na prevajanje, koliko odstotkov njihovih letnih prihodkov odpade na prevajanje in kolikšen odstotek letnih prihodkov njihovega

gospodinjstva odpade na prevajanje. Rezultati odgovorov na prvo vprašanje iz leta 2013 so predstavljeni na sliki 9, kombinacija odgovorov na prvo in drugo vprašanje pa na sliki 10.

Slika 9: Koliko odstotkov vašega delovnika odpade na prevajanje?

Slika 10: Prevajanje glede na odstotke delovnika, zaslužka in družinski proračun

V prvem anketiranju je največji delež tistih, pri katerih na prevajanje odpade manj kot 25 % njihovega delovnika (38 % oz. 34 %) in sem jih zgoraj označila za občasne prevajalce, delež anketirancev in anketirank, katerih delovnik je skoraj v celoti (od 75 do 100 %) posvečen prevajanju, pa ustreza 23 % oz. 14 %. Delež tistih, ki se v celoti (100-odstotno) posvečajo prevajanju, znaša 17 % oz. 20 %. V tretjem anketiranju je delež tistih, pri katerih na prevajanje odpade manj kot 25 % njihovega delovnika, 28-odstoten, delež anketirancev in anketirank, katerih delovnik je skoraj v celoti (od 75 do 100 %) posvečen prevajanju, pa ustreza 45 %. Primerjava odstotkov dela in zaslužka iz grafa 10 kaže neenakomerno razporeditev med delom in zaslužkom (v tretjem anketiranju se odstotki vloženega dela večinoma ujemajo z zaslužkom), primerjava z dohodki gospodinjstva pa še, da je prevajanje predvsem pri tistih, ki prevajanju namenjajo manj kot četrtino svojega delovnika, dodaten vir dohodkov. Pri prevajalcih, kjer je delovnik v večji meri povezan s prevajanjem, zaslužek ne odraža večjega vložka. Povprečni delež zaslužka v njihovih gospodinjstvih predstavlja le 15 % vseh dohodkov. Ob zadnjem anketiranju so tako prevajalke in prevajalci, ki prevajajo predvsem književna besedila, s svojim zaslužkom prispevali za 30 % manj v dohodek celotnega gospodinjstva.

Primerjava med anketirankami in anketiranci, ki prevajajo književna ali tehnična besedila, ter odstotkom zaslužka kaže, da predvsem tisti, ki prevajajo tako književna kot tehnična besedila, zaslužijo približno toliko, kolikor dela so vložili (odstotek, ki odpade na delovnik in zaslužek je enak), književni prevajalke in prevajalci zaslužijo manj od dela, ki so ga vložili, tehnični prevajalci pa nekoliko več od časa, ki so ga v svoje delo vložili. Pri podatkih za leto 2018 še to ne drži vedno, saj je tudi med tehničnimi in znanstvenimi prevajalkami in prevajalci delež tistih, ki zaslužijo manj od dela, ki so ga vložili, presenetljiv, njihov delež znaša kar 4,6 %.

Povprečni letni dohodek od prevajanja v letu 2012 (tega je namreč beležila anketa, ki je bila izvedena v letu 2013), ki so ga navedli anketiranci (tisti, ki so to želeli), znaša 9.695,3 €, pri tem pa so bile velike razlike med občasnimi prevajalci, ki niso zaslužili ničesar ali zelo malo (250 €) ali precej več (26.000 € bruto). Podatki o povprečnem dohodku za leto 2014 (iz ankete v letu 2015) so: 12.970 €, veliko anketirancev pa je dopisalo komentar, npr.: zamerljivo malo, premalo, skrajno malo, ne veliko, ki verjetno pričajo o tem, da s plačilom niso bili zadovoljni. Podatki o povprečnem dohodku za leto 2017 (iz ankete, ki je bila izvedena 2018) kažejo, da se je njihov zaslužek rahlo povišal, znaša namreč 13.592 €, pri čemer je na vprašanje odgovorilo 82 % anketirank in anketirancev, od katerih jih 10 % ni zaslužilo ničesar.

Navajam tudi nekaj najnižjih tarif za obračun prevoda v zadnjih desetih letih ob prvem anketiranju: 50 € na polo, 120 € na polo (2009), 160 € na polo (trenutno, leta 2009), 2 € bruto na stran (leta 2011), 10 € neto na obračunsko stran (leta 2012), manj kot 8,5 € na stran (trenutno), 0,034 € na besedo (leta 2012), 0 € za verz, 2 € za minuto programa (leta 2012). Ob drugem anketiranju pa: 5 centov za besedo (2010), 100 € na polo, 10 € na stran besedila (2013; 2016), 3 € (2007), 6 € na stran, 1,8 € na minuto (2013), brez plačila. Najvišje tarife za obračun opravljenega dela (tudi v zadnjih desetih letih), ki so jih navedli anketiranci, so: 800 € na avtorsko polo (leta 2009, 2011), 390 € na avtorsko polo, 350 € na avtorsko polo (leta 2010), 275 € na avtorsko polo (leta 2010), 2 € na verz, 54,50 € na obračunsko stran (leta 2011), 40 € na obračunsko stran (leta 2012), 37 € na obračunsko stran, 0,38 € na besedo, 7 € na minuto programa (leta 2011). Ob drugem anketiranju pa: 500 € na avtorsko polo (2012), 300 € bruto na avtorsko polo (2015, 2016), 42 € na stran (2010–2013), 10 centov na besedo (2016), 5,5 € na minuto materiala (časovna stiska). V tretjem anketiranju so znašale najnižje tarife za obračun prevoda pri anketirankah in anketirancih v zadnjih desetih letih 100 € na polo, 130 € na polo, 150 € na polo; 0,033 € bruto na besedo (plačilo prek agencije), 0,05 € na besedo, 0,06 € na besedo; 6 € na prevajalsko stran (2016, 2017), 6,5 € (2012), 8 € (2009), 10 €, 12 € (agencija). Anketiranke in anketiranci med najvišjimi tarifami navajajo: 8 €, 20 €, 22 €, 40 €, 75 € na obračunsko stran ter 250 €, 282 €, 300 €, 315 € in 840 € na avtorsko polo.

Povzemalni graf s podatki vseh treh anketiranj **Dohodki:**

	2013	2015	2018
Delež občasnih prevajalcev	38 %	34 %	28 %
Delež pogostih prevajalcev	23 %	14 %	45 %
Delež intenzivnih prevajalcev	17 %	20 %	
Povprečni dohodek (za prejšnje leto)	9.695 €	12.970€	13.592€
Najnižji obračunani znesek za plačilo prevoda	50 €/AP, 10 €/str, 0,034 € bruto/beseda; 1,8 € min programa		120 €/AP, 0,033 € bruto/beseda; 6 €/str.
Najvišji obračunani znesek za plačilo prevoda	800 €/AP, 390 €/AP, 2 €/verz, 54,50 €/str.; 0,38 €/beseda; 7 € min programa		75 €/str.; 282 €/AP, 840 €/AP

Članstvo v stanovskih društvih in/ali kolektivnih organizacijah

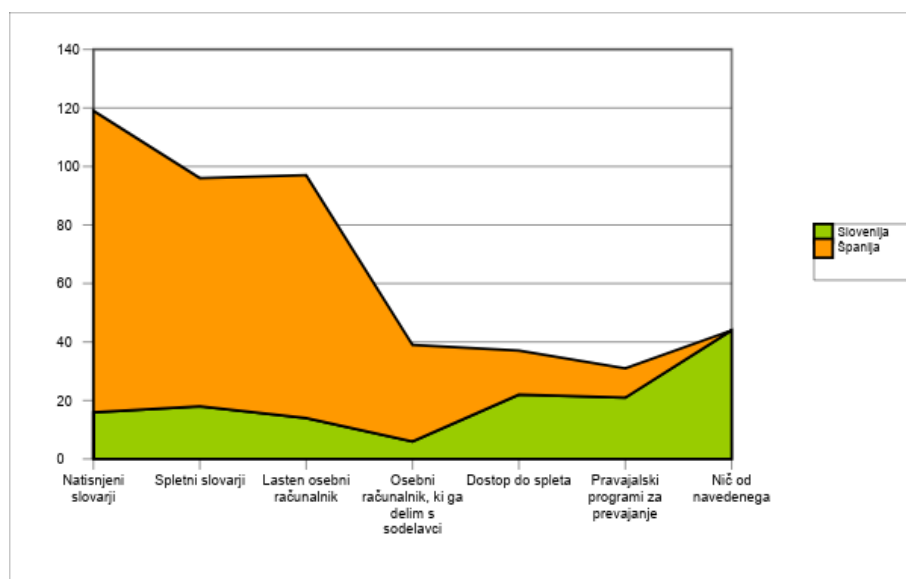
Skoraj polovica (46,78 %), v zadnjih dveh anketiranjih pa več kot polovica (66 % oz. 62 %) anketirank in anketirancev je članov prevajalskih stanovskih društev, in sicer 32 % oz. 30 % Društva znanstvenih in tehniških prevajalcev, 20

% oz. 42 % pa Društva slovenskih književnih prevajalcev.

Ob zadnjem anketiranju so bili anketiranci in anketiranke člani Društva znanstvenih in tehniških prevajalcev (21 %), Društva slovenskih književnih prevajalcev (20 %), različnih prevajalskih društev (10 %), pa tudi Zveze konferenčnih tolmačev Slovenije, Zadruga Soglasnik, Združenja SCIT ter Društva prevajalcev in tolmačev Slovenije. Večina anketirank in anketirancev ni bilo včlanjenih v SAZOR ali ZAMP, čeprav primerjava med anketami kaže rahel porast prevajalk in prevajalcev med člani obeh kolektivnih organizacij.

Pogoji dela

Anketirance in anketiranke smo spraševali, kakšne materialne pogoje jim zagotavlja naročnik za opravljanje prevajalskega dela. Odgovori, navedeni na sliki 11, so pomenljivi in govorijo o tem, da so bili prevajalci v času izvajanja prve ankete pri svojem delu bolj ali manj prepuščeni sami sebi in lastni iznajdljivosti. To se tudi pri drugem in tretjem anketiranju ni spremenilo. Iz grafa je tudi jasno razvidna primerjava s stanjem v Španiji, ki ga povzemam po Beli knjigi prevajanja za institucije (2010: 42).

Slika 11: Materialni pogoji, ki jih prevajalcem zagotavlja naročnik

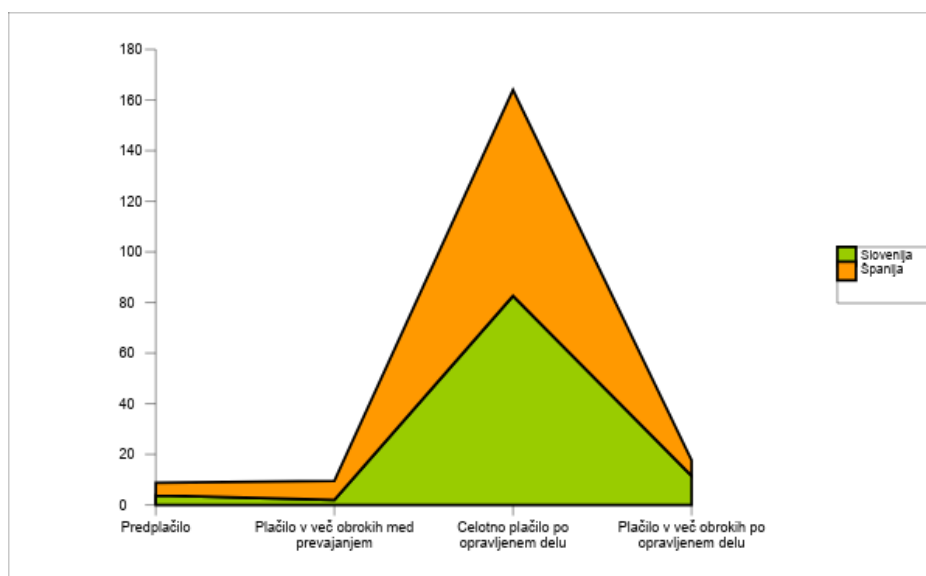
Pri analizi pogojev dela so v nadaljevanju upoštevani podatki, ki so jih anketiranke in anketiranci posredovali o pogodbah, sklenjenih z naročniki prevoda, o spoštovanju materialnih in moralnih avtorskih pravic, načinu plačila, morebitnem subvencioniranju prevoda ter njihovem ravnanju v primeru neplačila opravljene storitve.

Ob vprašanjih, povezanih s konkretnim (zadnjim) prevedenim besedilom, smo anketiranke in anketirance spraševali, ali so imeli za ta prevod z naročnikom podpisano pogodbo. Ob prvem anketiranju 34 % anketirank in anketirancev ni imelo pogodbe, 45 % jih je imelo pogodbo za eno izdajo, 21 % pa za več izdaj. Ob drugem anketiranju ni večjih razlik: 28 % jih ni imelo pogodbe, 50 % jih je imelo pogodbo za eno izdajo, 22 % pa pogodbo za več kot eno izdajo.

Podatki iz španskih virov so nekoliko nižji. Pri odgovoru, ali so imeli anketiranci v pogodbi določilo o odstotku plačila avtorskega honorarja od prodaje, pa se slovenski odgovori zelo razlikujejo, saj so bila po španskih virih takšna določila kar v 76,4 % podpisanih pogodb, v slovenskem primeru pri nobenem. Pomenljivi so tudi komentarji, ki so jih zapisali anketiranci in anketiranke ob zadnjem anketiranju: ne vem (večkrat); bojim se, da ne razumem povsem tega vprašanja; ni relevantno. Še zlasti, če upoštevamo, da je bila večina anketirank in anketirancev za svoje delo plačana s sklenitvijo avtorske pogodbe.

Opazna odstopanja so tudi pri roku plačila, prikazana na sliki 11. V času vseh treh anketiranj je bil med slovenskimi anketiranci najpogostejši način plačila (celotno) plačilo po opravljenem delu, plačilo v več obrokih po opravljenem

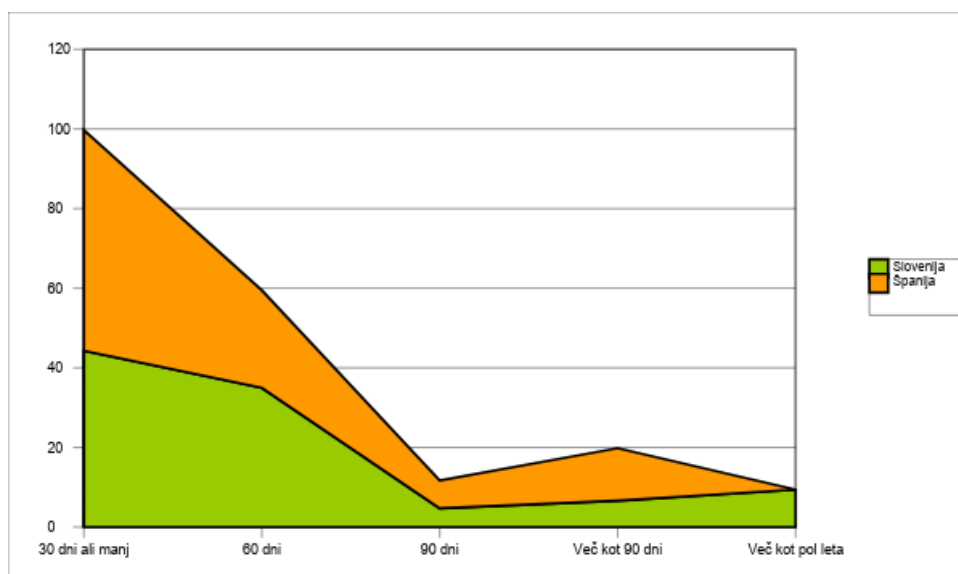
delu, zelo malo pa je predplačil ter obročnega plačevanja med prevajanjem (komaj 3 % odstotki anketirank in anketirancev so zapisali, da so dobili plačilo v avansu in po oddanem prevodu). V Španiji je plačilo v več obrokih po opravljenem delu redkejšo, pogostejšo pa je tudi predplačilo in plačilo v obrokih med prevajanjem.

Slika 12: Način plačila v Sloveniji in Španiji

Zanimiva je primerjava med dogovorjenim in dejanskim rokom plačila v obeh državah, ki je prikazan na sliki 13: v Sloveniji je v vseh treh anketiranjih prevod največkrat plačan 30 dni po opravljenem delu (44 % oz. 38 %, ob zadnjem anketiranju 47 %), kar je posledica tega, da je med anketiranci manj literarnih prevajalcev oz. da je bilo zadnje besedilo, ki so prevajalke in prevajalci prevedli, neliterarno. Precej visok odstotek dosega tudi 60-dnevni plačilni rok (35 % oz. 26 % oz. 32 %), plačilo v 90 dneh dosega 5 % (v času drugega anketiranja 16 %, tretjega pa 13 %), plačila, daljša od 90 dni, 7 % (v času drugega anketiranja 12 %, tretjega pa 4 %), več kot pol leta pa 10 % oz. 8 % oz. 3 %. Videti je sicer, da se čas plačila skrajšuje, a tudi s tem podatkom ne moremo biti zadovoljni, saj večina anketirank in anketirancev trdi, da je bil dogovorjeni čas plačila ob oddaji prevoda.

Podatke iz Španije imam le za literarno prevajanje, kjer so tudi v Sloveniji plačilni roki daljši (po podatkih anketirank in anketirancev je utečeni način plačila plačilo v več obrokih, večinoma polovico ob oddaji prevoda, polovico pa ob njegovem izidu), a so tudi tam plačilni roki krajši, roka, daljšega od pol leta, sploh ne beležijo.

Slika 13: Plačilni roki v Sloveniji in Španiji

Slovenske prevajalke in prevajalce smo spraševali tudi, ali so za svoj prevod prejeli kakšno subvencijo. Ob prvem anketiranju jih večina (93 %) ni prejela nobene subvencije, med institucijami, ki podeljujejo subvencije, anketiranke in anketiranci največkrat omenjajo Javno agencijo za knjigo, EACEA in francoski *Centre national du livre*. Pri drugem anketiranju je bil delež subvencioniranih prevodov višji (24 %), med ustanovami, ki so podporo dodelile, pa anketiranci naštevajo Javo, agencijo za knjigo, DSKP, Evropski program kultura in špansko ministrstvo za kulturo. Pri tretjem anketiranju se je delež subvencioniranih prevodov ponovno obrnil, saj je bilo med anketiranci in anketirankami tistih, ki so delali s subvencijo, le za peščico (7 %), preostanek prevodov, 93 %, ni imel subvencije. Med ustanovami, ki so podprle izdaje prevodov založb, ki so besedila izdale, anketa beleži Javno agencijo za knjigo, Traduki, Francoski inštitut, EU.

Prav pri zadnjih odgovorih se jasno zarišejo razlike med literarnim in tehničnim prevajanjem – pri književnem prevajanju so plačilni roki daljši, nižji, pri tem tudi subvencije zelo redko delujejo kot korektiv. Pogodbe, ki jih podpisujejo slovenski prevajalci in prevajalke, jim ne namenijo odstotka od prodaje, kar pa morda v neki meri nadomesti izplačilo knjižničnega nadomestila. Tehnični, znanstveni prevajalci in podnaslavljalci so pravno še manj zaščiteni, saj pogodbe pogosto ne vključujejo določil o uporabi prevoda tretjih oseb – v Španiji pogodbe v 52 % vključujejo tudi določila o odstopu prevajalčevih avtorskih pravic tretjim osebam.

Materialne pravice anketirank in anketirancev so večinoma upošteevane: besedila so bila po oddaji lektorirana (v 66 % oz. 70 % oz. 63 %), vanje so bili vneseni popravki (68 % oz. 66 % oz. 60 %), z njimi pa se je večina prevajalcev lahko strinjala (69 % oz. 74 % oz. 62 %), pri čemer se zdi tudi 31 % (oz. 28 % oz. 9 %), ko to ni bilo mogoče, občutno preveč.

Povzemalni graf s podatki vseh treh anketiranj o **pogojih dela**:

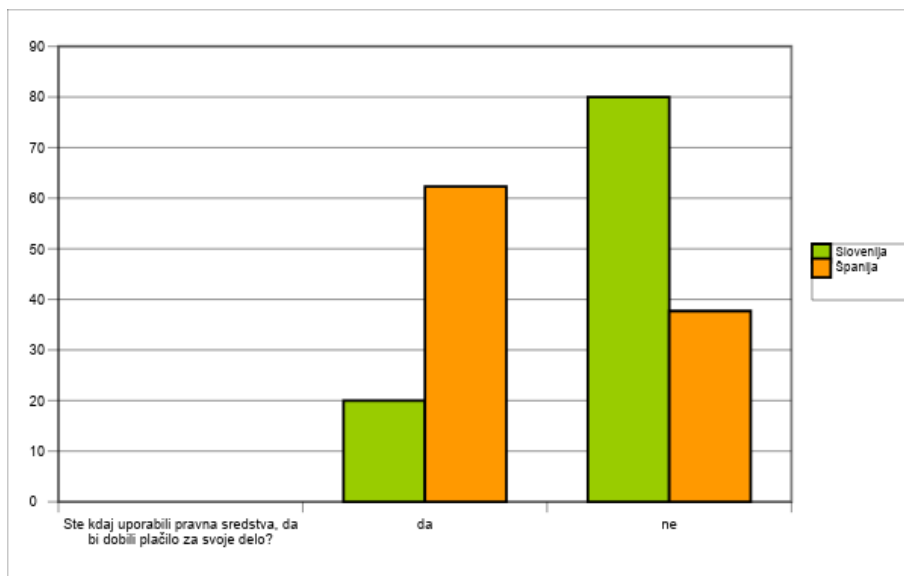
	2013	2015	2018
Vrsta pogodbe za opravljeno storitev:			
brez pogodbe	34 %	28 %	
pogodba za 1 izdajo	45 %	50 %	
pogodba za več izdaj	21 %	22 %	
Odstotki od prodaje	/	/	/
Dogovorjeni rok plačila	30 dni po oddaji prevoda	30 dni po oddaji prevoda	30 dni po oddaji prevoda
Rok plačila:			
30 dni po oddaji	44 %	38 %	47 %
60 dni po oddaji	35 %	26 %	32 %
90 dni po oddaji	5 %	16 %	13 %
več kot 90 dni	7 %	12 %	4 %
več kot 120 dni	10 %	8 %	3 %
Avansno plačilo	/	/	3 %
Subvencionirani prevod	7 %	24 %	7 %
Je bil prevod po oddaji lektoriran	66 %	70 %	63 %
Se je imel prevajalec možnost strinjati s popravki	69 %	74 %	62 %

Reševanje težav

Anketiranke in anketirance smo spraševali tudi, ali so od naročnika zahtevali ustrezno pogodbo, če jim je ta ni posredoval sam. Odgovori so presenetljivi, saj jih kar 57 % (ob drugem anketiranju 52 %, ob tretjem kar 76,5 %) tega ni nikoli zahtevalo, 16 % pa le občasno, 24 % ob drugem anketiranju včasih.

Spraševali smo jih, ali so kdaj ostali brez plačila za svoje delo ali pa so ga prejeli le del. Kar 52 % anketirancem

prvega anketiranja se to ni zgodilo nikoli, 42 % anketirancev je brez plačila ostalo redko, 5 % pa večkrat. Ob drugem anketiranju so vrednosti podobne: 60 % anketirank in anketirancev ni nikoli ostalo brez plačila, 36 % se je to zgodilo redko. Tretje anketiranje je dalo podobne rezultate: 66 % anketirank in anketirancev je vedno dobilo plačilo za svoje delo, 34 % pa ne. Spraševali smo jih tudi, ali so bili prisiljeni uporabiti pravna sredstva, da bi dobili plačilo za svoje delo. In kar 80 % (84 % ob drugem, 80 % ob tretjem anketiranju) jih je odgovorilo, da ne. Med pravnimi sredstvi anketiranci navajajo izterjavo, tožbo, izvršbo, grožnjo z izvršbo, pri čemer jih je bila več kot polovica (63 %, 58 % pri drugem, 50 % pri tretjem anketiranju) pri tem tudi uspešnih.

Slika 14: Uporaba pravnih sredstev

Povzemalni graf s podatki vseh treh anketiranj pri **reševanju težav**:

	2013	2015	2018
Ste od naročnika zahtevali pogodbo?	NE 57 %	NE 52 %	NE 76,5 %
Ste kdaj ostali brez plačila za opravljeno storitev?	DA 53 % NE 47 %	DA 60 % NE 40 %	DA 66 % NE 34 %
Ste za poplačilo uporabili pravna sredstva?	NE 80 %	NE 84 %	NE 80 %

Literatura

Libro blanco de la traducción editorial en España. Madrid: Ministerio de cultura, 2010.

Libro blanco de la traducción y interpretación institucional. Madrid: Ministerio de asuntos exteriores y colaboración, 2010.

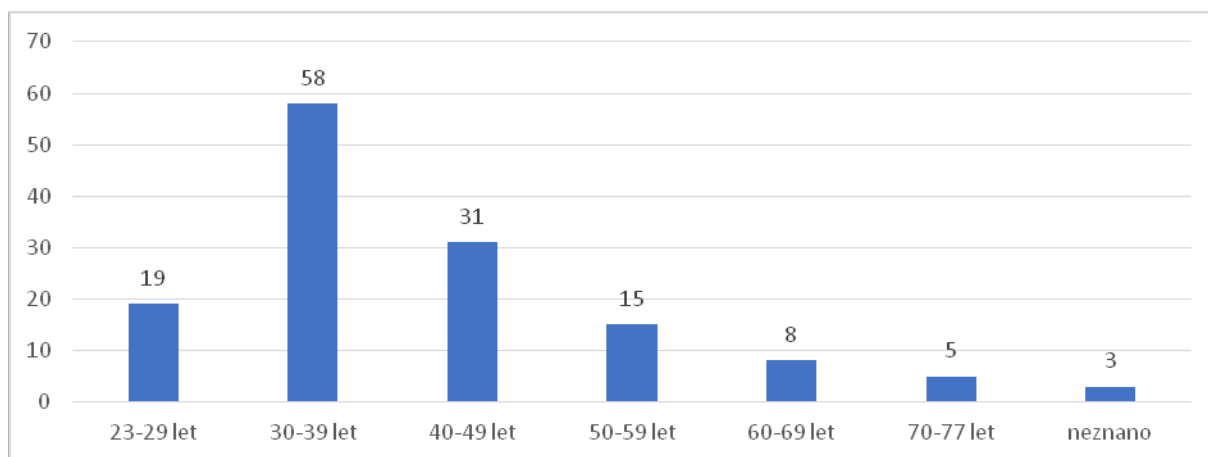
Slovenski prevajalski trg: pregled stanja

Prevajalski trg, katerega nekateri aspekti so predmet tega prispevka, razumemo kot skupek akterjev in raznovrstnih delovanj in transakcij, ki so povezani s prevajanjem, tolmačenjem in drugimi povezanimi dejavnostmi. Prispevek torej ponuja vpogled v podatke, pridobljene s krajšo spletno anketo, naslovljeno na vse vrste prevajalcev oz. tolmačev,¹⁴ ki delujejo v Sloveniji.

Spletna anketa je bila izvedena konec maja in začetek junija 2018; pripravljena je bila s spletnim orodjem Google Forms, zatem pa oglaševana po raznih elektronskih poteh: poslana je bila stanovskim društvom DSKP in DZTPS, oglaševana na spletni strani Oddelka za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, na družbenem omrežju Facebook (tako na oddelčni strani kot v skupini *Prevajalci, na pomoč!*) ter po elektronski pošti.

Na anketo je odgovorilo 139 oseb. Glede na dejstvo, da je v skladu s podatki Ajpes (www.ajpes.si) v Sloveniji registriranih 1686 pravnih subjektov, ki opravlja dejavnost prevajanja, tolmačenja oz. lektoriranja, je to razmeroma majhna številka (pribl. 8 %, če poenostavimo in predpostavljamo, da vsak pravni subjekt zastopa ena oseba, še veliko manj, če upoštevamo, da pri nekaterih pravnih subjektih sodeluje več ljudi). Kljub temu je raziskava ena najbolj obširnih na Slovenskem, zato so pridobljeni podatki toliko bolj dragoceni.

Anketo sestavlja več sklopov, predstavljeni so le tisti, ki najbolj nazorno prikazujejo stanje na slovenskem prevodnem trgu z vidika prevajalcev oz. tolmačev. Odgovorilo je 33 moških (24 %), 104 ženske (75 %), 2 osebi (1 %) nista določili svojega spola. 95 % anketirancev ima slovensko državljanstvo, med ostalimi (skupno 6 %) pa najdemo tri osebe z italijanskim in po eno osebo z makedonskim, nemškim, slovaškim in madžarskim državljanstvom ter eno osebo, ki svojega državljanstva ni želela razkriti. Povprečna starost anketirancev je 40,5 leta, pri čemer ima najmlajši anketiranec 23 let, najstarejši pa 77 let (slika 1).

Slika 1: Starostna struktura anketirancev

Velika večina (95 %) anketirancev biva v Sloveniji, le 4 % v drugih državah, ena oseba se ni opredelila. Med tistimi, ki bivajo v Sloveniji, se jih 23 % ni natančneje opredelilo o kraju bivanja, med ostalimi pa po zastopanosti prevladuje Osrednjeslovenska statistična regija (53 %), sledijo ji Podravska regija (11 %), Savinjska in Obalno-kraška regija (po 9 %), Gorenjska regija (6 %) ter Koroška in Goriška regija (po 4 %), medtem ko ostale skupno dosegajo 4 %, pri čemer nihče izmed anketirancev ni iz Posavske oz. Zasavske regije.

Z vidika izobrazbene strukture opazimo, da le 8 % anketirancev nima univerzitetne ali višje izobrazbe, večina pa ima univerzitetno diplomu (56 %), številni tudi (bolonjski) magisterij (16 %) oz. doktorat (12 %). Pri tem gre

¹⁴ V prispevku so moške slovnične oblike rabljene generično za vse spole.

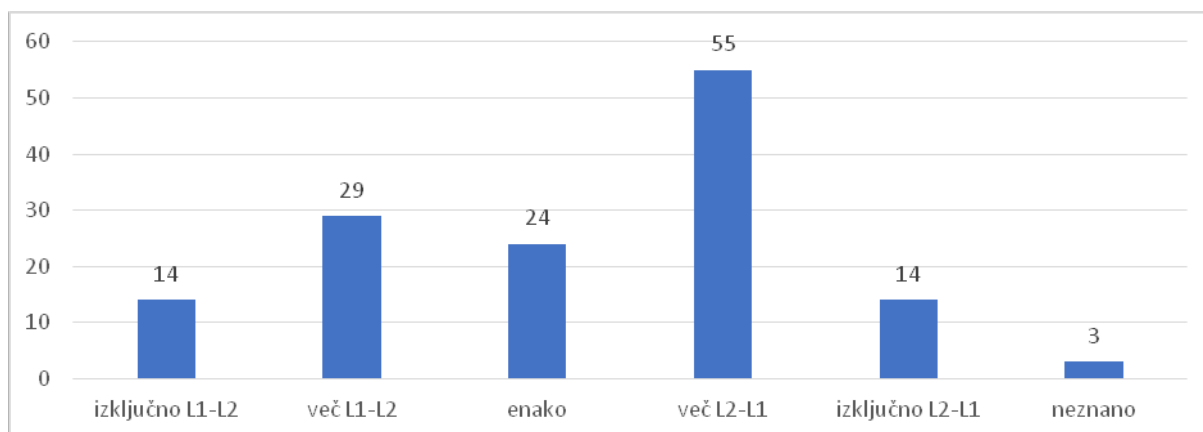
upoštevati povprečno starost anketirancev, ki je razmeroma visoka in iz katere izhaja, da je večina zaključila študij pred uvedbo bolonjske reforme.¹⁵ Z vidika vsebine študija je 42 % diplomantov jezikovnih smeri, 40 % pa prevajanja, tolmačenja oz. medjezikovnega posredovanja; 13 % anketirancev je študiralo drugo, 5 % pa se jih ni želelo opredeliti. V splošnem jih je 78 % doštudiralo na Univerzi v Ljubljani, 6 % na Univerzi v Mariboru, 1 % na Univerzi na Primorskem, kar 13 % na tujih univerzah, 2 % pa se nista opredelila. 75 % vseh anketirancev je prebila več kot mesec dni v tujini, med temi več kot polovica (53 %) manj kot eno leto, razmeroma veliko (16 %) pa celo več kot 5 let.

V odgovorih na anketna vprašanja se jasno pokaže, da je za del anketirancev prevajanje oz. tolmačenje primarni vir zaslužka (pribl. 53 %), za druge pa le sekundarni vir dodatnega zaslužka (42 %). Na prevajalskem trgu se pojavljajo številni prevajalci (25 %), ki sicer delajo z jeziki, vendar primarno ne prevajajo/tolmačijo. Podobno velik delež (22 %) je tudi takih, katerih primarni vir zaslužka je na drugih področjih. Z vidika vrste delovnega razmerja, v katerega vstopajo pri izvajanju prevajalskih/tolmaških storitev, med anketiranci prevladujejo samostojni podjetniki (55 %), nato honorarni sodelavci, ki niso s. p. oz. so zaposleni na drugih področjih (29 %), le 7 % pa je takih, ki so zaposleni kot prevajalci. 5 % anketirancev dela s študentsko napotnico, 1 % je upokojencev, prav toliko tudi nezaposlenih; 2 % anketirancev ni želelo odgovoriti na vprašanje.

Anketirance smo v naslednjem sklopu spraševali o njihovih delovnih jezikih. Medtem ko se jih 7 % ni želelo opredeliti glede maternega jezika, je 88 % anketirancev izbralo slovenščino, med katerimi je tudi nekaj takih, ki so se deklarirali kot dvojezični (7 % vseh); pri vseh takih je eden izmed dveh jezikov vedno slovenščina. Med ostalimi maternimi jeziki najdemo italijanščino (4 %), hrvaščino/srbščino (3 %), nemščino (2 %) ter madžarščino, makedonščino in angleščino (po 1 %).

Tujih jezikov, s katerimi delajo anketiranci, je 20 (2 osebi nista odgovorili), daleč najpogostejša je angleščina (83,2 % vseh anketirancev), sledijo nemščina (40,1 %), italijanščina (22,6 %), hrvaščina/srbščina/bosansščina/črnogorščina (20,4 %) ter francoščina (16,8 %), prevajalci ostalih jezikov so bistveno redkejši (med takimi jeziki najdemo številne jezike EU, pa tudi ruščino in kitajščino ter slovenščino kot tuji jezik za prevajalce z drugim maternim jezikom).

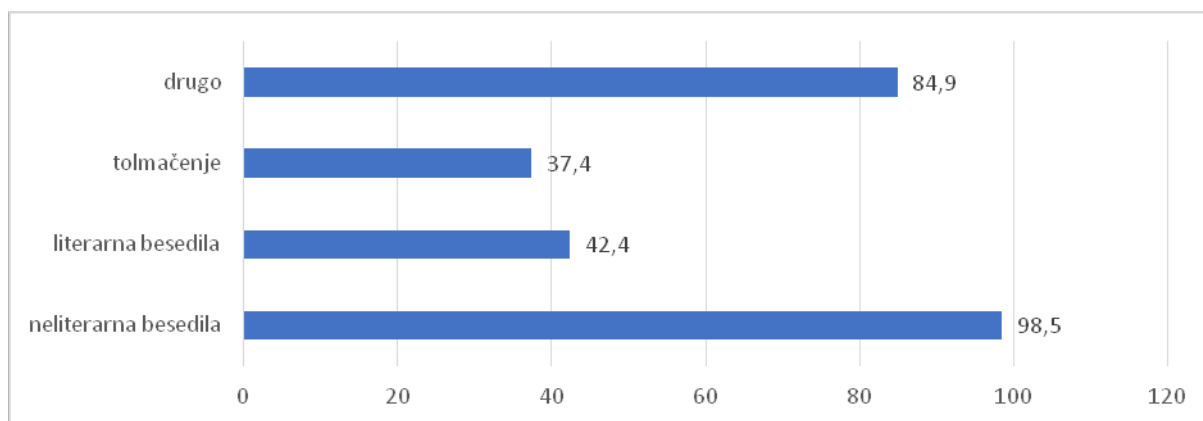
Prevajalce in tolmače smo vprašali, v katero smer bolj prevajajo: iz tujega v slovenski jezik (L2-L1) ali iz slovenskega v tuji jezik (L1-L2). Na sliki 2 vidimo, da je več takih, ki prevajajo več v slovenščino, vendar tudi število tistih, ki prevajajo več v tuji jezik, ni zanemarljivo.

Slika 2: Smer prevajanja

V naslednjem sklopu smo se osredotočili na vrsto dela, ki ga opravljajo anketirani prevajalci oz. tolmači (podatki so povzeti na sliki 3).

¹⁵ Magistrantov prevajanja je od uvedbe študija na Univerzi v Ljubljani (prvi so dokončali leta 2010) do konca leta 2017 že 99, k tem pa bi morali dodati še tiste z drugih slovenskih in tujih univerz.

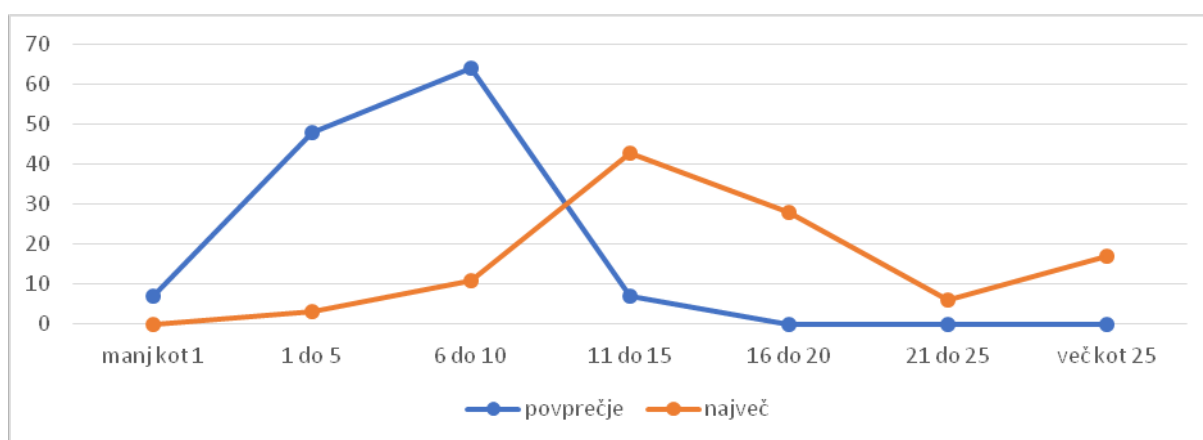

Slika 3: Odstotek anketirancev, ki opravlja posamezno vrsto storitve

V sklopu neliterarnih besedil se največ anketirancev posveča krajšim pragmatičnim besedilom (brošuram, krajšim uradnim dokumentom, poslovni korespondenci ipd.) – takih je kar 87,6 % – ter daljšim pragmatičnim besedilom (letnim poročilom, obsežnim vsebinam spletnih strani, navodilom za uporabo ipd.) – s temi se ukvarja 75,2 % anketiranih prevajalcev. Literarni prevajalci najpogosteje prevajajo prozo (72,9 %), bistveno redkeje pa poezijo (28,8 %) ali gledališka dela (13,6 %). Med tolmaškimi storitvami se najpogosteje pojavlja konsektivno tolmačenje (80,8 %), nato tolmačenje na sestankih (63,3 %) in konferenčno tolmačenje (25 %), druge oblike se pojavljajo bistveno redkeje.

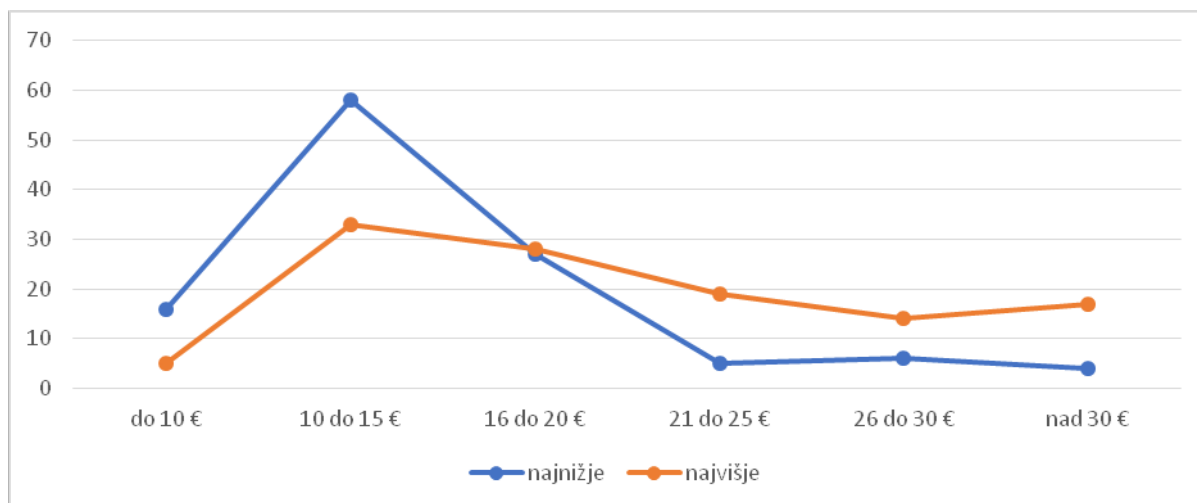
Zlasti zanimive so druge storitve, ki jih opravljajo prevajalci, saj se izkaže, da je njihovo delo izjemno raznoliko in zahteva ogromno različnih znanj in veščin. Med temi storitvami daleč prevladujeta lektoriranje slovenskih (75 %) in tujih besedil (63,6 %), precej pogosto je tudi podnaslavljanje (39 %), nekoliko manj pogosti so globalizacija spletnih strani, lokalizacija programske opreme in povzemanje. Redkeje se prevajalci lotevajo tudi lokalizacije multimedijskih vsebin, posteditiranja strojnih prevodov, prevajanja na prvi pogled, mednarodnega testiranja, priprave prevajalskih/jezikovnotehnoloških orodij in/ali programske opreme, transkreacije in drugih (o različnih storitvah, ki jih opravlja prevajalec/tolmač, gl. npr. razpravo Biel 2011 o evropskem standardu za prevajalsko panogo EN 15038:2006).

Prevajalce smo povprašali o povprečni količini prevedenih avtorskih strani, pa tudi o največji količini avtorskih strani, ki so jo kdaj prevedli v enem dnevu – podatki so povzeti na sliki 4. Globalno gledano je povprečno število prevedenih avtorskih strani približno 6 na dan, povprečno največje število prevedenih avtorskih strani v enem dnevu pa 18, vendar so odstopanja razmeroma velika, gotovo glede na to, ali prevajanje posamezniku predstavlja primarni ali sekundarni vir zaslužka.

Slika 4: Število prevajalcev v razmerju do povprečnega oz. največjega števila prevedenih strani na dan

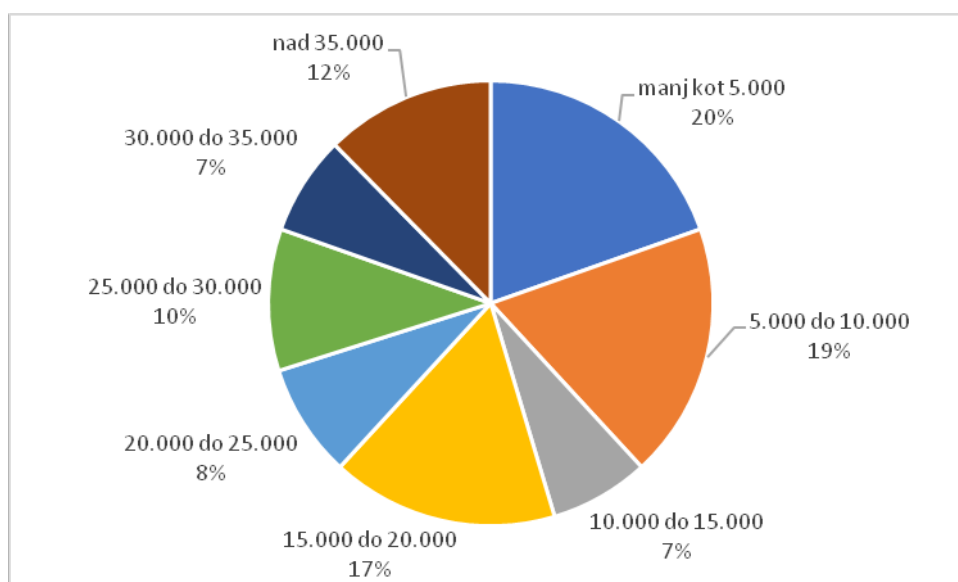
Za konec naj predstavimo še najnižje oz. najvišje tarife, ki jih prevajalci zaračunavajo. V skladu z odgovori prevajalcev je povprečna najnižja tarifa, ki jo zaračunajo na avtorsko stran, 15,39 €, vendar kot vidimo na sliki 5, prihaja do velikih odstopanj, zlasti skrb vzbujajoče pa je, da 64 % prevajalcev zaračuna manj kot 15 € na avtorsko stran (povprečje pri teh nižjih postavkah je 11,42 €, kar v praksi pomeni, da pri povprečno 6 straneh prevoda na dan tak prevajalec zasluži približno 20 % manj od povprečne bruto slovenske plače v letu 2018).¹⁶

Slika 5: Najnižje in najvišje tarife za prevedeno avtorsko stran v razmerju s številom prevajalcev, ki jih obračunava

Povprečna najvišja obračunana tarifa je 22,22 €, tudi v tem primeru pa opazimo velika odstopanja (od 5 do 80 €), prav tako velja izpostaviti, da je za 57 % anketirancev najvišja obračunana tarifa manj kot 20 € na stran (pri teh je povprečje 14,07 €).

Pri letnem zaslužku v letu 2017 se zneski gibljejo od 200 € pa vse do 150.000 € bruto, povprečje je približno 20.000 €, podrobno število posameznih prevajalcev glede na njihov letni zaslužek je razvidno iz slike 6. Spomniti velja, da so to združeni podatki tako za tiste, za katere je prevajanje primarni vir zaslužka, kot za tiste, ki jim predstavlja dodatni zaslužek ob drugih rednih dohodkih.

Slika 6: Število prevajalcev v razmerju do višine letnega dohodka v letu 2017

¹⁶ Izračun velja, če govorimo o samostojnem podjetniku, saj je realni dohodek tistih, ki delajo po avtorski pogodbi, zaradi večjih prispevkov na posamezen znesek bistveno nižji.

Predstavljeni podatki dajejo slutiti, da je prevajalski trg dandanes raznolik tako z vidika profilov prevajalcev/tolmačev kot z vidika storitev, ki jih opravljajo. Velik problem se kaže v tipologiji zaposlitev, ki so prepogosto prekarnega tipa oz. vezane na pogodbeno sodelovanje, ter v izjemno nizkih tarifah, ki so jih številni prevajalci pripravljeni sprejeti in zaradi katerih je ogroženo tako njihovo preživetje kot tudi preživetje stanovskih kolegov, ki so v igri dampinga prisiljeni nižati svoje tarife.

Literatura

Biel, Łucja, 2011, Training translators or translation service providers? EN 15038:2006 standard of translation services and its training implications. *The Journal of Specialized Translation* 16. 61–76.

[Ajpes.](#)

Povprečna prevajalka dela vedno, pa naj bo vikend, praznik, noč ali dopust

V Prevajalski zadrugi Soglasnik smo ob svoji tretji obletnici delovanja izvedli raziskavo med prevajalci in lektorji o delovnih pogojih in socialnih pravicah na trgu dela. Z anketo smo želeli ugotoviti, kakšne so realne plačilne postavke, pogoji dela in socialne pravice vseh, ki delujemo na prevajalskem in lektorskem trgu dela. Namen ankete je bil tudi preveriti, ali zadruga dejansko zagotavlja boljše delovne pogoje kot drugi delodajalci, in ugotoviti, na katerih področjih se lahko še izboljšamo. Rezultati spletne ankete, ki jo je rešilo okoli 300 prevajalk in prevajalcev ter lektorjev in lektorice, so pokazali, da ta dva poklica opravljajo večinoma ženske, ki so visokoizobražene in imajo za sabo povprečno okoli 10 let izkušenj na področju prevajanja ali lektoriranja. Podatki ankete kažejo, da delodajalci s proizvodnimi sredstvi večjih stroškov nimajo, saj za delovni prostor in delovno opremo poskrbijo kar prevajalci in lektorji sami. Kar 85 % jih namreč dela od doma. Več kot 50 % jih dela s prevajalskimi orodji, ki so si jih v večini primerov kupili sami, ali pa uporabljajo piratsko ali brezplačno verzijo. Računalnik kot *condicio sine qua non* je v večini primerov osebna last prevajalk in prevajalcev.

Redno delovno razmerje, sodeč po anketi, v prevajalskem oz. lektorskem poklicu skorajda ne obstaja, kajti samo 9 % anketiranih ima sklenjeno redno delovno razmerje, medtem ko jih 56 % dela prek lastnega s.p.-ja ali d.o.o.-ja, ostali delajo prek študentske napotnice, so samozaposleni v kulturi, v manjšem odstotku pa delajo na črno. 24 % anketiranih dela ne sprejme med prazniki, kar 76 % jih dela vedno – kadar pride projekt, pa naj bo to vikend, praznik, dan ali noč. Zgovoren je že podatek, ki kaže, da samo 2 % anketiranih nikoli ne dela po 18. uri. Samo 7 % anketiranih ima vedno višje postavke za nujne prevode ter delo ponoči in med koncem tedna oz. prazniki. In tudi ko povprečna prevajalka pristane na vse te pogoje in delo opravi, mora po navadi na svoje plačilo potrpežljivo počakati.

Z raziskavo smo ugotovili, da je tudi na področju socialnih pravic stanje na prevajalskem oz. lektorskem trgu precej skrb vzbujajoče. Kar 41 % anketiranih si namreč na leto privoščijo le 14 dni dopusta ali manj. Da pa za prevajalca tudi dopust ni čisto zares dopust, priča dejstvo, da samo 22 % anketiranih med dopustom nikoli ne sprejema naročil. Kot problematična se je pokazala tudi bolniška odsotnost, saj le 8 % anketiranih vedno ostane doma oz. ne dela, kadar zbolijo, dodatnih 21 % pa večinoma.

Pereč problem pri prevajalskem in lektorskem poklicu so prav tako plačilne postavke, kjer je diskrepanca med priporočenimi in dejanskimi postavkami ogromna. Bruto postavka, ki jo denimo priporoča Društvo znanstvenih in tehniških prevajalcev, je 25,87 € na prevajalsko stran za prevod v slovenski jezik ter kar 38,81 € za prevod v tuji jezik. Medtem ko 58 % anketiranih prevajalcev in prevajalk pri delu z agencijami dobi 13 € bruto ali manj na prevajalsko stran, je pri direktnih naročnikih tako nizkih plačil manj, in sicer 19 %. Rezultati ankete so prav tako pokazali, da samo 22 % anketiranih pri delu za direktne naročnike dobi bruto postavko, ki je višja od 20 €, medtem ko pri delu za agencije postavko, ki je višja od 20 € bruto na prevajalsko stran, dobi le 4 % anketiranih. Pri lektoriranju se zdi situacija nekoliko boljša, vsaj kar zadeva postavke. Povprečni lektor oz. lektorica dela tako za direktne naročnike kot tudi za agencije po postavki, ki se giblje med 2 € in 3 € bruto na avtorsko stran, pri čemer je priporočena postavka Lektorskega društva Slovenije 3,4 € bruto na avtorsko stran za nezahtevna besedila.

Rezultati raziskave, ki smo jo opravili v Prevajalski zadrugi Soglasnik, kažejo, da večino oseb, ki se bodo odločile za študij jezikov oz. si želijo postati prevajalci ali prevajalke, lektorice ali lektorji, čakajo prekarnost, nizke plačilne postavke, težave z izplačili ter delo med prazniki in celo med dopustom. V zadrugi se zavedamo, da je to del širšega trenda prekarizacije trga dela in da se je temu treba upreti, morda prav s povezovanjem in ustanavljanjem zadrug, kot smo to storili sami. V prid temu kaže še en podatek iz raziskave, ki pravi, da kar 84 % anketiranih meni, da bi se morali prevajalci oz. lektorji med sabo bolj povezati. Največ glasov so dobile oblike združenj, kot so sindikati jezikoslovcev, strokovna društva, sledijo zadruge, pa tudi neformalne interesne skupine, npr. neformalna druženja, srečanja in spletne platforme.

Povprečni anketiranec

Povprečna anketiranka je ženska, stara med 26 in 35 let. Ima zaključeno drugo bolonjsko stopnjo jezikoslovne smeri.

Ima približno 10 let izkušenj s prevajanjem/lektoriranjem. Ta dejavnost predstavlja veliko večino njenih prihodkov. Za agencije dela zelo malo.

Ima svoj s. p. Dela od doma, kar ji je všeč.

Dela, kadar dobi projekt, pa naj bo vikend, praznik, noč ali dan. Kljub vsemu med dopustom načeloma ne dela. Dela malo več kot 40 ur na teden, s svojim delovnikom pa je srednje zadovoljna.

Direktni naročniki ji za prevajanje plačujejo med 17 in 20 € na prevajalsko stran, agencije pa med 10 in 13 €. Za lektoriranje povprečno dobi od 2 do 3 € na stran. Če je naročilo preslabo plačano, ga zavrne. S svojim prihodkom je srednje zadovoljna. Večinoma ne računa višjih postavk za urgentne prevode in prevode čez vikend/praznike.

Naročniki ji v veliki večini plačujejo v roku. Na plačilo pa včasih čaka tudi do enega meseca, kdaj celo do enega leta po zapadlosti računa.

Na leto si vzame okoli dva tedna dopusta. Kadar zbolí, po navadi vseeno dela. Prispevke si plačuje sama.

Večinoma dela s prevajalskimi orodji. Licenco si kupi sama ali pa uporablja brezplačno/piratsko različico programa. Na področju prevajanja/lektoriranja se občasno dodatno izobražuje.

Čez 10 let se še vedno vidi v tem poklicu.

Izjemno rada bi se povezovala z drugimi prevajalci/lektorji, vendar pa je trenutno le del Facebook skupine Prevajalci, na pomoč!

Nekaj poudarkov

Prevajalci in lektorji v veliki večini delajo tudi med vikendi in prazniki, zvečer in ponoči, za to pa jih večina ne zaračunava višjih postavk.

Skoraj 60 % prevajalcev ima pri agencijah postavko nižjo od 13 € na prev. str. (19 % vseh anketirancev ima postavko pri agencijah celo 10 € in manj).

41 % anketirancev si na leto privošči 14 dni dopusta ali manj (15 % vseh celo teden ali manj).

Le 29 % anketirancev vedno ali pogosto ne dela, kadar zbolijo.

84 % anketirancev je za več povezovanja med prevajalci/lektorji, obenem pa jih 66 % ni vključenih v nikakršno obliko povezovanja, tisti, ki so, pa so povečini del Facebook skupine Prevajalci, na pomoč!

Anketa Lektorskega društva Slovenije o vrednotenju lektorskih storitev

Spodbude za izvedbo ankete leta 2017 lahko strnemo v pet točk:

1. Na društveni e-naslov prejemo vsako leto več povpraševanj za lektoriranje. Naročniki se obračajo na stanovsko društvo predvsem zaradi referenc, ki jih potrebujejo, da bi lektoriranje lahko naročili pri lektorju, ki je (posebej in potrjeno) usposobljen za izbrano besedilo.
2. Člani našega društva in lektorji nečlani se vse pogosteje obračajo na Lektorsko društvo Slovenije zaradi agresivnega oglaševanja lektoriranja pod primerno ceno, tudi trikrat nižjo od priporočila v smernicah LdS za odločanje o ceni lektorskih storitev.
3. Predstavnica društva je aprila 2016 na pobudo dodatnega vprašanja, ki ga je postavil predsednik evalvacijske komisije za študijske programe slovenistike in splošnega jezikoslovja na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, pojasnila razmere na trgu, tudi zaznavanje potrebe po certificiranju oziroma licenciranju. Komisija se je strinjala, da gre priporočilo za certificiranje poklica lektor/jezikovni svetovalec tudi v končno poročilo evalvacijske komisije Nakvis.
4. Poziv delovne skupine za sivo ekonomijo na Finančni upravi Republike Slovenije – na naše društvo so se decembra 2016 obrnili kot na edino združenje te poklicne skupine v Sloveniji, ki bi lahko imelo informacije o organiziranosti dela svojih članov in drugih lektorjev v Sloveniji.
5. Društvo je že bilo vabljeno tudi na delovno sodišče kot priča v postopku lektorice, ki toži časopisno hišo, da jo zaposli (ker že predolgo dela po pogodbi), sicer pa nikoli ni bila članica LdS. Zanimal jih je standard oziroma normativ glede števila strani, ki jih lektor naredi v enem delovnem dnevu.

Povabilo k izpolnjevanju anketnega vprašalnika je Lektorsko društvo Slovenije (LdS) poslalo po elektronski pošti vsem svojim članom (113 naslovov), nečlanom, ki želijo prejemati sporočila LdS (489 naslovov), in na druge naslove (90) ter na SlovLit. Izpolnjene ankete smo zbirali od 20. marca do 4. aprila 2017. V analizo smo lahko vključili 132 izpolnjenih vprašalnikov. Iz odgovorov izstopa nekaj pomembnih ugotovitev:

- 55 % sodelujočih v anketi lektorira, vendar to ni njihova osnovna zaposlitev.
- Večji delež (34 %) jih lektorira šele od 5 do 10 let, 29 % pa od 10 do 20 let.
- Četrtnina tistih, ki lektorirajo ob drugi redni zaposlitvi, lektorira zaradi veselja in ljubezni do jezika. Noben zaradi odplačevanja kredita/posojila.
- Skoraj polovica vseh odgovorov navaja, da lektorirajo na črno ter večinoma diplomske in seminarske naloge (70 %).
- Večina se jih ima za izkušene lektorje. Samo 10 % pa jih posebej obračuna tudi jezikovno svetovanje.

Splošni podatki o anketirancih (n = 132):

- po spolu: 89 % (118) žensk, 11 % (14) moških;
- po starosti: prevladujejo (42 %) stari med 31 in 40 let, 26 % mlajših (21–30 let), 16 % 41–50 let, 10 % pa starejših (51–60 let);
- po izobrazbi: več kot 90 % slovenistov;
- 68 % anketirancev je zaposlenih;
- osnovna zaposlitev: samostojni podjetniki (23 %); enak odstotek (23 %) zaposleni, vendar ne kot lektorji; 20 % je študentov/upokojencev/raziskovalcev/nezaposlenih/brezposelnih; 12 % učitelji v šoli; lektorji – samozaposleni v kulturi (5 %), v zasebnem podjetju (10 %), v javni ustanovi (5 %).

Tistim, ki niso zaposleni kot lektorji, smo postavili še dve vprašanji:

Zakaj ob zaposlitvi še lektorirate?

35 % brez posebnega razloga (dodaten zaslužek), 22 % samo za prijatelje in znance, 25 % iz veselja do lektoriranja in ljubezni do jezika, 6 % zaradi preživetja ali nizke plače.

Kako imate urejeno svojo dejavnost lektoriranja?

36 % po avtorskih pogodbah, 33 % večinoma na črno, drugo – zastonj, za prijatelje, različno, tudi na črno, osebno dopolnilno delo (20 %), 10 % popoldanski s. p.

Vsi anketiranci so odgovorili na vprašanje, katere vrste besedil lektorirajo (večinoma):

- diplomske in seminarske naloge (70 %),
- strokovne in znanstvene publikacije, magistrske naloge in doktorske disertacije (54 %),
- publicistiko (36 %),
- leposlovje (27 %),
- spletne strani, oglase, trženjska besedila (20 %),
- govornjena besedila (10 % oziroma 13 lektorjev).

Odgovore na vprašanje o ceni lektoriranja (neto, za 1 avtorsko stran, brez DDV) povzemamo takole:

- povprečna cena: 2,2 EUR;
- najvišja: 3,7 EUR;
- najnižja: 1,6 EUR;
- želena: 4,2 EUR;
- jezikovno svetovanje: 90 % anketirancev ga sploh ne obračuna (to stori le 13 sodelujočih v anketi);
- 67 % (8 lektorjev) za jezikovno svetovanje računa med 10 in 20 EUR na svetovalno uro;
- povprečen mesečni zaslužek z lektoriranjem: manj kot 500 EUR (60 %), med 500 in 1000 EUR (16 %), več kot 1000 EUR (8 %);
- kako določate cene svojih storitev: glede na naročnika (64 %), glede na konkurenco na trgu (29 %), glede na svoje potrebe (13 %), glede na cenik LdS (13 %), glede na besedilo (6 %);
- 68 % jih je naročilo že kdaj zavrnilo zaradi slabega plačila, 29 % jih tega še ni storilo.

Na vprašanje o mesečnem prihodku smo prejeli le 77 odgovorov (58 % anketirancev), povprečje odgovorov je 903,2 EUR. Večina (58 %) jih poleg lektoriranja opravlja še drugo dejavnost (39 % prevajanje) – nobeden od anketirancev ne piše diplomskih in seminarskih nalog, noben ne fotokopira, tiska ali veže nalog.

Anketirance smo prosili za samooceno. Za izkušenega lektorja se je opredelilo 70 % anketirancev, 14 % (18 odgovorov) jih poudarja, da se osredotočajo le na pravopis, 13 % (17 odgovorov), da so boljši pri vsebinskih vidikih kot pri zatipkih. Nekateri (10 %) predvsem svetujejo in manj odpravljajo napake, 23 % pa jih je posebej navedlo, da je tudi odziv naročnikov na delo večinoma dober.

Kako pa svoje lektorske storitve oglašujejo? Večina (63 %) nova naročila pridobiva večinoma po priporočilih zadovoljnih naročnikov, 53 % jih sploh ne oglašuje, 16 % pa ima svojo spletno stran.

Sklepne ugotovitve

Odziv na anketo je bil izjemen. To potrjuje zahtevnost in obstoj težav, ki jih prinašata neopredeljena dejavnost in nereguliran poklic. Po drugi strani pa 132 izpolnjenih vprašalnikov pomeni reprezentativen vzorec delujočih lektorjev in zato reprezentativnost rezultatov ter nadaljnjih ugotovitev.

Večina (63 %) anketirancev lektorira od 5 do 20 let, kar pomeni mlajšo generacijo, predvsem posameznikov, ki ne lektorirajo v kolektivu. Anketa je zajela tudi 13 lektorjev (10 % anketirancev) govornjenih besedil. To je podatek, ki spodbuja k premisleku o možnostih usposabljanja in izpopolnjevanja na tem področju ter na splošno o razvoju slovenske fonetike in pravorečja.

Med kolegi, ki lektorirajo ob drugi stalni zaposlitvi, jih 35 % to delo opravlja brez posebnega razloga oziroma zaradi manjšega dodatnega zaslužka, 25 % pa jih lektorira iz veselja in ljubezni do jezika. Oba odstotka sta zelo visoka, tako da pojasnjujeta težave pri profesionalizaciji lektoriranja – glede opredelitve dejavnosti in kakovosti storitve ter glede cene.

Po podatkih iz ankete ugotavljamo, da lektoriranje pomeni predvsem lektoriranje diplomskih in seminarских nalog. Lektorji, ki se z lektoriranjem ukvarjamo profesionalno (zaposleni kot lektorji), se zavedamo, da je to področje, na katerem ne moremo doseči cene, ki bi jo morali za vsaj minimalni mesečni prihodek.

Cene lektoriranja – priporočeni ceni Lektorskega društva Slovenije (3,4 EUR) se po podatkih pričujoče ankete še najbolj približa le povprečna najvišja cena lektoriranja ene avtorske strani. Cena, ki si jo sodelujoči v anketi želijo, pa je zelo stvarna. Ostaja izziv, kako jo doseči. Nekaj možnih predlogov in odgovorov:

- z regulacijo poklica lektor,
- opredelitev občasnega lektoriranja kot lektoriranja diplomskih in seminarских nalog v okviru dopolnilnega osebnega dela (ker gre zaradi nizke cene na tem trgu večinoma za delovno razmerje med dvema fizičnima osebama),
- ozaveščanje profesionalnih lektorjev o dejanski vrednosti intelektualne storitve, kot je lektoriranje,
- ozaveščanje lektorjev, da je trg pripravljen plačati realno ceno, ne pa podcenjenih storitev,
- ozaveščanje, da založbe niso edini in prvi možni delodajalec za lektorje (slovenska knjižna produkcija se celo še zelo zmanjšuje; vir) ter da odgovornost za (ne)lektorirana književna dela ne more biti na neregulirani dejavnosti lektoriranja,
- izgradnja lektoriranja in jezikovnega svetovanja tudi kot gospodarske kategorije (ne le kulturna in družbena).

Jezikovno svetovanje je področje, ki se ga lektorji večinoma še ne zavedajo, saj ga kot storitev obračuna le 10 % (13 lektorjev), ki so sodelovali v naši raziskavi. Obračunavanje po urah prevladuje, cena svetovalne ure pa je v primerjavi s svetovalnimi storitvami na drugih področjih nekajkrat manjša. Tudi to je priložnost za ponovni premislek in izračun, koliko je vredna ena ura lektorjevega dela in koliko bi morala biti. Skupaj s podatkom, da 70 % sodelujočih lektorira večinoma diplomske in seminarские naloge, ugotavljamo, da je v lektoriranju kot trenutno neprofesionalizirani dejavnosti še ogromno neizkoriščenih priložnosti na prostem trgu.

Kljub temu nismo prezrli podatka, da skoraj dve tretjini lektorjev ob tej opravlja še drugo dejavnost. To je po eni strani razumljivo (zaradi prej navedenih razlogov oziroma razmer na trgu), po drugi strani pa pozitiven podatek, saj pomeni, da smo lektorji večinoma tudi dovolj prilagodljivi in znamo izkoristiti še druge sposobnosti.

Priznana in institucionalizirana področja slovenistike so: poučevanje slovenščine kot maternega in tujega jezika, raziskovanje jezika, proučevanje besedja, zbiranje in ustvarjanje korpusov ter jezikovnih tehnologij. Ker jezikovno svetovanje ni institucionalizirano v slovenistiki, čeprav je njegova primarna naloga skrb za jezikovno kulturo, ni institucionalizirano niti okolje, v katerem delujejo jezikovni svetovalci/uredniki in lektorji, kljub temu da je izjemnega pomena za kulturo in družbo ter ga potrebuje tudi gospodarstvo.

Jezikovna opremljenost na področju prevajanja, tolmačenja in jezikovne mediacije

Empirični podatki kot podlaga za jezikovnonačrtovalne dokumente

K sodelovanju pri ciljnem raziskovalnem projektu Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov, sociolingvistični raziskavi pod vodstvom Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (dalje: Ahačič idr. 2017a) ter oblikovanju in izvedbi spletne ankete Ahačič idr. 2017b nas je spodbudilo med drugim pomanjkanje poglobljenih in dovolj obsežnih raziskav uporabniških potreb **na področju dvo- in večjezične (tj. medjezične) opremljenosti** v Sloveniji. Tu do danes **ni bilo usklajene jezikovne politike**, saj se v dokumentih, ki zadevajo jezikovno načrtovanje v Sloveniji, piše takorekoč samo o opremljenosti in ciljih, ki zadevajo poučevanje tujih jezikov v formalnem izobraževanju. Poleg tega se z razvojem tehnologij pojavlja potreba po **pregledni in smiselni kategorizaciji jezikovnotehnoloških orodij**, tako vsebinsko kot tudi z vidika prepletenosti javnega interesa ter komercialnih interesov posameznih akterjev, zlasti z namenom zagotavljanja transparentnosti pri financiranju jezikovnotehnoloških projektov. Strategije in predvidene akcije za medjezično opremljenost v naslednjih nekaj letih so problematične, saj sredstev za izdelavo **kvalitetnih medjezičnih virov**, ki so po mnenju naših anketirank in anketirancev med najbolj potrebnimi, ni predvidenih. Ne nazadnje, treba je končno nasloviti **problem statusa prevajalcev** in drugih jezikovnih delavcev **ter regulacije prevajalskega poklica**, kar prav tako sodi v širši okvir jezikovne politike za večjezičnost. Upamo, da bo prav Bela knjiga o prevajanju uvod v jasno definirana prizadevanja in konkretne akcije za ustavitev vseh tistih trendov, ki pomenijo degradacijo poklica in slabšanje delovnih razmer, ne le v prevajalstvu, ampak tudi med jezikovnimi delavci na splošno.

V nadaljevanju podrobneje predstavimo podsklop **Jezikovna opremljenost na področju tujih jezikov**,¹⁷ ki naslavlja nekatera zgornja vprašanja in v katerem smo raziskovali uporabo medjezičnih virov in orodij, zlasti slovarjev, drugih leksikalnih virov in elektronskih besedilnih korpusov. V spletni anketi smo se osredotočili na analizo potreb, navad, strategij (in uporabniške izkušnje), povezanih z rabo posameznih kategorij jezikovnih virov in orodij (pogostost rabe, uporabnost, preference glede prenosnika in vrste vira oz. orodja itd.), ter na odnos uporabnikov do obstoječe jezikovne opremljenosti in nadaljnjih prioritet. Spletno anketo je izpolnilo **369 specializiranih uporabnikov na področju prevajanja in tolmačenja**. Po analizi pridobljenih podatkov so bile pripravljene smernice za novi nacionalni program za jezik. Izraz infrastruktura na tem mestu zajema jezikovne vire in orodja ter jezikovne tehnologije. Pri pripravi ankete smo preučili jezikovnonačrtovalne dokumente, zlasti Resolucijo o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018 ([ReNPJP1418](#)) in Akcijski načrt za jezikovno opremljenost za obdobje 2014–2018 (dalje: [ANJO2014–2018](#)) na področju tujih jezikov oziroma večjezičnosti, znotraj tega tudi pravni okvir, ki je potreben za uresničevanje veljavne jezikovne politike. Že v času oblikovanja omenjenega akcijskega načrta in pred tem smo lahko opažali pomanjkanje empiričnih podatkov o potrebah in pričakovanih slovenskih govork in govorcev, ki niso vezani na formalni pedagoški proces, zlasti specializiranih uporabnikov oz. jezikovnih strokovnjakov. Ti uporabniki so praviloma izključeni iz razprav o prioritetnih nalogah jezikovne politike tudi in še posebej na področju večjezičnosti. Posledično se načrtovanje opremljenosti prireja parcialnim interesom, namesto da bi se potrebe prevajalcev in tolmačev na čim bolj objektivne načine ugotavljalo in nato z določeno odločevalsko težo vključevalo v jezikovno načrtovanje.

Vzorec

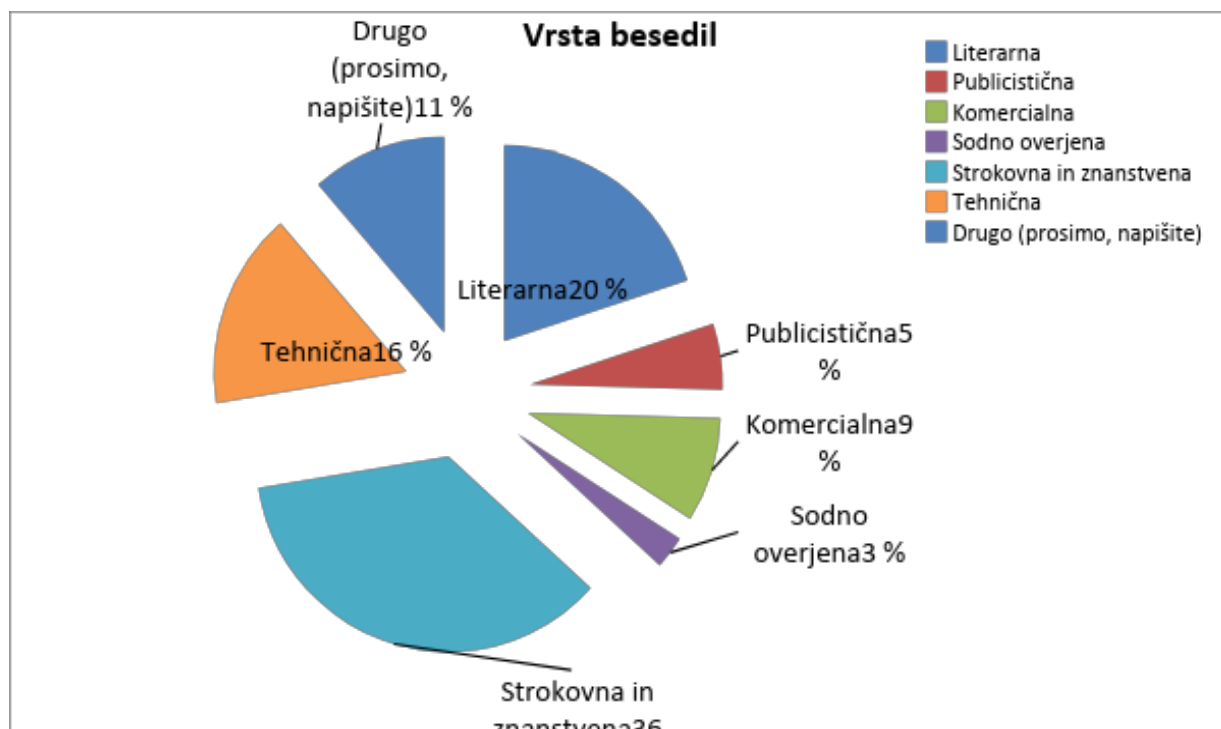
O uporabi virov, navadah in potrebah prevajalcev in tolmačev smo anketirali ciljne skupine, med drugim strokovna združenja, npr. Društvo znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije, Združenje stalnih sodnih tolmačev in pravnih prevajalcev Slovenije, Društvo književnih prevajalcev Slovenije, Združenje konferenčnih

¹⁷ Sklop »Jezikovna opremljenost in jezikovni opis« je bil nadalje razdeljen v tri podsklope: Jezikovna opremljenost in jezikovni opisi v slovenskem jeziku, Jezikovna opremljenost na področju tujih jezikov in Tehnološki vidik jezikovne opremljenosti. V nadaljevanju predstavljeni rezultati ankete so povzeti po Šorli 2018 (gl. bibliografijo).

tolmačev, Društvo filmskih prevajalcev, Sektor za prevajanje Generalnega sekretariata Vlade RS (GSV).¹⁸ Člani in članice teh združenj so bili neposredno povabljeni k sodelovanju prek ustreznih poštnih seznamov, forumov in relevantnih jezikovnih spletnih strani. Zaradi izjemnega obsega in razvejenosti raziskave kot celote nismo mogli natančneje raziskati navad, potreb in stališč vseh specializiranih skupin, tj. jezikovnih strokovnjakov, ki redno oz. kontinuirano proizvajajo besedila za javno rabo in ki so pri tem tudi v stiku s tujimi jeziki, oziroma vseh, ki so najbolj aktivno in najpogosteje udeleženi v procesih medkulturne jezikovne izmenjave, denimo na področjih publicistike, novinarstva, lektorstva, uredništva, literature, oglaševanja, stikov z javnostmi, prava in upravno-administrativnega dela itd., pa tudi splošnih uporabnikov, ki niso odgovarjali na specifična vprašanja v povezavi z rabo tujejezičnih virov in prevajalskih orodij. V povezavi z rezultati ankete, ki jih predstavljamo spodaj, je treba poudariti, da smo uporabniške navade in potrebe, povezane s prevajalskim procesom in drugimi praktičnimi okoliščinami rabe tujih jezikov, lahko raziskovali le v okviru omejenih možnosti. Pripravljena vprašanja, ki bi omogočila tudi vpogled v dnevno (družbeno) realnost jezikovnih strokovnjakinj in strokovnjakov, kot so oblike zaposlitve, delovni pogoji, stopnja profesionalne avtonomije, družbeni status itd., zaradi obsežnosti ankete na koncu niso bila vključena v našo raziskavo, čeprav so s temo jezikovne opremljenosti in jezikovne politike tesno prepletena. Zahvaljujoč raziskavam [B. Pregelj](#), ki se je osredotočila prav na to tematiko, imamo danes na voljo tudi te podatke.

Izsledki raziskave o navadah in potrebah specializiranih uporabnikov na področju prevajanja in tolmačenja

Že v postopku uporabniškega profiliranja smo zastavili naslednji vprašnji: pri prvem anketiranec/-ka opredeli, katere vrste besedil najpogosteje prevaja/tolmači, pri drugem pa, kako dolgo se ukvarja s svojim poklicem ali profesionalno dejavnostjo na področju prevajanja in tolmačenja oz. jezikovne mediacije.

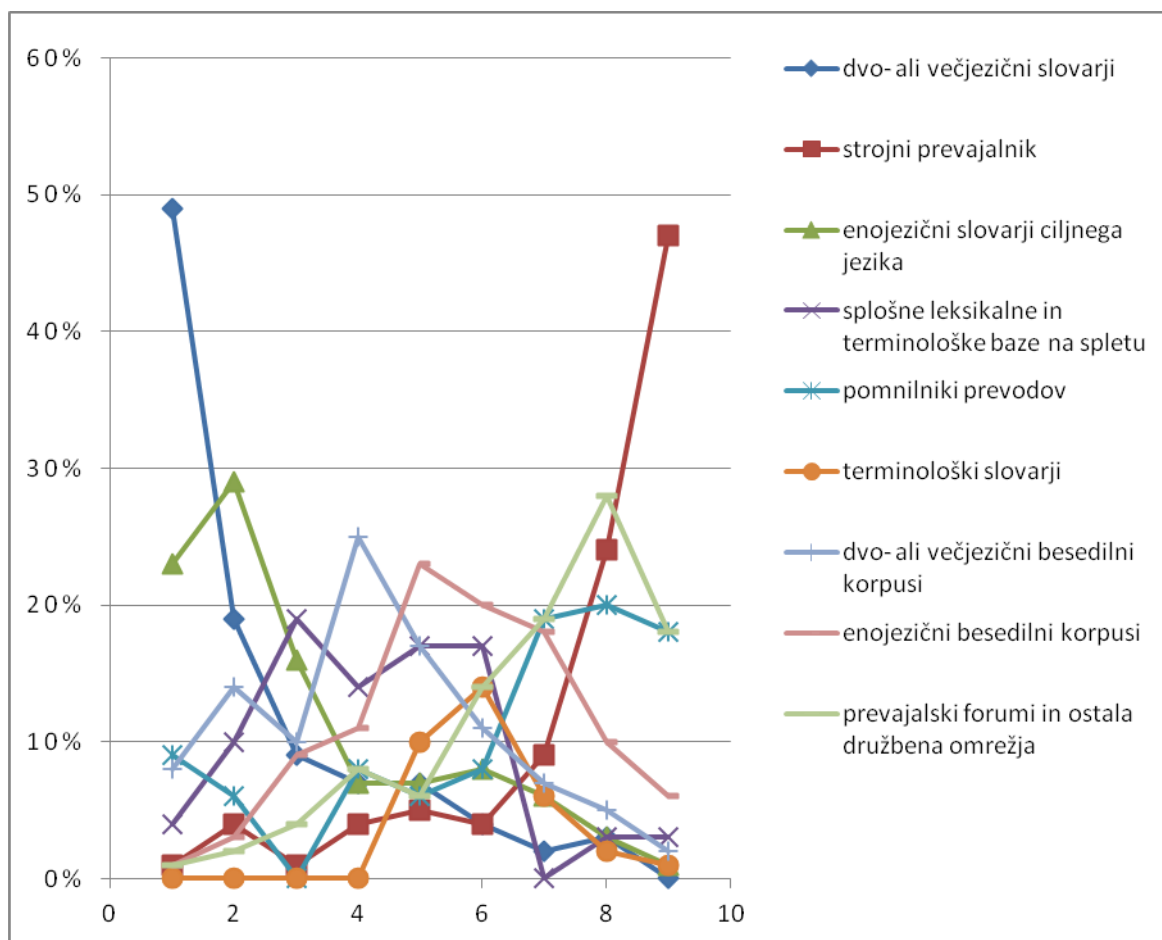

Slika 1: Struktura anketirancev glede na vrsto besedil, s katerimi povečini delajo

Odgovori na vprašanje o **najpomembnejših jezikovnih priročnikih, virih in prevajalskih orodjih** pričajo o vsakdanji praksi prevajalcev prek pomembnosti, ki jo ti pripisujejo posameznim skupinam virov in orodij. Izstopajo tri skupine, ki so bile med vsemi v povprečju najvišje ovrednotene: na prvo mesto so uporabniki največkrat uvrstili medjezične, torej dvo- in večjezične slovarje (49 %), na drugo enojezične slovarje ciljnega jezika (29 %) in na tretje

¹⁸ Potrebno je omeniti, da v kategorijo, ki jo določa naslov in jo obravnavamo v nadaljevanju, niso vključeni prevajalci in tolmači slovenskega znakovnega jezika, ker so bili ti obravnavani samostojno v ločeni kategoriji.

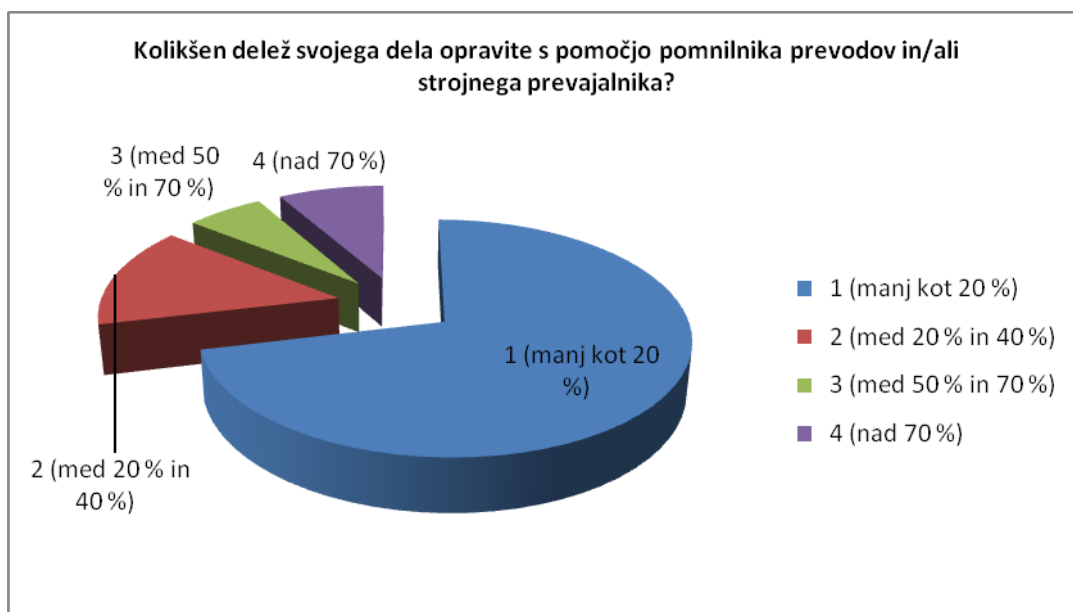
terminološke slovarje (28 %). Obenem so bile te tri skupine najmanjkrat izbrane kot najmanj pomembne. Skoraj polovica anketirancev (49 %) je torej izbrala medjezične slovarje kot najpomembnejši vir pri svojem delu (nato pa še 19 % kot drugi in 9 % kot tretji najpomembnejši vir).

Slika 2: Prikaz deležev med specializiranimi uporabniki na področju prevajanja in tolmačenja pri uvrstitvi virov in orodij na lestvici pomembnosti od 1 (najpomembnejši) do 9 (najmanj pomemben)

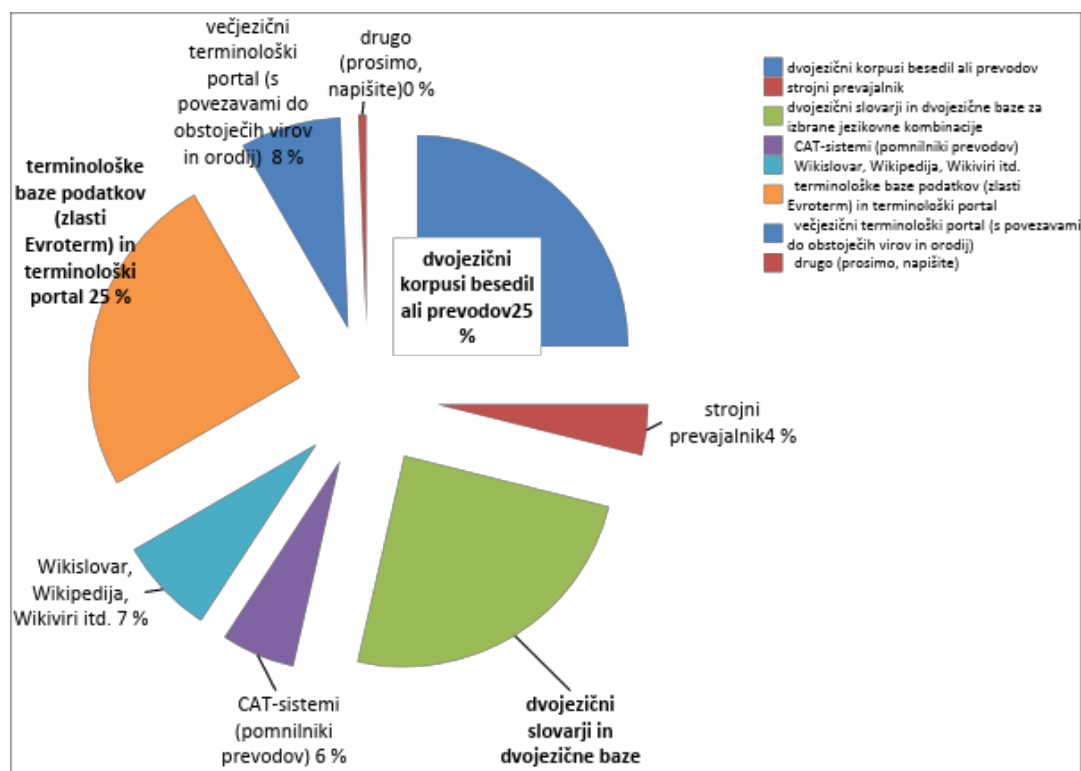
Iz odgovorov na vprašanje, **ali pri razreševanju jezikovnih dilem najprej zastavijo vprašanje na prevajalskem forumu oz. v jezikovni svetovalnici ali se za to odločijo šele po tem, ko niso našli želene informacije v primarnem viru, na primer slovarju ali podatkovni bazi**, kjer smo zabeležili 100 % za možnost 2 »Najprej posežem po primarnih virih«, lahko sklenemo, da se pomen standardnih priročnikov in virov za specializirane uporabnike na področju prevajanja in tolmačenja kljub možnosti uporabe relevantnih strokovnih forumov nikakor ni zmanjšal.

Odgovori na vprašanje, **kolikšen delež svojega dela opravijo prevajalci s pomočjo pomnilnika prevodov in/ali strojnega prevajalnika**, kažejo izrazito prevlado tistih uporabnikov (71 %), ki na vprašanje odgovorijo, da »manj kot 20 %«. Sledijo tisti, ki navedejo »med 20 % in 40 %« (14 %), nato še skupina »med 50 % in 70 %« (6 %) in nazadnje »nad 70 %« (teh je 8 %). Uporaba strojnega prevajalnika in pomnilnikov prevodov v vsakodnevni praksi prevajalcev, zajetih v tukajšnji vzorec, torej ni zelo razširjena, predvsem pa ni konkurenčna drugim virom in orodjem.

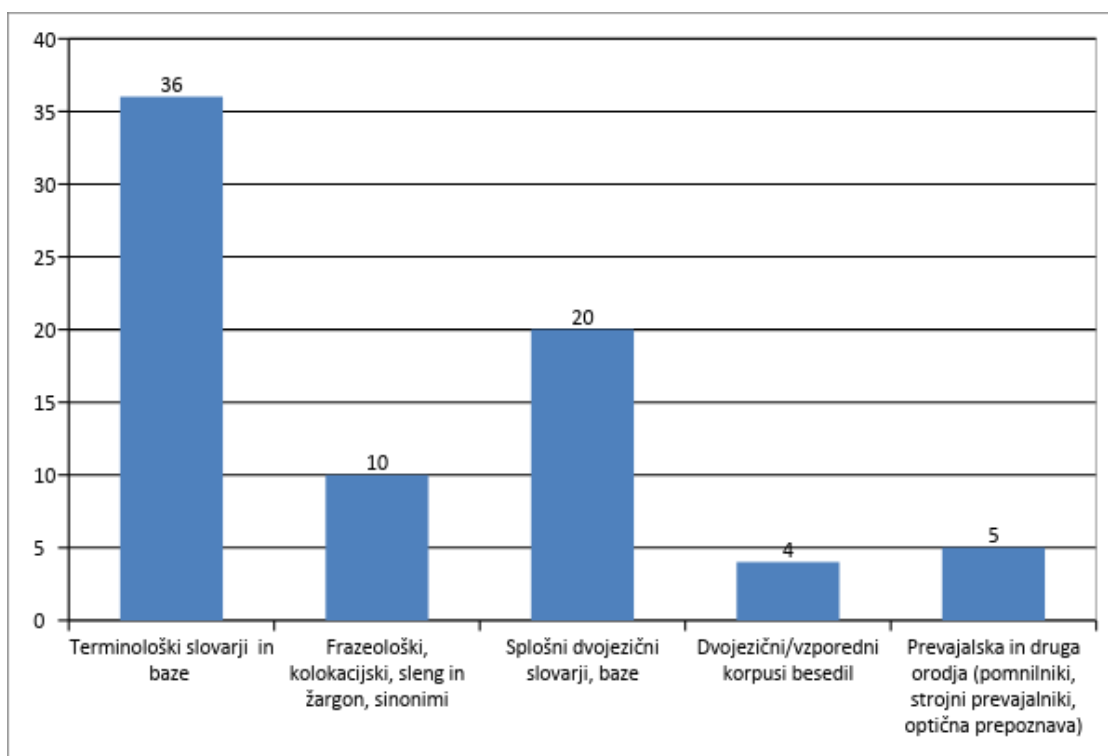
Slika 3: Delež prevodov, ki jih specializirani uporabniki na področju prevajanja in tolmačenja opravijo s pomočjo pomnilnika prevodov in/ali strojnega prevajalnika

Na vprašanje, **katere vire in/ali orodja na področju večjezične opremljenosti za slovenske uporabnike bi bilo treba nadgraditi najprej, tj. v obdobju naslednjih 5–10 let**, ki se najbolj neposredno navezuje na potrebe specializiranih uporabnikov in opremljenost za tuje jezike in je zato tudi ključno za načrtovanje ustrezne jezikovne infrastrukture, smo dobili odgovore, ki kažejo, da izstopajo predvsem tri kategorije (skupaj skoraj 75 %). To je v veliki meri skladno z rezultati nekaterih prej zastavljenih vprašanj: dvojezični slovarji in podatkovne baze za izbrane jezikovne kombinacije (25 %), terminološke baze podatkov (zlasti Evroterm) in terminološki portal (25 %), poleg teh še dvojezični korpusi besedil oz. prevodov (25 %).

Slika 4: Prioritete za nadgradnjo v naslednjih 5–10 letih po mnenju specializiranih uporabnikov na področju prevajanja in tolmačenja

Na vprašanje odprtega tipa, **kateri vir in/ali orodje prevajalci in tolmači pri svojem delu najbolj pogrešajo glede na svoje strokovno področje in vrsto besedil**, smo dobili odgovore, ki smo jih nato združili v pet večjih skupin: **A** terminološki slovarji in podatkovne zbirke (48 %); **B** specializirani slovarji: frazeološki, kolokacijski slovarji, slovarji slenga in žargona, slovarji sinonimov (13,3 %); **C** splošni dvojezični slovarji in zbirke (26,6 %); **D** dvojezični korpusi (5,3 %); **E** prevajalske in druge tehnologije (LT) (6,6 %). Največji primanjkljaj je torej, kot kaže naslednji graf, na področju terminoloških slovarjev in zbirk, sledijo dvojezični slovarji in zbirke.

Slika 5: Rezultati za vprašanje »Kateri vir in/ali orodje pri svojem delu najbolj pogrešate glede na svoje strokovno področje in vrsto besedil?« (po številu odgovorov)

Sklep in povzetek

Cilj opisanega sklopa raziskave Ahačič idr. 2017b je bil preveriti nekatere predpostavke in ocene potreb, ki zadevajo zlasti opremljenost na področju večjezičnosti v Republiki Sloveniji. Med prioriteta, kot jih določa ANJO2014–2018, ki naj bi bile javno (so)financirane, so največ podpore dobili (dvojezični) korpusi, medtem ko imata vzpostavitev novega večjezičnega portala in razvoj strojnega prevajalnika v primerjavi z drugimi skupinami virov in orodij izjemno nizko podporo. Specializirani uporabniki največji pomen konsistentno pripisujejo trem infrastrukturnim enotam: **medjezičnim slovarjem, enojezičnim slovarjem in terminološkim slovarjem/podatkovnim zbirkam**. Prav tako so, kot se je izkazalo, medjezični in terminološki viri zelo pomembni za splošne uporabnike, saj so med vsemi slovenskimi temeljnimi viri medjezični slovarji na tretjem mestu, le za Slovarjem slovenskega knjižnega jezika in Slovenskim pravopisom, terminološki viri pa na četrtem mestu. Med poglavitnimi ugotovitvami so tudi:

- V anketi so bile zastopane vse najpomembnejše kategorije prevajalcev, vključno s književnimi prevajalci, kar pomeni realen odraz potreb in pričakovanj celotnega spektra prevajalske profesije, saj se lahko potrebe prevajalcev različnih besedilnih zvrsti med seboj občutno razlikujejo. Največ (36 %) je sicer odgovarjalo tistih, ki se ukvarjajo s strokovnimi in tehničnimi besedili, sledijo literarni (20 %) in tehnični (16 %) prevajalci, nato prevajalci publicističnih (9 %) in sodno overjenih (5 %) besedil.
- Omeniti velja predvsem izkazano stabilno rabo dvojezičnih in splošnih enojezičnih slovarjev kot dveh najpogostejših tipov prevajalskih virov; podobne ugotovitve glede rabe slovarjev zasledimo tudi v nekaterih predhodnih raziskavah, denimo v Hirci 2013 (med 20 študenti in študentkami prevajalstva; prvi del je potekal leta 2005, drugi 2012) in v Čibej idr. 2015, ki analiza 100 relevantnih objav v skupini Prevajalci, na pomoč!

na Facebooku.

- Raziskavi Ahačič idr. 2017b ter Čibej idr. 2015 navajata podobne zaključke glede pomena terminoloških virov, ki se kaže v Čibej idr. 2015 kot najbolj ključen. Tudi v naši raziskavi so ti po pomembnosti, pogostosti uporabe in prioritnosti razvoja/nadgradnje vseskozi med prvimi tremi kategorijami virov in orodij.
- Iz rezultatov raziskave tudi izhaja, da prevajalskih tehnologij, na primer strojnega prevajalnika, ni smiselno uveljavljati v okviru načrtov za jezikovno opremljenost kot nadomestek za slovarje ali katero koli drugo uveljavljeno oz. splošno razširjeno jezikovno orodje. Glede na številne potrebe in možnosti bi morale biti »jezikovnonačrtovalne naloge na infrastrukturnem področju jasno hierarhizirane glede na prioriteto in vrstni red izvedbe« (Ahačič 2017a).

Zbrani podatki so morda nekoliko presenetljivi predvsem glede na ugotovitve nekaterih preteklih raziskav, ki sugerirajo, da **mlajši uporabniki** opuščajo rabo klasičnih slovarjev in se raje obračajo k (neavtorskim) oblikam spletnih virov in orodij (npr. Gorjanc 2014). Po drugi strani to ne preseneča, saj lahko sklepamo, da se potreba po virih, ki so obenem praktično in pedagoško usmerjeni, zmanjšuje premo sorazmerno z večanjem delovnih izkušenj. Ne glede na izkušnje pa vsi specializirani uporabniki izkazujejo dvojezičnim slovarjem relativno največjo podporo med vsemi prevajalskimi viri in orodji. Pri primerjavi odgovorov je zaznati tudi trend, ki nakazuje, da so uporabniki, ki imajo manj izkušenj, torej – sklepamo – mlajši uporabniki, bolj naklonjeni uporabi sodobnih orodij, kot je strojni prevajalnik, vendar pa ta sprememba ni zelo očitna. Statistično še vedno izrazito prevladujejo tisti, ki strojnemu prevajalniku pripisujejo najmanjši oziroma majhen pomen. Rezultati pri vprašanju, ki opredeljuje pomen strojnega prevajalnika med **prevajalci in tolmači**, so nedvoumni. Kažejo, da 71 % uporabnikov, ki smo jih zajeli v naš vzorec, opravi manj kot 20 % svojega dela s pomočjo avtomatiziranega prevajanja. Ta podatek bi bilo smiselno še nadalje raziskati, obenem pa ga je treba upoštevati pri oblikovanju prihodnjih akcijskih načrtov oz. korigiranju obstoječega, saj so tam zapisani cilji diametralno nasprotni potrebam in prioritetam skupine specializiranih uporabnikov, kot jih beleži raziskava. Prav specializirani uporabniki so namreč tisti, ki prednosti in slabosti dela s posameznimi tehnologijami najbolj poznajo. Zavedamo se, da nam odgovori na to vprašanje niso omogočili vpogleda v to, zakaj specializirani uporabniki kljub načelni splošni razširjenosti prevajalskih tehnologij te večinoma uporabljajo v sorazmerno majhnem deležu. Možna sta vsaj dva (skrajna) odgovora: a) prevajalci si s tovrstnimi orodji ne pomagajo, ker menijo, da so premalo uporabna in učinkovita, ali ker imajo predsodke in jih zato zavračajo, ali b) prevajalci bi takšna orodja z veseljem uporabljali v večji meri, vendar jim za zdaj bodisi niso dostopna bodisi še niso dovolj razvita in izpopolnjena. Iz raziskave torej izhaja, da ne smemo na račun razvoja strojnih orodij opustiti drugih področij jezikovne opremljenosti – kot kaže praksa, so primarna prevajalska orodja še vedno slovarji, različne večjezične, tudi terminološke baze, tezavri, korpusi ipd. in vsa infrastruktura, ki je namenjena zvišanju kompetenc pri medjezičnem posredovanju.

Raziskava, vključno s segmentom prevajanja in tolmačenja, ki smo ga podrobneje predstavili v tem prispevku, zagotovo ni povsem brez slabosti – te smo opisali –, vendar to velja za vse ankete, še zlasti takšne, ki zajemajo primerljivo število respondentov in širok nabor ciljnih publik. V bodoče bi veljalo, tudi glede na dejstvo, da so vsebina, prikaz podatkov, pričakovanja in potrebe uporabnikov (digitalnih) jezikovnih virov še vedno slabo raziskani, vložiti več navora v kombinirane raziskave, ki bi uporabljale tako metode opazovanja kot eksperimente in anketiranje. Nezanemarljivo je gotovo tudi dejstvo, da gre pri Ahačič idr. 2017a za eno najširše zastavljenih in najbolj interdisciplinarnih raziskav o potrebah uporabnikov do zdaj, ki je prinesla množičen odziv, s tem pa tudi množico podatkov o številnih vidikih in posebnostih jezikovne situacije v Sloveniji in zunaj njenih meja.

Literatura

AHAČIČ, Kozma, idr., 2017a: [Ciljni raziskovalni projekt Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov: raziskovalno poročilo](#). Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, idr.

AHAČIČ, Kozma, 2017b: Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje: anketni vprašalnik. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša idr.

ČIBEJ, Jaka, GORJANC, Vojko, POPIČ, Damjan, 2015: Vloga jezikovnih vprašanj prevajalcev pri načrtovanju novega enojezičnega slovarja. Vojko Gorjanc, Polona Gantar, Iztok Kosem, Simon Krek (ur.): *Slovar sodobne slovenščine: problemi in rešitve*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete UL. 168–181.

GORJANC, Vojko, 2014: [Slovar slovenskega jezika v digitalni dobi](#). Irena Grahek, Simona Bergoč (ur.): E-zbornik posveta o Novem slovarju slovenskega jezika na Ministrstvu za kulturo. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo RS.

- HIRCI, Nataša, 2013: Changing trends in the use of translation resources: the case of trainee translators in Slovenia. *ELOPE* 10. 149–165.
- ŠORLI, Mojca, 2018: [Uporabnik jezikovnih virov in orodij kot objekt ali subjekt jezikovne politike? : področje prevajanja in tolmačenja](#). *Slavia Centralis*, letn. 11, št. 2. 233–250.
- ŠORLI, Mojca, LEDINEK, Nina, 2017: [Language policy in Slovenia: language users' needs with a special focus on lexicography and translation tools](#). Iztok Kosem idr. (ur.): *Electronic lexicography in the 21st century : proceedings of eLex 2017 Conference*, 19-21 September 2017, Leiden, The Netherlands. Brno: Lexical Computing. 377–394.

Portreti slovenskih književnih prevajalk in prevajalcev

Anketo z 52 vabljenimi slovenskimi prevajalkami in prevajalci, od katerih se jih je z odgovori odzvalo 38, sva zasnovala in pripravila za objavo v strokovno-znanstvenem zborniku, posvečenem prevajanju tuje literature v slovenščino in (sodobnim) prevodoslovnim teorijam. Zbornik *Literarno prevajanje*, ki sva ga uredila kot gostujoča urednika, je 21. decembra 2017 izšel kot številka revije za humanistiko *Dialogi*, obsegal je 222 strani. Povabljena sva bila, da v Beli knjigi o prevajanju predstaviva anketni del zbornika, zato naj očrtava smernice zanj in prikaževa nekatera od spoznanj.

Vprašalnik sva sestavila v pozni pomladi 2017 in ga poleti 2017 razposlala izbranim prevajalkam in prevajalcem s povabilom, da v odgovorih na vprašanja delijo svoje izkušnje, spoznanja, dvome, videnja in vse drugo, kar se jim zdi pomembno v zvezi s temo literarnega prevajanja. V svojem razmisleku o praktičnih in teoretičnih vprašanjih prevajanja in prevodoslovja so bili povsem svobodni. Lahko so odgovorili tudi samo na tista vprašanja, ki so jih bolj nagovorila, in na koncu dodali, česar v odgovorih niso mogli zajeti, pa se jim je zdelo pomembno. Nekateri so svoj prispevek, izhajajoč iz zastavljenih vprašanj, raje zasnovali v obliki krajšega zaokroženega teksta.

Vprašanja so bila naslednja:

Na kratko prikažite svojo prevajalsko pot do danes: iz katerih jezikov prevajate, kaj ste po izobrazbi, ali je prevajanje vaše popoldansko opravilo (v obliki s. p. ali podobno) ali ste profesionalni prevajalec s 40-urnim prevajalskim delavnikom (in vse vmesne možnosti, seveda), s čim se še ukvarjate za preživetje ...

Opišite svoje načine prevajanja: kako se lotite, kako ravnate do oddaje prevoda, sproti tkete razmeroma sklenjen prevod ali puščate veliko mest odprtih – se o njih posvetujete ali o prevodu raje ne govorite –, čemu pri odločanju večinoma dajete prednost, imate kakšne sodelavce, si zadajate osebno dnevno normo, pišete beležke o delu, hitrosti, izdelujete lastne glosarje ipd.?

Kaj vam pomeni pojem ekvivalence?

Kako si zamišljate podobo literarnega prevajalca/-ke na Slovenskem – ali prevaja sam doma ali ima najeto pisarno, katera orodja uporablja, kako in kje živi, koliko ur na dan se posveča prevodom in koliko družini, partnerju, prijateljem, umetnosti, naravi, telesni aktivnosti, zabavi, potovanjem ... ali je vključen v prevajalske kroge, ali je na tekočem s prevodno teorijo ipd.

Opišite svoje trenutno psihofizično stanje in skrb zanj. Se redno ukvarjate s športom ali kako drugače telesno/duhovno rekreirate? Koliko dni dopusta si letno povprečno vzamete? Kdaj se boste kot prevajalka/prevajalec upokojili – katere specifične sposobnosti in spretnosti pričakujete, da se oziroma da se bodo najprej začele spreminjati in kako se pripravljate na starost in morebitno bolezen?

Kako si predstavljate idealne prevajalske razmere, vključno s konkretnim delovnim okoljem, orodji, komunikacijami, sodelovanji, znanjem in izobrazbo, praktičnimi in računalniškimi znanji, strojno in programsko opremo, prostorsko in akustično, temperaturno in klimatsko umeščenostjo, družbeno veljavo, konkurenco in spodbudami za delo? Kakšne so v primerjavi s tem vaše delovne razmere?

V nekaterih prevajalskih kulturah posamezni prevajalci ali prevajalke z avtorjem tvorijo stalen duet, ki lahko skupaj ustvarja tudi pol stoletja ali več. Podobno velja za založbe, pri katerih avtorji z več svojimi deli najdejo svoj dom. Vam ustreza, da je v Sloveniji drugače?

Ali lahko predvidimo, kakšni bodo učinki nekega prevoda v ciljni kulturi? Kakšni so po vašem razlogi za njegov

(ne)uspeh? Kaj za vas osebno »uspeh« oziroma »neuspeh« sploh pomeni (odzivi v medijih, število izposoj, število bralcev, njihovi občutki, da se jih je knjiga dotaknila ...)?

Kolikokrat doslej ste prejeli knjižnično nadomestilo ter s tem prestopili prag 4000 izposoj vaših prevedenih del letno? Kolikokrat doslej ste prejeli kakšno štipendijo ali premijo (DSKP, ministrstva, tujih fundacij)? Kaj to pomeni za Vaše delovanje?

Kako sodelujete z uredniki in lektorji – je to konfliktno polje ali spodbuda, resno strokovno delo, kjer sta urednik in lektor vaša kvalificirana sogovornika? Če imate izkušnje iz drugih držav, je tam podobno?

Bi želeli dodati še kaj, kar se vam zdi pomembno, pa tega v odgovorih na najina vprašanja niste mogli zajeti?

Portretiranje in portretiranje sva prosila, da skupna dolžina njihovih odgovorov ni preseгла 7000 znakov s presledki. Takšen obseg je izhajal iz materialnih možnosti natisa in je glede na izčrpnost vprašanj zahteval od sodelujočih precejšnjo jedrnatost, pokazal pa je predvsem na njihovo slogovno raznolikost (vse od pretanjene refleksivnosti do prepričljive izpovednosti) ob nesporni pripovedni izčiščenosti in spretnosti, ki sta jim bili skupni.

Portrete sva razvrstila po abecednem redu. Z dragocenimi osebnimi pogledi so sodelovali Ana Barič Moder, Katja Benevol Gabrijelčič, Breda Biščak, Lijana Dejak, Nadja Dobnik, Miriam Drev, Zdravko Duša, Nada Grošelj, Iztok Ilc, Saša Jerele, Alenka Jovanovski, Andreja Kalc, Ljubica Karim Rodošek, Miklavž Komelj, Suzana Koncut, Polonca Kovač, Matej Krajnc, Borut Kraševac, Jedrt Lapuh Maležič, Tina Mahkota, Marko Marinčič, Marjanca Mihelič, Iztok Osojnik, Tanja Petrič, Julija Potrč, Barbara Pregelj, Aleksandra Rekar, Mateja Seliškar Kenda, Brane Senegačnik, Špela Sevšek Šramel, Đurđa Strsoglavac, Namita Subiotto, Nataša Velikonja, Štefan Vevar, Primož Vitez, Dušanka Zabukovec, Urša Zabukovec, Katja Zakrajšek. Vsem avtoricam in avtorjem teh poglobljenih uvidov v lastno življenje in delo gre velika zahvala.

Anketa je bila vsebinsko umeščena v ciljni okvir želene smeri premislekov zbornika. Prevajanja slovenskega leposlovja v tuje jezike sva se urednika z zasnovo le dotaknila, saj zahteva posebno obravnavo, prav odzivi na anketo pa so bili mesto, kjer so bile zabeležene in popisane številne podrobnosti eksistencialnega stanja in delovanja (marsikdaj žal tudi njihove ogroženosti) prevajalk in prevajalcev – zvečine profesionalnih, a ne izključno, manjše število jih primarno opravlja akademske ali drugačne poklice ali pa so v pokoju – leposlovja v slovenščino, ki so se jim strokovni in znanstveni članki ter intervjuja v zborniku posvečali le v manjši meri. Publikacija je bila sicer namenjena vsebinskim, teoretičnim, kvalitativnim refleksijam o razmerjih v prevajanju leposlovja, med drugim predvsem odnosu do tako imenovane ekvivalence, »zvestobe« in družbene pogojenosti prevajalskih norm ter prevodnih procesov in njihovih akterjev.

Prav anketno vprašanje o vsebini in odnosu do ekvivalence, namenjeno premisleku o (družbenih) pričakovanjih glede narave literarnega prevoda, je verjetno *differentia specifica* najine ankete. In pa njena sociološka in psihološka podstat.

S pripravo ankete sva želela bralkam in bralcem danes in v naslednjih desetletjih ali stoletjih omogočiti zaznavanje žitja in bitja ustvarjalcev literarnih prevodov, s tem pa tudi prevajalskega procesa, njegovega konteksta ter družbenih okoliščin in veljavnih norm literarnega prevajanja: kako, s kakšnimi idejami, motivacijami, pojmovanji se tik pred prehodom v dvajseta leta 21. stoletja pišejo prevodi leposlovnih besedil na Slovenskem. In predvsem: kakšno samozavedanje jih preveva. Zanimalo naju je torej, kaj danes mika in žene zrele prevodne prakse. Skupaj smo ustvarili droben prispevek k eni novejših vej prevodoslovja, »prevajalčeslovju« – predlagali smo ta nerodni termin kot ustreznico za angleški *translator studies*, po analogiji s *translation studies*, kar je prevodoslovje (*veda o prevajalkah in prevajalcih* bi bilo nemara predolgo). Pri teh raziskavah je predmet preučevanja prevajalec/-ka sam/-a, kar odpira nova raziskovalna vprašanja: besedila, prevodni sistem in njegovo delovanje postanejo drugotnega pomena, v ospredje pa stopi raziskovanje prevajalkine/-čeve osebe. K temu pa spada tudi prevajalkina/-čeva družbena vpetost, saj prevodni premiki odsevajo družbene normative, veljavne v času nastanka prevoda.

In še pomisel, ki nemara povezuje prevajalčeslovje in pojem ekvivalence. V mnogih neevropskih družbah je za pripovedovanje zadolžen posrednik, pri katerem lahko cenimo le njegovo spretno ravnanje s kodom. Avtor pa je, kot vemo, produkt evropskega oziroma zahodnjaškega načina razmišljanja in individualistične družbe zadnjih 200 let, ki goji kult človeške osebe in njene genialnosti. Še pred 200 leti je bila izenačitev prevajalca z avtorjem bolj samoumevna, spomnimo se samo Bürgerjeve *Lenore* in Prešernovega prevoda, ki ga literarna zgodovina obravnava kot samostojno delo. Ali Linhartovih iger. Prevajalčeslovje kaže poseben interes za prevajalkine/prevajalčeve notranje vzgibe: zakaj prevaja? Ali prevaja s 40-urnim delovnikom ali je morda celo prevajalka prostovoljka oziroma prevajalka aktivistka? Zakaj prevaja izbrano delo, kolikšen odstotek ponujenih del sprejme v prevod in kolikšnega sam/-a predlaga založnikom?

Prevajalka in prevajalec pa sta tudi osrednji temi mišljenja dveh pomembnih prevodoslovcev – s čimer naj ta najin zapis o anketnih portretih literarnih prevajalk in prevajalcev tudi skleneva. Prvič, v mišljenju Thea Hermansa, kjer postaneta dejavna odločevalca v transkulturnem procesu, v katerem je treba vzpostaviti sodelovanje med akterji, poleg tega pa tudi kompatibilnost med kulturami. Tako Hermans nadaljuje z razvijanjem koncepta prevoda kot institucije in nespregledljivo nakazuje smer prevodni sociologiji.

In drugič, v mišljenju Ericha Prunča, katerega delo, ki prihaja na slovenske knjižne police, bo verjetno uravnotežilo obveščenost in okrepilo kritične poglede na vztrajno repetitivne, preozke vzorce znotraj zgodovine prevajanja – kot vodilni učbenik za znanstveno obravnavo tistih prevodnih dejavnosti, ki so v najbolj očitnem nasprotju s prevladujočimi normami ekvivalence.

Nadaljevanje ankete v raziskovalni smeri bi nemara pripeljalo do globinskih znanstvenih intervjujev s kvalitativno metodo, že obstoječi portreti pa se ponujajo za evalvacijo in sintezo morebitnih skupnih potez v načinu prevodnega delovanja in mišljenja slovenske prevajalke ali prevajalca v današnjem zgodovinskem trenutku. Slednje bi lahko potekalo znotraj raziskovalne skupine z jasnim instrumentarijem.

Prevajalci mimo anket

Področje prevajanja v Sloveniji ni sistemsko urejeno, saj poklic prevajalca ni reguliran, čeprav imamo že dobrih dvajset let tudi univerzitetni študij prevajalstva. Zato se s prevajanjem lahko ukvarjajo vsi, od ustrezno izobraženih in usposobljenih prevajalcev, do tistih, ki samo bolj ali manj dobro obvladajo kakšen tuji jezik. Koliko je v Sloveniji vseh, ki se s prevajanjem ukvarjajo, poklicno ali priložnostno, po avtorskih pogodbah ali drugače, ne vemo. Lahko pa nedvomno ugotovimo, da je prevajalcev veliko, veliko več, kot jih zajamejo ankete oziroma se jih na ankete odzove.

Število prevajalcev

Iz javno dostopnih društvenih in drugih spletnih imenikov ali iskalnikov po članih, ki izkazujejo skupaj približno 800 članov, težko sklepamo o dejanskem številu prevajalcev, saj jih večina sploh ni včlanjenih v različna strokovna društva ali združenja prevajalcev, po drugi strani pa je veliko takih, ki so včlanjeni v več društev hkrati. Razpoložljivi statistični podatki o registriranih pravnih in fizičnih osebah, ki opravljajo dejavnost prevajanja, tolmačenja in lektoriranja, nam žal tudi ne povedo dovolj, prav tako ne podatki o številu zapriseženih stalnih sodnih tolmačev v imeniku na spletnih straneh Ministrstva za pravosodje. Velik del sodnih tolmačev je namreč včlanjenih tudi v društva prevajalcev, enega ali več.

So pa presenetljivi podatki o številu članov skupin na socialnih omrežjih ali raznih spletnih skupin, ki jih družijo prevajanje. Facebook skupina Prevajalci, na pomoč! npr. šteje čez 8000 članov, Forum prevajalcev, ena starejših spletnih skupin za medsebojno pomoč prevajalcev v prevajalskih zagatah, pa ima dobrih 900 članov, kar je več kot vsa društva prevajalcev skupaj. Seveda se tudi med tema dvema skupinama članstvo prekriva, vendar je spet očitno, da je prevajalcev veliko več, kot jih je včlanjenih v društva prevajalcev. V zvezi s tem je zanimiv podatek ene od anket v pričujoči beli knjigi, da kar 84 % anketirancev meni, da bi se morali prevajalci povezovati, istočasno pa kar 66 % teh istih anketirancev ni v nobeni obliki povezovanja. O razlogih, zaradi katerih se prevajalci ne včlanjujejo v društva, bi morda tudi kazalo narediti raziskavo, zlasti med mlajšimi prevajalci, še posebej diplomanti prevajalstva, saj so po naših opažanjih prav ti v društvih zastopani v razmeroma majhnem številu.

Na tri ankete, ki so bile izvedene med prevajalci in so predstavljene v pričujoči beli knjigi, se je na posamezno anketo odzvalo od 120 do 140 prevajalcev, kar je npr. samo 8 % od 1686 registriranih pravnih in fizičnih oseb na AJPES-u, ki opravljajo dejavnost prevajanja, tolmačenja in lektoriranja, to pa še zdaleč ni število vseh, ki se z navedenimi dejavnostmi ukvarjajo. V vsakem primeru je odziv na ankete zelo skromen, zato se zastavlja vprašanje, kako reprezentativna je lahko tako majhna skupina anketirancev, kaj nam pravzaprav pove analiza dobljenih podatkov in v kolikšni meri, če sploh, jo lahko posplošujemo.

Izobrazba prevajalcev

Prevajalski trg je dejansko zelo raznolik. Ker za opravljanje poklica prevajalca ni predpisanih niti minimalnih pogojev, gre za zelo heterogeno skupino tako po izobrazbi in strokovni usposobljenosti za prevajanje kot po statusu. Kolikšen je delež ustrezno izobraženih in usposobljenih prevajalcev med vsemi prevajalci v Sloveniji, pa lahko le uganemo.

Podatek s spletnih strani AJPES-a, objavljen konec decembra 2018, da je v Sloveniji 1686 pravnih in fizičnih oseb, ki poklicno opravljajo dejavnost prevajanja, tolmačenja in lektoriranja, namreč pove zelo malo. Poklicni, ali v zapisih pogosto uporabljeni izraz profesionalni, in na drugi strani amaterski oziroma priučeni prevajalec sta namreč zavajajoče uporabljeni poimenovanji za nekakšno delitev na »prave« prevajalce in tiste, ki to niso. Zadeve niso tako preproste. Ker poklic ni reguliran, je poklicno, torej profesionalno ukvarjanje s prevajanjem dostopno zelo širokemu krogu ljudi. Če za koga rečemo, da je profesionalni prevajalec, to pravzaprav pove samo, da se oseba

poklicno ukvarja s prevajanjem, ne pa tudi tega, ali gre za ustrezno izobraženega in strokovno usposobljenega prevajalca, saj za registracijo dejavnosti prevajanja, bodisi kot osebne dejavnosti, torej samostojni podjetnik, s. p., bodisi kot podjetniške dejavnosti z omejeno odgovornostjo, d. o. o., in drugih podobnih oblik, zadošča V. stopnja katere koli izobrazbe. Dokazila o znanju tujih jezikov sploh niso potrebna. Zahtevnejša je pridobitev statusa prevajalca, samozaposlenega na področju kulture pri Ministrstvu za kulturo. Med pravnimi in fizičnimi osebami, ki imajo registrirano dejavnost prevajanja, so tudi taki, ki opravljajo t. i. agencijsko dejavnost, nudijo prevajalske storitve, vendar ne osebno, pač pa za to najemajo zunanje izvajalce.

Iz podatkov na spletnih straneh petih slovenskih društev prevajalcev ocenjujemo, da imajo skupaj okrog 800 članov. Pri tem je treba upoštevati, da je veliko takih, ki so člani dveh, treh ali celo več društev prevajalcev, zato nam tudi podatki o številu članov v posameznem društvu ne povedo prav veliko. Za večino članov društev lahko upravičeno domnevamo, da so ustrezno usposobljeni prevajalci, saj so morali izpolnjevati izobrazbene in druge pogoje, ki so potrebni že samo za včlanitev v društva.

Podobno velja tudi za sodne tolmače, ampak izobrazbena struktura tudi med njimi ni enotna. Vsi sodni tolmači namreč niso univerzitetno izobraženi, kar velja kot pogoj za imenovanje sodnega tolmača. Nekateri med tistimi, ki so bili imenovani za sodne tolmače za jezike, za katere je v Sloveniji malo prevajalcev, imajo tudi nižje stopnje izobrazbe.

Pri poklicnih prevajalcih, ki poklic opravljajo v okviru rednega delovnega razmerja pri različnih delodajalcih, pričakujemo, da so ustrezno izobraženi in usposobljeni. Takih delodajalcev pa je danes bistveno manj, kot jih je bilo nekoč, saj so imeli pred osamosvojitvijo Slovenije praktično vsi večji sistemi (eden večjih je bila npr. Iskra), ki jih danes večinoma ni več ali so lastniško in drugače preoblikovani, svoje prevajalske službe ali oddelke. Danes večina podjetij v zasebni lasti naroča prevajalske storitve pri zunanjih izvajalcih, prav tako pa se je močno skrčilo število redno zaposlenih prevajalcev v javnem sektorju, kjer pogodbe z zunanjimi izvajalci sklepajo večinoma prek postopkov javnih naročil.

Opažanja v DZTPS

Prevajalci imajo malo prostora za pogajanja pri sklepanju pogodb. Društvo znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije (DZTPS) vse od osemdesetih let preteklega stoletja izstavlja račune za prevajalske storitve ter izvaja plačilni promet glede na status prevajalcev. Storitve je na voljo članom društva in drugim prevajalcem. Trenutno je aktivnih dobrih 500 prevajalcev, ki iz različnih razlogov in bolj ali manj redno zaračunavajo svoje storitve prek DZTPS. Gre za nezanemarljivo in konec koncev tudi veliko večje število prevajalcev, kot jih obravnava vsaka posamezna anketa oziroma kar vse tri skupaj.

Po skoraj dveh desetletjih sicer nenačrtnega in nesistematičnega spremljanja razmer pa po grobi oceni vendar ugotavljamo, da je slika teh prevajalcev drugačna, kot jo kažejo izvedene ankete. Zato morda ni odveč, da ob rob omenjenim anketam oris prevajalstva na Slovenskem dopolnimo z nekaterimi našimi opažanji in pavšalnimi ugotovitvami. Društvo sicer ne razpolaga s podatki teh prevajalcev glede vseh vidikov, ki jih ankete obravnavajo, jih tudi ne zbira ali kakor koli obdeluje, med prevajalci pa tudi ni bilo izvedene nobene ankete ali druge raziskave, da bi lahko podali zanesljivejše ugotovitve ali celo empirični prikaz. Primerjava vseh podatkov med anketiranci in omenjenimi prevajalci zato tudi ni mogoča, izpostavili bi zgolj nekatere aspekte.

Omenjeni prevajalci imajo najrazličnejšo izobrazbo, po stopnji in po stroki (od univerzitetno izobraženih prevajalcev, jezikoslovcev, diplomantov z drugih strokovnih področij in tudi najrazličnejše izobrazbe V. stopnje), opravljajo različne poklice ter imajo najrazličnejše statuse (od poklicnih prevajalcev do študentov, upokojencev, gospodinj, nezaposlenih itd., v velikem številu pa so tudi redno zaposleni v najrazličnejših branžah). Glede statusa in poklicev bi se pravzaprav težko opredelili, ali kateri od naštetih prevladujejo, glede izobrazbe pa po naši oceni daleč prevladujejo prevajalci s VII. stopnjo izobrazbe. Nekateri med njimi, ki se s prevajanjem ukvarjajo priložnostno in nimajo ustrezne formalne izobrazbe, bi morda celo težko označili za prevajalce, vendar pa številčno predstavljajo nezanemarljiv segment prevajalske srenje in ne nazadnje tudi pomembno vplivajo na trg prevajalskih storitev v celoti.

V primerjavi z izsledki anket med omenjenimi prevajalci prav tako prevladujejo ženske, starostna struktura pa je glede na delež oseb v posameznih starostnih skupinah veliko bolj uravnotežena in bi težko opredelili prevladujočo. Morda velja posebej omeniti le precejšnje število mlajših in ustrezno izobraženih prevajalcev, ki pa se s prevajanjem ne ukvarjajo poklicno.

Kar zadeva vrste oziroma smeri prevajanja pri obravnavani skupini prevajalcev, opazamo, da se večji delež prevajalcev deli na tiste, ki prevajajo bodisi samo v slovenski bodisi samo v tuji jezik, obojih je približno enako, le manjši delež pa je takih, ki prevajajo v obe smeri. V angleški jezik kot prevladujoči tuji jezik po naši oceni prevaja nižji odstotek prevajalcev, kot izkazujejo ankete, in sicer okrog 60 %, prav tako je manj tistih, ki prevajajo v nemški, italijanski in francoski jezik. Ob navedenih se razmeroma pogosto pojavlja prevajanje v jezike bivših jugoslovanskih republik in tudi tiste, ki jih ankete niso posebej izpostavile ali zaznale (kitajski, arabski, beloruski, litovski, eritrejski, bengalski, svahili, afganistanski, urdu, farsi, kurdski, paštu in flamski jezik).

Med prevajalci, ki svoje storitve zaračunavajo prek DZTPS, je samo okrog 20 % takih, ki se poklicno ukvarjajo s prevajanjem in se torej s prevajanjem preživljajo, ostalim približno 400 prevajalcem pa prevajanje pomeni vir dodatnega zaslužka in svoje storitve obračunavajo na podlagi avtorskih pogodb. Motivi enih in drugih za izstavljanje računov prek društva so deloma različni, deloma pa se prekrivajo. Poklicni prevajalci se za to odločajo večinoma takrat, kadar izstavljajo račune v tujino, za kar bi sicer rabili identifikacijsko številko in je sami, če niso zavezanci za DDV, nimajo, neradi pa se sami ukvarjajo tudi z izstavljanjem e-računov. Poleg teh dveh razlogov, ki veljata tudi za preostale prevajalce, ki sicer ne opravljajo dejavnosti prevajanja in zato sami tudi računa ne morejo izstaviti, temveč prejmejo izplačilo na podlagi avtorskih pogodb, pa je pri slednjih predvsem pomembno zaupanje, da bo avtorski honorar pravilno obračunan in bodo plačani vsi prispevki. Nemalo je bilo namreč primerov, ko so prevajalci od naročnika sicer prejeli neto plačilo za svoje delo, ob koncu leta pa ugotovili, da naročnik ni ustrezno odvedel in plačal vseh dajatev. Pomemben motiv za račune prek DZTPS, tako za naročnike kot za prevajalce, so tudi avtorske pogodbe, ki jih društvo sestavi in pošlje v podpis. Z njimi se veliko naročnikov ne želi ukvarjati, za prevajalce pa so pomemben dokument.

Kar zadeva tarife za obračune prevajalskih storitev, so pri obravnavani skupini prevajalcev na splošno kar precej višje, kot jih izkazujejo ankete. Cene za eno obračunsko stran prevoda (1500 znakov brez presledkov) se gibljejo od 19 EUR navzgor, prevladujejo pa od 10 do 15 % nižje cene, kot jih za osnovo oziroma kot izhodiščno ceno DZTPS priporoča svojim članom, in sicer 25,87 EUR za prevod v slovenski jezik in 38,81 EUR za prevod v tuji jezik. Ob tem je treba seveda upoštevati, da je končni zaslužek prevajalca oziroma neto izplačilo odvisno od statusa in s tem povezanega načina izplačila.

Z izstavljanjem računov prek DZTPS je povezana tudi plačilna disciplina naročnikov prevodov, med katerimi prevladujejo neposredni naročniki, mogoče je med njimi le okrog 5 % prevajalskih agencij. Po izkušnjah oziroma po mnenju prevajalcev naročniki dosledno upoštevajo rok za plačilo izstavljenega računa prek DZTPS, pri neposredno sklenjenih avtorskih pogodbah z naročniki pa se rok plačila skoraj praviloma zamakne za teden ali dva. Računi prek DZTPS se izstavljajo praktično izključno na osnovi naročilnic ali sklenjenih pogodb. Praviloma nimamo težav s plačili, saj je približno 98 % računov, ki jih izstavimo, plačanih v roku, ta pa je v veliki večini primerov od 15 do 30 dni. Izjemoma so roki tudi nekoliko daljši, sicer pa včasih pošljemo kakšen opomin, z izterjavami plačil se praktično sploh ne ukvarjamo. Že vsaj dve leti nismo vlagali nobene izvršbe, v preteklih letih pa v povprečju eno na 2000 izdanih računov, in še to je šlo večinoma za primere, ko so bili naročniki oziroma podjetja v postopkih prisilne poravnave ali v stečaju.

O čem govorijo ankete med prevajalci in lektorji

V Belo knjigo o prevajanju je vključenih šest anket, ki so jih med prevajalci, tolmači in lektorji izvedli različni raziskovalci. Prva vključena anketa je bila izvedena trikrat, in to v obdobju petih let (2013–2018), ostale ankete pa so bile večinoma opravljene 2017 in 2018. Ankete so bile namenjene širšemu prevajalskemu krogu ([Pregelj](#), [Mikolič Južnič](#), [Dolenc in Perić](#), [Šorli](#)) ali posameznim segmentom jezikovnih praktikov ([Pučnik](#), [Černe in Malej](#)).

Odzivi na ankete so bili različni, relativno nizki glede na število [poslovnih subjektov](#), ki se s prevajanjem ukvarjajo (Ajpes 1.686, Statistični urad RS 1.396), zelo dober pa je bil odziv lektorjev na anketo Lektorskega društva Slovenije. Pogled v podatke za leto 2016, ki jih obdeluje Statistični urad, kaže, da je bilo v dejavnostih, povezanih s knjigami (izdajanje knjig, prevajanje in tolmačenje – to vključuje tudi znakovni jezik – knjigarne in knjižnična ter arhivska dejavnost), po podatkih SRDAP zaposlenih skupaj 3.221 oseb, 893 pa je bilo samozaposlenih, skupaj torej 4.114. Iskanje po podatkih za leto 2017 za dejavnost prevajanja in tolmačenja (74.300) beleži 872 samozaposlenih, za dejavnost lektoriranja (82.190) pa 165.

Kako reprezentativne so torej opravljene ankete? Ker je v resnici težko določiti, koliko poslovnih subjektov se zares ukvarja večinoma s prevajanjem, in ker se številke med sabo precej razlikujejo (glede na hkratno možnost uporabe različnih kazalnikov se zdi še najustreznejša številka okoli 900, torej številka SURS), težko ocenimo, kolikšen del prevajalske in lektorske srenje v resnici predstavljajo. Če izhajamo iz podatkov SURS, gre za nekaj več kot 40 % slovenskih prevajalk in prevajalcev (Šorli, Soglasnik), do 15 % (Pregelj, Mikolič Južnič) od vseh registriranih prevajalcev in kar 80 % registriranih lektorjev (Pučnik). Ta številka je večja od števila prevajalcev, ki so se odzvali na anketo med samozaposlenimi leta 2012, kjer jih je bilo vključenih 10 % (Vidmar Horvat 2012: 127).

Kljub temu se nam je število nevključenih prevajalk in prevajalcev zdelo preveliko, da bi jih preprosto zaobšli, zato je o njih v svojem prispevku razmišljala [Nada Primožič](#). A tudi ta podatek je pomenljiv, saj neodzivnost prevajalk in prevajalcev predstavlja eno od temeljnih značilnosti prevajalske srenje.

Kaj še kažejo ankete? Kje se po opravljenih anketah skrivajo šibkosti, izzivi, prednosti in priložnosti jezikovnih praktikov?

Po podatkih vseh anket se prevajanje, tolmačenje in lektoriranje izrazito feminizirajo. Feminizacija poklicev je ob izraziti prekarnosti tudi ena temeljnih šibkosti, ki so jo zaznale ankete, vključene v belo knjigo o teh dejavnostih. Prekarnost je predvsem posledica razmer na trgu, kjer so samozaposleni v kulturi eden redkih segmentov kulture, ki so (skupaj z založništvom, v katerem večinoma delujejo) večinoma bolj ali manj prepuščeni trgu. Tudi med samostojnimi podjetniki opravljanje prevajalskega, tolmaškega in lektorskega poklica ni primerljivo z delovnim okoljem primerljivih zaposlenih javnih uslužbencev. To se kaže predvsem pri manjšem in bolj negotovem plačilu, kar po eni strani pomeni manjšo možnost specializacije (zato so vsi prisiljeni delati tako rekoč vse; pogosto se prevajanje povezuje tudi s tolmačenjem in/ali sodnim tolmačenjem, lektoriranjem, poučevanjem in drugimi poklici itd.), fragmentarizacijo poklica (prevladujejo namreč občasni prevajalci) in nizko včlanjenost v stanovska društva (še zlasti med mladimi) in kolektivne organizacije. Med šibkosti se šteje še neosveščenost o delovnopравnih pravicah in strah pred izgubo dela, zaradi česar se prevajalke in prevajalci težko odločijo pravico poiskati na sodišču.

Izzive predstavlja predvsem izboljšanje navedenih socialnih razmer, ki so očitno v letih, ki jih zajemajo naše ankete, postale standard, saj tudi ankete, opravljene v različnih časovnih obdobjih, ne beležijo večjih razlik. Še več, po podatkih [SURS](#) se delež samozaposlenih med prevajalkami in prevajalci stalno povečuje (v zadnjih devetih letih se je število samozaposlenih med prevajalci povečal za 14 %). Da gre za sistemski problem, pričajo tudi težave samozaposlenih, ki jih je 2012 zaznala anketa med samozaposlenimi v kulturi in ki v naših anketah ostajajo tako rekoč nespremenjene. In to kljub temu, da so snovalci in izvajalci svojemu naročniku (Ministrstvu za kulturo)

zapisali vrsto priporočil in predlogov, med drugim tudi to, da bi se pri reševanju problematike samozaposlenih v kulturi moralo povezati z drugimi ministrstvi, predvsem pa bolj sistematično spremljati učinke ukrepov, ki jih sprejme.

Izziv tako za prevajalce kot naročnike predstavlja tudi razumevanje prevajanja kot avtorskega dela, saj prevajalci in prevajalke običajno na naročnike prenesejo vse pravice in za neomejeno časovno obdobje ter s tem naročniku omogočijo prosto razpolaganje s prevodom. Prevajalci imajo tudi malo prostora za pogajanje pri sklepanju pogodb, poseben izziv je ustrezen obračun prevajalskega in lektorskega dela, saj se tudi načini obračunavanja storitve že med različnimi vrstami prevajanja razlikujejo, to velja tudi za tolmačenje in lektoriranje. Vse to otežuje primerjavo med zaslužki jezikovnih praktikov. Vse večji izziv predstavljata še uporaba strojnih orodij pri prevajanju in vse večja digitalizacija, ki lahko vodi v še večje neupoštevanje prevajanja kot avtorskega dela. Vse to obenem pomeni tudi vse večjo trivializacijo in razvrednotenje poklica, kar vpliva na zniževanje kakovosti prevoda.

Med **prednostmi** je prav gotovo izjemen razvoj in širitev področja, ki ga danes prevajanje obsega, pa tudi vrsta pravnih aktov (zakonov, pravilnikov), ki bodisi zelo neposredno bodisi posredno prevajanje, tolmačenje in lektoriranje zadevajo, določajo, vključujejo in razmejujejo. Naj naštejem le poglobitnejše: Zakon o javni rabi slovenščine, Zakon o avtorski in sorodnih pravicah, Zakon o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih, Pravilnik o sodnih tolmačih itd. Med prednostmi sodi tudi povezovanje prevajalcev, tolmačev in lektorjev v razna društva in združenja ter zadruge, ki so večinoma tudi mednarodno dejavni. Včlanitev v stanovska društva pogosto pomeni, da se prevajalci in prevajalke še dodatno izobražujejo, izmenjujejo izkušnje, pa tudi krepijo in utrjujejo ugled svojega poklica. To pomeni še več družbene in pogajalske moči ter več in bolj kakovostne informacije o dolžnostih in pravicah, ki izhajajo iz prevajalskega dela. Ankete kažejo, da med prednostmi prevajalske srenje sodi tudi izjemno visoka izobraženost prevajalk in prevajalcev, kar jim daje možnost še dodatnega osebnega in profesionalnega razvoja. Naslednja prednost je možnost študija prevajalstva na različnih slovenskih univerzah, pa tudi večji nabor in več možnosti dostopa do različnih vrst informacij, ki jih za svoje delo potrebujejo.

Slovensko prevajanje je izredno ustvarjalno, kar se kaže tudi v iskanju (in odkrivanju) vedno novih **priložnosti**, ki jih za opravljanje svojega dela ustvarjajo prevajalke in prevajalci. Od možnosti povezovanja do izmenjave mnenj in odprte ter bolj ali manj neformalne komunikacije ponujajo različni forumi, nove priložnosti (pa tudi pasti) ponujajo strojna prevajalska orodja in strojni prevajalniki (predvsem med mlajšimi prevajalci) in raba na spletu dostopnih (dvojezičnih) korpusov ter medjezičnih in enojezičnih slovarjev (Šorli). Precej ustvarjalnosti pri iskanju rešitev za svoja besedila razkrivajo tudi prevajalski portreti v Dialogih, ki sta jih za Belo knjigo o prevajanju zbrala Urška P. Černe in Gašper Malej. Nobena od vključenih anket ni svojih anketirank in anketirancev spraševala po pisanju strokovnih prispevkov, a obsežna, predvsem prevodna in tolmaška literatura pričata, da je tudi to ena od priložnosti slovenskega prevajanja, pa tudi medgeneracijsko sodelovanje. Ankete beležijo velik starostni razpon, od 22 do 77 let, kar povečuje tudi potrebo po medgeneracijskem sodelovanju in mentorstvu mladim, ki jim je s tem olajšan vstop na trg dela.

Kaj podatki iz prevajalskih anket pomenijo v mednarodnem prostoru

Rezultate naših anket lahko na kratko primerjamo z ugotovitvami anketiranja, ki je 2012 in 2013 potekalo pri CEATL-u in v katerem so sodelovali književni prevajalci iz 28 držav in/ali jezikov, med njimi tudi iz Slovenije (3,84 % od vseh, ki so jim bile ankete posredovane). Na splošno so razmere in izzivi med vsemi anketiranci precej podobni, seveda pa so med njimi tudi pomenljive razlike.

Feminizacija je opazna povsod, v skandinavskih deželah je odstotek žensk med prevajalci manjši, delež moških med vsemi prevajalci pa je večji le v Romuniji in Švici.

Povsod so poseben izziv pogodbe. V nekaterih državah imajo vzorčne pogodbe, druge ne, razlike so tudi glede trajanja prenosa pravic in njihove omejitve. Slovenija izstopa po načinu plačila, ki je v anketi med književnimi prevajalci (Pregelj) običajno dogovorjen tako, da ga prevajalka in prevajalec dobita 50 % ob oddaji in uredniški odobritvi besedila, preostanek (50 %) pa ob izdaji besedila. Takšen način plačila je ob prejemu avansa (30 %)

običajen še v Belgiji, Franciji, na Irskem in Norveškem. Na Češkem in Slovaškem je podobno kot v Sloveniji, le na Portugalskem in v Turčiji prevajalka in prevajalec prejmeta plačilo le ob izidu besedila. Države in/ali jeziki, v katerih je običajno, da prevajalec dobi odstotke od prodaje, so: Avstrija, Belgija, Katalonija, Hrvaška, Danska, Finska, Francija, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Španija, Švica, Velika Britanija.

Glede pokojnin, ki jih prejemajo prevajalke in prevajalci, je Slovenija na repu: višina pokojnine je enaka kot v Turčiji in nižja kot na Slovaškem. Od vseh vključenih držav in/ali jezikov je nižja le še v Bosni in Hercegovini.

Povprečna slovenska prevajalka in prevajalec, ki sta se odzvala na CEATL-ovo anketo, sta zaslužila 12.543 € letno (v naši anketi s podatki za leto 2012 nekoliko manj, le 9.695 € za vse anketirance in anketiranke). Manj so zaslužili le še njuni kolegi v Bosni in Hercegovini, Bolgariji, Litvi, Romuniji, Turčiji ter na Češkem, Madžarskem in Portugalskem. Povprečna tarifa (preračunana na 1 obračunsko stran, ki znaša 1500 znakov brez presledkov) je v Sloveniji 8,7 €, nižje plačilo pa dobijo prevajalci in prevajalke v Bolgariji, Litvi, Romuniji ter na Hrvaškem, Češkem, Slovaškem, Madžarskem in Portugalskem.

Literatura

CEATL survey 2012/2013 Results.

VIDMAR HORVAT, Ksenija, 2012. [Socialni položaj samozaposlenih v kulturi in predlogi za njegovo izboljšanje s poudarkom na temi preživetvene strategije na področju vizualnih umetnosti.](#)

SISTEMSKI IZZIVI

Slovenska jezikovna politika: status jezikovnih delavcev in delavk v dobi tehnologije in digitalne humanistike

V sedanji družbenoekonomski sistem vgrajeni tehnološki razvoj je s svojim večplastnim vplivom na družbo zameglil razliko med izkoriščanjem napredka za razvoj na posameznih znanstvenih področjih in v humanističnih vedah ter tem, kar lahko razumemo predvsem kot ekspanzijo tehnološkega korporativizma, ki vodi v razvrednotenje človeškega dela in poklicnega (zlasti humanističnega) védenja. Na primer s tem, ko ob implementaciji novih »poslovnih modelov« prevajalske kompetence in prevod kot kulturni akt bolj ali manj zvaja na tehnično veščino, ki naj bi bila že skoraj v celoti strojno obvladljiva. Čeprav Slovenija ni država, v kateri bi se univerza že povsem restrukturirala po korporativističnem modelu, pa je mogoče tudi pri nas v vseh segmentih družbe, vključno z znanostjo in izobraževanjem, prepoznati (re)organizacijo delovanja po načelih neoliberalne logike. Kljub težnjam po redefiniciji humanističnega védenja kot (morda prvenstveno) tehnične ekspertize v obdelavi strojno pridobljenih podatkov, in obratno, po definiciji tehničnega znanja kot (morda superiorne) oblike humanističnega védenja, procesi seveda niso omejeni zgolj na (digitalno) humanistiko. Pa vendar bi morala prav (digitalna) humanistika nositi svoj nesorazmerni delež odgovornosti za družbeno kritiko, saj je po svojem bistvu predvsem to. Zato je drugi večji problem, za katerega se zdi, da je tehnološkim praksam inherenten, neobčutljivost, morda celo odpor do resne družbene kritike humanistično-tehnološke paradigme. Kot pravi M. Hibert (2016): »'Umreženo znanje' v okviru digitalne humanistike pretežno definirajo tehnološki izzivi upravljanja podatkov, posledica tega pa je odsotnost kritičnega v novejših znanstvenoraziskovalnih praksah.« (prevod iz srbohrv. M. Šorli)

Vprašanje je, ali je tehnološki napredek – kot ga prevladujoče razumemo – res zastavljen tako, da izboljšuje življenje (večine) ljudi. In zlasti, ali bo to njegov cilj tudi v bodoče, glede na to, da gre za trende, ki so nevzdržni že zato, ker so neločljivo povezani s podložnim ekonomskim sistemom, ki je v večjem delu tudi sam še vedno netrajnostno naravnan. U. Galimberti v Mitih našega časa (2011: 219) navaja: »Če je tehnika splošni pogoj za uresničitev kateregakoli cilja, potem ne more biti več zgolj sredstvo, temveč postane najvišji cilj, ki ga je treba doseči, da bi lahko zasledovali vse druge cilje, o katerih bi brez tehničnega aparata lahko samo sanjali.« (prevod iz ital. M. Venier)

Uvodna perspektiva se bo morda zdela preoddaljena ali presplošna za bralca in bralko pričujočega besedila, ki je sestavni del Bele knjige o prevajanju in ne esej o izzivih digitalne humanistike. Pa vendar, če bi želeli umestiti svoj prispevek (in najbrž ga je treba) v širši kontekst družbenega dogajanja – torej tisto, kar od nas terja natančno artikulacijo dejanskega stanja na eni ter strokovnih, stanovskih, ne nazadnje civilnodružbenih pobud in prizadevanj za izboljšanje stanja na drugi –, ne smemo spregledati tega širšega družbenega ozadja, ki pravzaprav na zelo podobne načine preoblikuje in določa (nove) realnosti zelo različnih področij poklicnega delovanja. Ob tem ko smo dnevno izpostavljeni floskulam o potrebi po »fleksibilizaciji« trga dela, delovni »učinkovitosti« in o strategijah, s katerimi bomo delodajalca prepričali o naši (poblagovljeni) vrednosti, se krepi logika kapitala in dobička, obenem pa tudi degradacija dela in znanja. Prevajalski poklic je sicer od nekdaj med tistimi z visoko stopnjo samozaposlenosti, ki pa je danes tudi zaradi neodzivnosti vladnih politik generator revščine in negotovosti. Nikakor ne gre za specifiko prevajalskega in tolmaškega poklica, a ker je to Bela knjiga o prevajanju, se v njej osredotočamo na ti dve dejavnosti.

Pred tem naj sklenemo nekoliko širše in bolj aktivistično: pristajanje na diktat neoliberalne politike je pripeljalo v povprečju visoko usposobljene jezikovne delavke in delavce v skrajno [prekarne oblike zaposlitev](#). O kategorijah samozaposlenosti je treba na novo premisliti in jih opredeliti glede na spremenjene družbenoekonomske okoliščine. To poleg spodbujanja rednih zaposlitev zagotovo vključuje na novo premišljeno politiko socialne varnosti in odmero socialnih pravic za samozaposlene. V nasprotnem primeru ne bomo le nepovratno razgradili stroke in temeljev njenih profesionalnih standardov, temveč tudi (in še naprej) zapravljali človeški potencial, kar najhuje prizadeva – če drži, da je povprečna starost samozaposlenega v Sloveniji nekaj čez 46 let – generacijo, ki bi morala biti v tem trenutku na vrhuncu svoje ustvarjalne in družbene moči, v resnici pa životari, odrinjena

na obrobje ter bolj ali manj obsojena na nemoč in goli boj za preživetje. Vlada oz. ustrezni resorji (denimo Ministrstvo za delo RS, FURS) razpolagajo s podatki o socialni izključenosti velikega števila samozaposlenih in prekarnih delavcev. Ob tem ko se pristojni (upravičeno in nujno) ukvarjajo z minimalno plačo in sprejemajo sklepe, ki bi stanje popravili, spregledujejo dejstvo, da ogromno delavk in delavcev ne dosega niti minimalne plače, saj države, kot kaže, ne zanima višina neto dohodka samozaposlenih po plačanih obveznih prispevkih in dajatvah. Kljub nekaterim analizam, denimo samozaposlenosti na področju kulture, ki so pokazale alarmantno stanje (gl. npr. Ksenija Vidmar Horvat idr., 2012) – samozaposleni v kulturi zasluži za primerljivo delo povprečno 40 % tistega, kar zasluži zaposleni v javnem zavodu –, se položaj samozaposlenih ne izboljšuje – nasprotno. Da se država vendarle zaveda nekaterih problemov, povezanih s stroko, kaže odločitev, da izvzame prevajalske storitve iz splošnih načel sistema javnega naročanja, ki narekuje izbiro najcenejšega ponudnika, vendar je to le začetek. Treba bo sprejeti tudi zakonske podlage za vsaj osnovno regulacijo cen na prevajalskem trgu, saj bo le to ustavilo nadaljnji strokovni in poklicni razkroj prevajalstva ([gl. tudi prispevek T. Mikolič Južnič](#)). Za zgled so nam lahko nekatere evropske skupnosti, ki so že uveljavile novo prakso. V upanju, da bo pričujoča Bela knjiga o prevajanju prispevala tudi k reševanju opisanih problemov, navajamo nekatere lastne poglede na posamezne interpretacije in dejstva s področja prevajanja in tolmačenja.

Družbeni položaj delavk in delavcev na področju prevajanja, tolmačenja in jezikovne mediacije

1. Jezikovna teorija in praksa

V nadaljevanju bomo osvetlili (sociolingvistično) relevantne dejavnike v **prevajalstvu in leksikografiji**, ki kažejo vpliv tehnološkega napredka, zlasti avtomatizacije, na to, kako danes dojemamo poklicno področje jezikovne mediacije ter vlogo prevajalcev in leksikografov. Gre za področji uporabnega jezikoslovja, podvrženi notranjemu razvoju in temeljitim spremembam, ki v okviru lokalnega kulturno-jezikovnega okolja zgolj sledijo globalnim trendom, a kot taki tudi zelo nazorno kažeta specifične in podobnosti sodobnih premikov, zlasti pri vrednotenju intelektualnega dela.

2. Spremenjena vloga prevajalca v (pol)avtomatiziranem prevajalskem procesu in vključevanje v »prevajalski trg«

Hiter tehnološki napredek omogoča številne (pol)avtomatske procese, ki – vsaj na prvi pogled – zmanjšujejo vlogo prevajalca. Podobno kot drugod je t. i. »računalniški obrat« ne le prinesel tehnološko orodje za razvoj posameznega področja, temveč tudi ustvaril razmere, v katerih povsem drugače dojemamo in vrednotimo (jezikovne/prevajalske) naloge, veščine, znanje, izobraževanje in usposabljanje. Ob tem, ko se loteva problema trenutnega položaja »avtomatiziranega prevajanja« z drugačne perspektive – poudari namreč potrebo po definiranju strojno prevedenih besedil kot resničnih objektov preučevanja v odnosu do prevajanja kot kulturnega dejanja –, Rosmyslowicz poziva prevodoslovje k aktivnemu spopadanju s kompleksnostjo novonastale situacije: »Vse večje razširjenosti in uporabe strojnega prevajanja v različnih družbenih kontekstih, od mednarodnih organizacij do medosebne interakcije, ne smemo razumeti zgolj kot spremembe delovnih pogojev, ki so je deležni profesionalni prevajalci in ,prevajalska industrija' – vsaj ne, če želimo, da prevodoslovje ponudi ustrezno interpretacijo kompleksnih razmerij med prevajanjem in sodobno družbo.« (Rosmyslowicz 2014: 145).

Čeprav je sam »računalniški obrat« ključen za nedavni razvoj v leksikologiji, leksikografiji in prevodoslovju, so radikalni preobrati v prevajalski praksi in uporabi jezikovnih virov predvsem posledica radikalno spremenjenega »prevajalskega trga« ali tega, čemur bi lahko rekli »ekonomski (tj. neoliberalni) obrat«, pri čemer slednji ni neodvisen od prvega. To je poslabšalo položaj poklicnih prevajalk in prevajalcev po vsem svetu. Tehnološki razvoj, ki je prinesel pomnilnike prevodov, aplikacije za urejanje terminoloških zbirk in nadzorovanje delokrogov v prevajalskih projektih, je še povečal odvisnost posameznih prevajalk in prevajalcev od velikih ekip in prevajalskih agencij. Proces vpliva na naravo in umeščenost poklica samega, kot dokazuje dejstvo, da morajo celo resno podplačani književni prevajalci in prevajalke – ki so le v majhni meri, če sploh, nadomestljivi s strojnimi prevajalniki – pogosto iskati dodatne finančne vire (iz evropskih ali nacionalnih fondov), če želijo za svoje delo prejeti dostojno plačilo (prim. Kocijančič-Pokorn 2016). Za novo situacijo so značilne zahteve po takojšnjih prevodih, pogosto v več

jezikov, kar pomeni, da so kompleksne ali večje prevajalske naloge izvedljive le v okviru velikih prevajalskih ekip. Kljub vse večjim zahtevam, kar zadeva hitrost in kvantiteto besedil, je poklicno prevajanje vse slabše vrednoteno, saj se prevajalci pretežno ukvarjajo samo še s posteditiranjem strojno prevedenih tekstov. Vrednotenje tega dela praviloma ni v rokah prevajalske stroke in strokovnih združenj, temveč lastnikov prevajalskih agencij in drugih lastnikov kapitala. Nekateri raziskovalci, ki se ukvarjajo z računalniško obdelavo naravnega jezika in razvojem prevajalskih tehnologij (gl. npr. Jakubíček 2017: 15) na prihodnost prevajalcev gledajo z optimizmom: »Prevajalska industrija raste in sodeč po nekaterih podatkih gre za eno najhitreje rastočih gospodarskih panog. Še več, s tem ko postaja ves proces bolj uravnavan, obstajajo dobre možnosti, da bodo prevajalci namesto trenutno nižjega plačila za besedo sčasoma deležni višje urne postavke.«

Jakubíček sicer priznava, da prehod s prevajanja na »urejanje« besedil ali »post-editiranje« – če je bil do danes implementiran –, ni bil lahek, tudi zato, ker se je pod pritiskom prevajalskih agencij in agencij za lokalizacijo z namenom nižati stroške dela začel prezgodaj, pri tem pa strojno prevajanje vnovič ni izpolnilo pričakovanj svojih potencialnih ciljnih uporabnikov (prav tam).

Vendar pa nižanje stroškov ni zgolj slučajna napaka v sistemu, temveč gre za popolno reinvincijo obstoječih poslovnih modelov, ki narekujejo maksimalno eksploatacijo tehnologije in minimalno plačilo za človeško intelektualno delo. Slednje je v kontekstu tehnologizacije in čim večje avtomatizacije delovnega postopka kot ciljev novega ekonomskega modela pogosto razumljeno kot nepotreben strošek. Kot pove Jakubíček (2017: 15), je bila vpeljava »posteditiranja« v neki točki prekinjena, saj so prevajalci opuščali strojno prevajanje »tako zaradi tehnoloških razlogov kot zaradi strahu pred tem, da zanje ne bo več dela«. Dejstvo, da je razmeroma malo znanega o pogledih profesionalnih prevajalcev in prevajalk ter tolmačev in tolmačk na nove delovne in karijerne pogoje, v katerih so se znašli po »računalniškem obratu«, je morda posledica tega, kar Ana Guerberof Arenas (2013) v svojem članku o prevajalski izkušnji v podjetjih za lokalizacijo opiše takole:

Prevajalcev in prevajalk v lokalizacijski industriji ne vprašajo zelo pogosto, kaj si mislijo o post-editiranju in strojnem prevajanju. Prav lahko zato, ker se nekdo boji odpora ali negativnega odziva ali zato, ker so prevajalke in prevajalci v lokalizacijskih delotokih nevidni. Opažamo, da se ta nevidnost krepi vzporedno s tem, ko se vse bolj uveljavljajo postopki avtomatizacije, s tem pa tudi različni vidiki tehnologije na splošno postajajo pomembnejši od samega dejanja prevoda.

Čeprav je prevajalstvo med tistimi poklici, ki so doživeli največje spremembe, je prišlo tudi do degradacije drugih poklicev, zlasti izstopa izobraževanje. Le v tem razširjenem kontekstu lahko zares razumemo implikacije sprememb na »prevajalskem trgu«. Apple (1992: 71) denimo opaža, da gre poklicna degradacija – rezultat dolgega procesa – pogosto z roko v roki s tehničnim nadzorom. V tem procesu je delo najprej razdrobljeno na posamezne naloge, nato pa na novo organizirano v manjše opravilne enote, ki domnevno zmanjšujejo neučinkovitost ter omogočajo višjo produktivnost in nadzor nad stroški in delovno učinkovitostjo. To je običajno pomenilo, da so zahtevne naloge, ki terjajo veliko veščin in sposobnost sprejemati odločitve (in večina služb je bolj kompleksnih, kot meni večina ljudi) (prav tam), razbili na posamezna opravila s pričakovanimi rezultati, zato da je bilo mogoče uporabiti manj kvalificirano oziroma cenejšo delovno silo, učinkovitost in rezultate dela pa izmeriti (arhetipski primer tovrstnega procesa je tekoči trak). Te strategije so bile, meni Apple, v jedru procesa, ki je vodil v legitimizacijo poklicne degradacije. Poleg tega je bilo pomembno reduciranje učnih vsebin na niz veščin in spretnosti (Apple 1992: 72), saj gre za del širšega procesa, v katerem kapitalaska logika prispeva k izgradnji identitet ter poblagovljenju kulturnih pomenov in praks. Ta opažanja je seveda mogoče do neke mere aplicirati na sodobno prevajalstvo in okolja, v katerih po novem delujejo mnogi prevajalci in prevajalke. Zlasti v prevajalskih podjetjih in agencijah prevajalec praviloma nima nadzora nad prevajalskim procesom kot celoto. S tem ko v celoti nadzorujejo delovni proces, projektni vodje akumulirajo znanje in veščine, da bi lahko ločili »zasnovo naloge od njene implementacije« (prav tam). V idealnih razmerah torej prevajalec zgolj realizira načrt in sicer s hitrostjo, ki jo določajo ljudje, ki dejansko niso del »produksijskega« procesa in nimajo nujno profesionalnih prevajalskih znanj. Analogno s prevajalskim procesom se uveljavlja leksikografska praksa, po kateri leksikografi zgolj še urejajo podatke, ki jih je predhodno po bolj ali manj avtomatski poti priskrbel računalnik. Za nekatere je to obrat, ki omogoča oživitev že nekoliko zamrle dejavnosti (izdelovanje slovarjev), za druge pa nov model, ki nadomešča tradicionalno leksikografsko teorijo in prakso.

3. V čem se elektronska leksikografija razlikuje od tradicionalnih modelov

Vsak jezikoslovec ali leksikograf, ki ga zanimajo korpusno pridobljeni podatki o pragmatičnem pomenu, bi se strinjal, da se tudi v korpusni lingvistiki in še posebej korpusni leksikografiji ni mogoče vrniti v predtehnološko ali, bolj specifično, predkorpusno leksikografijo. Koncepta semantične prozodije ali na primer leksikalnega profiliranja (ang. lexical priming) sta pravzaprav direktna posledica možnosti korpusne analize velikih količin elektronskih besedil. Prav takšne analize so pripeljale do nekaterih ključnih ponovnih razmislekov o naravi slovnice in usvajanja jezika. Mnoga področja so, skratka, doživela številne preboje prav zahvaljujoč pionirjem v računalniški lingvistiki (to sta bila v Veliki Britaniji denimo jezikoslovca L. Urdang in J. Sinclair). Ob zavedanju, da prevajalstvo kot praktično dejavnost podpira prevodoslovje, torej veda o prevajanju, leksikografsko prakso, torej izdelovanje slovarjev, pa leksikalno-leksikografska teorija, je nesporno, da gre pri obojem za precej več kot nabor (tehničnih) znanj in spretnosti. Toda z uveljavljanjem tehnologij, kot so strojni prevajalniki, in (pol)avtomatskih postopkov obdelave podatkov se je zlasti v splošni javnosti razširil redukcioniistični pogled, ki ga še kako podpira tudi »prevajalska industrija«, saj je lastnikom kapitala v interesu, da čim bolj znižajo stroške človeškega dela. Namesto tega je (bilo) ogromno sredstev vloženih v razvoj tehnologij in izpopolnjevanje avtomatskih postopkov. V mnogo širšem kontekstu prizadevanj za »učinkovitost« delovnih procesov je danes leksikografija, eno- in dvojezična, na prelomnici, saj »elektronski medij postopoma potiska leksikografijo v precej širše polje ‚informacijske znanosti‘« (Tarp 2011, 2012). S stališča jezikovnega inženirja (Jakubiček 2017: 15) smo se iz tehnoloških eksperimentov v prevajalstvu naučili, da potrebujemo kvalitetno tehnologijo, domišljene delotoke in ozaveščanje prevajalcev in leksikografov o tem, da jim tehnološka podjetja ne želijo krasti dela. Ta pogled podpirajo zlasti jezikoslovci in strokovnjaki, ki se profesionalno ukvarjajo predvsem z jezikom in ki razumejo številne prednosti avtomatizacije. Tako vidi M. Rundell, dolgoletni izdelovalec in urednik slovarjev pri britanskih založbah Longman in Macmillan, novo, a osrednjo vlogo usposobljenih leksikografov in leksikografij v »urejanju« in potrjevanju izbir, ki jih opravi računalnik (2012: 17). Pri tem ne smemo pozabiti, da je leksikografija kompleksna dejavnost, ki jo po Verlinde idr. (2010) določa trikotnik z enakovrednimi ključnimi točkami: uporabnik-dostop-podatki, pri čemer avtomatizacija ni enako relevantna za vse.

Vprašanja, s katerimi se soočamo v e-leksikografiji, so sicer povsem podobna tistim na mnogih drugih akademskih in poklicnih področjih – to so, kot že omenjeno, po definiciji družbenopolitična vprašanja, ki jih ni mogoče spregledati. Podobno kot pri prevajanju imamo tudi tu dva vidika avtomatizacije, ki ne stremita nujno k istemu cilju: eno so možnosti izkoriščanja digitalnega medija na način, da dosežemo maksimalno produktivnost in stroškovno učinkovitost; drugo, in upamo, da je to tisto, zaradi česar tehnološki napredek najbolj šteje, pa so možnosti in priložnosti za to, da s pomočjo sodobnih virov in tehnologij (kot so besedilni korpusi) čim bolje izkoristimo najnovejša dognanja v jezikoslovni, leksikalni in leksikografski teoriji, ne nazadnje tudi v analizi diskurza in sociolingvistiki, pa še kje, v dobrobit uporabnika. Ta dva trenda si, kot meni tudi eden najvidnejših britanskih leksikografov, P. Hanks, (2012: 64), delno nasprotujeta:

Analiza besednega pomena v kontekstu je veščina, ki je še vedno v povojih. Preizkusili bomo mnoge poti. V aktualnih [angleških] enojezičnih slovarjih – razen izjem, kot je do neke mere slovar COBUILD –, je kontekst še danes v večji meri zanemarjen, v najboljšem primeru pa dojet kot nenujni dodatek. V slovarjih prihodnosti bosta kontekstualizacija in frazeologija prevzeli osrednjo vlogo. Ti slovarji bodo v elektronski obliki, opremljeni s hiperbesedilom in povezavami, ne tiskane knjige, pa tudi ne ‚kočije brez konj‘, ki nam jih danes prodajajo kot elektronske slovarje. (prevod iz ang. M. Šorli)

V enem svojih zadnjih predavanj¹⁹ je Hanks sicer obupal nad prihodnostjo in izjavil, da je slovar mrtev. Čeprav je s tem mislil zlasti slovar, zasnovan tradicionalno kot ekskluzivni posamični produkt založbe in z njim povezane oblike dela, vendarle ne gre prezreti, da so med kritiki novih poslovnih modelov prav nekateri najuspešnejši in za strokovne inovacije pravzaprav najzaslužnejši posamezniki in posameznice. Avtomatizacija naj ne bi bila cilj sam po sebi: služila bo bodisi napredku na področjih, v našem primeru leksikografije in jezikoslovja, bodisi tehnološkemu korporativizmu, ki mu gre najprej za maksimalno stroškovno učinkovitost, poblagovljenje večšin

19 Euralex 2018, Ljubljana (gl. bibliografijo).

in znanj ter fragmentiranje delovnih nalog tudi tam, kjer gre v bistvu za znanstveno delo. Težko si je predstavljati, da bi enako dobro služila obema ciljema.

Literatura

- APPLE, Michael W., 1992: Šola, učitelj in oblast. [Education and Power] Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- GALIMBERTI, Umberto, 2011: Miti našega časa. Založba: Modrijan.
- GUERBEROF ARENAS, Ana, 2013: [What do professional translators think about post-editing?](#) JoSTrans. The Journal of Specialised Translation 19 (2013).
- HANKS, Patrick, 2018: [Phraseology, Meaning, and the Future of Lexicography](#). Predavanje na Mednarodni konferenci XVIII EURALEX, 18.–21. julij 2018, Ljubljana.
- HIBERT, Mario, 2016: What is Critical in Digital Humanities? Proceedings of the Conference on Language Technologies & Digital Humanities, 29. september – 1. oktober, Ljubljana 2016. Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- JAKUBÍČEK, Miloš, 2017: The advent of post-editing lexicography. Kernerman Dictionary News, Tel Aviv: K DICTIONARIES LTD, 2017, 25. 14–15.
- KOCIJANČIČ-POKORN, Nike, 2016: [Nič več obljubljena dežela : dinamični premiki na slovenskem prevajalskem trgu in področju izobraževanja prevajalcev](#). Vestnik za tuje jezike, 8 (1). 9–21.
- ROZMYŚLOWICZ, Tomasz, 2014: Machine Translation: A Problem for Translation Theory. [New Voices in Translation Studies](#) 11. 145–163.
- RUNDELL, Michael, 2012: The road to automated lexicography. S. GRANGER in M. PAQUOT (ur.), *Electronic Lexicography*. Oxford: Oxford University Press. 15–30.
- TARP, Sven, 2011: Lexicographical and other e-tools for consultation purposes: Towards the individualization of needs satisfaction. P. A. Fuertes-Olivera in H. Bergenholtz (ur.), *e-Lexicography*. The Internet, Digital Initiatives and Lexicography, 54-70. London and New York: Continuum.
- TARP, Sven, 2012: From lexicographical p-works to e-tools. S. GRANGER and M. PAQUOT (ur.), *Electronic Lexicography*. Oxford: Oxford University Press. 107–118.
- VERLINDE, Serge, Patrick LEROYER in Jean BINON, 2010: Search and You Will Find. From Stand-alone Lexicographic Tools to User Driven Task and Problem-oriented Multifunctional Leximats. *International Journal of Lexicography* 23.1. 1–17.
- VIDMAR HORVAT, Ksenija, 2012: [Socialni položaj samozaposlenih v kulturi in predlogi za njegovo izboljšanje s poudarkom na temi preživetvene strategije na področju vizualnih umetnosti. Končno poročilo raziskovalnega projekta 2012](#). Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport. Univerza v Ljubljani: Filozofska fakulteta, Ekonomska fakulteta.

O prekarnosti (v prevajalskem poklicu)

Opredelevanje prekarnosti v Sloveniji je plod polemik že dalj časa. Izraz se je sprva pojavil v akademskih krogih in preko njih postopoma prodril v nevladni sektor in preko njega v splošno rabo. Slovar slovenskega knjižnega jezika iz leta 1991 besedo »prekaren« ne povezuje z zaposlitvijo in jo opredeljuje kot 'težaven, mučen' ([Fran](#)). Slovar iz leta 2014 pa besedo že opredeljuje kot 'nanašajoč se na negotovo, navadno slabo plačano začasno zaposlitev'. V dobrih dveh desetletjih se je pomen besede torej razširil, med drugim tudi zaradi širjenja prekarne oblike dela in posledičnega pritiska delavskega gibanja (predvsem delavskih društev, manj zaradi pritiska sindikatov), da se o temi začne javno in kritično razpravljati. Čeprav je nekoliko nerodno pojasnjevati današnje pomen besed prek njihovih etimoloških izvorov, je vseeno vredno omeniti, da beseda »prekaren« izhaja iz latinščine – latinski pojem »precarius« med drugim pomeni 'izprošen', »precario« pa 'po milosti, na prošnjo, do preklica' ([Insolv-info](#)). Vsekakor je opredelitev prekarnosti močno odvisna od tega, kdo jo opredeljuje (delavec, akademik, nevladni sektor, sindikati, gospodarstvo, država ...). V tem prispevku ne izhajamo iz »statističnih« opredelitev prekarnosti, ki jo enačijo s tipom pogodbe (samostojni podjetniki, delavci, ki delo opravljajo prek študentskih napotnic, avtorskih pogodb, podjemnih pogodb ipd.), ampak bomo prekarne delavce opredelili s primerjavo z redno zaposlenim delavcem. Iz tega bo najlažje razvidna negotovost (prekarnost) takih oblik dela.

Prevajalci so eden od najbolj tipičnih poklicev, ki jih je zajela prekarne oblike dela. Če gledamo na prevajalski poklic skozi prizmo prekarnosti, lahko rečemo, da gre za obliko dela, v kateri delavcem ne pripadajo iste pravice kot redno zaposlenim delavcem: plačana bolniška, plačan dopust, minimalna plača, povrnjeni stroški za prevoz in malico, prav tako moramo imeti v mislih, da redno zaposlenim delavcem ni treba plačevati opreme, najema prostorov in drugih stroškov, ki so potrebni za opravljanje dela. Ena od največjih težav, ki pestijo prevajalce (in druge prekarne delavce), je bolniška odsotnost. Ob resni bolezni ali poškodbi, ko ne more opravljati dela, ni problem le v tem, da bo težko plačal prispevke, če ima odprt s. p., temveč lahko izgubi tudi svoje ključne stranke, to pa seveda pomeni, da lahko ogrozi svoje preživetje. Stranke se namreč velikokrat ne vračajo k prevajalcu, ki je zavrnil njihovo ponudbo za delo. Tisto, kar razlikuje redno zaposlenega delavca od prekarca, je torej tudi redno zagotavljanje dela: pri prekarne delavcu je plačilo velikokrat odvisno od tega, če si bo na trgu tisti mesec našel delo, redno zaposlenemu delavcu pa je plača zagotovljena tudi če je obseg dela tisti mesec nekoliko zmanjšan, če gre na dopust ali vzame bolniško. Da doseže minimalno plačo in vse pravice, ki pripadajo redno zaposlenim, mora prekarne delavec delati dlje in bolj intenzivno. Prevajalci velikokrat opravljajo delo svojih s. p.-jev. Katere stroške ima samostojni podjetnik, če bi si želel izplačati minimalno plačo in hkrati koristiti tudi vse druge delavske in socialne pravice redno zaposlenih? Upoštevali bomo čim bolj minimalne mesečne stroške za leto 2018:

- 373 €: minimalni prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, prispevki za zdravstveno zavarovanje, prispevki za nadomestilo za primer brezposelnosti, prispevki za starševsko varstvo,
- 37 €: dodatek za pot (izhodišče je mesečna vozovnica za Ljubljanski potniški promet),
- 80 €: dodatek za malico (med 80 in 120 € mesečno),
- 67 €: regres (za izhodišče smo vzeli 800 € letno),
- 628 €: minimalna plača v Republiki Sloveniji za leto 2018,
- 112 €: dopust (od celotnega letnega zaslužka mora delavec v slabih 11 mesecih ustvariti eno mesečno plačo, ko ne bo delal in bo šel na dopust),
- 65 €: bolniška (slovenski delavec na bolniški preživi v povprečju 11 dni v letu).
- 1362 € bruto mesečni zaslužek samostojnega podjetnika, da mu ostane znesek v višini minimalne plače v Sloveniji. V to niso všteti stroški računovodstva, morebitnega najema prostora, nakup in vzdrževanje opreme in podobno.

Pri zgornjem seznamu je treba upoštevati tudi, da se minimalna plača redno zaposlenih izplača za 40-urni delovnik na teden, samostojni podjetniki pa morajo za bruto zaslužek 1362 € (torej svojo minimalno plačo) mnogokrat

vložiti veliko več dela, saj morajo ob plačnem delu opraviti še veliko neplačanega dela, kot je na primer iskanje strank, prijavljanje projektov, oglaševanje, izobraževanje, birokracija, ki je vezana na podjetje ipd. Dejstvo je, da velik del samostojnih podjetnikov v Sloveniji ne dosega niti minimalne plače, saj vsak četrti samostojni podjetnik v Sloveniji živi pod pragom revščine ([SURS](#)).

Nikakor ne smemo misliti, da je prekarnost omejena samo na samostojne podjetnike. Prekarnost se najpogosteje pojavlja med t. i. atipičnimi oblikami dela (vse oblike dela, ki niso pogodba za nedoločen čas): avtorske pogodbe, podjemne pogodbe, pogodba za določen čas, pogodba s skrajšanim delovnim časom, samostojni podjetniki in študentsko delo. Tudi prevajalci pogosto opravljajo delo po nekaterih navedenih pogodbah. Če pogledamo vse delovno aktivno prebivalstvo v Sloveniji, lahko ugotovimo, da je 70,4 % delavcev zaposlenih na podlagi pogodbe o zaposlitvi za nedoločen čas, 12,1 % je samozaposlenih (vključno s samozaposlenimi kmeti), 10,2 % je zaposlenih na podlagi pogodbe o zaposlitvi za določen čas, 3,2 % je pomagajočih družinskih članov, 2,8 % jih delo opravlja prek študentske napotnice, 1,2 % pa delo opravlja v drugih oblikah dela ([SURS](#)).

Največji uspeh današnjega kapitalizma je v tem, da jmu e uspelo delavce prepričati, da so podjetja. Mnogi prevajalci same sebe vidijo kot podjetnike in se težko poistovetijo z delavci. Ena od glavnih tegob prekarnih delavcev je nepovezanost. Sindikati v Sloveniji so doslej pokazali bolj malo ali praktično nič interesa, da bi povezali delavce v prekarnih oblikah dela oz. resno izboljšali njihov položaj. Organizacije kot so Gibanje za dostojno delo in socialno družbo, Sindikat prekarcev ali Sindikat Mladi plus, delujejo na prostovoljni osnovi ali živijo od državnih in evropskih razpisov. Delavsko gibanje, ki se bori za prekariat, delavce 21. stoletja, je torej trenutno v povojih in se v glavnem ne more zanašati na resno pomoč tradicionalnega sindikalnega gibanja, ki povezuje redno zaposlene delavce. Zahteve (slovenskega) prekariata so jasne: plačana bolniška, razmislek o minimalni urni postavki za atipične oblike dela, okrepljen inšpekcijski nadzor na področju prikritih delovnih razmerij in še bi lahko naštevali. Na prekarjih delavcih (torej tudi prevajalcih) samih pa je, ali bodo začeli vlagati svoj čas, energijo in sredstva v povezovanje prekarcev v sindikate in zadruga. Svoj položaj lahko namreč izboljšajo le sami.

Vrednotenje storitev prevajalcev in lektorjev

Intenzivno delovanje Lektorskega društva Slovenije (LdS) ter Društva znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije (DZTPS) na področju urejanja poklica je razkrilo izrazito zapleten položaj sodobnih jezikoslovcev praktikov. V sodelovanju s sorodnimi stanovskimi društvi ugotavljamo, da so vzroki za popolno prekarizacijo delovnega področja in absurde tržne razmere predvsem v tem, da poklici niso regulirani, da zanje niso predpisani splošni pogoji za opravljanje dejavnosti, pa tudi v sami naravi poklicev in njihovi odvisnosti od zunajjezikovne stvarnosti, kar se kaže še posebej v založništvu, v pritiskih na lektorje, ker so zadnji člen v verigi, v povprečnih cenah na avtorsko stran in dejstvu, da ima urno postavko določeno le redkokateri lektor/jezikovni svetovalec.

Lektoriranje

Vrednotenje lektorskih storitev je premalo raziskano in premišljeno področje, čeprav iz njega izvira večina naših tegob. Reševanja se lahko lotimo tako, da raziščemo dejavnike, ki vplivajo na nakupne potrebe po lektoriranju ter na nakupno odločanje za to storitev (po Kotlerju).

Dejavniki okolja. Obravnavajo jih mnogi drugi prispevki v tej beli knjigi. Raven povpraševanja po lektorskih storitvah je po eni strani odvisna od stanja gospodarstva ter političnih in zakonskih dejavnikov, po drugi (ki je hkrati tista stran, na katero lahko vplivamo tudi sami) pa od tehnoloških sprememb (npr. kako se nanje odzivamo) in razvoja konkurence (npr. koliko in kako premišljeno znižujemo cene).

Organizacijski dejavniki. Premislek o organiziranosti našega delovanja, najprej individualno, potem pa tudi stanovsko, pomeni opredelitev ciljev, postopkov, normativov in standardov delovanja, organizacijske strukture ali sistemov.

Primer dobre prakse je zadnja leta združevanje prevajalcev in lektorjev v zadrage, primer dobrega načrtovanja pa snovanje portfelja lektorjev s ponudbo jezikovnih storitev in referenčno bazo lektorjev in prevajalcev (kar razvija Lektorsko društvo Slovenije).

Danes naročniki iščejo kvalitetne lektorje, vendar ni zanesljivega sistema za izbor najkvalitetnejših. Poleg referenc (torej opravljenega dela) je zelo pomembno, da lektor izkaže svojo dodano vrednost, znanje, svoje področje, na katerem je največ delal in na katerem je najboljši. Pri tem je treba razvijati kategorizacijo in klasifikacijo:

- opredelitev storitev in posledično specializacije za posamezne industrije, strokovna področja;
- beleženje strokovnega znanja tako z vidika industrije (tj. poslovanja naročnikov, npr. trgovina, elektrotehnika, zdravstvo, tehniško področje itn.) kot tudi funkcije (trženje, prodaja, logistika, nabava itn.);
- lektoriranje bi bilo dobro razvrščati v dve kategoriji: lektoriranje za poslovne naročnike in lektoriranje za akademsko raven (npr. 1 – seminarska naloga, 2 – diplomska naloga, 3 – magistrsko delo, 4 – doktorat, 5 – članek za znanstveno revijo in strokovna besedila);²⁰
- glede na lektorjeve posege Marta Kocjan Barle²¹ jezikovne popravke razvršča v nujne, dogovorne oziroma pogojne (tj. take, ki jih avtor sprejme ali ne) in komentirane (s pojasnilom, konkretnim zgledom in jezikovnim nasvetom);
- stopnje lektorjevega poseganja v besedilo bi lahko poimenovali: 1 – lektoriranje, 2 – jezikovno svetovanje, 3 – vsebinski posegi (pri tem se pojavi že vprašanje upravičenosti, potrebnosti in navsezadnje soavtorstva).
- Že prvi priporočeni cenik Lektorskega društva Slovenije je izhajal iz klasifikacije narave in zahtevnosti

20 Iz osebne korespondence z Milošem Fidlerjem, finančnim in gospodarskim analitikom (Kristina M. Pučnik, 10. 4. 2017)

21 Marta Kocjan Barle: Likanje ali klesanje jezika? *Knjižnica*, 2017, 61 (4), 59–77

storitve.²² Zdi se, da je podleganje zniževanju cen posledica nezavedanja, da je cena pravzaprav nosilec informacije ter da z višjo ceno lahko ponudimo večjo kakovost. Navsezadnje je bolje upravičevati primerno ceno kot opravičevati se za slabšo kakovost. Strokovnjaki za prodajo (citiramo le enega)²³ na podlagi trženjskih raziskav pravijo, da se večina kupcev (90 odstotkov) ne ozira na ceno oziroma cena ni med prvimi štirimi razlogi za nakup. Morda (pre)drzna misel za pričujočo belo knjigo, pa vendarle naj bo v premislek z naslednjimi vprašanji:

- Ali lektorji in prevajalci poznamo štiri dejavnike odločanja za nakup naše storitve, ki so po našem mnenju pomembnejši od cene?
- Ali se z vsakim naročnikom pogovarjamo o popustu in znižanju cene ali utemeljimo/upravičimo svojo ceno?
- Ali svoje storitve prodajamo tistim 10 odstotkom, za katere je cena osnovno merilo pri odločanju za nakup?
- Ali mi vnaprej bolj vemo, ali je naročnik pripravljen plačati ali ne in koliko, še preden informacijo o tem dobimo od njega?

Za postopno izgrajevanje gospodarske kategorije lektoriranja je nujno razumevanje dejstva, da je lektoriranje storitev, ki omogoča zaposlitev za polni delovni čas (ob primernem vrednotenju in obračunavanju) in pri tem precej višjo kakovost kot popoldansko pregledovanje besedil ob sicer redni zaposlitvi.

Sistem referenc (portfelj lektorjev in prevajalcev ter referenčna baza) bi moral imeti tudi mehanizem povratne informacije naročnika. Vzpostavitev takega sistema bi lektorjem omogočil večjo zaposljivost v samih podjetjih, torej prehod iz s. p. v redne zaposlitve na izbranem strokovnem področju.

Interes lektorjev bi moral biti članstvo v stanovskem društvu, ki oblikuje omenjeni sistem, in biti uvrščen na ta seznam. To bi bilo tudi osebnofinančno spodbudno, saj bi tako posameznik lahko dosegel večji obseg dela in hitreje prešel na samostojno in polno profesionalno pot.

Medsebojni dejavniki. Dosedanje izkušnje in stanje kažejo, da je vse do zdaj zapisano v prispevku odvisno od osebnega prepričanja, zavzetosti in volje posameznika ter njegovih življenjskih razmer. Ta mora vedeti, kaj želi – ali lektoriranje sprejema kot popoldansko pregledovanje besedil ob sicer redni zaposlitvi ali **se** želi v tej dejavnosti **usposobiti**, dejavno osebno **razviti** na svojem izbranem področju, **se uveljaviti** ter s tem pridobiti primeren **položaj, vpliv in ugled** na strokovnem področju.

Lektorji in prevajalci smo zaradi izkušenj na slovenskem trgu prepričani, da želje naročnikov lahko povzamemo v treh ključnih besedah: hiter, poceni in vrhunski lektor/prevajalec. V resnici pa si želimo pridobiti **najboljše naročnike – take, ki se ne pogajajo za ceno, ki znajo prisluhniti, ki kupijo, so hvaležni in nas priporočajo.**²⁴

Smoter vsakega lektorja bi moral biti profesionalnost na vseh ravneh (po znanju, izkušnjah, kakovostni storitvi, vrednotenju in obračunavanju, formalni obliki zaposlitve), saj le tako lahko pričakuje primeren položaj v poklicni skupnosti, uveljavitev ali ugled in vpliv med svojimi naročniki in avtorji.

Osební dejavniki. O stanju glede osebnih dejavnikov veliko povedo ankete, zato v tem prispevku omenimo vprašanje vrednotenja lastnega dela pri lektorjih. Večinoma se ne lotijo natančnejšega izračuna, kako obračunavati svoje storitve. Zato je Lektorsko društvo Slovenije januarja 2016 prvič objavilo smernice za odločanje o ceni lektorskih storitev.

Osnovno izhodišče za predlog obračunavanja lektorskih storitev je kakovostna storitev. Drugo pomembno izhodišče je, da lektor svoje delo opravlja profesionalno. To pomeni tudi to, da je biti lektor poklic. Večinoma smo samozaposleni lektorji samostojni podjetniki, veliko je samostojnih kulturnih delavcev. Od leta 2015 so najnižje

22 Tako klasifikacijo so do leta 1994 upoštevali vsi naročniki, ker so morali spoštovati tarifnik, objavljen v kulturni prilogi Dela vsak prvi četrtek v mesecu (temeljit je na sporazumu med avtorji in založniki, nadziralo pa ga je Ministrstvo za kulturo).

23 Aleš Lisac: [Kako postaviti ceno vašemu izdelku ali storitvi, da boste zaslužili največ?](#) Webinar 15. 1. 2019.

24 Aleš Lisac, novičnik 17. 1. 2019

osnove za plačilo prispevkov za zavarovance iz delovnega razmerja vezane na znesek zadnje znane povprečne letne plače v Republiki Sloveniji, preračunane na mesec. Najnižja osnova za obračun prispevkov za socialno varnost za osebe v delovnem razmerju za izplačila od 1. 1. 2019 je 911,09 EUR (56 % zadnje znane povprečne letne plače zaposlenih v Republiki Sloveniji), t. i. prvi bruto). Decembra 2018 smo morali samozaposleni plačati najmanj 372,91 EUR prispevkov za socialno varnost in akontacijo dohodnine. Če si želimo povrniti še nastale potne ali katere druge stroške (računovodske storitve, računalniška oprema, telekomunikacije itn.) in si izplačati regres za letni dopust, moramo zaslužiti še več. Zato nadalje raje računajmo s pavšalnim zneskom 1500 EUR mesečno.

En mesec ima vsaj 20 delovnih dni. Če lektor dela samo ob delovnih dneh, kakor dela večina aktivnega prebivalstva državljanov Republike Slovenije, **mora na dan zaslužiti 75 EUR** (1500 EUR/20 dni). Če upoštevamo 8-urni delovnik, to pomeni 9,37 EUR na uro. **Kako lektor zasluži vsaj 9,37 EUR na uro ali vsaj 75 EUR na dan?**

Prva možnost: V eni uri lektorira vsaj 9, bolje pa 10 avtorskih strani, na stran pa zaračuna 1 EUR (brez DDV). To pomeni tudi to, da bi moral v eni uri prebrati več kot 10 strani, v enem dnevu pa 80 strani. Pri tem je vprašljiva vsaj kakovost lektoriranja.

Druga možnost: Če za 1 avtorsko stran lektor zaračuna povprečno 4 EUR, mora v enem dnevu lektorirati 18,72 avtorske strani (2,34 avtorske strani na uro). Z večkratnim branjem besedila, vmesnim brskanjem po jezikovnih virih in korpusih ter z jezikovnim svetovanjem (tudi v neposredni komunikaciji z naročnikom lektoriranja) se to zdi realno izhodišče za tudi visokokakovostno opravljeno storitev.

Tretja možnost: Za 1 avtorsko stran zaračuna po priporočenem ceniku Lektorskega društva Slovenije, zato zanjo dobi vsaj 3,40 EUR. V tem istem ceniku piše, da takih strani na dan lahko lektorira 30, torej bi na dan zaslužil 102 EUR, lektoriral pa 3,75 avtorske strani na uro. Večkratno branje besedila za lektoriranje je v tem primeru že povsem izvedljivo in ob izkušnjah tudi kakovostno, prav tako mesečni prihodki presežejo 2000 EUR bruto.

Četrta možnost: Lektor si sčasoma lahko pridobi toliko izkušenj na enem strokovnem področju, da se specializira za lektoriranje strokovnih in znanstvenih besedil izbranega področja. To lahko pomeni, da za lektoriranje ene avtorske strani zaračuna med 5,20 in 10,40 EUR, kot priporoča cenik Lektorskega društva Slovenije. Če mu zares uspe dobiti plačilo srednje vrednosti (7,8 EUR), to pomeni, da je dovolj, če na dan lektorira nekaj strani (npr. deset), ob tem pa dostojno opravi kakovostno storitev, tudi svetovanje s primerno komunikacijo.

Ta izračun je narejen, če smo zadovoljni s tem, da **na mesec zaslužimo le za minimalno plačo**. S sprejetjem novele zakona o minimalni plači se najnižji prejemek za polni delovni čas od 1. januarja 2019 s sedanjih 638 EUR neto zvišuje na 667 EUR, od 1. januarja 2020 pa na 700 EUR, poleg tega bodo na isti datum (1. 1. 2020) iz minimalne plače izzeti tudi vsi dodatki (za delovno dobo, delovno in poslovno uspešnost ter za težje razmere dela). Z novelo se bo za izračun minimalne plače od 1. 1. 2021 uporabljala formula, da mora najnižji prejemek za polni delovni čas za 20 odstotkov presegati izračunane minimalne življenjske stroške.

Po treh letih Lektorsko društvo Slovenije ugotavlja, da smernice člani in lektorska javnost sicer pozna, vendar jih še ne upošteva zaradi več dejavnikov:

- ker večina tistih, ki lektorira, to dejavnost opravlja ob drugi redni zaposlitvi;
- zaradi nerazumljivo nizkih cen storitev, ki jih ponujajo agencije in ljudje brez primerne izobrazbe in usposobljenosti za te storitve, tako da ne zagotavljajo profesionalne in kakovostne storitve, ampak le poceni;
- zaradi osebnega odnosa do tveganja, če tako imenujemo zavedanje izračunane vrednosti storitve, kot ga ponujajo omenjene smernice Lektorskega društva Slovenije.

Prevajanje

Ker je dejavnost prevajanja prepuščena tržni stihiji, saj področje ni sistemsko urejeno, so tudi cene storitev prepuščene tržnim zakonitostim – večja je ponudba, nižje so cene. Dostop do opravljanja registrirane prevajalske dejavnosti je enostaven. Formalno zadošča katera koli V. stopnja izobrazbe. Ponudnikov je zato veliko, velika je

konkurenca, posledica pa so dampinške cene. Pomen kakovosti in ustreznega vrednotenja storitev je potisnjen ob stran, saj naročniki praviloma izbirajo izvajalce po kriteriju najnižje cene.

O različnih cenah prevajalskih storitev, o velikih razponih med najnižjimi in najvišjimi cenami, ki jih prevajalci dosegajo na trgu, o vzrokih za to v pričujoči beli knjigi beremo na več mestih. Prizadevanja stanovskih združenj za ureditev razmer in poklicnega statusa prevajalcev, lektorjev in tolmačev sicer intenzivno potekajo, vendar gre za dolgotrajen proces z veliko ovirami, ki jih je na tej poti treba premagovati. Ob tem pa v društvih z veseljem ugotavljamo, da se določeni premiki v pravo smer glede vrednotenja naših storitev vendar dogajajo. Omenili bi dva primera.

Že vse od uvedbe javnih naročil na področju prevajanja in lektoriranja predstavlja cena prevladujočo (več kot 50 %) ali celo izključno utež pri izbiri najugodnejšega ponudnika, kakovost pa praviloma sploh ni vključena v sistem točkovanja ponudb. Glede na določila Zakona o javnem naročanju (ZJN-3), da mora biti ekonomsko najugodnejša ponudba določena na osnovi ocenjevanja, ki v primernem razmerju upošteva prispevek ponudbene cene in prispevek iz naslova kakovosti, istočasno pa se zgolj ponudbena cena za oddajo javnega naročila prevajalskih storitev ne sme uporabiti kot edino merilo za oddajo javnega naročila, se je Ministrstvo za javno upravo lotilo priprave smernic za javno naročanje prevajalskih, lektorskih in tolmaških storitev. K sodelovanju je povabilo strokovno javnost, vključno z društvi prevajalcev, lektorjev in tolmačev. Problematike javnega naročanja omenjenih storitev se je lotilo celostno, poglobljeni poudarek pa je na implementaciji kakovosti in meril zanj pri ocenjevanju ponudnikov.

Končno sta torej pomen kakovosti prevajalskih storitev in vprašanje zagotavljanja kakovosti tudi predmet širše razprave, ne le nenehnega opozarjanja stanovskih združenj, ter prepoznan kot izjemno pomemben vidik, ki mora biti tudi **ustrezno ovrednoten**.

Drugi primer, ki navdaja z upanjem, da se bodo zadeve morda le kdaj uredile tudi za preostale veje prevajanja, seveda tudi za lektoriranje in tolmačenje, so sodni tolmači. Področje je v domeni Ministrstva za pravosodje, eden od razlogov, da se je nedavno uredilo s posebnim zakonom, pa je **javni interes**, saj je, kot navaja ministrstvo, delo sodnih tolmačev, poleg sodnih izvedencev in sodnih cenilcev, izjemno pomembno – sodišča brez posebnih znanj, ki jih imajo navedeni, ne bi mogla sprejemati pravičnih in strokovnih odločitev. S stališčem ministrstva se ne bi mogli bolj strinjati, vendar je prevajanje nedvomno izjemno pomembna in zelo odgovorna dejavnost tudi sicer, zato javni interes po odgovorno in strokovno opravljeni storitvi daleč presega okvire pravosodja. V interesu prav vsakega naročnika prevoda, od fizične osebe pa do pravnih oseb v javnem in zasebnem sektorju, namreč je, da je prevod brezhiben in strokovno neoporečen. Posledice nekompetentnega prevajanja so namreč lahko zelo hude in daljnosežne. Nujno je torej, da se področje sistemsko uredi, da se predpišejo minimalni pogoji za opravljanje poklicev in določijo ustrezne cene storitev.

Že pred nedavnim noveliranjem zakonodaje je stari Pravilnik o sodnih tolmačih določal način obračunavanja storitev, cene in nadomestila v zvezi s tolmačenjem in prevajanjem. Pri oblikovanju tarif za vrednotenje dela sodnih tolmačev se je Ministrstvo za pravosodje sprva zgledovalo po priporočenih cenah DZTPS. Te so bile uvedene že v začetku šestdesetih let preteklega stoletja, kmalu po ustanovitvi društva, in so desetletja dolgo predstavljale zelo pomembno referenco pri vrednotenju prevajalskih storitev, tako za prevajalce kot za naročnike prevodov. Ves čas so se usklajevale z rastjo življenjskih stroškov, nato pa vse do danes obstale na ravni cen iz leta 2007. Nastajal je namreč vse večji prepad med priporočenimi in cenami na trgu, ki so se ob vse večjem številu prevajalskih agencij in torej vse večji konkurenci nižale in nižale. Posledično se je zmanjševalo število prevajalcev, ki jim je v pogajanjih z naročniki uspelo uveljavljati priporočene cene društva, čeprav je še vedno razmeroma veliko prevajalcev, ki te cene dosegajo. To seveda istočasno pomeni, da je prav toliko tudi naročnikov prevodov, ki kljub široki ponudbi prevajalskih storitev po izjemno nizkih cenah prepoznajo in cenijo kakovost ter so jo pripravljeni ustrezno plačati. Tu govorimo o priporočenih bruto cenah za prevod ene strani (1500 natisnjenih znakov brez presledkov) strokovnega besedila, in sicer v slovenski jezik 25,87 EUR, v tuji jezik pa 38,81 EUR. Prevodi posebej zahtevnih besedil, kar se nanaša predvsem na terminološko zahtevnost ali težko razumljivost izvirnika, se obračunavajo bolj poredko, bruto cena za prevod v slovenski jezika pa znaša 33,80 EUR, v tuji 50,49 EUR za stran.

Poleg omenjenih prevajalcev je še veliko takih, ki društvene priporočene cene uporabljajo kot izhodišče za pogajanje z naročniki in dosegajo od 10 do 15 % nižje cene, kar je na neki način v primerjavi z izsledki anket v pričujoči beli knjigi še vedno dokaj sprejemljivo plačilo.

Po skoraj dvanajstih letih je sedaj prišlo do preobrata. Priporočene cene DZTPS, ki so bile dolgo in še pred kratkim velikokrat označene za visoke, so sedaj nižje od tarif po novem Pravilniku o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih, veljavnem od 1. 1. 2019. Po novem znaša cena za stran sodno overjenega prevoda v slovenski jezik 28 EUR, v tujega pa 41 EUR. Priznanje izredno zahtevnemu delu sodnih tolmačev, ki morajo biti odlično usposobljeni tudi za prevajanje najrazličnejših strokovnih področij (poleg veščin konsektivnega tolmačenja), ki ga je s tem dalo Ministrstvo za pravosodje, je za vrednotenje strokovnega prevajanja izjemnega pomena in zelo spodbudno za vse, ki si prizadevamo za ureditev poklicnega statusa, ob tem pa zlasti za ustrezno vrednotenje strokovnega prevajanja.

Servisiranje samozaposlenih v kulturi in kreativnih industrijah

Pomemben element slovenskega kulturnopolitičnega modela predstavlja status samozaposlenega v kulturi. Glede tega so zgovorne že številke. Število samozaposlenih v kulturi je sicer med letoma 2008 in 2013 ostajalo približno enako (oziroma je celo rahlo upadalo z 2436 oseb leta 2008 na 2218 oseb leta 2013), vendar je med letoma 2014 in 2017 opazen trend hitrega naraščanja: v letu 2017 je tako imelo status 2784 oseb.

Prevajalci in tolmači predstavljajo znotraj te skupine nezanemarljiv delež. Raziskava Nacionalnega sveta za kulturo z naslovom *Analiza o položaju samozaposlenih v kulturi v Sloveniji s predlogi izboljšav* iz leta 2016 poklic prevajanja in tolmačenja denimo navaja na četrtem mestu, za umetniškim ustvarjanjem, arhitekturnim projektiranjem in umetniškim uprizarjanjem (Plut J. idr. 2016: 12-13), v razvidu samozaposlenih, dostopnem na spletni strani Ministrstva za kulturo, pa je za poklic prevajalca trenutno vpisanih 106 oseb (Razvid, 2019).

Kot je razvidno v Prilogi I k Uredbi o samozaposlenih v kulturi (Uredba 2019), v kateri so navedeni specializirani poklici na področju kulture in kriteriji izjemnega kulturnega prispevka za pridobitev pravice do plačila prispevkov za socialno varnost, se lahko za status samozaposlenega v kulturi poteguje le del vseh tistih, ki se ukvarjajo s prevajalskim poklicem in sicer prevajalci v slovenski jezik in iz slovenskega jezika v tuj jezik na področju literarnih, humanističnih, družboslovnih del in filma. Pri tem mora oseba izpolnjevati tako kvantitativne (obseg dela) kot kvalitativne (kakovost dela) kriterije.²⁵ Četudi so kriteriji sorazmerno strogi, pa se težave, ko oseba enkrat pridobi status, še ne končajo. Oseba samozaposlena v kulturi je namreč v celoti odgovorna ne samo za vsebinsko kvaliteto in strokovno izvedbo dela, temveč tudi za administrativne, računovodske in druge formalne obveznosti, ki izhajajo iz njenega statusa.

Zakaj je tako, se da razbrati že iz zgodovinskega pregleda razvoja statusa samozaposlenega v kulturi, katerega izvore je mogoče najti že v Zakonu o samostojnih kulturnih delavcih iz leta 1982. V razvoju zakonodaje, ki ureja področje, je namreč mogoče slediti tudi spremembam v razumevanju položaja samostojnih kulturnikov in umetnikov: do leta 1992 je bil formalni naziv statusa »samostojni kulturni delavec«, leta 1994 se v Zakonu o uresničevanju javnega interesa na področju kulture (ZUJIK) uporablja izraz »samostojni ustvarjalec na področju kulture«, trenutno še veljaven ZUJIK iz leta 2002 pa uvede termin »samozaposleni v kulturi« (Horvat idr. 2012: 14). Ta proces jasno kaže na tendenco »podjetizacije« kulturnih poklicev (Pivka idr. 2010: 5).

Samozaposleni v kulturi so tako danes znotraj delovno-pravne zakonodaje razumljeni podobno kot drugi samostojni podjetniki, ki opravljajo dejavnost. To jih postavlja v specifično situacijo, razpeto med državno in zasebno sfero: znati se morajo tako v odnosih z javnimi kulturnimi ustanovami kot tudi v odnosih na (sicer v Sloveniji zelo šibkem in skoraj nedelujočem) kulturnem in umetniškem trgu. Poleg večšin na področju svoje kulturne in umetniške dejavnosti, morajo izkazati še cel kup (administrativnih, podjetniških, komunikacijskih in organizacijskih) sposobnosti.

Pri vsem tem je vredno omeniti, da ni enotnega priročnika, v katerem bi bile na enem mestu sistematično predstavljene vse administrativne in zakonske obveznosti, ki določajo status samozaposlenega. Vsaj v osnovnih obrisih morajo tako samozaposlene osebe poznati dele zakonodaje, ki ureja področje kulture in umetnosti, zakonodajo na področju avtorskih pravic, delovnopravno, socialno, davčno zakonodajo itd. Oseba, ki je samozaposlena v kulturi, mora svoj status in svoje poslovanje urejati v odnosu z različnimi institucijami: na finančno upravo (FURS) mora oddajati obračun akontacije dohodnine in vlogo za letni obračun dohodnine, na Agenciji Republike Slovenije za javnopravne evidence (AJPES) mora registrirati svojo dejavnost, pri izdajanju

²⁵ Po obsegu dela je pogoj prevod najmanj pet literarnih, humanističnih, družboslovnih in esejističnih besedil ali najmanj trije prevodi gledaliških/opernih/lutkovnih del oz. radijskih/televizijskih iger ali prevodi najmanj 60 filmov. Med kriteriji kakovosti pa so navedeni odzivi strokovne javnosti ali priporočila stanovskih društev ali stroke, nagrade in aktualnost ter prepoznavnost dela samozaposlenega v domačem in/ali mednarodnem prostoru ter pomen dela samozaposlenega za razvoj/uveljavitev poklica oz. področja.

računov mora upoštevati Standardno klasifikacijo dejavnosti, na Ministrstvu za kulturo mora oddati vlogo za podelitev pravice do plačila prispevkov za socialno varnost ali prošnjo za mirovanje statusa, na centru za socialno delo mora uveljavljati pravico do porodniškega nadomestila, starševskega dopusta, itd.

Pri vsej tej komunikaciji so pogosto nasprotujoče si informacije, zmeda in nejasnosti, kar pripomore k poslabšanju že tako slabih, negotovih in stresnih razmer, v katerih se znajdejo številni samozaposleni v kulturi. Relevantne raziskave na tem področju namreč ugotavljajo, da so samozaposleni v primerjavi z zaposlenimi v kulturi »glede na vloženo delo, dolžino delavnika, delovno obremenitev in dohodek, ki ga dosegajo, v neenakem oziroma celo diskriminatornem položaju« (Horvat idr. 2012: 8). K temu bistveno pripomore še, da morajo velik del svojega delovnega časa, namesto da bi ga v celoti namenili kulturnemu in umetniškemu udejstvovanju, posvetiti administrativnim in formalnim obveznostim ter pridobivanju in razporejanju dela.

Teh stranskih učinkov, ki se skrivajo v sicer lepo zveneči besedi »svoboda«, se mnogi svobodnjaki zavejo šele takrat, ko so v tovrstno svobodo že globoko ujeti. Kot ugotavljajo avtorji analize o samozaposlenih v kulturi iz leta 2012 se »[v] Sloveniji še vedno srečujemo z romantiziranimi predstavami o statusu samozaposlenega v kulturi, ki so povezane s tako imenovano ‚svobodno izbiro‘ oziroma svobodno odločitvijo za tovrstni status. /.../ Takšno neustrezno mnenje negativno vpliva na trajnostno urejanje položaja samozaposlenih, saj zmanjšuje družbeni pritisk na pristojne državne organe, da uredijo ta del javnega sektorja; zmanjšuje tudi družbeno in javno moč samozaposlenih« (Horvat idr. 2012: 18).

Nekateri namreč mislijo, da če so se samozaposleni »svobodno« odločili za svoj status, naj tudi »svobodno« urejajo obveznosti in težave, ki iz tega statusa izhajajo. Toda iz rezultatov relevantnih vprašalnikov med samozaposlenimi se izkaže, da izbira za svobodni poklic pravzaprav ni tako zelo svobodna, temveč je pogojena z objektivnimi in strukturnimi pogoji na trgu dela. V raziskavi iz leta 2016 več respondentov denimo navaja, da je samozaposlenost edina dostopna možnost za njihovo delovanje: »Ni posebne privlačnosti, gre za najbolj praktično tehnično rešitev«, »trenutno edina možnost vsaj minimalnega zaslužka«, itd. (Plut idr. 2016: 90).

Idej, kako bi lahko izboljšali položaj samozaposlenih v kulturi, je več. V grobem jih je mogoče razdeliti na ideje, ki težijo po celostnih strukturnih spremembah statusa, in na ideje, ki skušajo izboljšati razmere znotraj obstoječega stanja. Poskusov spreminjanja ZUJIK-a, Uredbe o samozaposlenih in Nacionalnega programa za kulturo ali poskusov spreminjanja zakonodaje, ki ureja celotno področje »prekariata«, prav gotovo ne smemo odpraviti kot nepomembnih, vendar so del političnega in zagovorniškega procesa, ki prinaša rezultate na dolgi rok. Medtem si je treba prizadevati tudi za izboljšanje realnega stanja na terenu in za gašenje najbolj perečih konkretnih problemov, ki tarejo samozaposlene.

Med tovrstnimi prizadevanji, se že nekaj časa pojavlja tudi ideja o razbremenitvi administrativnih obveznosti in debirokratizaciji statusa samozaposlenega v kulturi. V raziskavi Nacionalnega sveta za kulturo je denimo predlagano, naj Ministrstvo za kulturo omogoči brezplačno računovodstvo »tistim samozaposlenim v kulturi, ki zaslužijo z opravljanjem dejavnosti do 10.000 €/leto in ugotavljajo davčno osnovo z uveljavljanjem dejanskih stroškov« (Plut idr. 2016: 100). Podobna določitev je navedena celo v ZUJIK-u, torej v temeljnem zakonu, ki ureja področje kulture, kjer lahko v 82.a-členu (spodbude za samozaposlovanje) preberemo, da »samozaposlenim v kulturi, katerih dohodki iz dejavnosti v preteklem letu niso presegli zneska 14.679 eurov ali so v tekočem letu prvič vpisani v razvid samozaposlenih v kulturi, ministrstvo, pristojno za kulturo, *lahko* zagotovi izvajanje računovodstva« (ZUJIK, 2019). Dikcija je neobvezujoča, zato člen v vseh teh letih nikoli ni bil preizkušen v praksi. Prav tako pa ne moremo vseh »postranskih« obveznosti, ki povzročajo težave samozaposlenim v kulturi, zvesti na računovodske obveznosti in jih rešiti z možnostjo brezplačnega računovodstva.

Med samozaposlenimi v kulturi in stanovskimi organizacijami, v katere so ti vključeni, je kompleksnost opisane problematike že dolgo znana. Glede na to, da pristojne institucije niso pokazale dovolj politične volje, kar sicer deloma opravičuje dejstvo, da administrativni problemi, s katerimi se samozaposleni soočajo, prečijo področja, za katera so odgovorne različne institucije, se je pojavilo kar nekaj iniciativ, ki so skušale nastalo situacijo reševati »od spodaj navzgor«, z vzpostavitvijo *peer-to-peer* mehanizmov in servisnih storitev, na katere se lahko

samozaposleni obrnejo v težavah, ki izhajajo iz njihovega statusa, a se ne tičejo neposredno vsebinskega področja njihovega dela.²⁶

Med tovrstnimi pobudami je tudi Servis za ustvarjalce, ki ga v okviru projekta »Servis za samozaposlene iz kulture in kreativnih industrij«, ki ga financira Ministrstvo za javno upravo, razvijamo pri Društvu Asociacija v partnerstvu s Poligonom, kreativnim centrom. Projekt je nastal kot rezultat dolgoletnih prizadevanj Asociacije, katerih izhodišče je bila ugotovitev, da samozaposleni v kulturi in kreativnih industrijah nimajo učinkovitega svetovalnega in podpornega sistema, ki bi omogočal, da bi se lahko osredotočili predvsem na lastno poslanstvo, torej kulturno in umetniško udejstvovanje.

Samozaposleni lahko servis uporabljajo tako, da na Društvo Asociacija pošljejo svoja vprašanja in dileme. V okviru servisa nato pregledamo zakonodajo, navežemo stik s pristojnimi inštitucijami ali osebami, ki so se s tovrstnimi težavami že spoprijemale in v najkrajšem možnem času pošljemo odgovor na zastavljeno težavo. Odgovore na vprašanja v anonimizirani obliki objavimo tudi na internetni strani, ki bo na dolgoročno postala arhiv odgovorov z različnih področij, v katerem bodo lahko uporabniki našli odgovore na že razrešena vprašanja. Če se bo izkazalo, da so težave posameznega uporabnika servisa sistemske narave, jih bomo pri Asociaciji skušali rešiti v naši zagovorniški aktivnosti.

Glede na do sedaj postavljena vprašanja in zbrane odgovore lahko sklepamo, da samozaposlene v kulturi in kreativnih industrijah (poleg težav, ki so neposredno povezane s statusom samozaposlenega v kulturi) tarejo težave s področja davkov, računovodstva, socialnih pravic, zdravstvenega sistema, delovne zakonodaje, avtorskih pravic, itd. Gre skratka za heterogena in raznolika vprašanja, ki jih je treba naslavljanje na različne institucije. Pogosto se izkaže, da gre za tako specifične primere, da tudi na pristojnih institucijah ne morejo ponuditi povsem jasnega odgovora.

Vsega tega ne smemo razumeti kot oviro, temveč kot izziv, na katerega je treba kontinuirano odgovarjati. Kot ugotavljajo avtorji analize Nacionalnega sveta za kulturo, »je podjetniški/delodajalski status«, kljub vsem težavam, ki iz njega izhajajo, »verjetno bolj primeren za samostojno delo v kulturi kot običajni delavski status« (Plut idr. 2016: 104-105). Statusa samozaposlenega ni mogoče enostavno odpraviti ali ga izenačiti s statusom zaposlenega, pa tudi v širšem smislu ni mogoče prekarnosti, četudi bi si to vsi želeli, enostavno ukiniti in zagovorniško aktivnost koncentrirati zgolj na redno zaposlene. Vendar pa to ne pomeni, da si ni treba prizadevati za to, da postane delo znotraj statusa samozaposlenega v kulturi in kreativnih industrijah vzdržno in po kriterijih varnosti, predvidljivosti in obvladljivosti primerljivo z delom redno zaposlenih, ki se lahko v veliko večji meri osredotočijo na vsebino lastnega dela. K temu stremi tudi naš Servis za ustvarjalce, ki je med drugim namenjen vsem samozaposlenim prevajalcem.

Literatura

PLUT, Jadranka; PUNGERČAR, Mojca Marija; SRAKAR, Andrej, 2016: *Analiza o položaju samozaposlenih v kulturi v Sloveniji s predlogi izboljšav*. Ljubljana: Nacionalni svet za kulturo.

VIDMAR HORVAT, Ksenija (vodja raziskave), 2012: *Socialni položaj samozaposlenih v kulturi in predlogi za njegovo izboljšanje s poudarkom na temi preživetvene strategije na področju vizualnih umetnosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta UL, Ekonomska fakulteta UL.

PIVKA, Irena (vodja delovne skupine), 2010: *Ocena stroškov dela za samozaposlene v kulturi*. Ljubljana: Društvo Asociacija.

[Razvid samozaposlenih v kulturi.](#)

[Uredba o samozaposlenih v kulturi.](#)

[Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo](#) (ZUJIK)

²⁶ Morda najbolj znana storitev je bil v tem kontekstu spletni medij Artservis, ki je deloval med letoma 2001 in 2013, vendar je danes, zaradi težav s financiranjem, dostopen le-še kot spletni arhiv. Poleg Artservisa velja omeniti še Novičnik za samozaposlene v kulturi, ki ga vodi in ureja Mojca Marija Pungerčar.

Senčne plati feminizacije poklica: ali se lahko zgodijo tudi prevajanju?

Slovenija spada med države z visoko stopnjo enakosti med ženskami in moškimi. Indeks enakosti spolov, ki ga za države članice EU pripravlja Evropski inštitut za enakost spolov, nas umešča na deseto mesto (68,4 točke, leto 2015), indeks Svetovnega gospodarskega foruma na enajsto na svetu (0,784 točke, leto 2018). Pa vendar nas do polne enakosti žensk in moških na številnih področjih, od udeležbe na samem trgu dela do porazdelitve odločevalske moči v gospodarstvu in politiki, enakomerne porazdelitve gospodinjskih in družinskih opravil, enakega plačila za delo enake vrednosti itd., loči še veliko ukrepov, ozaveščanja in odpravljanja spolnih stereotipov. Enakost žensk in moških ne pomeni, da med enimi in drugimi ni razlik. Enakost spolov je sociološki in pravni koncept, ki pomeni, da so ženske in moški »enako udeleženi na vseh področjih javnega in zasebnega življenja, da imajo enak položaj ter enake možnosti za uživanje vseh pravic in za razvoj osebnih potencialov, s katerimi prispevajo k družbenemu razvoju, ter enako korist od rezultatov, ki jih prinaša razvoj« ([Zakon o enakih možnostih žensk in moških](#), 4. člen).

Eno izmed področij, na katerem bo Slovenija morala vložiti več naporov za odpravo spolne neenakosti, je segregacija na področju izobraževanja in posledično na trgu dela. Ne le pri nas, tudi drugod po svetu se srečujemo s koncentracijo žensk v storitvenih dejavnostih, moških pa v perspektivnih poklicih, ki vključujejo nove tehnologije. Ženske so torej nadzastopane v tako imenovanih feminiziranih poklicih. To pomeni, da so v teh poklicih ženske in delo, ki ga opravljajo, ekonomsko razvrednoteni, da prevladujejo v manj želenih in bolj obrobni poklicih kot moški, ali pa se v poklicu štejejo zgolj za drugotno delovno silo (Boyd 1997:50).

Zakaj je feminizacijo poklicev treba problematizirati, saj vendar živimo v času, ko si ljudje poklice izbiramo sami? Raziskovalni in statistični podatki so povedni: feminizacija poklica praviloma pomeni, da poklic uživa manjši družbeni ugled, da je delo finančno slabše ovrednoteno, da so ti poklici vedno pogostejše prekarizirani in da digitalizacija dela ni spolno nevtralna, ampak ima več negativnih posledic za ženske. Vprašljiva je tudi povsem svobodna izbira smeri šolanja in kasneje poklica. Spolni stereotipi – družbena pričakovanja, kakšna naj bi bila vloga žensk in kakšna moških – pomembno omejujejo svobodo izbire. V procesu socializacije nam okolica – pa naj gre za družino, medije, vzgojno-izobraževalni sistem ali širšo družbo – sporoča, kakšna so pričakovanja. Posledično so npr. ženske v avtomehaničnih delavnicah in moški v vrtcih še vedno izjema. Spolne vloge se reproducirajo in prenašajo iz generacije v generacijo, odstopanja od družbenih pričakovanj pa potrebujejo veliko časa, da stopijo na pot normalizacije. Ženskam je v androcentričnem družbenem redu – ki kljub manjši izrazitosti obstaja še danes – določeno, da imajo primat nad sfero zasebnega, da jih vodijo srce in čustva; moški ravno obratno, njihova je sfera javnega, vodi jih razum, razmišljajo z glavo (Jogan 2014: 152). Ni torej (zgodovinsko) naključje, da ženske prevladujejo na področju zdravstvene nege, vzgoje in izobraževanja, socialnega dela in podobnih pomagajočih poklicev, moški pa prevzemajo vodstvena in vodilna mesta v gospodarstvu in na mestih političnega odločanja ter prevladujejo v visokotehnoloških poklicih.

Ekonomska neodvisnost je eden bistvenih pogojev za doseg enakosti žensk in moških. Žal pa tudi na področju plačanega dela obstajajo pomembne neenakosti. Ženske v EU so po podatkih Eurostata leta 2017 v povprečju zaslužile 16,2 %, v Sloveniji pa 7,8 % manj kakor moški. Če za Slovenijo pogledamo plačno vrzel na dveh feminiziranih področjih, potem vidimo, da je tam še višja – na področju izobraževanja 13,0 %, na področju zdravstva in socialnega varstva 20,2 %. V feminiziranih poklicih so praviloma nižje tudi povprečne plače. Ena od socioloških teorij, ki ponuja razlago za takšno stanje, je diskriminacija žensk. To pomeni, da je plačna neenakost družbeno konstruirana in da so ženski poklici podcenjeni zaradi institucionaliziranih predsodkov do žensk, čeprav so spretnosti, ki so potrebne za opravljanje slabše plačanih ženskih poklicev, primerljive s tistimi, potrebnimi za opravljanje bolj plačanih prevladujoče moških poklicev (Addison idr. 2018: 210).

Digitalizacija pomembno spreminja podobo trga dela – v številnih poklicih ni več pomembno, kje smo, saj lahko delo opravljamo povsod, kjer imamo dostop do svetovnega spleta, praviloma je večja tudi časovna avtonomija. Vendar pa vpliv digitalizacije ni spolno nevtralen. Obstajajo analize, ki kažejo, da spolne neenakosti tudi v dobi

digitalizacije ne bodo odpravljene – ženske bodo ostajale bolj prilagodljiva in cenejša delovna sila, ki bo na račun bolj fleksibilnega dela sicer pogosteje vstopala na trg dela, saj ji bo delo od doma omogočalo lažje usklajevanje zasebnega in poklicnega življenja, vendar pa jo bosta spremljali prekarnost in nizko plačilo (Piasna in Drahokoupil 2017). Lahko bi torej rekli, da bodo tudi v dobi digitalizacije ženske prilagajale plačano delo skrbstvenemu, moški pa skrbstveno plačanemu. Ženske v Sloveniji, kljub temu da so na trgu dela prisotne v skoraj tako veliki meri kot moški in da večinoma delajo s polnim delovnim časom, opravijo še levji delež neplačanega dela (skrb za gospodinjstvo, otroke, ostarele, bolne). Digitalizacija poklicev, tudi prevajalskega, lahko pomeni, da delo od doma popolnoma zabriše mejo med delom in zasebnimi obveznostmi. Namesto da bi delodajalci in družba iskali nove načine za lažje usklajevanje zasebnega in poklicnega življenja ter bolj uravnoteženo porazdelitev skrbstvenih in gospodinskih obveznosti med ženskami in moškimi, utegne delo od doma poglobiti tradicionalno delitev neplačanega dela in dvojno obremenitev žensk (prav tam: 327).

Zelo poveden primer obratnega vpliva, torej vpliva množičnega vstopa moških na tipično žensko področje dela, je področje računalniškega programiranja. Ne tako zelo poudarjeno dejstvo je, da so bile pionirke na področju računalništva ženske. Prva programerka je bila leta 1815 rojena Ada Lovelace, angleška matematičarka, ki je prva na svetu opisala algoritme za analitični stroj. Prvi prevajalnik za računalniški programski jezik je leta 1952 izumila matematičarka Grace Hopper. Tudi samo področje programiranja je bilo vse do konca druge svetovne vojne tipično žensko področje. V Združenih državah Amerike so takrat izumili prvi računalnik ENIAC, ki naj bi »računarkam« pomagal izračunavati poti balističnih izstrelkov. Ustvarjal se je vtis, da računalnik delo opravi sam, ker so ga upravljale ženske, pa da delo tako ali tako ne more biti preveč zahtevno. V resnici pa je bilo programiranje intelektualno zahtevno delo, ki je vključevalo skrbne in obširne priprave, načrtovanje, učenje delovanja sistema in fizičnega premeščanja nešteto računalnikovih žic. Po vojni se je pričakovalo, da ženske odstopijo delovna mesta moškim, ki so se vračali s front. A ne na področju programiranja, saj moški tega znanja niso imeli. Na področje so vstopale številne usposobljene ženske in redki moški. Delo je bilo dojeto kot lahko, primerljivo s tipkanjem ali vlaganjem spisov v mape. Ko pa je rastoča industrija v računalnikih prepoznala možnosti za razvoj in ko so bili prvi osebni računalniki predstavljeni kot igrače za fante, je vrednost tega dela močno narasla, moški pa so ženske počasi izrinili iz teh poklicev (Little 2017).

Od časa, ko so bili nekateri poklici nedostopni za poročene ženske (npr. učiteljice na začetku 20. stoletja), ko ženskam ni bil omogočen dostop do univerzitetne izobrazbe, ko niso smele vstopati v nekatere poklice (npr. policija, vojska), smo naredili že veliko korakov v smeri enakih možnosti in priložnosti za ženske in moške na trgu dela. Pa vendar je napredek ponekod zelo počasen, zlasti tam, kjer zakoreninjene predstave o (ne)primernosti poklica pomembno vplivajo na odločitev manj zastopanega spola za njegovo opravljanje. Razlogov za spodbujanje uravnotežene zastopanosti žensk in moških v vseh poklicih in dejavnostih je mnogo: od tega, da so talenti enakomerno porazdeljeni, do tega, da koncentracija enega spola praviloma pomeni delovanje po načelu več istega, da je dinamika v spolno mešanih kolektivih drugačna, da je tam več ustvarjalnosti, več dopolnjevanja različnih s socializacijo privzgojenih lastnosti itd. Delati v okolju, kjer je delo vrednoteno enako kot primerljivo delo v drugih panogah in poklicih, pa bi v 21. stoletju tako ali tako že moralo biti nekaj samoumevnega.

Literatura

- ADDISON, John T., ORGUL. D. Ozturk in SI WANG, 2018: The Occupational Feminization of Wages. *ILR Review* 71/1. 208–241.
- BOYD, Monica, 1997: Feminising Paid Work. *Current Sociology* 45/2. 49–73.
- European Institute for Gender Equality, 2017. *Gender Equality Index. Measuring gender equality in the European Union 2005–2015*. Vilnius: EIGE.
- JOGAN, Maca, 2014: *Sociologija in seksizem*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- LITTLE, Becky, 2017: [The First 1940s Coders Were Women – So How Did Tech Bros Take Over](#). History.
- PIASNA, Agnieszka in DRAHOKOUPIL, Jan, 2017: Gender inequalities in the new world of work. *etui*. 23/3. 313–332.
- Podatkovna baza Eurostat (podatki o plačni vrzeli). [Dostopno na spletu](#).
- World Economic Forum, 2018: [The Global Gender Gap Report 2018](#).
- Zakon o enakih možnostih žensk in moških, Uradni list RS, št. 59/02, 61/07 – ZUNEO-A in 33/16 – ZVarD

Analiza spolne strukture slovenskih literarnih prevajalcev

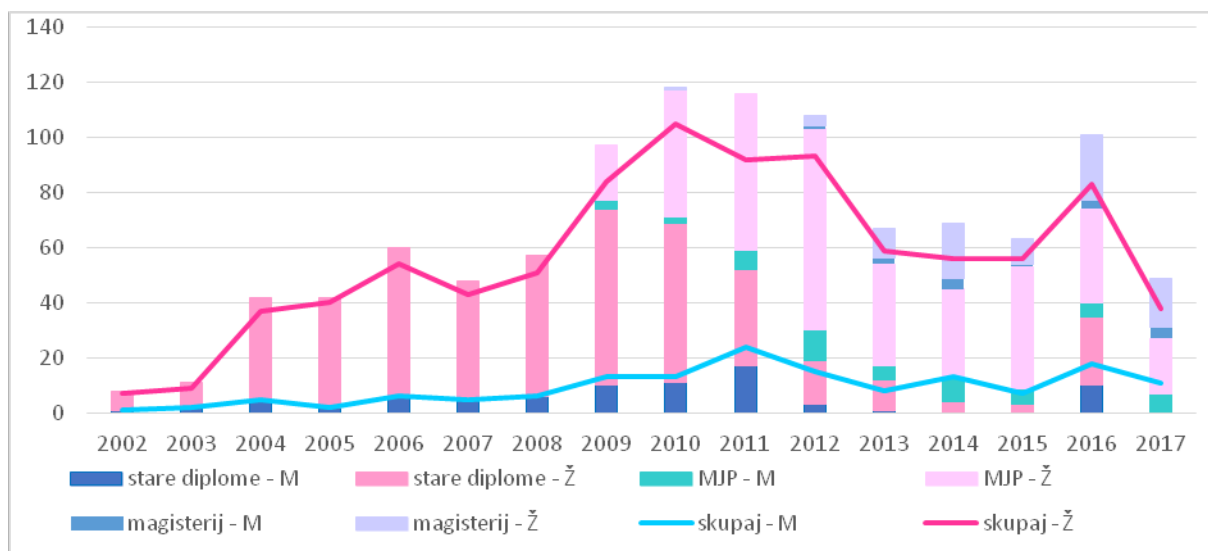
Prevajanje je po svoji naravi razmeroma samotarski poklic, v katerem so uradna priznanja za dobro opravljeno delo redka, saj je večina prevedenih besedil pragmatične, pogosto minljive narave. Kljub temu pa je v Sloveniji vsaj eno področje prevajanja, na katerem se vsakoletno podeljujejo nagrade za najboljše prevode: to je literarno prevajanje (in v manjši meri tudi nekatere vrste neliterarnega prevajanja, več o tem v nadaljevanju). V prispevku so predstavljene pomembnejše nagrade na tem področju, in sicer z vidika distribucije nagrad med ženskimi in moškimi prevajalci. Načelno je prevajanje namreč spolno nevtralen poklic, ki ga opravljajo tako moški kot ženske, vendar so se v desetletjih, odkar so se nagrade, omenjene v nadaljevanju, začele podeljevati, razmere s tega vidika izrazito spremenile, kar je razvidno tudi iz drugih prispevkov v tej publikaciji.

V Sloveniji se podeljujejo štiri pomembne nagrade za literarne (in nekatere druge) prevode, ki jih podeljuje Društvo slovenskih književnih prevajalcev (DSKP). **Lavrinova nagrada** za pomembne prispevke na področju posredovanja slovenske književnosti drugim narodom je bila prvič podeljena leta 2003. Imenovana je po Janku Lavrinu (1887–1986), slovenskem pisatelju, pesniku, kritiku, prevajalcu in zgodovinarju. **Jermanova nagrada**, najmlajša izmed nagrad (od leta 2014) se podeljuje za posebno uspele prevode družboslovnih in humanističnih besedil iz tujih jezikov v slovenščino. Frane Jerman (1933–2002), ki je dal ime nagradi, je bil slovenski prevajalec in filozof. **Sovretova nagrada** je najbolj prestižna in najstarejša slovenska prevajalska nagrada, ki se uradno podeljuje od leta 1969, čeprav je bila prvič podeljena leta 1963, ko je umrl Anton Sovre (1885–1963), po katerem nosi ime, nato pa še enkrat leto za tem. Sovre je poznan kot filolog in prevajalec zlasti starogrške književnosti. Nagrada se podeli za prevod umetniškega ali znanstvenega dela (čeprav je večinoma podeljena za literarne prevode) iz tujega v slovenski jezik ali obratno, bodisi za posamezen prevod bodisi za življenjsko prevajalsko delo. **Nagrada Radojke Vrančič** je bila prvotno imenovana priznanje za mladega prevajalca in je bila prvič podeljena leta 2002. Od leta 2013 nosi ime slovenske prevajalke, bibliotekarke in mentorice mladih prevajalcev Radojke Vrančič (1916–2009). Podeli se jo prevajalcem do 35. leta za posebno dobre prevode umetnostnih in znanstvenih besedil iz tujih jezikov v slovenščino. Poleg teh nagrad se podeljujejo še nekatere nagrade za posamezne jezikovne kombinacije, kot npr. nagrada Fabjana Hafnerja za izjemne prevode med nemščino in slovenščino, Nodiereva nagrada za najboljši prevod iz francoščine v slovenščino, nagrade esAsi za prevode iz španščine in druge, ki pa jih v tem prispevku ne bomo obravnavali.

Ker želimo predstaviti, kdo je prejel omenjene nagrade z vidika spola, je nujno, da na kratko povzamemo razmerje med spoloma na slovenskem prevajalskem trgu, tako dandanes kot v preteklosti. V ta namen smo pregledali štiri sklope podatkov: a) anketo o prevajalskem trgu, b) podatke o študentih Oddelka za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (OP), c) članstvo v DSKP in d) podatke iz vzajemne bibliografske baze COBISS.

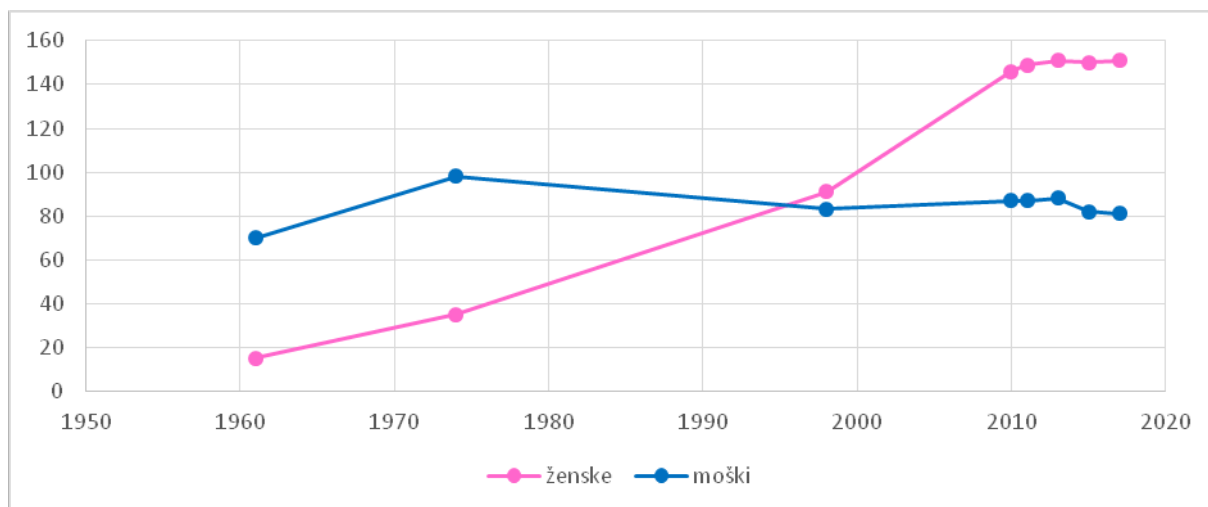
Iz splošne ankete o prevajalskem trgu (gl. prispevek *Slovenski prevajalski trg* v tej publikaciji), ki je bila izvedena spomladi leta 2018, izhaja, da je na trgu 73 % prevajalk, 24 % prevajalcev, 3 % pa se jih ni želelo opredeliti. 41 % anketirancev je (tudi) literarnih prevajalcev, med temi 72 % žensk in 28 % moških.

Po podatkih OP je od ustanovitve oddelka do konca leta 2017 skupno diplomiralo oz. magistriralo več kot 1000 prevajalcev oz. medjezikovnih posrednikov, od teh pa jih je bilo 14 % moških, 86 % pa žensk. Fluktuacija skozi leta je prikazana na sliki 1: razmerje med spoloma se je sicer skozi leta spreminjalo, vendar je bilo vselej veliko več diplomantk oz. magistric kot kolegov moškega spola.

Slika 1: Gibanje števila in spola diplomantov oz. magistrantov Oddelka za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

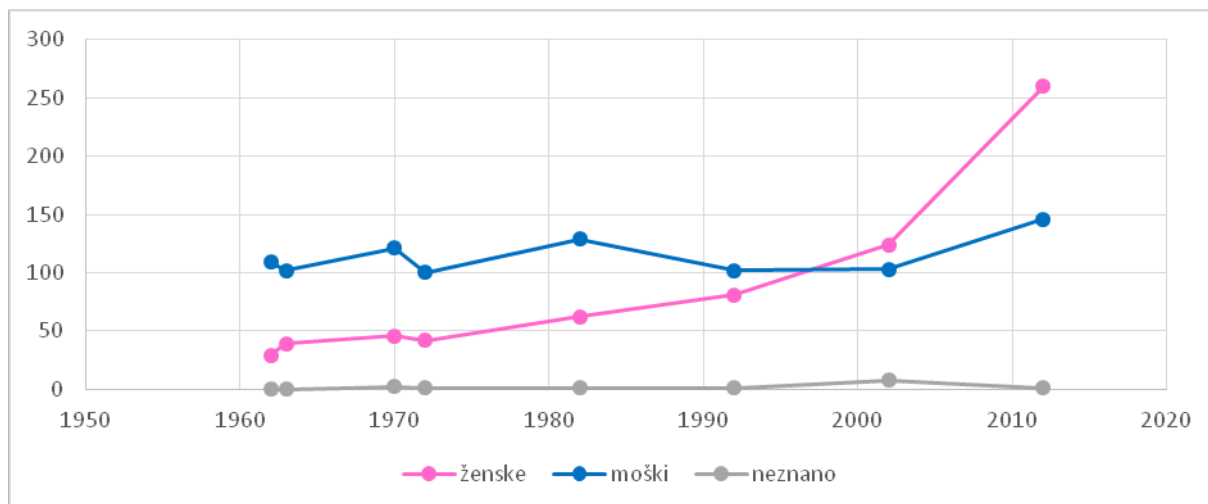
Zanimala nas je zgodovinska slika gibanja razmerja med spoloma v svetu slovenskega prevajanja tudi pred ustanovitvijo OP, zato smo podatke poiskali v dveh drugih virih, DSKP in COBISS. Iz razpoložljivih podatkov DSKP, pridobljenih iz arhivov društva v Narodni in univerzitetni knjižnici in na sedežu društva, izhaja, da je bilo v prvih letih v društvu približno 82 % moških in 18 % žensk, a se je število ženskih članic začelo razmeroma kmalu povzpensjati, tako da je v devetdesetih letih 20. stoletja preseglo število moških članov. Medtem ko se je število moških članov spreminjalo zelo zmerno, je število članic izjemno naraslo še posebej v prvem desetletju 21. stoletja (prim. sliko 2). V letu 2017 je tako društvo štel 151 članic in 81 članov.

Slika 2: Število članov in članic DSKP skozi desetletja

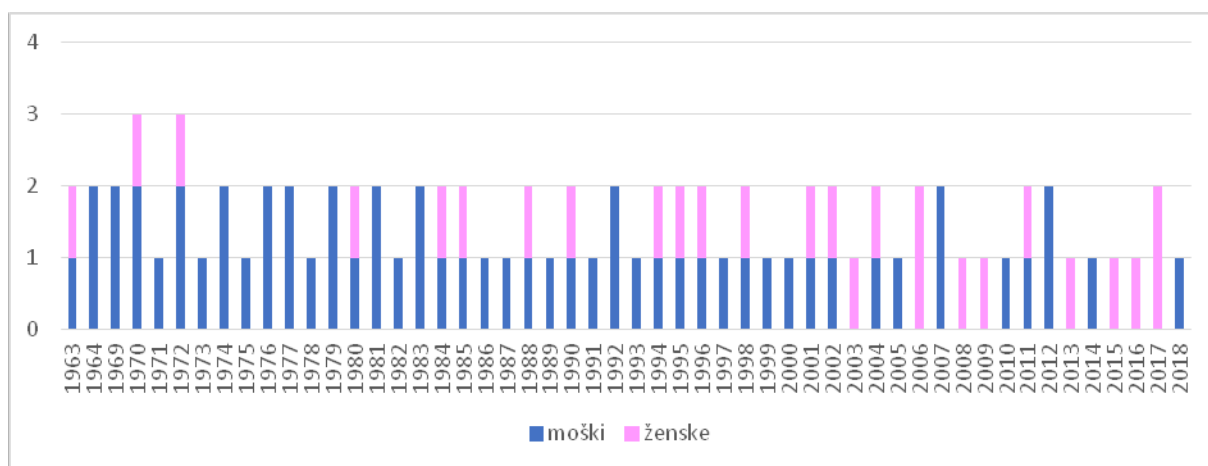
Tako kot članstvo se je skozi desetletja spremenila tudi vodstvena struktura DSKP. Do leta 1986 so bili vsi predsedniki društva moški, nato so se do leta 2010 približno enakomerno izmenjevali predsedniki in predsednice, od leta 2010 pa društvo vodijo predsednice. Podobno se je spreminjala tudi struktura članov komisije za podelitev nagrad, ki so npr. pri Sovretovi nagradi načeloma tudi sami prejemniki nagrad. V skladu z dostopnimi podatki (od leta 2002 naprej) so bili v petčlanskih komisijah za to nagrado skoraj izključno moški do leta 2009, ko sta bili vključeni dve ženski. Podobno je bilo v naslednjih letih (2009–2013), v letih 2014 in 2015 so komisijo sestavljali tri ženske in dva moška, v letih 2016 in 2017 štiri ženske in po en moški, v letu 2018 pa spet tri ženske in en moški. Porast ženskih članic je seveda odvisen tudi od dejstva, da v začetku praktično ni bilo nagrajenk, ki bi lahko postale članice.

Po drugi strani vsi slovenski literarni prevajalci nikoli niso bili člani DSKP, zato smo za primerjavo pregledali še podatke o literarnih prevajalcih v sistemu COBISS, in sicer za obdobje od leta 1962 (leto pred podelitvijo prve Sovretove nagrade) do leta 2012 (gl. sliko 3). Pridobljeni podatki, zbrani na osnovi pregleda objavljenih literarnih del v posameznih letnikih, povsem potrjujejo sliko, ki jo ponuja DSKP, le da so številke prevajalcev obeh spolov precej višje: število prevajalk je v prvih desetletjih naraščalo razmeroma počasi, v zadnjih 25 letih pa vse bolj pospešeno (čeprav po letu 2000 opazimo skokovit porast tudi pri prevajalcih).

Slika 3: Število literarnih prevajalcev z zabeleženimi knjižnimi objavami v sistemu COBISS skozi desetletja

Končno si oglejmo še prejemnike posameznih zgoraj naštetih nagrad. Lavrinova nagrada, ki se podeljuje od leta 2003, je bila podeljena 15-krat, od tega je bil 12-krat dobitnik prevajalec, trikrat pa prevajalka. Jermanova nagrada se podeljuje od leta 2015: prejeli so jo štirje prevajalci in ena prevajalka. Sovretova nagrada, ki ima najdaljšo tradicijo, je podeljena praviloma enemu prevajalcu, včasih pa tudi dvema ali trem. Slika 4 povzema spole in števila dosedanjih nagrad.

Slika 4: Dobitniki Sovretove nagrade po spolu (višina stolpca ponazarja število podeljenih nagrad v letu)

Vidimo torej, da je Sovretovo nagrado do sedaj dobilo 57 prevajalcev (69 %) in 26 prevajalk (31 %). Že na prvi pogled se pokaže, da so se prevajalke bolj kontinuirano začele pojavljati med nagrajenci v osemdesetih letih, prvič, ko je nagrado prejela le prevajalka (in ne tudi prevajalec), pa je bilo leta 2003. Šele v zadnjih 20 letih se je število nagrad, podeljenih prevajalkam in prevajalcem, izenačilo. Če primerjamo podeljene nagrade s številom vseh prevajalcev in prevajalk, opazimo, da se z naraščanjem števila prevajalk množijo sicer tudi nagrade, ki jih te prejemajo, vendar je razmerje še vedno v prid prevajalcem.

Precej drugačno sliko izkazuje nagrada Radojke Vrančič (edina nagrada, poimenovana po prevajalki), ki so jo začeli podeljevati, ko je število prevajalk že preseglo število moških kolegov, torej v času, ko je trg postopoma postajal

vse bolj feminiziran. To nagrado so prejeli le 3 prevajalci in 15 prevajalk, kar lahko razumemo kot potrditev močne (številčne) prevlade žensk v poklicu v zadnjih desetletjih, ki si utirajo pot v prej pretežno moškem poklicu.

Za sklep lahko povzamemo nekaj najpomembnejših ugotovitev. Prevajalski trg se je z vidika spolne strukture v zadnjih nekaj desetletjih izjemno spremenil: izrazito se je povečalo število literarnih prevajalcev nasploh (med nje so sicer všteti prevodi tako kanoniziranih del kot tudi komercialnih uspešnic), zlasti pa se je povzpelo število prevajalk, tako da so proti koncu devetdesetih let presegle število moških kolegov. Dandanes lahko ocenjujemo, da je približno tri četrtine prevajalcev na slovenskem trgu žensk. Pri nekaterih nagradah (zlasti Lavrinovi in Jermanovi) te spremembe ni zaznati, saj te nagrade v veliki meri dobivajo (in so dobivali) moški. Pri Sovretovi nagradi se trend odraža v naraščanju števila nagrad ženskam, čeprav ostaja razmerje kljub izrazito manjšemu številu moških prevajalcev na (literarnem) trgu še vedno razmeroma neugodno za prevajalke. Drugače je pri nagradi Radojke Vrančič za mlade prevajalce, kjer močno prevladujejo ženske. Domnevamo lahko da bi zaostanek v nagrajevanju prevajalk lahko razložili z dejstvom, da je bilo v začetku moških dejansko veliko več in so si v prvih desetletjih nekateri izmed njih pridobili nezanemarljiv simbolni kapital s prevajanjem pomembnih del svetovne literature in ga unovčevali v obliki različnih nagrad. V taki situaciji je bil prodor na trg (in pridobitev kvalitetnih del za prevod, ki bi jim lahko prinesel nagrado) za mlajše kolegice najbrž težaven, tako da se je šele v zadnjih dvajsetih letih ta trend zares začel spreminjati. Seveda bi bile za potrditev takih hipotez potrebne dodatne raziskave, ki bi vključevale med drugim tudi kriterije založb za izbor prevajalcev za pomembnejša dela iz svetovne literarne zakladnice.

SPECIFIČNI IZZIVI

Ključni elementi korektne avtorske pogodbe za izdajo prevoda literarnega dela

Namen pričujočega prispevka je predstavitev problematičnih določil obstoječih avtorskih pogodb za izdajo literarnega prevoda in opredelitev primernih prevajalskih pogajalskih izhodišč, na podlagi katerih bi v sodelovanju z drugimi »socialnimi partnerji« (založniki, predstavniki kolektivnih organizacij in predstavniki države) zasnovali korektno osnovno avtorsko pogodbo za izdajo prevoda literarnih del. Takšno osnovno pogodbo bi nujno potrebovali tako za zaščito književnega prevajalca kot tudi za prenovo knjižnega trga, ki je ravno zaradi takšnih podrtih razmerij med deležniki v zelo slabem stanju.

Osnova za omenjeno pogodbo so lahko smernice, ki jih v svojih dokumentih in pravilnikih opredeljujeta zlasti DSKP in Evropski svet združenj književnih prevajalcev CEATL. Po anketi, ki jo je leta 2010 objavil [CEATL](#), Slovenija namreč spada med države, ki nimajo osnovne pogodbe, usklajene med prevajalci in založniki. To je seveda eden od ključnih vzrokov za neurejenost tega področja, ranljivost slovenskega književnega prevajalca in s tem založniškega sektorja v celoti. [CEATL tovrstno standardizirano in usklajeno pogodbo vsekakor priporoča](#), saj »obema stranema zagotavlja temeljne pravice in omejuje učinke nesorazmerne pogodbene moči med njima«.

Leta 2007 je DSKP sicer pripravil podoben dokument z naslovom *Merila in normativi za prevajalske avtorske pravice*, ki pa ga je Združenje založnikov zavrnilo. Sam dokument dovolj nazorno kaže, da se položaj književnih prevajalcev vse od devetdesetih let dalje v Sloveniji vztrajno slabša. Ne le da se honorarji vztrajno nižajo, založniki izvajajo tudi vse večje pritiske še v druge smeri. Izhajajoč iz današnjega stanja na tem področju lahko izmed sestavnih členov pogodbe izpostavimo zlasti sporne določbe treh vrst, ki zajemajo:

- obseg prenosa avtorskih pravic,
- višino honorarjev in
- roke izplačevanja honorarjev.

Prenos avtorskih pravic

Avtor je imetnik moralnih, materialnih in malih avtorskih pravic. Moralnih (npr. pravica do priznanja avtorstva in do spoštovanja dela) ni mogoče prenašati na nikogar, prenos materialnih pravic, vezanih na uporabo avtorskega dela, pa je stvar dogovora med založnikom in prevajalcem. Zahteve po prenosu čim večjega števila materialnih avtorskih pravic v zadnjem času postajajo vedno bolj pogoste. Zgovoren je spodnji primer nedavnega predloga spornega člena v pogodbi za izdajo prevoda pri neki slovenski založbi:

»Z izročitvijo avtorskega dela avtor prenaša na naročnika, poleg pravice distribuiranja avtorskega dela v tiskani in elektronski obliki, še naslednje pravice:

- *pravico radiodifuznega oddajanja,*
- *pravico avdiovizualne priredbe,*
- *pravico javnega izvajanja,*
- *pravico shranitve v elektronski obliki, vključno z distribucijo (prodajo in izposajo) e-knjige,*
- *pravico shranitve s tonskim in vizualnim snemanjem,*
- *pravico dajanja na voljo javnosti,*
- *pravico predelave in*
- *pravico javnega prenašanja.*

Prenos pravic iz prejšnjega odstavka je izključen, omejen za čas trajanja avtorske pravice in brez prostorskih omejitev.«

Prevajalec lahko s podpisom tovrstne pogodbe te pravice delno ali v celoti prenese na založnika, vendar se mora zavedati, da s tem ni več imetnik teh avtorskih pravic, ampak se jim odreka in ni več upravičen do nadomestil

za uporabo svojega avtorskega dela v navedenih primerih. Nadomestila za uporabo avtorskih del po mnogih od zgornjih pravic pri nas zbirata dve kolektivni organizaciji, ZAMP in SAZOR. Avtorji, ki so člani obeh kolektivnih organizacij, neposredno od njiju enkrat letno prejmejo nadomestilo. V zvezi s prenosom teh pravic je za avtorja prevajalca smiselno na založnika prenesti zgolj pravico objave in distribuiranja avtorskega dela v tiskani (in po dogovoru tudi e-obliki), kar bi moralo biti zapisano tudi v osnovni pogodbi. Prenos vseh drugih pravic je sporen in ni stvar osnovne pogodbe, ampak dodatnih dogovorov.

Omejitve

Že osnovne pravice pa avtor prenaša z bistvenimi omejitvami, te so prostorska, časovna in količinska.

V zgoraj navedenem primeru sta časovni in prostorski obseg prenosa avtorskih pravic problematična. Tovrstna dikcija (»brez prostorskih omejitev«) je nesmiselna in nekorektna, saj bo založnik prevajalčevo delo vendar distribuiral zgolj v Sloveniji, v pogodbi pa mora biti vedno naveden tudi čas trajanja avtorske pravice, ki v zgornjem primeru ni podan. CEATL opozarja, da morajo biti pravice uporabe prevoda vedno časovno določene, v nobenem primeru pa ne bi smele preseči [obdobje 10 let](#), pri čemer je dolgoletni slovenski standard 5 let od datuma podpisa pogodbe.

Ostaja še količinska omejitev, torej omejitev, ki zadeva naklado. Glede tega vprašanja je treba doseči širši družbeni dogovor, preden lahko oblikujemo standardno avtorsko pogodbo. Stanje na trgu namreč kaže, da je knjiga, ki se proda v 1000 izvodih, danes že uspešnica. Skupaj z založniki bi tako morali doreči, kaj je zanje sprejemljiva spodnja meja, in določiti realno naklado, za katero prevajalec prepisuje svoje pravice na založnika. Nobenega dvoma ni, da je ta nekajkrat nižja od naklade, ki jo danes zagovarjajo založniki, to je 10.000 izvodov.

Višina avtorskih honorarjev

Kot beremo v dokumentu *Merila in normativi za prevajalske avtorske pravice* iz leta 2007, so bili v »času sporazuma o avtorskih honorarjih med avtorji in založniki (v veljavi do 17. 12. 1994), ki ga je nadziralo Ministrstvo za kulturo« običajni honorarji zadovoljivi, saj so bili usklajeni s povprečno slovensko plačo (1 pola prevedene proze = pol povprečne slovenske plače, tj. današnjih cca. 900 EUR bruto). Višina honorarjev po letu 1994 vztrajno pada, kar je neposredna posledica deregulacije trga, ki so jo dosegli založniki. Razen v primeru subvencioniranih knjig ni v Sloveniji danes nikakršnega nadzora nad tem, kakšne honorarje založniki izplačujejo v primeru drugih izdaj.

Na spletni strani DSKP je objavljen [Tarifnik](#) za obračun avtorske pole prevoda. trenutno je JAK RS določil avtorski honorar na polo prevoda 282,00 EUR in ga opredelil kot minimalni honorar za literarni prevod, ki pa se letno usklajuje z višino povprečne plače. Primerov, da bi prevajalec dobil na polo več od tega predpisanega honorarja, praktično ni.

Stanje je v resnici še veliko slabše. Te tarife se založniki držijo, le če je knjiga subvencionirana. V vseh drugih primerih so honorarji nižji – od 160 pa tja do 80 EUR na avtorsko polo, in to ne glede na zahtevnost in jezik izvirnika, izkušnost prevajalca, obseg ali tržno uspešnost dela.

Hkrati z nižanjem honorarjev se izkrivlja tudi pojem slovenske avtorske pole. Avtorska pola obsega 16 strani, na katerih je trideset vrstic besedila, v njih pa do 60 znakov skupaj s presledki. V praksi to pomeni – ker vse vrstice avtorskega besedila pač niso polne –, da je pola okoli 25.000 znakov s presledki. Šele pred kakšima dvema desetletjema so založniki nenadoma prišli do zamisli, ki so jo avtorji preprosto sprejeli: da je pola 28.800 znakov (kolikor zneso 30 polnih vrstic s 60 znaki x 16 strani, kar je seveda nesmisel, saj avtorsko besedilo praviloma nima takšnih vrstic). Pred kakšnim desetletjem pa se je že tako nesprejemljivo štetje znakov v avtorski poli še dodatno zaokrožilo. Navzgor seveda: zdaj obsega pola kar 30.000 znakov. V dveh desetletjih je avtorsko delo samo zato izgubilo petino vrednosti.

Hkrati s tem se prikrito viša norma, koliko pol naj bi prevajalec prevedel na mesec. Še pred dvema desetletjema je

bila na Slovenskem norma štiri pole na vsak delovni mesec oz. 44 pol letno. Že to je bilo nekoliko problematično, saj je tako imel prevajalec letno zgolj mesec dni dopusta, kar je precej pod slovenskim povprečjem. Poleg tega pa takšna norma ni upoštevala prevajalčeve nuje po študijsko-raziskovalnem delu, spričo katerega v povprečju vsaj mesec in pol na leto ne more prevajati. A kakor koli: danes mora zgolj za preživetje prevajalec vsekakor prevesti krepko več kot 44 pol letno.

Problematičen je tudi izračun, po katerem se prevajalčevo delo vzporeja s 36. plačnim razredom. Prav gotovo si prevajalec zasluži višje izhodišče, saj njegovo delo zelo presega kompetence, kakršne se zahtevajo za 36. plačni razred. Poleg tega pa takšna umestitev ne predpostavlja nikakršnega napredovanja, kot so ga skoraj avtomatsko deležni javni uslužbenci. In še več: javnim uslužbencem so poleg plače kriti tudi stroški dela od računalnika in delovnega prostora do stroškov elektrike in čiščenja, ki skupaj znašajo še vsaj polovico stroškov dela. Skratka: če bi prevajalec začetnik za minimalni letni prihodek morda lahko pričakoval zgolj 40.000 EUR, kolikor približno državo v celoti stane uradnik 36. plačnega razreda, pa bi uveljavljeni ali vrhunski prevajalec moral pričakovati mnogo več. Stvarnost je seveda temu žalostno nasprotna, saj so mnogi prevajalci ob mnogo višjih letnih normah pod mejo revščine.

Roki za izplačevanje honorarjev

Podobno pereč je problem rokov za izplačila honorarjev. Že omenjena anketa združenja CEATL ugotavlja, da prevajalci v večini dežel prejmejo avans v določenem odstotku, preostanek honorarja pa mesec po oddaji prevoda. V samo štirih v anketo vključenih državah prevajalci ne prejmejo plačila ob podpisu pogodbe, ampak deloma po oddaji prevoda in deloma po izidu (Norveška, Češka, Slovaška, Slovenija). Zgolj v Litvi je prevajalcu celoten honorar izplačan po izidu prevoda. Če je Slovenija nekdanj poznala avansno plačilo prevajalcu ob podpisu pogodbe, je tovrstno poplačilo danes izjemno redko. Večina slovenskih pogodb v členu Roki plačila namreč predvideva izplačilo honorarja v višini 50 % po oddaji in odobritvi prevoda, preostalih 50 % pa po izidu. Tovrstna praksa je nedopustna, saj na ta način prevajalec nosi tveganje izdaje knjige skupaj z založnikom, pri čemer je njegovo delo že davno opravljeno. Sporno je tudi, da so te določbe vključene v pogodbe za prevode, ki jih subvencionira JAK RS in jih ta torej dopušča, s čimer je prevajalec postavljen v podrejeni položaj v pogajanju z založnikom. Tovrstna zamaknjena izplačila resno ogrožajo položaj prevajalca, ki se mora po eni strani sprijazniti z nizkim honorarjem, po drugi strani pa s poznimi, zamaknjenimi izplačili kar resno ogroža prevajalčeva eksistenca.

Ker je tovrstna praksa ob še dodatnem zamujanju založb z izplačili honorarjev postala nevzdržna, je nujno, da se v osnovno pogodbo vnese nekdanje in v razvitem svetu vsesplošno uveljavljeno določilo, ki je za prevajalca edino sprejemljivo, in sicer:

- 30–50 % AH izplačanega ob podpisu pogodbe in
- 50–70 % AH izplačanega po oddaji in uredniški odobritvi prevoda, vendar ne kasneje kot 30 dni po opravljenem delu.

Drugi elementi osnovne avtorske pogodbe

Glede preostalih členov dogovori načeloma že obstajajo in so tudi zajeti v avtorske pogodbe. Med njimi so bolj ali manj utečena določila kot:

- prevajalec brez utemeljitve založnika in ustreznega dodatnega plačila nanj ne prenaša pravice prenosa avtorskih pravic na tretje osebe,
- rok izida naj ne bi presegel 18 mesecev od oddaje rokopisa,
- rokopis mora biti oddan v dogovorjenih rokih, v zvezi s katerimi so določene tudi pogodbene kazni,
- rokopis mora biti oddan v kakovostni in ustrezni obliki,
- prevajalec se zaveže vnesti uredniške in lektorske popravke v dogovorjenem roku,
- založnik se zaveže poravnati tudi pogodbene kazni v primeru zamud pri plačilu honorarja,
- prevajalec prejme določeno število zastojnih, avtorskih izvodov (običajno pet, pri vsakem ponatisu še tri),
- prevajalčevo ime mora biti navedeno na naslovnici, prvi notranji strani in v kolofonu
- itd.

Marsikaj je torej že dogovorjenega, zgoraj omenjena sporna določila pa jasno kažejo na vrsto neustreznih praks, ki se odražajo v samih avtorskih pogodbah in v dostikrat neustreznem odnosu do prevajalčevega dela ter v neurejenem statusu prevajalskega poklica. S temi izzivi se bo treba v Sloveniji kmalu spoprijeti na vseh ravneh, saj stanje postaja nevzdržno. Pri tem je k pogajanjem za dosego širšega konsenza nujno treba pritegniti vse vpletene strani. Pričujoča predstavitev kočljivih določil obenem opredeljuje pogajalska izhodišča književnih prevajalcev in za nas sprejemljive dogovore, ki bi jih morali doseči s socialnimi partnerji za sestavo korektne avtorske pogodbe, s katero bi se uredila razmerja med deležniki ter razmere na samem knjižnem trgu.

O knjižničnem nadomestilu

Knjižnično nadomestilo (v nadaljevanju KN) je oblika podpore avtorjem knjižničnega gradiva, ki je predmet javne izposoje v splošnih knjižnicah. Namen izvajanja KN je spodbujati ustvarjalnost posameznikov na področjih kulture, na katerih se ustvarja knjižnično gradivo in ki so v javnem interesu. Knjižnično nadomestilo se izvaja v dveh oblikah: v neposrednem izplačilu avtorjem knjižničnega gradiva za izposajo njihovih del in v obliki delovnih štipendij za ustvarjalnost. Do KN so upravičeni živeči avtorji kot fizične osebe, ki imajo stalno prebivališče v Republiki Sloveniji ali ustvarjajo v slovenščini.

Knjižnično nadomestilo urejata 56. člen Zakona o knjižničarstvu – ZKnj-1 in Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu – [ZKnj-1A \(2015\)](#). Podrobneje izvajanje knjižničnega nadomestila ureja Pravilnik o izvajanju knjižničnega nadomestila ([UL RS št. 38/16](#)), ki ga je Ministrstvo za kulturo oblikovalo v sodelovanju s stanovskimi društvi. Bistvena sprememba, ki jo je leta 2015 uvedel novi Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu, je bila ta, da se je izplačevanje delovnih štipendij zaradi izvajanja postopka po ZUP-u (Zakonu o splošnem upravnem postopku) preneslo s stanovskih društev na Javno agencijo za knjigo Republike Slovenije, s čimer so stanovska društva izgubila tudi pomemben delež režijskih stroškov, ki so jih lahko uveljavljala za izvedbo razpisa in splošno delovanje.

Za Društvo slovenskih književnih prevajalcev (v nadaljevanju DSKP) je najbolj sporna nesorazmerna razdelitev sredstev iz knjižničnega nadomestila po področjih. Avtorji izvirnih publikacij namreč prejmejo 60 % sredstev, prevajalci 20 %, ilustratorji in fotografi 15 %, avtorji glasbe 2,5 % ter filmski režiserji, scenaristi in direktorji fotografije 2,5 %.

Ob prenovi zakonodaje in pravilnika je DSKP na podlagi vsebinskih evalvacij predlagal nov razrez sredstev, ki bi tako glede na izsledke statistik knjižničnih izposoj kot tudi glede na status in delež kakovostne prevodne literature na slovenskem knjižnem trgu in v šolskem kurikulumu ter glede na nabor in kakovost prijavljenih del na vsakoletni razpis za prevajalske štipendije iz knjižničnega nadomestila odpravil neupravičeno in neutemeljeno anomalijo, ki predvideva 60 % sredstev KN za izvirno slovensko literaturo in le 20 % za prevodna dela. Ker je bilo v 2. členu Pravilnika o izvajanju knjižničnega nadomestila zapisano, da je »[k]njižnično nadomestilo oblika podpore avtorjem knjižničnega gradiva, ki je predmet javnega posojanja v splošnih knjižnicah. Namen izvajanja knjižničnega nadomestila je spodbujati ustvarjalnost posameznikov na področjih kulture, na katerih se ustvarja knjižnično gradivo in ki so v javnem interesu [...]«, in ker uradna statistika knjižničnih izposoj, ki jo vodi NUK, jasno kaže, da okrog 70 % vseh izposoj obsega izposoja prevedenega gradiva, je DSKP v skladu z navedenimi argumenti predlagal razdelitev 50 % za avtorje izvirnih monografskih publikacij in 30 % za prevajalce monografskih publikacij, kar je še vedno v prid izvirnemu avtorstvu, ki v predlaganem razmerju ohranja »večinski delež«.

Statistika izvajanja knjižničnega nadomestila za leto 2017 kaže, da avtorji izvirnih monografskih publikacij (276 upravičencev, št. izposoj upravičencev: 886.557,99) prejmejo najnižje neposredno izplačilo 230,00 evrov, povprečno izplačilo pa znaša 929,18 evra, ob čemer je vrednost ene izposoje 0,29 evra. Za prevajalce monografskih publikacij (260 upravičencev, št. izposoj upravičencev: 4.241.405,33) najnižje neposredno izplačilo znaša 80,00 evrov, povprečno izplačilo pa le 328,71 evra, kar je skoraj trikrat manj kot pri avtorjih izvirnih del. Vrednost ene »prevajalske« izposoje je 0,02 evra, kar je 15-krat manj kot za izvirno delo in hkrati najnižja vrednost za izposajo knjižničnega gradiva v celotnem sistemu vrednotenja. Pregled najbolj izposojenega gradiva pokaže, da gre sicer za komercialno uspešna dela, vendar to velja tako za izvirno kot za prevodno literaturo.

Dano razmerje 60 : 20 hromi tudi prevajalske delovne štipendije iz knjižničnega nadomestila, ki naj bi nagrajevale vrhunsko ustvarjalnost. Pri podprtih prevodnih projektih gre za vrhunska, običajno kanonizirana dela iz svetovne književnosti, ki so že kritičsko preverjena, a jim zaradi trikrat nižje vsote, namenjene prevajalskim delom, ni mogoče ponuditi zadostne podpore (najvišje štipendijske vsote v skladu z razpisom 2017 se gibljejo do 3.000,00 evrov,

pri izvirni produkciji pa do 8.000,00 evrov). Štipendijska komisija pri DSKP se vsako leto spopada z drobljenjem sredstev, ker so dela, ki jih prevajalci prijavljajo na razpis, praviloma visoke kakovosti, avtorji pa referenčni in glede na kriterije dosegajo visoko število točk.

Predlog novega razmerja je Ministrstvo za kulturo (v nadaljevanju MzK) spomladi 2016 zavrnilo z obrazložitvijo, ki s predlogom DSKP ni imela neposredne zveze: »Pri oblikovanju slovenskega modela knjižničnega nadomestila je bilo ključno vodilo vzpostaviti model, ki bo prednostno podpiral izvirno slovensko literaturo, komercialno uspešnemu knjižničnemu gradivu pa namenjal manj.« Prevajalsko delo v citiranem besedilu ni omenjeno, medtem ko se poudarja zgolj pomen izvirne ustvarjalnosti. Sodeč po odzivu MzK dela deli na »izvirno slovensko literaturo« in »komercialno uspešno knjižnično gradivo«, kar pomeni, da je za ministrstvo vsakršno prevodno delo komercialno. DSKP ostro nasprotuje tovrstni interpretaciji in razvrednotenju kakovostnega prevajalskega dela, saj je prevodna književnost legitimni del najkakovostnejšega slovenskega književnega ustvarjanja in slovenskega kanona.

Evropska unija v skladu z [Bernsko konvencijo](#) in [Unescovim priporočilom](#) prevajanju leposlovja nesporno in nedvoumno dodeljuje status avtorskega dela. Temu sledi tudi [Zakon o avtorski in sorodnih pravicah](#). Dejstvo je tudi, da delovnih štipendij iz knjižničnega nadomestila na podlagi doslej veljavnega Pravilnika o izvajanju KN ne morejo prejeti »komercialna dela«, temveč zahtevni prevodi leposlovja in humanistike. Podatki o prevodnih projektih, ki jim je bila v preteklosti dodeljena štipendija, so javno dostopni.

MzK je zavrnitveno obrazložitev sklenilo s povedjo: »Kot izhaja iz obrazloženega, je določba o deležih sredstev za posamezno vrsto knjižničnega gradiva nastala na podlagi tehtnega razmisleka že v fazi oblikovanja slovenskega modela knjižničnega nadomestila in ne kot rezultat pogajanj med stanovskimi društvi.« Ko se je leta 2018 znova odprlo vprašanje o spremembah Pravilnika o izvajanju knjižničnega nadomestila, nas je Ministrstvo za kulturo, da bi se izognilo odgovornosti, posredno usmerilo prav v nesmiselna pogajanja med stanovskimi društvi. 13. 11. 2018 smo se predstavniki Društva slovenskih književnih prevajalcev in Društva slovenskih pisateljev (v nadaljevanju DSP) sestali na Javni agenciji za knjigo RS ter predstavili svoje poglede in zadržke glede obstoječega razmerja med izvirnimi in prevodnimi deli, sestanek smo med obema stanovskima društvoma nadaljevali 3. 12. 2018. Predlog spremembe razmerja je DSP po predvidenem scenariju zavrnil. Pretekli argumenti MzK, ki se opirajo na »tehten razmislek«, pa še niso bili podprti z arhiviranimi gradivi (dopisi, zapisniki sestankov, magnetogrami). Kako je leta 2003/04 nastalo dano razmerje, še ni raziskano, prav tako doslej še nismo bili seznanjeni z nobeno celostno primerjalno analizo mednarodnih modelov knjižničnega nadomestila.

Knjižnično nadomestilo v poglavitnih dejstvih in nekaj številkah (podatki za leto 2017)

3. člen Pravilnika o izvajanju knjižničnega nadomestila (višina sredstev)

Obseg sredstev knjižničnega nadomestila se določi z letnim državnim proračunom. Sredstva za izvajanje knjižničnega nadomestila se **v okviru letnega državnega proračuna določijo najmanj v višini 28 % od sredstev, ki jih ministrstvo, pristojno za kulturo, namenja splošnim knjižnicam za podporo usklajenemu razvoju knjižnične dejavnosti v proračunskem obdobju**, na katero se nanaša izvajanje knjižničnega nadomestila. Ta sredstva se razporedijo na proračunsko postavko »knjižnično nadomestilo«.

Posamezen avtor je upravičen do knjižničnega nadomestila, če skupno število izposoj knjižničnega gradiva, katerega avtor ali soavtor je, presega spodnjo mejo izposoj glede na naslednje kriterije:

	zgornja meja	spodnja meja
avtorji izvirnih monografskih publikacij	30.000 + 20 % nad 30.000	800
prevajalci monografskih publikacij	50.000 + 20 % nad 50.000	4.000
ilustratorji in fotografi monografskih publikacij	25.000 + 20 % nad 25.000	1.000
avtorji na avdiovizualnem področju	5.000 + 20 % nad 5.000	100
avtorji na področju glasbe	5.000 + 20 % nad 5.000	100

»Avtorji izvirnih monografskih publikacij«:

Namenjenih sredstev za leto 2017: **256.458,00 evrov**

Vrednost ene izposoje: 0,29 evra

Najnižje izplačilo: 230,00 evrov

276 upravičencev

Št. izposoj upravičencev: 886.557,99

Povprečno izplačilo: 929,18 evra

Prevajalci monografskih publikacij:

Namenjenih sredstev za leto 2017: **85.486,00 evra** – 3-krat manj sredstev za 5-krat več izposoj

Vrednost ene izposoje: 0,02 evra – najnižja vrednost izposoje od vseh upravičencev

Najnižje izplačilo: 80,00 evrov

260 upravičencev

Št. izposoj upravičencev: 4.241.405,33

Povprečno izplačilo: 328,71 evra

Vrednosti posamezne izposoje ostalih upravičencev do KN:

- Ilustratorji in fotografi: 0,07 evra
- Avtorji na avdiovizualnem področju: 1,2 evra
- Avtorji na področju glasbe: 0,55 evra

SIMULACIJA za predlagano razmerje 50 : 30

Avtorji izvirnih monografskih publikacij:

Vrednost ene izposoje: 0,24 evra

Najnižje izplačilo: 192,00 evrov

276 upravičencev

povprečno izplačilo: 774,28 evra

Prevajalci monografskih publikacij

Vrednost ene izposoje: 0,03 evra

Najnižje izplačilo: 120,00 evra

260 upravičencev

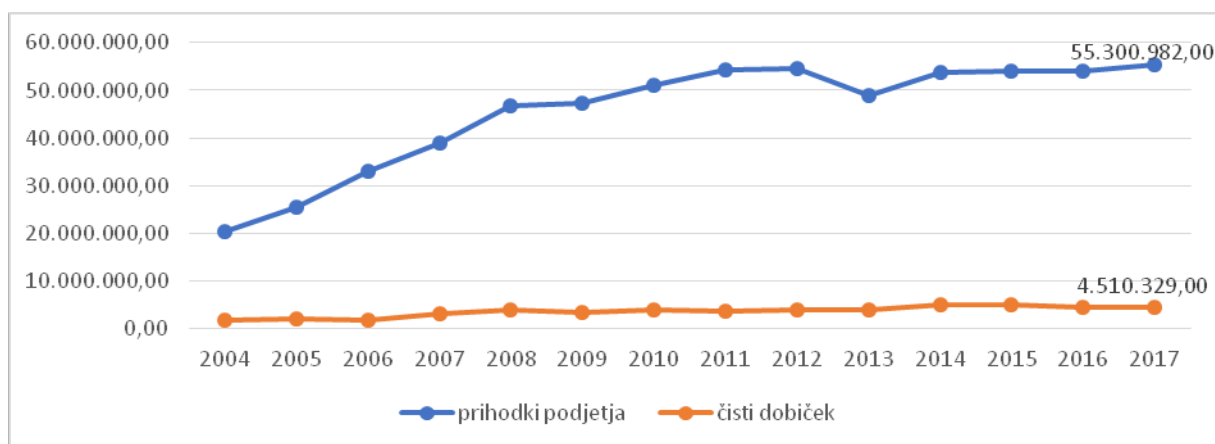
povprečno izplačilo: 493,15 evra

Finančna uspešnost prevajalskega sektorja

Slovenski prevajalski trg je proporcionalno s številom prebivalstva oz. govorcev slovenskega jezika razmeroma majhen in ima zgolj periferno vlogo z vidika svetovnega prevodnega sistema (prim. Heilbron 2000). Vendar pa je prav zaradi obrobne položaja jezika in kulture zaznamovan z izrazito pomembno vlogo prevodov in prevajanja, in sicer tako iz tujih v materni jezik kot obratno. To pomeni, da je prevajanje razmeroma pomembna dejavnost, ki je, kot bomo videli, ne glede na minulo finančno krizo v praktično nenehnem porastu. V prispevku želimo predstaviti nekatere podatke o pravnih subjektih, ki v Sloveniji delujejo na področju prevajanja oz. tolmačenja. Javno dostopni finančni podatki o slovenskem prevajalskem trgu so bili zbrani na spletni strani [Ajpes](#) in iz Poslovnega asistenta [Moj Bizi](#).

V dostopnih podatkovnih bazah smo s pomočjo iskanja ključnih besed po poslovnem registru Slovenije in z iskanjem po standardni klasifikaciji dejavnosti (SKD) ter po klasifikaciji dejavnosti TSMEDIA poskušali identificirati vse akterje na slovenskem prevajalskem trgu. SKD za področje predvideva dejavnost s številko razreda »74.300 Prevajanje in tolmačenje« (Braunsberger in dr. 2008: 28), klasifikacija dejavnosti TSMEDIA (ki je uporabljena na portalu Moj Bizi) pa »Prevajanje, lektoriranje in tolmačenje«. Portal Moj Bizi omogoča tudi avtomatsko analizo trga in tržnih deležev ter vpogled v posamezna podjetja, njihov status (aktivna, neaktivna itd.) in številne podatke o njihovem finančnem poslovanju. Nekatere najpomembnejše podatke povzemamo v nadaljevanju.

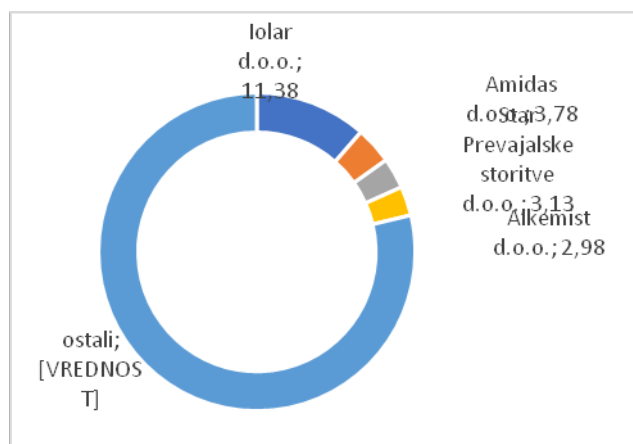
V skladu z dostopnimi podatki je torej podjetij, ki imajo v Sloveniji registrirano prevajalsko oz. tolmaško dejavnost, 1.686. Avtomatska analiza trga, ki jo ponuja Moj Bizi, dopušča izbiro dejavnosti in pri izbiri kategorij Prevajanje, lektoriranje in tolmačenje ter tuji jeziki vključuje za leto 2017 786 podjetij, za leto 2016 pa 838. Rezultati so povzeti na sliki 1.

Slika 1: Grafična analiza prevajalskega trga v EUR (vir: www.bizi.si)

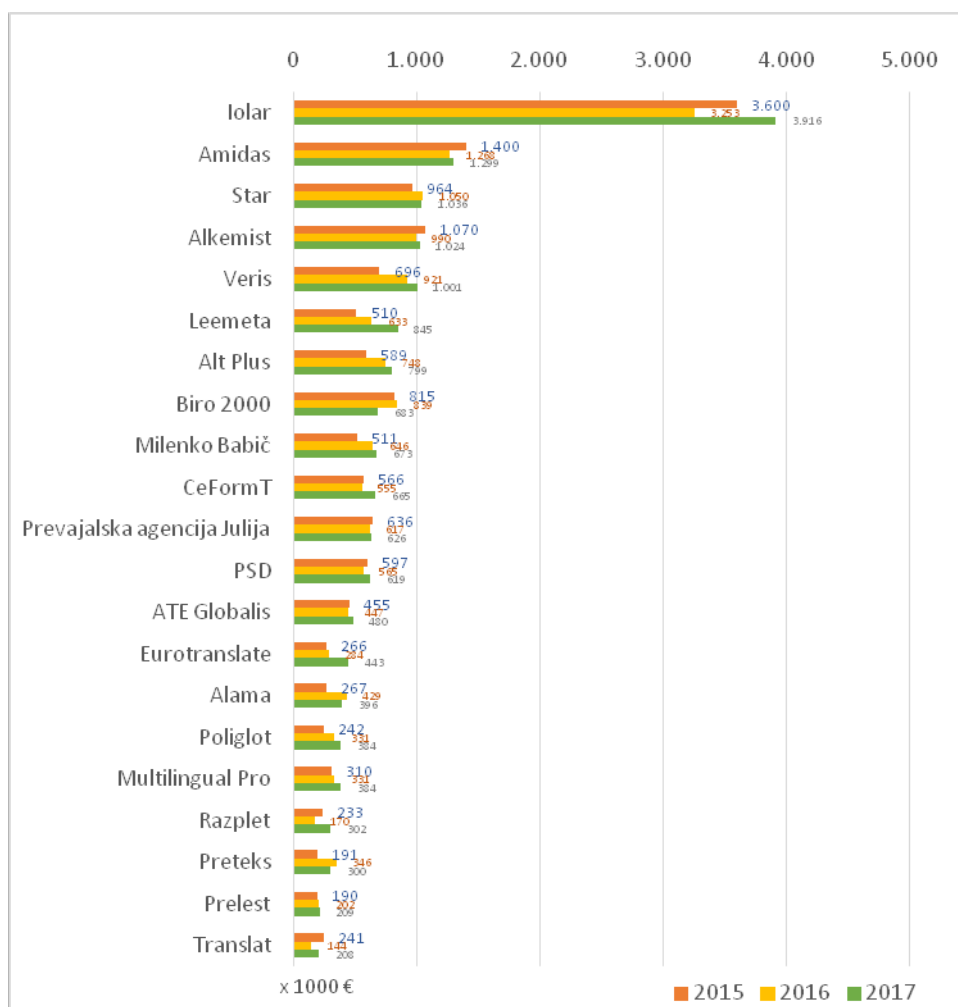
V povprečju opazimo, da prihodki in čisti dobiček na obravnavanem področju precej strmo naraščajo: v 13 letih so se prihodki skoraj potrojili (20.317.250,00 leta 2004, 55.300.982,00 leta 2017), podobno tudi čisti dobiček (1.596.925,00 leta 2004, 4.510.329,00 leta 2017), kar pomeni, da je sektor v razvoju.

Če podrobneje analiziramo, kdo so največji akterji na trgu, nam analiza tržnih deležev za leto 2017 pokaže, da več kot 20 % trga pokrivajo štiri podjetja, kot lahko razberemo s slike 2. Daleč največji tržni delež ima podjetje Iolar (11,38 %), sledijo mu Amidas (3,78 %), Star Prevajalske storitve (3,13 %) in Alkemist (2,98 %), preostanek (78,7 %) pa se porazdeli med ostala podjetja.

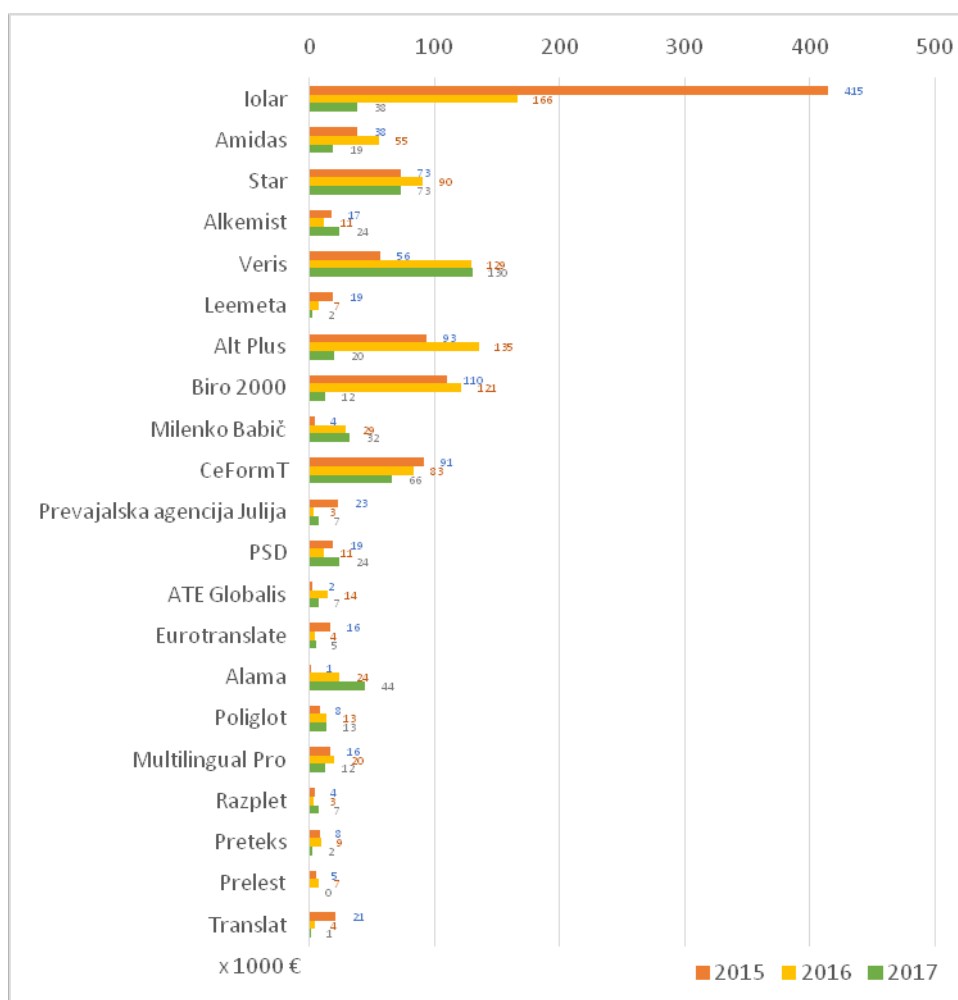
Slika 2: Tržni deleži v letu 2017 (v %) (vir: www.bizi.si)

Slika 3 ponuja še podrobnejši vpogled v lestvico najuspešnejših ponudnikov prevajalskih storitev v Sloveniji. Prikazani so dohodki zadnjih treh let (2015, 2016, 2017) vseh podjetij, ki so v letu 2017 zaslužila več kot 200.000 €. Skupno so ta podjetja v letu 2017, na primer, imela prihodkov za približno 16,3 milijona evrov.

Slika 3: Prihodki najuspešnejših prevajalskih podjetij v letih 2015–2017 (vir)

Za primerjavo si oglejmo še sliko 4, kjer so prikazani čisti dobički enakih podjetij, ki so pri večini kljub povečanim prihodkom krepko nižji kot v predhodnih dveh letih. V letu 2017 so ta podjetja skupno ustvarila približno 538.000 evrov dobička (v letu 2016 približno 938.000, v letu 2015 približno 1,04 milijona evrov).

Slika 4: Dobički najuspešnejših prevajalskih podjetij v letih 2015–2017 ([vir](#))

Navedene podatke lahko primerjamo s podatki analize trga. Ugotovimo, da so prihodki navedenih podjetij v letih 2015 in 2016 znašali 27 % vseh prihodkov sektorja, v letu 2017 pa celo 29 %. Iz podatkov bi lahko sklepali, da se večji prihodki koncentrirajo pri majhnem številu ponudnikov prevajalskih storitev, česar pa ni opaziti pri prikazanih dobičkih, ki se v zadnjih treh letih konstantno nižajo in so v letu 2017 skoraj za polovico nižji kot dve leti poprej. Navedenim podjetjem je v letih 2015 in 2016 pripadlo 21 % celotnega dobička v sektorju, v letu 2017 pa le 12 %. Če to primerjamo s podatki, ki so podani na sliki 1, lahko sklepamo, da se dobički v sektorju zlasti v zadnjih letih na splošno višajo na račun velikega števila manjših podjetij, ki pri svojem poslovanju v povprečju očitno (vsaj v zadnjih letih) prikazujejo večje dobičke od večjih podjetij, ki so kljub vsemu očitno še vedno bolj uspešna pri zagotavljanju prihodkov. Dejstvo pa je tudi, kot izkazujejo ankete, opravljene med prevajalci, da se to žal ne pozna pri tarifah, ki jih podjetja izplačujejo svojim pogodbenim sodelavcem: obratno, tarife so v zadnjih letih kljub razcvetu trga močno padle.

Literatura

- [Ajpes](#).
 Braunsberger, Frida, Marija Hlavaty, Niko Schlamberger in Sašo Stevanovič (ur.), 2010. *Standardna klasifikacija dejavnosti 2008*. Ljubljana : Statistični urad Republike Slovenije.
 Heilbron, Johan, 2000. Translation as a cultural world system. *Perspectives* 8 (1). 9–26.
[Poslovni asistent Moj Bizi](#).

Pregled razmer na področju prevajanja avdiovizualnih vsebin

Prevajanje avdiovizualnih (AV) vsebin je najmlajša prevajalska panoga, kar je verjetno razumljivo, saj je tudi sedma umetnost najmlajša med umetnostnimi zvrstmi. Zakaj govorimo o prevajanju AV-vsebin in ne o podnaslovnem prevajanju? Prevajanje AV-vsebin zajema tudi sinhronizacijo, dražjo različico podnaslovnega prevajanja, ki se je uveljavila predvsem v državah z večjim številom prebivalstva, čeprav ponekod razloge za sinhroniziranje tujih programov najdemo tudi drugje. V Sloveniji se je sinhronizacija uveljavila pri dokumentarnih oddajah (pogosto skupaj s podnapisi) in pri oddajah za najmlajše. V tem prispevku se omejim na podnaslovno prevajanje prek agencij, ki je največji del prevodov, s katerimi se srečujejo gledalci. Več o težavah, povezanih s sinhronizacijo oddaj za najmlajše, je v svojem prispevku za tednik *Mladina* napisala [Diana Grden](#).

Začetki vsakodnevne opremljanja programskih vsebin s podnapisi segajo v šestdeseta leta prejšnjega stoletja – za to je poskrbela takratna Televizija Ljubljana, predhodnica zdajšnje Televizije Slovenija. Podnaslavljanje za kinematografe ima daljšo zgodovino. Celotna panoga je kljub mladosti svoja zlata leta že preživela, saj v zadnjih letih opažamo pravo razvrednotenje poklica prevajalca AV-vsebin, pa čeprav vizualni mediji s podnaslovljenim tujim programom sestavljajo levji delež pisanih besedil, s katerimi se vsakodnevno srečuje slovenska javnost, in bi morali tem besedilom posvečati še dodatno pozornost.

Sprva so bili prevajalci AV-vsebin maloštevilni in redno zaposleni, s širjenjem programa in pojavom komercialnih ponudnikov v slovenskem prostoru pa so na trg dela stopili samostojni prevajalci AV-vsebin. Še vedno so ponudniki s prevajalci sklepali neposredne avtorske pogodbe. Leta 2001 se je v Sloveniji pojavila prva mednarodna prevajalska agencija s področja AV-vsebin, SDI, ki je takratnim AV-prevajalcem ponujala boljše možnosti od neposrednih naročnikov. Le malo pozneje se je med ponudniki podnapisov kabelskih televizij pojavila hrvaška agencija Mediatranslations, sledile pa so ji tri slovenske agencije, Razplet, Mar-Vik in Prevajalski studio Milenko Babič. Teh pet agencij obvladuje slovenski trg podnaslovnega prevajanja še zdaj.

Če je bil poklic prevajalca AV-vsebin do leta 2008 – takrat so se tarife zadnjič povišale – še privlačen, pa so vsi naročniki (neposredni in agencije) po letu 2008 izrabili gospodarsko krizo kot izgovor za nižanje (tudi večkratno) tarif oziroma stagnacijo, čeprav je bila inflacija od 1. 1. 2008 do 31. 12. 2018 15,4-odstotna, povprečna bruto plača pa se je v tem obdobju s 1326,19 evra povišala na 1812,73 evra (vir: oboje SURS). Na slovenskem trgu so tako po naših podatkih tarife za minuto podnaslovnega prevoda pri omenjenih agencijah od 1,3 do 2,86 evra bruto bruto, pri čemer večina agencij od prevajalcev zahteva, da si prevode pregledujejo (s sliko) med sabo, torej od njih pričakujejo tudi, da bodo opravljali delo lektorja in nadzornika kakovosti, čeprav za to niso ne usposobljeni ne dodatno plačani. Pregled s sliko ima sicer svoje prednosti, saj se tako lažje polovijo pomenne napake, toda to za prevajalce pomeni dodatno obremenitev, ki si je ob takih tarifah ne morejo privoščiti. V Sloveniji je uzakonjen 40-urni delovni teden, vendar prevajalci AV-vsebin v tem času ne zaslužijo niti za minimalno plačo, kaj šele, da bi se približali povprečni slovenski neto plači.

Po naših izračunih, narejenih na podlagi dnevne obremenitve prevajalca AV-vsebin, to je 20–25 minut programa na dan, ki jo priporoča evropsko združenje prevajalcev AV-vsebin [AVTE](#) (v idealnih razmerah celo 52 minut dokumentarnega ali igranega programa na teden), bi morale biti tarife za minuto podnaslovnega prevoda vsaj 4,5 evra na minuto za preprostejše vsebine, čeprav ta znesek še vedno ne upošteva stroškov dela (prostorov, opreme, strokovne literature, izobraževanja in tekočih stroškov), nadomestil za bolniško odsotnost in dopust ter varčevanja za pokojnino.

Poklic prevajalca AV-vsebin je specifičen, saj ni dovolj, da prevajalec obvlada izhodiščni in ciljni jezik, upoštevati mora tudi posebne zahteve medija in naročnika, to pa so: omejitve na dve podnaslovni vrstici z največ 38 znaki na vrstico (s presledki) in bralna hitrost, ki naj bi po mednarodnih priporočilih (Jan Pedersen, Univerza v Stockholmu, predstavitev na konferenci Languages and the Media, Berlin, 2018) znašala 12 znakov/sekundo –

pri tej hitrosti je bralčeva pozornost enakomerno porazdeljena med branje podnapisov in spremljanje dogajanja na zaslonu –, podnapisi pa morajo biti časovno usklajeni z govorom. Prav tako bi moral upoštevati merila za oblikovanje podnapisov, ki se med naročniki sicer nekoliko razlikujejo, vendar zanemarljivo. Dober prevajalec AV-vsebin mora imeti temeljito vsestransko razgledanost, saj se pri delu srečuje z najrazličnejšimi vsebinami.

Če zdaj na Univerzi v Ljubljani in Univerzi v Mariboru ponujajo predmete, pri katerih se študentje lahko seznaniijo s posebnimi zahtevami prevajanja AV-vsebin, pa so prevajalci po diplomi bolj ali manj prepuščeni samim sebi ter lastni želji po dodatnem izpopolnjevanju in izobraževanju. To se vse bolj pozna pri kakovosti prevodov, saj marsikoga spodnese prav preslaba splošna razgledanost; mentorstev, kakršna smo poznali nekoč, pa tako rekoč ni več. Poleg tega prevajalec zaradi vsiljenega tempa dela pogosto nima časa, da bi se tematiki lahko ustrezno posvetil in se posvetoval s strokovnjaki.

Kolikor smo lahko ugotovili, se s prevajanjem AV-vsebin v Sloveniji bolj ali manj redno ukvarja med 150 in 200 posameznikov. Od tega jih ima približno 40 status samostojnega kulturnega delavca in večina je včlanjena v Društvo slovenskih filmskih in televizijskih prevajalcev. Kar nekaj prevajalcev ima status samostojnega podjetnika, vsaj polovico pa sestavljajo študentje, redno in honorarno zaposleni ter upokojenci. Večina teh, ki se ukvarjajo izključno s prevajanjem in imajo tako ali drugače urejen status, dela za najmanj dva naročnika, čeprav so pogostejši trije ali štirje. Poleg tega marsikateri prevajalec AV-vsebin prevaja tudi za tiskane medije. To je zaradi narave dela in oblike pogodb, v katerih naročniki prevajalcu ne jamčijo minimalne količine dela (t. i. *zero-hour contracts*), tudi razumljivo, saj se obseg dela med letom spreminja. Ni pa razumljivo, da so pri tako majhnem številu agencij in tolikšni količini programa, ki ga prevajajo, tarife za prevode tako nizke. Zdi se, da so se agencije v boj za svoj delež na trgu raje spustile z nižanjem cen na račun življenjskega standarda prevajalcev in kakovosti prevodov, kot pa da bi si prizadevale za izboljšanje razmer in kakovosti storitev. Navsezadnje so stroški prevoda pri vsej produkciji, povezani z nastankom nekega AV-dela, naravnost zanemarljivi, [0,1 odstotka](#), škoda, ki jo delu povzroči slab prevod, pa je nepopravljiva.

Popolne slike o številu prevajalcev AV-vsebin žal ne moremo dobiti, saj nekatere agencije svojih prevajalcev ne podpisujejo, nekateri prevajalci pa iz takih ali drugačnih razlogov uporabljajo kratice oziroma psevdonime, poleg tega pa je ravno zaradi slabih razmer na tem prevajalskem področju fluktuacija velika. Če vsemu naštetemu dodamo še ljubiteljsko prevajanje za različne spletne ponudnike podnapisov (t. i. *fansubbing*), ki je sporno z več vidikov, ne le kakovosti, lahko ugotovimo, da je stanje na področju prevajanja AV-vsebin naravnost klavrno.

Rešitev se ponuja sama po sebi – dvig tarif in sodelovanje z usposobljenimi lektorji bi poskrbela, da bi se prevajalci lahko bolj posvetili prevodom in imeli več časa za dodatno izobraževanje, izboljšali bi kakovost svojega življenja in kakovost prevodov, boljše razmere pa bi spodbudile tudi bolj izkušene prevajalce, da bi poskrbeli za mentorstvo mladih – to je vsekakor nujno, če hočemo preprečiti nadaljnje slabšanje kakovosti prevodov in razvrednotenje poklica.

Lektorska licenca in drugi poskusi regulacije poklica

Poklic lektor je nastal po drugi svetovni vojni (Verovnik 2005, Dular 1986, Korošec in Dular 1995). V osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja se je potreba po ureditvi in uskladitvi lektoriranja tako stopnjevala, tudi v različnih oblikah organiziranja lektorjev (v časopisnih hišah in v Slavističnem društvu Slovenije), da je bilo leta 1996 ustanovljeno Lektorsko društvo Slovenije. Njegov namen je bil najprej enoten nastop poklicne skupine in pogovor s pristojnimi državnimi ustanovami, ki bi lahko pomagale pri pravni ureditvi poklica in dejavnosti (lektor in lektoriranje). Zato se je že takrat začela oblikovati ideja o lektorski licenci, po vzoru licence za prevajalce. Lektorsko društvo Slovenije je skupaj z Društvom znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije delilo razmislek o ustanovitvi zbornice.

Zanimanje lektorjev ter javnosti za dokument, ki bi potrjeval lektorjevo usposobljenost za delo, je veliko. Razlog je predvsem izjemno širjenje nelojalne konkurence na področju lektoriranja.

Znanje je že dolgo najširše dostopno vsakomur, ki ga želi pridobiti. V Lektorskem društvu Slovenije pa smo pri opredelitvi naše dejavnosti pozorni predvsem na veščine in kompetence lektorja in jezikovnega svetovalca – le deloma pogojene z znanjem, večinoma pa z izkušnjami in praktičnim usposabljanjem.

Za urejeno dejavnost in poklic je pomembna ozaveščenost²⁷ javnosti, iz katere pravzaprav izhaja potreba po lektoriranju in urejanju besedil. Javnost pričakuje kakovostne storitve za primerno ceno. Zato si stanovsko društvo lektorjev še vedno prizadeva za sistem licenciranja lektorskega poklica, s katerim bi se uskladili znanje, zmožnosti, veščine in dodana vrednost pri storitvi, ki jo opravlja licencirani lektor.

Da dokumenta, ki bi ga izdajalo strokovno združenje in bi potrjeval strokovno usposobljenost lektorja/jezikovnega svetovalca, ni mogoče pridobiti z enim samim pisnim preizkusom veščine lektoriranja, smo ugotovili leta 2014, ko smo izvedli poskusni preizkus za pridobitev lektorske licence.²⁸ Naš namen je bil ugotoviti merila, po katerih bi lahko presojali usposobljenost lektorja. Kljub temu da med vključitvenimi kriteriji ni bila izključno slovenistična ali vsaj jezikoslovna izobrazba, so se k poskusnemu preizkusu prijavili v veliki večini slovenisti in slavisti. Glede vrednotenja in ocenjevanja poskusnega preizkusa za lektorsko licenco so izstopale naslednje ugotovitve:

- s preizkusom ne smemo ocenjevati, kako hitro je lektor zmožen lektorirati, ampak njegovo usposobljenost za lektoriranje;
- dokler lektorji nimamo oblikovanega in sprejetega nekakšnega standardnega operacijskega postopka (SOP) za lektoriranje (ostaja vprašanje, ali je tak SOP za našo dejavnost sploh mogoč), bi bilo merilo večinskega popravka velika napaka;
- idealno bi bilo merilo minimalnega popravka, vendar pa tudi pri poskusu oblikovanja tega trčimo v različno pojmovanje knjižnojezikovne norme, sprejemanje in razlago Slovenskega pravopisa in Slovarja slovenskega knjižnega jezika;
- ostaja vprašanje, kje je ločnica med sprejemljivim po knjižnojezikovni normi in živim jezikom;
- lektorjevo preverjanje informacij po pravopisu, SSKJ, spletu, korpusih je še vedno nezadostno;
- neodgovorjeno ostaja vprašanje, kako vrednotiti lektorjevo delo za lektorsko licenco, če pa je odvisno od toliko znanih in še neugotovljenih dejavnikov;
- natančneje je treba opredeliti, kaj preverjamo in kaj lahko preverjamo;
- morda je rešitev v bolj ciljanih besedilih in nalogah, ki bi preverjale posamezne ravni lektorjevega dela;
- nekateri lektorji še vedno iščejo seznam merljivih napak;
- za vrednotenje lektur bi bilo dobro v preizkus umestiti tudi leposlovno besedilo, saj se v takem besedilu

27 Prim. [informacije za naročnike lektorskih storitev](#), ki jih je Lektorsko društvo Slovenije objavilo na svoji spletni strani leta 2008.

28 V projektu Strokovno usposabljanje in izpopolnjevanje lektorjev slovenskih besedil, ki ga je sofinancirala Služba za slovenski jezik pri Ministrstvu za kulturo RS. Več o projektu je [na tej povezavi](#).

- bolj izrazi razkorak med avtorjem, besedilom in lektorjem, jasneje se opazi lektorjevo čiščenje;
- pomembna ovira pri lektorskem delu je neobvladovanje urejevalnikov besedil in tehnologij;
- ne nazadnje je kritičnega premisleka potrebna tudi ugotovitev, da je bilo za večino udeležencev poskusa 120 minut premalo za lektoriranje 5 avtorskih strani besedila.

Pri iskanju strokovno in organizacijsko najbolj demokratične oblike ozaveščanja lektorjev in hkrati njihovih naročnikov smo po dveh desetletjih bolj ali manj neuspešnega prizadevanja za vzpostavitev utemeljenega mehanizma licenciranja jezikovnih svetovalcev razvili zamisel o referenčnem registru lektorjev/jezikovnih svetovalcev, znotraj katerega jezikovni svetovalci/lektorji in naročniki ne bodo podvrženi manipulativnim prodajnim in tržnim mehanizmom, temveč bodo njihove reference in pravice zaščitene v okviru informacijskega spletišča, ki se bo ravnalo po merilih stroke.

Na začetku leta 2018 je Lektorsko društvo Slovenije dalo v javno razpravo predlog pravilnika o certifikatih LdS, ker si prizadeva za razvijanje in izboljšanje strokovne ravni ter zvišanje kakovosti vseh oblik in načinov lektoriranja in jezikovnega svetovanja, varstvo moralnih in materialnih koristi in pravic jezikovnih svetovalcev ter celotnega področja dejavnosti in za ustrezno vrednotenje lektorskega dela in jezikovnega svetovanja. Certifikat v tem primeru razumemo kot listino, ki potrjuje kakovost in strokovnost dela poklicnega profila, organiziranega v društvo. Društvo bi izdajalo certifikat za jezikovno svetovanje. Do zdaj posebnih pripomb na pravilnik ni bilo, smo pa zamisel nadgrajevali vse leto 2018 (npr. na majskem pogovornem večeru [o jezikovnem svetovalcu](#)). O certifikatu za jezikovnega svetovalca bo nadalje odločal občni zbor v letu 2019.

Ker so tudi naši drugi žulji (poklic, zaposlenost, zaposljivost, povpraševanje po lektoriranju in lektorjih) čedalje večji, spodbujamo še širšo in temeljitejšo razpravo o tem, kako pridobiti potrdilo o usposobljenosti za lektoriranje. Zavedamo se, da je za oblikovanje sistema usposabljanja, izpopolnjevanja in licenciranja lektorjev pomembna umestitev lektorske dejavnosti v širši slovenistični kontekst. Zato Lektorsko društvo Slovenije pri tem sodeluje z izobraževalnimi in znanstvenoraziskovalnimi institucijami v slovenistiki. To nas utrjuje v prepričanju, da svoje mesto iščemo, najdemo in prevzemamo v povezovanju z drugimi področji v slovenistiki.

Načrti za prihodnost lektorjev/jezikovnih svetovalcev

Lektoriranje ni dejavnost, ki bi jo lahko opravljal kdor koli s katero koli izobrazbo in brez posebne usposobljenosti. Lektoriranje tudi ni popravljanje slabo napisanih besedil, ker bi bili Slovenci bolj nepismeni od povprečnega Evropejca, temveč izoblikovana in usmerjena skrb za javno objavo kakovostnih besedil, kar je povsem običajen evropski kulturni in strokovni standard.

Lektoriranje/jezikovno svetovanje je dejavnost, ki jo slovenisti opravljamo v timu z drugimi sodelavci. V tem smislu lektorji/jezikovni svetovalci/uredniki prevzemamo odgovornost za javno podobo besedil, ki nastajajo v timu. To odgovornost lahko zagovarjamo le v okviru urejene dejavnosti (izobraževanje, usposabljanje, mentorstvo), saj se obenem zavedamo svojega vpliva na izrazni fond knjižnega jezika.

Iz take opredelitve se je v Lektorskem društvu oblikovala zamisel o ureditvi podatkov v uporabno vrednost. Referenčna baza in register jezikovnih svetovalcev, jezikovnih urednikov in lektorjev bo pomoč pri izbiri in opredelitvi storitve in izvajalca po več kriterijih: izobrazbi, izkušnjah, referencah, tudi članstvu v stanovskem društvu, ceni storitev, dodatnem izpopolnjevanju, opravljenem pisnem in/ali ustnem preizkusu zmožnosti za lektoriranje in jezikovno svetovanje (ko oz. če bo ta kdaj uveden). Temu cilju sledijo vpis v register lektorjev/jezikovnih svetovalcev z referencami in organizirano usposabljanje ob vpisu ter seznanitev javnosti z možnostjo izbire lektorja/jezikovnega svetovalca v registru.

Cilj, ki ga lahko dosežemo s širšim sodelovanjem, ne le v slovenistiki, temveč v skupini društev in drugih, v kateri je nastala pričujoča bela knjiga, pa je navsezadnje sprememba davčne in delovne zakonodaje, ki bo omogočila urejeno prekarno zaposlitev tudi lektorjem/jezikovnim svetovalcem/urednikom.

Literatura

- DULAR, Janez, 1986: Lektoriranje in jezikovna kultura. Ada Vidovič Muha (ur.): *XXII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 61–72.
- KOROŠEC, Tomo; DULAR, Janez, 1995: *Slovenski jezik 4*. Maribor: Obzorja.
- VEROVNIK, Tina, 2005: *Jezikovni obronki*. Ljubljana: GV Založba.

Neformalno izobraževanje prevajalcev v Sloveniji

Področje strokovnega prevajanja se je v Sloveniji razvijalo počasi. Konec petdesetih in v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja je Oddelek za anglistiko in amerikanistiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani zaradi vse večje želje in potrebe po organiziranem izobraževanju na področju prevajanja občasno izvajal prva predavanja iz teorije prevajanja in vodil prve vaje iz prevajanja. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so na oddelku za krajše obdobje ponudili tudi organizirana predavanja iz simultane in konsektivnega tolmačenja. V osemdesetih pa uvedli najprej podiplomski specialistični študij prevajanja, nato pa leta 1986 začeli nov študijski program, ki je po dokončanem splošnem programu prvih dveh letnikov nadaljeval prevajalsko usmeritev ter ob zaključku študija podelil naziv anglist prevajalec. Temu zgledu je leto kasneje (1987) sledil tudi Oddelek za germanistiko s skandinavistiko in z nederlandistiko. Nekateri posamezniki iz vrst visokošolskih učiteljev in študentov obeh oddelkov so nato na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja ob podpori kolegov iz nemškega Heidelberga in avstrijskega Gradca pospešili idejo o ustanovitvi novega študijskega programa prevajalstva. S pomočjo evropskega programa TEMPUS so se začele izmenjave učiteljev in študentov za nabiranje prepotrebnih strokovnih izkušenj ter nakup opreme za potrebe novega oddelka, kot so multimedijски laboratorij, tolmaške kabine, tehnična oprema za podnaslovljenje ter seveda računalniška oprema. Leta 1997 je bil naposled ustanovljen [Oddelek za prevajanje in tolmačenje](#), kakor se je ta na začetku imenoval.

Želja po združevanju in izmenjavi mnenj med tistimi, ki so se v povojnem obdobju ukvarjali s strokovnim prevajanjem, je leta 1961 privedla do ustanovitve prvega strokovnega društva prevajalcev v Sloveniji, danes znanega pod imenom Društvo znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije (DZTPS). V zborniku ob 50. obletnici društva (2014) so njegovo delovanje v letih od 1960 do 1978 poimenovali kot »obdobje izbrancev«, obdobje osemdesetih kot »strukturiranje društva« (1979–1989) in obdobje devetdesetih kot »uveljavitev društva« (1999–2000).

Ustanovitev in delovanje DZTPS-ja sovpadata z naraščajočim številom tistih, ki so se v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja kljub svoji pedagoški izobrazbi ukvarjali raje s prevajanjem kot s poučevanjem tujih jezikov. Prav želja po sleherni obliki strokovnega izobraževanja in izpopolnjevanja je bila povod, da so posamezniki te generacije samostojno, kot člani društva DZTPS oz. skupaj s strokovnjaki z drugih strokovnih področij razvijali prve oblike neformalnega izobraževanja in ozaveščanja o delu prevajalcev.

Pomembno vlogo v procesu strokovnega razvoja prevajalcev so imeli *Mostovi*, ki so pri DZTPS-ju izšli leta 1963, sprva kot društveno glasilo, leta 1985 pa prvič kot tiskana strokovna revija. S svojimi številnimi strokovnimi članki in glosarji so člani društva in gostujoči avtorji, mnogokrat tisti visokošolski učitelji, bolj naklonjeni razvoju prevajalske stroke, z ljubljanske in mariborske filozofske fakultete, pomembno vplivali na razvoj neformalnega strokovnega izobraževanja prevajalcev. Za učitelje in študente, pa tudi za aktivne prevajalce je bila revija takrat edini vir praktične izmenjave znanja in informacij. Znanstvenoraziskovalna skupnost takega znanja zaradi zadržanosti do poljudnoznanstvenih in strokovnih prispevkov s področja strokovnega prevajanja, pa tudi preprosto zaradi pomanjkanja praktičnih izkušenj na tem področju ni mogla ponuditi.

Nekako vzporedno s strokovno revijo *Mostovi* je predvsem v devetdesetih letih prejšnjega stoletja ekonomist Anton Omerza, dolgoletni član DZTPS-ja, in od leta 1988 v društvu zaposlen kot poslovni tajnik, organiziral prve strokovne seminarje in izdajal prve strokovne, pa tudi povsem praktične publikacije za prevajalce, največkrat v organizaciji svojega podjetja OST. Nekaj povsem novega je bil tedaj podjetniški priročnik za prevajalce, ki ga je Omerza izdal v samozaložbi leta 1993.²⁹

Z osamosvojitvijo Slovenije je nova država v letih od 1992 do 1999 prilagodila lastniško strukturo podjetij

29 Še dandanes se marsikateri samostojni prevajalec znajde v primežu prevajalskih podjetij, od katerih marsikatero s pridom izkorišča prevajalčevo neznanje na področje trženja storitev.

sodobnemu tržnemu gospodarstvu. Slovenija je s tem odprla trg za tuje vlagatelje in podjetja, s čimer so se zelo povečale tudi potrebe po prevajalskih storitvah, potrebe po znanju jezikov strok, po strokovnih terminologijah in po strokovnih slovarjih so naglo naraščale. Predvsem avstrijska podjetja so v tistem času prevajanje prepuščala prevajalskim podjetjem v Avstriji. Rezultati so bili nemalokrat porazni. Legendarni profesor dr. Erich Prunč,³⁰ znan kot kritičen opazovalec slovenske prevajalske stroke in skupnosti, je 13. januarja 1993 v Lingvističnem krožku na Filozofski fakulteti v Ljubljani prebral šest strani dolg satirični zapis z naslovom »Slowenien – Das Land der Kannibalen und Neurotiker (Das Bild der Slowenen im Spiegel der Übersetzung)«. ³¹ Udeleženci Lingvističnega krožka smo lahko njegovo besedilo razumeli kot zaušnico stroki, ki se ni organizirano odzivala na potrebe trga in se raje skrivala za katedrom ali računalnikom. Najkasneje takrat smo slovenski prevajalci, predvsem tisti, ki delamo z nemškim oz. z angleškim jezikom, vedeli, da so bila tedanja strokovna predavanja in seminarji za prevajalce le kaplja v morje ter da je pred nami še veliko trdega dela, ki ga bo treba izvesti z višjo mero kakovosti in profesionalnosti kot dotlej.

Poleg že omenjenih *Mostov* ter izobraževalnih dogodkov in publikacij Antona Omerze – OST so prvi računalniki konec osemdesetih in postavitve prvih strežnikov za dostop do interneta sredi devetdesetih preteklega stoletja v Sloveniji odpirali nove možnosti povezovanja in izmenjave strokovnih znanj na medmrežju. Leta 1998 je [Katja Benevol Gabrielčič](#) ustvarila prvi elektronski poštni seznam za hkratno pošiljanje sporočil večjemu številu naslovnikov (angl. *mailing list*) z imenom Forum prevajalcev. V prvi vrsti je forum še danes namenjen izmenjavi informacij med prevajalci o vsem, kar bi lahko koristilo njihovem nadaljnjemu strokovnemu razvoju, pa tudi iskanju ustreznih prevajalskih rešitev za različne jezikovne kombinacije.

V drugi polovici devetdesetih let preteklega stoletja, torej v obdobju, ko so bili prevajalci in tisti, ki so se spogledovali s tem poklicem, vedno bolj prepričani, da je dozorel čas za postavitve trdnejših temeljev za bolj kakovostno delo prevajalcev v Sloveniji, je treba omeniti nekaj dogodkov, ki so, čeprav včasih le v manjši meri, posredno vplivali na nadaljnji razvoj dogodkov. Leta 1997 se je na pobudo DZTPS-ja začelo prizadevanje za pripravo osnutka zakona za prevajalsko stroko, ki je predvidel tudi ustanovitev prevajalske zbornice. Leta 1999 je v sodelovanju med OST in DZTPS-jem izšel Slovensko-nemško-italijanski pravni slovar. Priprava na izid slovarja je potekala vzporedno s prizadevanjem takratnega ministra za pravosodje, Tomaža Marušiča, ki si je tudi s predlogom Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o sodiščih ([ZS-C, EVA: 1998-2011-0006](#)) prizadeval za večji nadzor nad delom sodnih izvedencev in sodnih cenilcev, za sodne tolmače pa zahteval bolj strukturirana izobraževanja in preverjanja znanja na izpitih za sodne tolmače. Na splošno naj bi oba ukrepa izboljšala kakovost dela vseh treh skupin strokovnih sodelavcev sodišč.

V naslednjem desetletju, torej od leta 1999 do leta 2009, si je skupina posameznikov neodvisno od osrednjega društva prevajalcev prizadevala pristojne na ministrstvu za pravosodje, zadolžene za delo sodnih izvedencev, cenilcev in tolmačev, osveščati o nujnosti preverjanja kakovosti dela sodnih tolmačev. Predstavili so jim primere dobre prakse iz tujine, trende stalnega strokovnega izobraževanja, oblike preverjanja znanja bodočih sodnih tolmačev in druge koristne informacije. Sodelovanje z ministrstvom za pravosodje je bilo v tistem obdobju sicer dobro, a hkrati izjemno naporno, saj se je takrat zamenjalo kar šest ministrov za pravosodje. Vsak minister pa se je bolj ali tudi manj zavzel za ureditev položaja in dela sodnih tolmačev v Republiki Sloveniji. Predvsem moteče je bilo, da so se sogovorniki na ministrstvu v tistem obdobju konstantno menjavali. S spremembami in dopolnitvami Zakona o sodiščih (Uradni list RS, št. 73/2004; ZS-D) je njegov predlagatelj, ministrstvo za pravosodje in javno upravo, dosegel pravno podlago za institucionalizacijo Centra za izobraževanje v pravosodju, ki še do danes v celoti skrbi za sodne tolmače, od priprave na izpit do imenovanja in spremljanja stalnega strokovnega izpopolnjevanja.

Dozorel je čas za ustanovitev samostojnega društva za sodne tolmače in pravne prevajalce. Delo sodnih tolmačev v Sloveniji in ideja o specializiranem društvu za pravne prevajalce in sodne tolmače je njena kasnejša predsednica Viktorija Osolnik Kunc prvič predstavila na ustanovni skupščini EULITE, evropskega združenja društev pravnih prevajalcev in tolmačev, konec leta 2009 v Antwerpnu. Predstavniki različnih tujih društev so idejo takrat toplo

30 Erich Prunč je bil koroškoslovenski jezikoslovec, slavist, literarni zgodovinar, pesnik in prevajalec, ki je pomembno vplival na razvoj prevajalske stroke v Sloveniji, kot jo imamo danes.

31 V prevodu »Slovenija – dežela ljudožercev in nevrotikov ali Podoba Slovencev v luči prevoda«.

pozdravili. Do same ustanovitve društva pa je moralo preteči še nekaj časa. Ustanovitelji društva so si želeli usklajenega delovanja z ministrstvom za pravosodje, preden je skupina 19 oseb 13. februarja 2012 na ustanovni skupščini v Ljubljani ustanovila Združenje stalnih sodnih tolmačev in pravnih prevajalcev Slovenije.

Vse od svoje ustanovitve si prizadeva za visoko raven prepoznavne kakovosti eno- in dvodnevni seminarjev s predavatelji, ki jih večinoma vabi iz tujine, za preudarno načrtovanje stališč društva v pogovorih in pogajanju z drugimi deležniki in predvsem za unikatnost. Glede zadnjega se tudi bistveno razlikuje v razmišljanju od drugih društev v Sloveniji.

Literatura

[Internet v Sloveniji](#)

ŠEGA, Lidija (ur.), 2014: *Društvo znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije. 50 let. Zbornik*. DZTPS.

GROSMAN, Meta; KOMAR, Smiljana; ŠUŠTARŠIČ, Rastislav, 2009: Oddelek za anglistiko in amerikanistiko. *Zbornik Filozofske fakultete 1919–2009*. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. 20–30.

OMERZA, Anton, 1993: *Podjetniško znanje za prevajalce. Analiza in svetovalni programi*. (Samozaložba).

OSOLNIK KUNC, Viktorija, 2007: Slowenien – das Land der Kannibalen und Neurotiker . Oder gibt es so etwas wie Qualitätssicherung in touristischen Texten? Peter A. Schmitt; , Heike Jüngst (ur.): *Translationsqualität*. Peter Lang Verlag. 326–332.

OSOLNIK KUNC, Viktorija, 2009: [Court interpreters and sworn translators of legal language: the case of Slovenia](#).

VERMEER, Hans J., 2006: Mit Sprache jonglieren. Viktorija Osolnik Kunc idr. (ur.): *Transkulturell – Transkulturelno. Berlin – Ljubljana – Zabočev*. *Festschrift für Käthe Grah zum 70. Geburtstag*. Jubilejni zbornik za Käthe Grah ob 70. rojstnem dnevu. Oddelek za germanistiko Filozofske fakultete v Ljubljani. 241–253.

www.mojster.si

www.sodni-tolmaci.si

Zdravstveni vidik dejavnosti specializiranih jezikovnih uporabnikov

Pomemben vidik vsake dejavnosti je zdravstveni vidik, tudi pri dejavnostih specializiranih jezikovnih uporabnikov. Na Klinični inštitut za medicino dela, prometa in športa, ki deluje v Univerzitetnem kliničnem centru Ljubljana, smo se obrnili z vprašanjem, ali so pri svojem delu že opazili omenjeno poklicno skupino in jo morda kako raziskovali posebej ali v sklopu drugih raziskav.

Predstojnica Kliničnega inštituta za medicino dela Metoda Dodič Fikfak³² nam je odgovorila, da specializiranih jezikovnih uporabnikov niso posebej obravnavali, ker smo v tej poklicni skupini predvsem posamezniki, s. p. in tako ali drugače prekarci. Kakršna koli analiza na posameznih »maloštevilčnih« skupinah pa ne da zanesljivih odgovorov. Kljub temu lahko vsaj posplošimo, da imamo enake ali podobne značilnosti kot vsi drugi prekarci med belimi ovratniki.

Tematiko lahko obravnavamo po štirih točkah, h katerim dodajamo komentarje omenjenega inštituta:

1. Poklicne bolezni. Novega pravilnika o seznamu poklicnih bolezni še ni, že 30 let se jih ne odkriva in ne priznava posebej, na sedanjem seznamu pa je težko najti poklicno bolezen v poklicni skupini specializiranih jezikovnih uporabnikov. Pomembna je informacija, da bolezni hrbtenice ne bodo vključene v seznam. Večino bolezni v poklicni skupini specializiranih jezikovnih uporabnikov bi lahko šteli k boleznim, povezanim z delom. Glede na to, da smo večinoma samozaposleni, pa nam verifikacija poklicne bolezni ali bolezni, povezane z delom, veliko ne bi pomagala, saj je za zdravje in razvoj ter posledice poklicne bolezni odgovoren delodajalec, v tem primeru mi sami.
2. Doživljanje preobremenjenosti pri delu. Svetujejo nam, da stanovska združenja organiziramo ozaveščanje o tem in načrtujemo ukrepe. Glede na to, da je preobremenjenost v veliki meri odvisna od osebnostne strukture in samoobremenitve, v zvezi s tem predstojnica Kliničnega inštituta za medicino dela opozarja na problem nerazumnega zniževanja cen naših storitev.
3. Varovanje dostojanstva pri delu (pritiski naročnikov, časovni, strokovni ipd.). Na okolje težko vplivamo, lahko pa na svoje stranke s svojim obnašanjem. Tudi pri tem je pomembno, da stanovska društva organizirajo kampanjo ozaveščanja in treninga dela v opisanih okoliščinah.
4. Komuniciranje v delovnem okolju je pomemben dejavnik zdravja pri delu in veščina, ki se je specializirani jezikovni uporabniki moramo zavedati, se je sistematično učiti in se na tem področju stalno izpopolnjevati.

32 Prof. dr. Metoda Dodič Fikfak, dr. med., predstojnica Kliničnega inštituta za medicino dela, prometa in športa – UKC Ljubljana, KIMDPŠ, Poljanski nasip 58, 1000 Ljubljana

PRIMERI DOBRE PRAKSE

Virtualno povezovanje prevajalcev – zakaj in kako

Svojo prevajalsko kariero sem začela kot študentka leta 1995, ko so v podjetju, kamor sem prišla za tajnico, ugotovili, da sem veliko boljša prevajalka kot tajnica. Sodelovala sem z inženirji in komercialisti, ki so govorili le enega od delovnih jezikov, k sreči pa tudi z dvema starejšima kolegicama, od katerih sem se marsičesa naučila.

Ko sem stopila na samostojno prevajalsko pot, sem ugotovila, da natanko to najbolj pogrešam – predajo oziroma sprejemanje izkušenj iz prve roke. Ker sem se od vedno navduševala nad tehniko in posledično računalništvom, je bil leta 1998 moj prvi korak iskanje prevajalcev po internetu, ki je bil s komercialnega stališča v Sloveniji še relativna novost. Našla sem neformalne mednarodne prevajalske skupine ter se vključila na poštne seznama Lantra-L in Langit. Prvi je združeval prevajalce z vsega sveta, drugi pa pretežno italijanske prevajalce oziroma prevajalce z italijanščino kot enim od delovnih jezikov. Študirala sem, kako poiskati slovenske prevajalce, ki bi se povezali na podoben način.

Prva priložnost za tako rekoč novačenje kolegov se mi je ponudila na enem od izobraževanj za prevajalce OST, ki jih je organiziral Anton Omerza. Od kar nekaj prisotnih jih je le 11 imelo že aktivne e-poštne naslove. S temi sem novembra 1998 pri enem od takrat brezplačnih ponudnikov tako imenovanih forumov, ki so v resnici bolj poštni sezname oziroma platforme za razpošiljanje prejetih sporočil vsem prijavljenim članom, oblikovala prvi poštni seznam za prevajalce, Forum prevajalcev.

Novica o povezovanju se je počasi širila dobesečno od ust do ust in marsikdo se je oglasil, da bi se z veseljem vključil, da je član DZTPS, a da še nima e-poštnega naslova. Tako se je upravni odbor DZTPS odločil, da se organizira nov tip izobraževanja za prevajalce – iskanje koristnih spletnih virov z dodatkom, odpiranjem brezplačnih poštnih predalov za udeležence, ki jih še nimajo. To je bilo v časih, ko Google še ni bil praktično edini in najmočnejši iskalnik in se je bilo treba veliko bolj truditi, da si prišel do zares koristnih informacij.

Krog prevajalcev, vključenih v Forum prevajalcev, se je počasi širil, brezplačni ponudniki so propadali in se združevali, zato je bil forum po dveh selitvah preseljen na domači strežnik, na katerem je mogoče ažurneje reševati tehnične težave. Danes (14. 1. 2019) je vanj vključenih 930 e-poštnih naslovov. Nekateri so podvojeni, nekateri niso več aktivni, a tega kot skrbnica ne vem, 267 jih trenutno pošče s foruma ne prejema (njihovi računi so iz različnih razlogov nastavljeni na pasivno članstvo). Resnično aktivnih je približno 150 članov, drugi sporočila le prebirajo. Mesečno pride na forum nekje od 50 do 100 sporočil, ki so tehnične ali strokovne narave, splošna obvestila ali čisto družabne narave.

V 20 letih obstoja je Forum prevajalcev, čeprav je še vedno neformalno in brezplačno združenje, zabeležil kar nekaj strokovnih in družabnih uspehov, med katerimi zagotovo še vedno izstopa delo danes že upokojenega člana Franca Smrketa. Leta 2001 je izvedel ročno globoko rudarjenje (angl. *deep-mining*) po foramskem arhivu 5000 sporočil in sestavil foramske strokovne glosarje, v katerih je zbral približno 1000 izrazov. Objavljen je bil na Prevajalskih dverih, ki že dolgo, vse predolgo niso bile osvežene, saj je vprašanje, ali je v času Googla to še potrebno. Žal kolega ni prišel do tega, da bi glosarje dopolnjeval na podlagi novjših sporočil na forumu. Nekateri člani smo se sestali tudi na dveh srečanjih v živo, zanimanje za tretje srečanje pa je preslabotno, da bi se lotila organizacije.

Nedolgo za Forumom prevajalcev je na podlagi spletne strani Mojster prevodov njen avtor Matjaž Potrč odprl še poštni seznam Prevajalci-Mojster, na katerem so se povezali prevajalci iz literarnega in podnaslovnega okolja. Ta ima 478 članov in prek njega se danes pretoči manj sporočil, nekje od 20 do 50 mesečno. Marsikateri prevajalec je član obeh forumov, zato se nekatere tematike pojavljajo na obeh.

Oba poštna seznama sta se po razmahu interneta in predvsem po pojavu Facebooka nekoliko umirila, na oba prihaja manj sporočil in so bolj specifična, bolj strokovna in zahtevna. To se zelo pozna na Mojstrovih prevajalcih,

ki so bili včasih izjemno prometni še posebej zaradi družabnih sporočil. Vendar ni videti, da bosta v kratkem zares zamrla, saj se na obeh še pojavljajo razna obvestila, ki prevajalcem koristijo pri delu, odločanju o poslovni poti, izobraževanjih itd. Enak upad zaradi posodabljanja komunikacijskih poti je videti pri mednarodnih poštnih seznamih.

Dobršen del komunikacije se je z vključevanjem mlajših prevajalcev v prevajalsko okolje preselil na Facebook. Tam je leta 2012 Ana Mestek ustanovila skupino Prevajalci, na pomoč!, ki je v skoraj šestih letih prišla do kar neverjetnega števila 8.193 članov. Aktivnih, kar na Facebooku pomeni, da pišejo objave, jih komentirajo ali se nanje odzivajo, je spet po navedbah administratorke približno 870, kar je v primerjavi s poštnimi seznamami kar zavidljiva številka. Aktivni člani mesečno načnejo okrog 150 strokovnih ali drugače za prevajalce relevantnih tem, ob katerih se razmahnejo resnejše in manj resne debate. Razveseljivo se mi zdi predvsem dejstvo, da se v skupini pojavlja veliko več ponudb za delo, kot se jih je kdaj koli na poštnih seznamih. Ustvarja se novo, sodobnejše delovno okolje, katerega glavni namen je še vedno izobraževanje – bodisi strokovno bodisi poslovno. Seveda je zaradi obilice materiala nekoliko težje slediti, vendar k sreči platforma ponuja tudi iskalnik po skupini.

Na Facebooku je mogoče najti skupine za posamične jezikovne kombinacije, skupine tipa jezik + vsi jeziki, skupine za prevajalski marketing, poslovno odličnost in še marsikaj. Kaže, da je virtualno povezovanje prevajalcev še vedno ali celo še bolj pomembno.

Zakaj? Še vedno se prevajalci pogosto srečujemo z novjšimi pojmi, za katere v slovenščini še ni uveljavljenega prevedka. Forumi in skupine so še vedno idealno mesto za izmenjavo predlogov in viharjenje možganov.

Še vedno se pozna, da smo prevajalci večinoma samozaposleni ali imamo podobne poslovne statute, ki ne predvidevajo veliko medčloveških odnosov v realnem življenju, zato iščemo vedno nove možnosti povezovanja in druženja, pa čeprav v virtualni čajni kuhinji ali za virtualnim šankom, kjer se srečujemo z enako ali vsaj podobno mislečimi kolegi, kjer nismo »čudni«, ker se nekaj ur ukvarjamo s prevodom ene besede ali formulacije, kjer se lahko potožimo zaradi odnosa naročnikov, vprašamo za poslovne in finančne nasvete ali virtualno nazdravimo po napornem delovniku.

[Forum prevajalcev](#)

[Mojstrovi prevajalci](#)

[Facebook stran Prevajalci, na pomoč!](#)

[Prevajalske dveri](#)

Mednarodni prevajalski seminarji slovenske književnosti

Mednarodni prevajalski seminar slovenske književnosti v različne tuje jezike se je prvič v organizaciji Javne agencije za knjigo Republike Slovenije izvajal leta 2010 v Novem mestu. Vsebinsko ga je zasnovala takratna **Strokovna komisija za mednarodno promocijo slovenskega leposlovja in humanistike** pri JAK v sodelovanju s Tanjo Petrič, ki je bila izbrana za vodjo in koordinatorko seminarja.

Prevajalski seminar je namenjen perspektivnim in uveljavljenim prevajalkam in prevajalcem slovenske književnosti v tuje jezike z vsega sveta. Udeleženci dobijo vpogled v aktualno stanje slovenske sodobne književnosti in možnost sodelovanja s slovenskimi avtorji, kritiki, založniki, predavatelji in drugimi akterji s področja knjige. Seminar pripomore k povečanju števila izidov knjižnih in revijalnih objav vrhunskih prevodov, boljši informiranosti prevajalcev iz slovenskega jezika ter k tesnejšemu sodelovanju med prevajalci, založbami in avtorji.

Prevajalski seminar je vsebinsko sestavljen iz dveh delov. Prvi del je posvečen prevajalskim delavnicam, na katerih se udeleženci s pomočjo gostujočih avtorjev in strokovnih vodij ukvarjajo z izbranim odlomkom iz besedila izbranega avtorja oz. avtorice. Cilj delavnic je poglobljanje poznavanja avtorjevega oz. avtoričinega dela in opusa ter ustvarjanje pogojev, ki pripeljejo do objave knjižnega prevoda.

Drugi del seminarja oblikujejo predstavitve in predavanja slovenskih strokovnjakov na temo sodobne slovenske književnosti, zgodovine, filma, založništva in promocije slovenske literature. Vsako leto pa v sklopu predavanj sledi tudi predstavitev mehanizmov in možnosti (so)financiranja leposlovja, prevodov in prevajalcev, ki jo izvede eden od predstavnikov JAK. Ob večerih so literarna branja z gostujočimi ustvarjalci in tematski kulturni program.

Med letoma 2010 in 2016 je bil petdnevni seminar v poletnih mesecih v Novem mestu, kjer sta bila uspešna lokalna soorganizatorja Hostel Situla in Založba Goga, leta 2017 pa se je preselil v Maribor, kjer prav tako plodno sodeluje z Mladinskim kulturnim centrom Maribor in Hostlom Pekarna. Od leta 2018 seminar v soorganizaciji Javne agencije za knjigo izvaja Društvo slovenskih književnih prevajalcev. Lokacije se bodo v naslednjih letih spreminjale glede na rezultate vsakokratnih evalvacij udeležencev.

Vsebinsko posvetovalno telo (do leta 2017 je bila to **Strokovna komisija za mednarodno promocijo slovenskega leposlovja in humanistike** pri JAK, od leta 2018 pa je sestavljeno iz po dveh predstavnikov JAK in DSKP) vsako leto izbere gostujoče avtorje, mentorje, predavatelje in besedila. Doslej so bila po navadi izbrana tri dela iz proze za odrasle (izjemoma poezija, ker je mednarodnih delavnic za prevajanje slovenske poezije več) ter eno besedilo iz mladinske in otroške književnosti. Žanrsko je šlo tako za romane kot za kratke zgodbe, izjemoma tudi za dokumentarno prozo oz. esejistiko (npr. Edvard Kocbek *Tovarišija* ali Aleš Debeljak *Balkanska brv*). Drugi sodelavci seminarja so izbrani glede na vsakokratno središčno tematiko, mentorji pa glede na večinsko jezikovno skupino izbranih udeležencev. Do leta 2015 je bilo na podlagi dokumentacije (prijavnega formularja, biobibliografije in motivacijskega pisma) na seminar povabljenih do 16 udeležencev in udeleženk, ki jih je na podlagi referenc prav tako izbrala omenjena komisija. Od leta 2016 pa se zaradi izboljšanja kakovosti in intenzivnosti dela ter na podlagi odzivov na seminar vabi 12 kandidatov in kandidatke. Prijavni postopek je kljub manjši skupini ostal enak. Udeleženke in udeleženci prihajajo iz različnih držav in celin – največjo skupino po navadi tvorijo prevajalci v južno- in vzhodnoslovanske jezike. Mnogi aktivni prevajalci se na seminar vračajo (v skladu s prijavnimi pogoji se lahko prijavijo vsako drugo leto), seminar pa je pomemben tudi za odkrivanje in mreženje z novimi prevajalci, velikokrat tudi s prevajalci iz novih jezikovnih okolij, ki doslej niso imela znanih ali aktivnih profesionalnih prevajalcev v slovenščino (kot sta latvijščina in japonščina).

Glede na izide vsakokratnih evalvacij seminar že od vsega začetka dosegal svoj namen in cilj. Z leti je na podlagi izdanih knjig in odlomkov v različnih tiskanih in spletnih medijih mogoče zaznati porast objav (izbranih) besedil gostujočih slovenskih avtorjev in avtoric. Podatke o prevodih in izvode izdanih gradiv hrani Javna agencija za

knjigo RS. Do leta 2017 so v tiskani obliki izhajale tudi posebne knjižice z vzorčnimi prevodi, ki so dosegljive med [predstavitvenimi gradivi](#) na spletni strani Javne agencije za knjigo RS.

Prevajalski seminar slovenske književnosti za prevajalce iz slovenščine v nemščino

Javna agencija za knjigo Republike Slovenije je seminar za prevajalce v nemščino uvedla leta 2016 kot podporni ukrep slovenski kandidaturi za častno gostjo na knjižnem sejmu v Frankfurtu, z namenom intenzivnejše izmenjave z nemškim govornim prostorom in povečanja števila izidov knjižnih objav vrhunskih prevodov slovenskih literarnih del v nemščino. Seminar se je prvo leto izvajal kot predseminar Mednarodnemu prevajalskemu seminarju slovenske književnosti v Ljubljani, nato se je leta 2017 selil v Novo mesto, leta 2018 pa potekal vzporedno s 34. slovenskim knjižnim sejmom v ljubljanskem Cankarjevem domu, kar je ponudilo seminaristom najširši prostor za mreženje med prevajalci, avtorji in založniki. Udeleženci in udeleženke seminarja so na nemški seminar vabljeni neposredno, zato njihovo število vsako leto niha, ukvarjajo pa se z besedili dveh gostujočih slovenskih avtorjev oz. avtoric s področja književnosti za odrasle in s področja mladinske in otroške književnosti. Doslej sta bila mentorja delavnic materna govorca nemškega jezika, pisatelj in prevajalec Matthias Göritz ter prevajalka in tolmačka Rosemarie Linde. Delavnice z besedili sta izvajala ob pomoči strokovnih sodelavcev s področja prevajanja in prevodoslovja.

Cilj nemškega seminarja je spodbuditi čim več kakovostnih nemških prevodov uveljavljenih slovenskih avtorjev in avtoric v nemškem govornem prostoru in izobraziti nabor perspektivnih nemških prevajalcev za prve samostojne knjižne prevode in predstavitve v okviru Slovenije, častne gostje frankfurtskega knjižnega sejma leta 2022. Seminar je pomemben tako po strokovni plati (seznanjanje prevajalcev z aktualno bero, slovenskim knjižnim trgom, slovenskimi založbami, avtorji itd.) kot tudi zaradi mreženja in izobraževanja mlajših, perspektivnih prevajalcev iz slovenščine v nemščino, ki šele vstopajo v to polje.

Praktično usposabljanje študentov Oddelka za prevajalstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani

Po prenovi študijskih programov visokošolskega študija v skladu s smernicami bolonjske reforme in priporočili mreže EMT (European Master's in Translation) postaja zaposljivost diplomantov eden najpomembnejših sestavnih delov študijskega programa bodočih prevajalcev. Mreža EMT v svojih smernicah veliko pozornosti namenja prav povezavi med izobraževalnimi ustanovami in prevajalskim trgom ter poudarja pomembnost tesnega sodelovanja med delodajalci in bodočimi iskalci dela. Vlogo fakultete izpostavlja kot ključno pri zagotavljanju praktičnega usposabljanja in kasnejše zaposljivosti študentov (Smernice EMT 2017). Vse od uvedbe prenovljenega študijskega programa so v okviru prvega letnika magistrskega programa Prevajanje/Tolmačenje na Oddelku za prevajalstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani predvideni trije tedni praktičnega usposabljanja v obliki študijske prevajalske prakse (več v Hirci 2016).

Osnovni namen praktičnega usposabljanja v obliki prevajalske prakse je obogatiti in nadgraditi kakovost univerzitetnega študija na Oddelku za prevajalstvo FF UL, omogočiti kasnejšo zaposljivost diplomantov, ponuditi študentom, da že med študijem spoznajo dobre prakse na področju prevajanja, ponuditi delo z najsodobnejšimi prevajalskimi tehnologijami znotraj delovnega okolja in povezati akademski svet s širšim družbenim okoljem tako v javni kot zasebni sferi, tj. gospodarskimi družbami ter predstavniki negospodarstva doma in v tujini, ter usposobiti diplomante za potrebe prevajalskega trga dela. Posebej dragoceno je spodbujanje praktikantovega profesionalnega in osebnostnega razvoja ter vzpostavitev mreže poslovnih stikov, kar je nujno za kasnejšo uspešno vključitev na trg dela.

Predmet Prevajalska praksa je organiziran v letnem semestru prvega letnika magistrskega študijskega programa Prevajanje/Tolmačenje na Oddelku za prevajalstvo FF UL. Predmet sestoji iz rednih skupinskih srečanj, srečanja *Praktikant praktikantu*, kjer starejši študenti, ki so prakso že opravljali, predstavijo svoje izkušnje mlajšim kolegom, in individualnih konzultacij z oddelčno fakultetno koordinatorico/mentorico, ki vodi študijsko prakso.

Na skupinskih srečanjih praktikantom predstavimo namen in cilje prevajalske prakse, različne možnosti opravljanja prakse, ponudnike prevajalskih storitev, s katerimi Oddelk za prevajalstvo FF UL sodeluje pri organizaciji prevajalske prakse, ter celoten postopek praktičnega usposabljanja: od načrtovanja in izvajanja prevajalske prakse do njene evalvacije, tj. od prijave na prevajalsko prakso do zaključene ocene. Bodočim praktikantom poleg nabora delodajalcev in prijave na študijsko prakso predstavimo tudi obrazce in dokumente, ki jih morajo poznati in jih ustrezno izpolniti. Individualne konzultacije so namenjene predvsem usmerjanju praktikanta in osebemu svetovanju pri izbiri ustreznega ponudnika prevajalskih storitev.

Oddelčna fakultetna koordinatorica/mentorica organizira tudi Karierni dan prevajalcev, kamor so poleg bodočih praktikantov povabljeni vsi ponudniki prevajalskih storitev, s katerimi ima Oddelk za prevajalstvo FF UL podpisan dogovor o sodelovanju. Karierni dan prevajalcev študentom ponuja možnost, da navežejo prve poslovne stike z morebitnim delodajalcem. To je dogodek, kjer se uspešno tkejo nove vezi med fakulteto, bodočimi prevajalci in potencialnimi delodajalci.

Sledi dejanska izvedba prevajalske prakse pri izbranem delodajalcu. Celotno praktično usposabljanje v obliki študijske prevajalske prakse traja 120 delovnih ur, kar je ovrednoteno s šestimi kreditnimi točkami (6 KT). Praktično usposabljanje v obliki prevajalske prakse se načeloma izvaja v delovnem okolju, ki se profesionalno ukvarja s prevajalskim delom in redno zaposluje prevajalce. Praktično usposabljanje je zato odlična priložnost, da praktikanti iz prve roke spoznajo delo profesionalnega prevajalca. V dogovoru z delodajalcem lahko praktikanti prevajalsko prakso podaljšajo za dodatne tri tedne pri istem ali drugem ponudniku prevajalskih storitev in to uveljavljajo namesto izbirnega predmeta (prav tako ovrednoteno s 6 KT).

Oddelek za prevajalstvo FF UL uspešno sodeluje z velikim naborem ponudnikov prevajalskih storitev tako iz javnega sektorja (npr. vladne službe in ministrstva s prevajalskim sektorjem, javna RTV-hiša) kot iz zasebnega, gospodarskega sektorja (prevajalska podjetja, prevajalske agencije, sodni tolmači, ponudniki podnaslavljalnih storitev, tiskovne agencije in žurnalistična podjetja, ponudniki turističnih, farmacevtskih in bančnih storitev, tuji jezikovni inštituti, obrtne zbornice in podobno). Prav tako vse od uvedbe praktičnega usposabljanja tesno sodelujemo s prevajalskimi službami v različnih evropskih institucijah, še posebej z Generalnim direktoratom za prevajanje pri Evropski komisiji in z Evropskim parlamentom.

Na začetku praktičnega usposabljanja je praktikantu dodeljen zunanji mentor, tj. mentor v izbrani delovni organizaciji. Zunanji mentor praktikanta seznani z delovnim okoljem, mu dodeljuje vsakodnevne naloge, pomaga, svetuje, ga pri delu vodi in spodbuja. Praktikanti so ves čas praktičnega usposabljanja aktivno vključeni v delovni proces, saj lahko le tako spoznajo celoten potek dela, tj. od naročila prevoda do končne oddaje besedila. Posebej dragocene so sprotne povratne informacije o delu praktikanta, ki so izjemnega pomena za razumevanje celotnega prevajalskega procesa. V času praktičnega usposabljanja so poleg rednega prevajalskega dela praktikanti lahko vključeni tudi v izdelavo glosarjev in baz podatkov, poravnavo besedil in vnašanje besedil v pomnilnike prevodov, saj so se s tovrstnim delom spoznali že med študijem. Prav tako se jih lahko vključuje v druge oblike dela, ki so nujne za spoznavanje prevajalskega procesa.

Cilji praktičnega usposabljanja so, da praktikant na prevajalski praksi pri izbranem izvajalcu praktičnega usposabljanja, tj. ponudniku prevajalskih storitev, spoznava delovno okolje profesionalnega prevajalca, spoznava organizacijo in tehnološke postopke podjetja, opravlja vsakodnevne zadolžitve pod okriljem mentorja, praktično usposabljanje opravlja v timu profesionalnih prevajalcev, kjer pridobiva izkušnje praktičnega prevajalskega dela v realni situaciji in se izpopolnjuje v rabi najsodobnejših tehnoloških pripomočkov. Obenem spoznava vlogo in pomen vodenja in organiziranja delovnega procesa pri izbranem ponudniku prevajalskih storitev, vadi ustrezno komunikacijo s sodelavci in drugimi udeleženci delovnega procesa, zna svoje znanje uporabiti pri reševanju konkretnih nalog in problemov, se seznani s poslovanjem in komunikacijskimi procesi med različnimi profili, se zaveda pomena varovanja osebnih in zaupnih podatkov ter pomena varnosti pri delu.

Med opravljanjem prevajalske prakse praktikant skuša integrirati na fakulteti pridobljeno znanje z dejanskim praktičnim delom, obenem pa v celotnem procesu usvajanja novih znanj in spretnosti večja svojo prevajalsko samozavest, kar je zagotovo temeljnega pomena za uspešno vključitev na prevajalski trg dela. Poleg tega delo v profesionalnem timu prevajalcev daje vpogled v dejansko delo profesionalnega prevajalca v realnem delovnem okolju. Med praktičnim usposabljanjem praktikant spoznava svoje dejanske kompetence in se tako začne zavedati, katere veščine so nujne za opravljanje prevajalskega poklica, kar je odlična osnova za uspešno nadaljnjo poklicno pot. Obenem med prevajalsko prakso lahko spozna potencialnega delodajalca, kar je nedvomno zaželeno pri iskanju poklicnih poti.

Praktično usposabljanje nadgrajuje tako teoretične kot praktične študijske vsebine in študentom že med študijem ponuja možnost povezovanja s potencialnimi delodajalci in delo z najsodobnejšimi prevajalskimi tehnologijami. Oddelek za prevajalstvo FF UL na ta način usposablja bodoče diplomante za potrebe slovenskega in mednarodnega prevajalskega trga dela.

Dosedanji odzivi praktikantov in delodajalcev so v veliki meri izrazito pozitivni, saj se oboji zavedajo koristnosti takšne prevajalske izkušnje. Iz oddanih poročil in dnevnikov prevajalske prakse je razvidno, da so praktikanti v večini primerov zelo zadovoljni s celotno organizacijo in izvedbo tega dela študijskih obveznosti. Prav tako je iz ocen in komentarjev zunanjih mentorjev o praktikantih in njihovem delu med prevajalsko prakso razvidno, da so večinoma zadovoljni z znanjem in kakovostjo praktikantovega dela. Vsako leto delodajalci, s katerimi sodelujemo, izražajo pripravljenost za sodelovanje tudi v prihodnje. Mnogi študenti po opravljeni študijski prevajalski praksi še naprej sodelujejo z izbranim delodajalcem, saj nemalokrat praktikanta po zaključenem študiju tudi zaposli.

Prevajalska praksa je nedvomno pomemben del pridobivanja in razvijanja specifičnih kompetenc, ki so usmerjene k večji zaposljivosti diplomantov. Model praktičnega usposabljanja v obliki študijske prevajalske prakse Oddelka

za prevajalstvo Filozofske fakultete v Ljubljani tako ponuja model dobre prakse tudi v širšem okolju, saj dejansko potrjuje uspešen prenos znanja iz teorije v prakso.

Literatura

[HIRCI](#), Nataša. 2016. Ključna vloga praktičnega usposabljanja v visokošolskem izobraževanju: kaj prevajalska praksa nudi bodočemu prevajalcu?. *Vestnik za tuje jezike* 8 (1). 23–40.

[Smernice EMT](#) (European Master in Translation).

Jezikovna zadruga Soglasnik ni samo še eno prevajalsko podjetje

Ustanovili smo jo izkušeni in zagnani jezikoslovci z namenom, da bi si zagotovili boljše in pravičnejše delovne pogoje ter prijazno delovno okolje. Poleg strokovnosti in predanosti, s katerima **prevajamo, lektoriramo, tolmačimo in poučujemo**, v zadrugi tudi udejanjamo in zastopamo svoje vrednote:

- pošteno plačilo za pošteno delo;
- solastništvo in soupravljanje;
- transparentno poslovanje;
- povrnitev dela prihodka v lokalno okolje.

Načelo »Pošteno plačilo za pošteno delo« udejanjamo tako, da večino zaslužka dobi tisti, ki delo opravi. V praksi to pomeni, da zadruga za svoje delovanje zadrži okoli 20 % vrednosti celotnega naročila, preostali prihodek pa se izplača sodelavkam in sodelavcem.

Solastništvo in soupravljanje. Vsi zadružniki in zadružnice smo tudi solastniki zadruge, soodločamo o vseh poslovnih odločitvah in zadrugo tudi soupravljamo.

Naše poslovanje je transparentno – porazdelitev prihodkov je razvidna tako našim naročnicam in naročnikom kot tudi vsem članicam in članom zadruge.

V lokalno okolje vračamo tako, da del svojih prihodkov (1,2 %) od vsakega naročila prispevamo v sklad za lokalno okolje, s katerim financiramo razne projekte, na primer brezplačno učno pomoč pri učenju tujega jezika na eni od ljubljanskih osnovnih šol.

Naš moto: Če bi rad šel hitro, pojdi sam. Če bi rad šel daleč, pojdimo skupaj.

CEATL

Društvo slovenskih književnih prevajalcev je član mednarodne zveze društev književnih prevajalcev, t. i. Ceatl (Conseil Européen des Associations de Traducteurs Littéraires, angleško European Council of Literary Translators' Association). Neformalno je bil ustanovljen konec osemdesetih let 20. stoletja. Že leta 1991 je na skupščini na otoku Procida DSKP postal član. Uradno je bil Ceatl registriran v Belgiji leta 1993. Danes povezuje 35 društev iz 29 držav in s tem približno 10.000 književnih prevajalcev.

Namen Ceatla je povezovanje društev, zbiranje podatkov o delovnih pogojih, gmotnem položaju književnih prevajalcev, spoštovanju avtorskih pravic, izobraževanju in drugem. Obenem se Ceatl na mednarodni ravni trudi lobirati za boljšo obravnavo književnoprevodnega in avtorskega dela.

Financira se iz članarin ter podpore nekaterih kolektivnih organizacij (nizozemska Lira, norveški Kopinor, švicarski ProLitteris) in prevajalskih društev (nemški VdÜ in norveški Norsk Oversetterforening).

Članstvo je dveh vrst: društva so lahko aktivni ali pridruženi člani. Aktivni član je lahko vsako književnoprevajalsko društvo s sedežem v eni od evropskih držav. Na generalni skupščini ima volilno pravico. Pridruženi član je lahko društvo iz neevropske države ali mednarodna evropska organizacija, ki se ukvarja tudi s književnim prevajanjem. Na skupščini nima volilne pravice.

V Ceatlu društva predstavljajo delegati. Prva delegatka je bila Irena Trenc-Frelih, za njo Barbara Juršič, sedanji delegat je Iztok Ilc.

Delegati se po želji združujejo v delovne skupine za posamezna področja. V tem času je delovnih skupin šest: *vidnost, izobraževanje, delovni pogoji, dobra praksa, novice o književnem prevajanju* in *avtorske pravice*. Delovne skupine si same zadajo naloge, ki jih želijo opraviti, nato pa o dosežkih poročajo na generalnih skupščinah, ki jih Ceatl enkrat na leto organizira v eni od držav članic.

Delovne skupine

Vidnost. Delovna skupina za vidnost zbira podatke o vidnosti književnih prevajalcev (kulturne dejavnosti, vidnost prevajalca kot avtorja, na primer navedbe v kolofonih in na naslovnica, trudi se za večjo veljavo mednarodnega dneva prevajalcev).

Izobraževanje. Ta delovna skupina se ukvarja s teoretičnimi in praktičnimi vidiki usposabljanja književnih prevajalcev. V zadnjih letih je sprožila dva projekta »Poročilo o usposabljanju in izobraževanju književnih prevajalcev v Evropi« in »Petra-E«, evropski projekt. Ta je sestavil referenčni okvir za izobraževanje in usposabljanje književnih prevajalcev (povezave do obeh projektov so dostopne na spletni strani Ceatla). Leta 2017 je ta delovna skupina osnovala nov projekt, ki se osredotoča na prevajanje iz malih jezikov. Cilj je širiti znanje o književnosti in kulturi malih jezikov in promovirati prevode tovrstnih književnih del na večjih knjižnih trgih. V načrtu so delavnice v povezavi s prevajalskimi hišami, literarnimi centri, univerzami in drugo.

Delovni pogoji. Ta delovna skupina je najstarejša. Izvaja raziskave o delovnih pogojih, višini honorarjev, socialnem varstvu prevajalcev in drugo.

Dobra praksa. Ta delovna skupina zbira uspešno prakso iz drugih delovnih skupin, da so za vzorec drugim društvom.

Novice o književnem prevajanju. Ponuja novice iz sveta književnega prevajanja. Zbrane so po državah in temah.

Avtorske pravice. Ta delovna skupina spremlja razvoj zakonodaje na področju avtorskih pravic, ki se s pojavom elektronskih medijev hitro spreminja. Prav tako oblikuje [smernice za pogodbe](#).

Leta 2003 je Ceatlovo skupščino gostil tudi DSKP v Ljubljani. V društvu načrtujemo ponovno organizacijo skupščine v prihodnjih letih, najverjetneje v sodelovanju s katerim od prevajalskih društev iz sosednjih držav.

O Ceatlu, njegovem delovanju, novicah, priporočilih, rezultatih raziskav in drugem se lahko podrobneje pozanimate na spletni strani: www.ceatl.eu.

EULITA – European Legal Interpreters and Translators Association

EULITA je evropska krovna organizacija združenj sodnih tolmačev, ustanovljena jeseni leta 2009 in je vsebinsko sovpadala s pripravo direktive EU 2010/64, ki predpisuje, da je kakovostno tolmačenje v policijskih in sodnih postopkih človekova pravica. Direktiva prvič govori tudi o dolžnosti držav članic, da zagotovijo ustrezno izpopolnjevanje in preverjanje sodnih tolmačev, saj se je praksa na tem področju močno razlikovala. V nekaterih državah članicah EU do te direktive sploh ni bilo posebnih predpisov glede sodnih tolmačev, drugod je sodni tolmač lahko postal vsak absolvent jezikoslovnih študijskih programov, v nekaterih državah, med njimi tudi v Sloveniji, pa morajo sodni tolmači opraviti vsaj kratko izobraževanje ter izpit na Centru za izobraževanje v pravosodju Ministrstva za pravosodje. V skladu z novo direktivo se zdaj tudi preverja, ali sodni tolmači dejansko aktivno delujejo na tem področju, vsakih pet let pa morajo predložiti tudi dokazila o stalnem strokovnem izpopolnjevanju. Takšna izobraževanja organizirajo stanovska društva, jezikovne šole in od oktobra 2018 tudi Center za pedagoško izpopolnjevanje Filozofske fakultete v Ljubljani, kjer poteka prvi akademski program strokovnega izpopolnjevanja za sodne in skupnostne tolmače (več o tem v prispevku [Mojce Schlamberger Brezar in Amalije Maček](#)).

Uradna ustanovitev EULITE novembra 2009 je bila pravzaprav sklepno dejanje istoimenskega evropskega projekta, ki je bil namenjen izoblikovanju te organizacije in ga je vodil prof. dr. Erik Hertog z univerze v Antwerpnu. Ustanovni člani so bila stanovska društva TEPIŠ iz Poljske, APTIJ iz Španije, strokovnjakinji dr. Christiane Driesen (podpredsednica EULITE, predavateljica na inštitutih ESIT in ISIT ter prejemnica ugledne nagrade Danice Seleskovitch) iz Hamburga in Liese Katschinka z Dunaja, fakultete Lessius (zdaj KU Leuven – nosilna članica projekta) iz Antwerpna, Herriot Watt iz Edinburga ter Oddelek za prevajalstvo Filozofske fakultete v Ljubljani, konkretno dr. Amalija Maček in dr. Sandro Paolucci. Ustanovni člani so se dogovorili o strukturi organizacije, zasnovali njen statut, izvedli raziskave v posameznih državah članicah ter navezali stike s stanovskimi organizacijami.

Polnopravni člani EULITE so lahko le stanovska združenja sodnih tolmačev ali splošna prevajalska društva, ki imajo posebno sekcijo sodnih tolmačev. Polnopravna članica EULITE iz Slovenije je Sekcija sodnih tolmačev (SST) pri Društvu prevajalcev in tolmačev Slovenija (DPTS), ki ga vodi Barbara Rovani. Pridruženi člani so lahko zainteresirani posamezniki in akademske institucije, ki se ukvarjajo s področjem sodnega tolmačenja. Pridruženi akademski član je tako Oddelek za prevajalstvo Filozofske fakultete v Ljubljani, odgovorna oseba za stike z EULITO pa doc. dr. Sandro Paolucci.

Namen EULITE je povezovanje sodnih tolmačev po Evropi, zbiranje podatkov o izobraževanju na področju sodnega tolmačenja (projekt QUALETRA), ustvarjanje enotne baze kakovostnih sodnih tolmačev (temu je namenjen projekt LIT Search), zagotavljanje višjih standardov kakovosti tolmačenja ter ustreznih tehničnih pogojev (pobuda za uvedbo posebnega ISO-standarda, vpogled v dokumentacijo, ustrezna tehnologija pri simultanjem tolmačenju ali tolmačenju na daljavo, npr. projekt AVIDICUS), vzpostavljanje ustreznih študijskih programov za izobraževanje sodnih tolmačev (temu sta bila namenjena projekta TRAFUT, v katerem sta prav tako sodelovala A. Maček in S. Paolucci, in TraiLLD, v katerem je sodelovala A. Maček), navezovanje stikov in izboljšanje sodelovanja s sodno in policijsko vejo oblasti, izobraževanje sodnikov (temu bo namenjena tudi letna konferenca v Luksemburgu marca 2019).

Pri svojem delu se EULITA povezuje z organizacijami s področja znakovnega jezika (temu je namenjen projekt JUSTISIGNS) in pri pripravi mednarodnih dogodkov sodeluje s krovno organizacijo na področju tolmačenja za skupnost ENPSIT (European Network for Public Service Interpreting & Translation) ter nacionalnimi združenji prevajalcev in tolmačev. Gradiva vseh konferenc, ki jih je organizirala EULITA, najdete na spletni strani <https://eulita.eu/>. Vodstvo EULITE – prva predsednica je bila Liese Katschinka, trenutna predsednica je Daniela Amodeo Perillo – je v stalnem stiku tudi s Sodiščem EU v Luksemburgu ter z zakonodajalci na Svetu EU. EULITA je profesionalno združenje, ki ga vodijo priznani in predani strokovnjaki, zato tako med sodnimi tolmači kot med politiki in pravnimi strokovnjaki uživa visok ugled.

Digitalno jezikoslovje kot odziv na spreminjajoče se potrebe po jezikovnih storitvah

V prevajalski stroki, pa tudi v širšem akademskem okolju, kjer spremljamo razvoj jezikovnih in prevajalskih tehnologij, že dlje opažamo, da obstoječi profili diplomantov prevajalstva in drugih jezikovnih študijskih smeri niso več usklajeni s potrebami družbe in trga dela, še večja pa se zdi ta vrzel, če razmišljamo o razsežnostih digitalizacije čez deset, dvajset ali trideset let. V tem duhu smo leta 2016 oblikovali mednarodni konzorcij petih univerz in podjetja ter pod okriljem strateškega partnerstva Erasmus+ v projektu [DigiLing](#) definirali ciljne veščine in kompetence bodočih digitalnih jezikoslovcev, poleg tega pa smo vzpostavili [spletno učno okolje](#), kjer je na voljo sedem študijskih predmetov s področja digitalnega jezikoslovja za samostojno učenje.

Vzporedno s tem smo oblikovali skupni magistrski študijski program Digitalno jezikoslovje, pri katerem poleg ljubljanske sodelujeta še zagrebška univerza in Masarykova univerza iz Brna, v okviru Univerze v Ljubljani pa smo se povezale Filozofska fakulteta, Fakulteta za računalništvo in informatiko ter Fakulteta za družbene vede. Študijski program je v postopku akreditacije, prvi vpis pa načrtujemo v študijskem letu 2020/2021.

Kaj je digitalno jezikoslovje

Digitalno jezikoslovje je novo interdisciplinarno študijsko področje, ki združuje jezikoslovje, prevodoslovje, informacijske tehnologije in družboslovje. Digitalizacija nepovratno spreminja načine, na katere pišemo, (strojno in človeško) obdelujemo, razširjamo in ponovno uporabljamo besedila, pa tudi druge vrste vsebin. Cilj študijskega programa je zagotoviti celoten nabor znanstvenih, metodoloških in praktičnih temeljev za komunikacijo v digitalnem svetu ter omogočiti študentom, ki prihajajo z različnih jezikoslovnih, družboslovnih in računalniških podpodročij, da svoja znanja in veščine uspešno uporabijo v digitalnem okolju.

Predpogoj za to so jezikoslovna znanja, kot so obvladovanje maternega in tujega jezika, prevodoslovne kompetence in poznavanje postopkov jezikovne analize na vseh ravneh, veščine s področja obdelave naravnega jezika, zlasti na ravni poglobljenega razumevanja najnovejših tehnik jezikovne obdelave s strojnim učenjem in umetno inteligenco. Ob tej »tradicionalni« interdisciplinarni zmesi jezikoslovja in informacijskih tehnologij se digitalno jezikoslovje osredotoča na še nekaj dodatnih točk, zaradi katerih ga lahko upravičeno razumemo kot samostojno študijsko področje.

Prvi dodatni fokus je ustvarjanje digitalnih vsebin, saj so digitalni mediji dodobra spremenili novinarsko krajino in vnesli nove paradigme v koncepte raziskovanja, kredibilnosti, avtentičnosti, avtorstva in dostopnosti. Osebnost prilagajanje digitalnih storitev je s seboj prineslo ciljno in na uporabnika osredotočeno produkcijo vsebin spletnih strani, oglasov, priročnikov in objav na družabnih omrežjih, pri čemer ne smemo pozabiti, da je uporabnikova kibernetična identiteta različna od identitete, ki jo ima v resničnem svetu.

Drugi fokus je izredno hitra, večjezična digitalna komunikacija. Kljub vprašljivi kakovosti so storitve strojnega prevajanja in tolmačenja danes v polnem razcvetu in se jih, pogosto uspešno, uporablja po vsem svetu. Čeprav so razmerja med kakovostjo prevodov, komunikacijskimi tveganji in komunikacijsko fleksibilnostjo še vedno slabo razumljena, je jasno, da je študente treba opremiti z globljim razumevanjem orodij, ki jih lahko uporabijo v različnih komunikacijskih kontekstih, tehnologij, ki jih lahko uporabijo za doseganje različnih ciljev, ter povratnih informacij, ki jih lahko posredujejo avtorjem teh tehnologij in s tem omogočijo izvedbo potrebnih izboljšav. S kognitivnega vidika se je proces ustvarjanja prevesil v proces izbiranja, pri tem pa je ključen pomen prevzela sposobnost kritične presoje in ocenjevanja zanesljivosti virov.

Preučevanje zanesljivosti, identitete, avtorstva in ponovne uporabe nas neizogibno pripelje do vprašanj, povezanih s pravicami intelektualne lastnine in varovanjem podatkov, pa tudi do vprašanj o etičnih vidikih komunikacije v digitalnih medijih. Kot bodoči upravljalci jezikovnih virov bodo morali digitalni jezikoslovci dobro

poznati nacionalne in mednarodne pravne okvire, ki regulirajo npr. izdelavo, zaščito in razširjanje korpusov, učnih podatkov za strojne prevajalnike, pomnilnikov prevodov ipd.

Digitalno jezikoslovje kot študijsko področje torej združuje uvide in perspektive, nabrane iz različnih disciplin, ter se ne prekriva z računalniškim jezikoslovjem, informacijsko znanostjo, digitalno humanistiko, prevodoslovjem, sociolingvistiko ali korpusnim jezikoslovjem, čeprav črpa iz njihovih metod in uporablja njihova orodja.

Ciljne veščine in kompetence digitalnih jezikoslovcev

Magister ali magistrica študijskega programa digitalnega jezikoslovja ima tako naslednje veščine in kompetence:

- jezikovna kompetenca v vsaj dveh jezikih;
- razumevanje zakonitosti delovanja pisnega in govorjenega jezika na vseh ravneh jezikoslovne analize;
- razumevanje načel večjezične komunikacije, vključno z veščinami medkulturnega posredovanja, prevajanja, tolmačenja, lokalizacije in ustvarjanja večjezičnih vsebin;
- veščine izdelovanja digitalnih jezikovnih virov, kot so korpusi, leksikoni, akustične podatkovne baze ipd., ter kompetence v metodološkem načrtovanju in tehnični implementaciji izdelave jezikovnih virov;
- veščine analize in obdelave naravnih jezikov, vključno z osnovnimi sposobnostmi analize in obdelave jezikovnih podatkov z uporabo obstoječih orodij ter zmožnostjo načrtovanja in razvoja lastnih;
- osnovno razumevanje socioloških, psiholoških in zakonodajnih vidikov digitalnih medijev;
- zmožnost samostojnega raziskovanja in pridobivanja novih veščin;
- zmožnost delovanja v interdisciplinarnih in večjezičnih ekipah.

Verjamemo, da bodo tako opremljeni digitalni jezikoslovci zaposljivi in bodo kos jezikovnim, komunikacijskim, tehnološkim in etičnim izzivom, ki jih prinaša digitalna prihodnost.

Tegobe sedečega dela in kako se jim izogniti³³

Že desetletja se z ergonomskim pristopom k oblikovanju delovnega mesta strokovnjaki trudijo sedeče pisarniško delo narediti človeku čim bolj prijazno. Obstaja precej ergonomsko oblikovanih izdelkov, ki so sestavni del delovnega mesta, od stolov in miz do tipkovnic in mišk. Kljub temu ima večina ljudi, ki svoj osemurni delovnik presedijo za pisalno mizo, še vedno težave z bolečinami v križu, zgornjem delu hrbta in v vratu, pa tudi težave z zapestjem in tenzijskimi glavoboli. Vzrok ni delovno mesto, ampak telo, ki na delovnem mestu z dolgo ponavljajočimi se gibalnimi vzorci izgublja mišično ravnovesje.

Dober pokazatelj ravnovesja skeletnih mišic je naša telesna drža. Kadar so ob pogledu s strani mišice sprednjega in zadnjega dela telesa v ravnovesju, so glavni nosilni sklepi – gleženj, koleno, kolk in ramena – ter sredina glave poravnani na navidezni navpičnici, ki je hkrati tudi težiščnica telesa. Hrbtenica ima obliko blage S-krivulje. Pri pogledu od spredaj ali zadaj pa ravnovesje mišic na levi in desni strani telesa pare glavnih nosilnih sklepov vzdržuje poravnane z navideznimi horizontalnimi linijami. Ob takem mišičnem ravnovesju je naša telesna drža vzravnana. Torej ne govorimo o tem, kakšno držo zavestno zavzamemo ob misli, da se bomo držali vzravnano, temveč o tem, da je takšna drža samodejna kot posledica ravnovesja skeletnih mišic. Če samo eden od omenjenih sklepov zapusti svojo nevtralno lego, se telesna drža zamakne. Posledica so povečane obremenitve na nekaterih mestih, kar lahko vodi k večjemu trenju, vnetju, obrabi in bolečinam.

Do neravnovesja skeletnih mišic pripeljejo po eni strani ohlapne in po drugi preveč zakrčene mišice, podaljšane ali skrajšane mišice, neaktivne ali preveč aktivne zaradi opravljanja dela, za katero niso zasnovane. Življenjski slog sodobnega človeka je pretežno sedeč. Ko zjutraj vstanemo, gremo po navadi najprej tja, kamor gre še cesar peš, in se usedemo. Pri zajtrku in večini obrokov čez dan sedimo. Pot v službo ali šolo večina presedi v avtu ali katerem drugem prevoznem sredstvu. Tudi v službi zelo veliko ljudi sedi. Ko pridemo domov, se malo usedemo, da si odpočijemo od napornega dne. Tudi veliko prostočasnih dejavnosti preživimo sede, od branja knjig do gledanja televizije, ogledov predstav, koncertov ...

Naše telo je poleg tega, da je zasnovano za gibanje, tudi izjemno učinkovit in ekonomičen energetski sistem. Energije ne troši tam, kjer se nič ne dogaja. Dalj časa so mišice neaktivne, težje jih zopet spravimo v pogon. To zelo občutimo ob kakšni poškodbi, ko moramo mirovati, manj pa se tega zavedamo, ko se spremembe dogajajo počasi in postopoma.

Pomemben dejavnik funkcionalnega delovanja telesa je anatomsko nevtralna lega medenice. Če se zaradi mišičnega neravnovesja njena lega spremeni, bo to vplivalo na delovanje trupa in zgornjih okončin, pa tudi na delovanje spodnjih okončin. Medenica je prek križnice neposredno povezana s hrbtenico, kar pomeni, da sprememba položaja medenice neposredno vpliva tudi na spremembo položaja hrbtenice. Napetost in/ali bolečine v ledvenem delu hrbta, vratu, med lopaticami, v ramenih, mravljinčenje v rokah, simptom karpalnega kanala, tenzijski glavoboli, srbeče oči so simptomi s koreninami v zamaknjeni legi medenice.

Dolgotrajno sedenje pomaga »premikati« medenico iz njenega nevtralnega anatomskega položaja, saj mišice, ki bi morale s svojo aktivnostjo skrbeti, da bi bila medenica na svojem mestu, med sedenjem mirujejo. Novemu položaju se prilagodi tudi hrbtenica, pri čemer nastanejo povečane obremenitve v njenem ledvenem, prsnem in vratnem delu.

A da ne bomo sedenja pribijali na križ, je treba nujno poudariti, da naše telo ni krhek sistem, neodporen na sedenje. Daleč od tega. Telo nam omogoča sedenje v najrazličnejših položajih. Težava je v dolgotrajnosti tega

³³ Poklic lektorja in jezikovnega svetovalca zahteva poleg znanja in veščin tudi preveč sedenja. Nezdružljiva drža in raznovrstne bolečine pa vplivajo na lektorjevo vedenje, čustvovanje, razmišljanje in delovanje. Na delavnici, ki jo je pripravila specialistka za poravnavo telesne drža Nataša Sinovec, je Lektorsko društvo Slovenije svojim članom in sodelavcem decembra 2018 podarilo izvrstno podano teorijo in odlične vaje za vzravnano telesno držo.

položaja. Tako kot pri vsaki dolgotrajni ponavljajoči se obremenitvi, naj bo to stoječe delo, dvigovanje težkih bremen, kopanje jarkov, tudi dolgotrajno sedenje, lahko pripelje do poškodb mišično-skeletnega sistema. Da bi to preprečili, je koristno, da mišično-skeletni sistem s primernimi gibi/vajami čim večkrat spodbudimo, da zavzame svoj nevtralni anatomske položaj.

V svoj vsakdan vključimo redno telesno vadbo in ne pozabimo izkoristiti vsake priložnosti za gibanje. Na delovnem mestu lahko na primer med telefoniranjem vstanemo, hodimo. Stvari, ki jih med delovnim procesom pogosto potrebujemo, ne imejmo na dosegu roke, ampak na mestu, ki bo od nas zahteval dodaten gib. Vsakič ko gremo na stranišče ali popijemo kozarec vode, naredimo nekaj vaj. Velikokrat, kadar nas preganjajo roki in nam čas kot pesek polzi skozi prste, se nam zdi, da nimamo časa za vaje. Poskusimo uzavestiti, da kratek gibalni predah ne bo samo sprostil napetih mišic, temveč tudi poskrbel za več kisika v naših možganih in mišicah, kar nam bo omogočilo bolj zbrano nadaljevanje dela.

Sklop vaj v nadaljevanju je zasnovan tako, da spodbuja mišično ravnovesje, kar nam pomaga, da se bomo izognili bolečinam zaradi pisarniškega dela. Z vajami bomo prekinili gibalne vzorce pisarniškega dela, kot je na primer tipkanje po tipkovnici, rokovanje z miško in stacionarnim telefonom, aktivirali pa bomo tudi mišice, ki so zaradi sedenja neaktivne.

Nobena vaja ne sme povzročati bolečine. Če jo, vajo preskočite in nadaljujte z naslednjo. Če se bolečina pojavlja vedno znova in ne izzveni, je treba poiskati vzrok zanj in ga čim prej odpraviti.

Vaje v nadaljevanju niso zdravniški nasvet in ne morejo nadomestiti posveta z zdravnikom ali obiska pri njem.

1. Stiskanje lopatic sede

Navodila

1. Usedite se tako, da se pomaknete naprej oziroma stran od naslonjala stola.
2. Kolena in stopala postavite skupaj, da se dotikajo.
3. Roke postavite za hrbet in se primite za komolce.
4. Sprostite trebuh.
5. Lopatice potisnite skupaj in sprostite. Ponovite 10-krat.

Opomba

Ob vsakem stisku lopatic globoko vdihnite. Ko stisk sprostite, pa izdihnite.

Namen

Vaja spodbuja izteg prsne hrbtenice in premik ramenskega sklepa v bolj nevtralen položaj.

2. Stisk s kolena

Navodila

1. Ostanite v položaju iz prejšnje vaje.
2. Glavo nagnite nazaj in pogledjte navzgor. Ohranjajte ta položaj ves čas vaje.
3. Stisnite kolena in jih nato sprostite. Vsakič ko stisnete, globoko vdihnite, ko sprostite, pa izdihnite.
4. Ponovite 10-krat.

Namen

Zaradi aktivnosti mišic, ki potiskajo kolena skupaj, bo medenica spremenila svoj položaj, z njo pa celotna hrbtenica, kar bo glavo postavilo v bolj nevtralen položaj.

3. Vstani in sedi

Navodila

1. Stopala so usmerjena naprej in v širini kolkov. V kolenih je pravi kot.
2. Ne da bi premaknili stopala in brez pomoči rok vstanite s stola. Pri tem izdihnite. Nato brez premikanja stopal sedite nazaj na stol in vdihnite. Med vstajanjem in sedanjem morajo biti kolena ves čas v enaki širini (ne smejo se približati ali razmakniti).
3. Ponovite 10-krat.

Opomba

Če imate stol s kolesci, ga med vajo postavite ob steno, omaro ali kaj podobnega, da se ne bo premikal.

Namen

S to vajo aktiviramo mišice nog, ki so med sedenjem neaktivne.

4. Plosk nad glavo

Navodila

1. Stopala postavite tako, da so pete narazen, prsti pa se stikajo.
2. Kolena stisnite skupaj in stisk zadržite ves čas vaje.
3. Roke odročite do višine ramen, dlani naj bodo obrnjene v tla.
4. Roke dvignite nad glavo in se z dlanmi dotaknite. Nato jih spustite nazaj do višine ramen.
5. Ponovite 5-krat.

Opomba

Komolci so ves čas iztegnjeni.

Namen

Ob nevtralni legi medenice ramenski sklep popeljemo po širokem območju gibanja.

5. Razteg podlahti

Navodila

1. Postavite se z obrazom k steni, približno 15 cm stran od nje. Stopala so usmerjena naravnost naprej in so v širini kolkov.
2. Dlani postavite na steno, tako da so prsti usmerjeni v tla.
 - V komolcih bi moral biti približno pravi kot. S telesom se počasi nagnite k steni, ne da bi pri tem premaknili stopala.
 - Gležnji, kolena, kolki in ramena morajo ostati ves čas poravnani.
 - Lopatice se približajo, ko se nagnete k steni.
3. Zadržite 1 minuto.

Opombe

- V podlahteh bi morali čutiti rahel razteg.
- Ohranjajte poravnanost vseh nosilnih sklepov. Ne dovolite, da bi se kolki bolj približali k steni kot drugi deli telesa.

Namen

Ta vaja ponovno nastavi ramena, medtem ko se ohranja pravilna poravnanost telesa v stoječem položaju.

6. Dvig na prste v treh položajih

Navodila

1. Stojte poravnano od glave do tal, s kolki naravnost nad petami (prite se za steno, podboje vrat ali stol, da ohranite ravnotežje).
 - Medenico zasučite naprej, tako da se v ledvenem predelu rahlo usločite. Ta položaj zadržite ves čas izvajanja vaje.

2. Prvi set: prsti na nogah so usmerjeni naravnost.

3. Dvignite se na blazinice prstov in težo enakomerno porazdelite na vseh pet prstov. Pete spustite mehko na tla. Ponovite 10-krat.

4. Drugi set: prsti nog so obrnjeni navzven, približno pod kotom 45°. Ponovite tretji korak.

5. Tretji set: prste nog obrnite navznoter, tako da se palca dotikata. Ponovite tretji korak.

Opombe

- Zelo pomembno je, da ves čas ohranjate vzravnano držo, s kolki naravnost nad petami.
- Ne dovolite, da bi se med vajo nagibali k steni, podboju vrat ali na stol.

Namen

Pri tej vaji delujejo mišice spodnjega dela nog, ki ponovno namestijo štiri nosilne sklepe po vertikali.

7. Kroženje z rokami stoje

Navodila

1. Stojte vzravnano s stopali v širini kolkov in usmerjenimi naravnost naprej.
2. Prste na rokah skrčite tako, da dlani ostanejo odprte, palce pa iztegnite.

- Ta položaj imenujemo tudi golfski prijem. Za pravilno izvedbo te vaje je zelo pomembno, da ves čas ohranjamo roke v tem položaju.
3. Povlecite ramena navzdol in nazaj, tako da stisnete lopatice, nato pa roke dvignite v višino ramen.
 4. Z dlanmi, obrnjenimi navzdol, in palci, ki kažejo naprej, krožite z rokami navzgor in naprej, tako da rišete kroge, velike približno 15 cm.
 5. Naredite 50 krogov in obrnite smer. Zdaj naj dlani gledajo navzgor, palci pa morajo kazati nazaj. Krožite z rokami navzgor in nazaj. Naredite 50 krogov.

Opomba

Pozorni bodite na to, da bodo ves čas izvajanja vaje komolci iztegnjeni. Gib mora prihajati iz ramena.

Namen

Mišice zgornjega dela hrbta bodo v sodelovanju z rameni opravile učinkovito vadbo.

8. Primikanje komolcev stoje

Navodila

1. Stojte vzravnano, najbolje ob steni, tako da se je dotikate s petami, kolki in zgornjim delom hrbta.
2. Stopala so v širini kolkov in usmerjena naravnost naprej.
3. Prste na rokah skrčite tako, da dlani ostanejo odprte (golfski prijem iz prejšnje vaje). Členke postavite na sence tako, da bosta palca usmerjena navzdol k ramenom.
4. Komolca potisnite nazaj, da se dotaknete stene, nato pa ju približujte skupaj, da se v višini vašega obraza dotakneta.
 - Ohranjajte višino komolcev v višini ramen – ne dovolite, da se spustijo nižje.
5. Ponovite 15-krat.

Namen

Ta vaja spodbuja pravilno pozicioniranje vseh nosilnih sklepov s pomočjo upogibanja in iztezanja prsne hrbtenice.

9. Razteg nad glavo stoje

Navodila

1. Stojte vzravnano s stopali v širini kolke in usmerjenimi naravnost naprej.
2. Prepletite prste na rokah in dvignite roke nad glavo z dlanmi, obrnjenimi proti stropu. Dlani pritiskajte proti stropu.
3. Poglejte navzgor v smer svojih dlani. Roke naj bodo ves čas iztegnjene – ne upogibajte jih v komolcih.
 - Ne nagibajte se v hrbtu nazaj.
 - Roke poskušajte ohranjati nad glavo, ne pred glavo.
 - Trebušne mišice so sproščene.
4. Zadržite toliko časa, da petkrat globoko vdihnete in izdihnete.

Opomba

Pogosta napaka, ki se pri tej vaji zgodi, je, da zaradi zmanjšanega obsega gibanja v ramenu to nadomestimo z nagibanjem trupa nazaj. Temu se potrudimo izogniti.

Namen

Ta vaja spodbuja pravilno postavitev ramen nad kolke z vključitvijo iztegovalk hrbtenice.

SKLEP

Predlogi za izboljšanje položaja prevajanja v Sloveniji ter ureditev statusa prevajalk in prevajalcev, tolmač in tolmačev ter lektorice in lektorjev

Prevajalke in prevajalci, tolmačke in tolmači ter lektorice in lektorji se v Sloveniji že vrsto let soočamo s problematiko neurejenega poklicnega statusa in nepredvidljivih razmer, v katerih opravljamo dejavnost, ki je prepuščena tržni stihiji. To dokazuje vrsta raziskav na področju samozaposlenih (v kulturi): Socialni položaj samozaposlenih v kulturi in predlogi za njegovo izboljšanje s poudarkom na temi preživetvene strategije na področju vizualnih umetnosti (2012), Ocena stroškov dela za samozaposlene v kulturi (2013), Primerjalnopravna analiza ureditve statusa in socialne varnosti samozaposlenih oseb v kulturi v nekaterih evropskih državah (2013) in Analiza o položaju samozaposlenih v kulturi v Sloveniji s predlogi izboljšav (2016). O tem ne nazadnje pišejo avtorji prispevkov v tej beli knjigi.

Ker želimo to spremeniti, smo se predstavniki Združenja konferenčnih tolmačev Slovenije (ZKTS), Lektorskega društva Slovenije (LdS), Združenja stalnih sodnih tolmačev in pravnih prevajalcev Slovenije SCIT, Društva znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije (DZTPS), Društva slovenskih književnih prevajalcev (DSKP) ter Društva slovenskih filmskih in televizijskih prevajalcev (DSFTP) povezali v poklicno skupino specializiranih jezikovnih uporabnikov, ki si poleg ureditve statusa prizadeva tudi za dvig ugleda in izboljšanje javne podobe naših poklicev.

V posameznih poklicnih združenjih smo si v preteklih letih večkrat vsak posebej in na različne načine prizadevali za ustrezno vrednotenje intelektualnega dela in ureditev razmer. Ugotovili pa smo, da bomo svoje interese učinkoviteje uveljavljali z združenimi močmi.

Sad delovanja naše skupine je tudi pričujoča Bela knjiga o prevajanju 2018, v katero smo strnili najpomembnejše prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti opravljanja naših poklicev. Bela knjiga o prevajanju predstavlja torej nekakšno SWOT-analizo, na podlagi katere bomo v bodoče delovali predvsem navzven, v smeri priložnosti in izzivov, ki se kažejo tudi iz prispevkov bele knjige.

Analiza, ki smo jo opravili v tem temeljnem dokumentu, namreč kaže, da notranji dejavniki, torej dejavniki, na katere lahko profesionalni prevajalke in prevajalci, tolmačke in tolmači, lektorice in lektorji sami vplivamo, za našo poklicno skupino niso problematični. Prej drži nasprotno: slovensko prevajanje je izredno kakovostno, konstituira slovenski knjižni jezik in književnost, slovensko literaturo, kulturo in celotno družbo umešča na svetovni zemljevid s tem, da jo prevaja, tolmači in skrbi za njen ustrezen jezikovni izraz. Analize in ankete izpričujejo tudi, da so jezikovni praktiki izjemno izobraženi, gibki, učeči se in ustvarjalni. Vseživljenjsko učenje in dodatno poklicno usposabljanje imata v sodobnem spreminjajočem se svetu vse pomembnejšo vlogo, posebej na področju delovanja specializiranih uporabnikov jezika, kjer nastaja nova terminologija, delovno okolje in programi pa se spreminjajo in razvijajo. Zato pozivamo prevajalce, tolmače in lektorje, da (še naprej) skrbijo za svoj stalni strokovni razvoj na kakovostnih seminarjih in delavnicah, ki jih organizirajo stanovska društva. Slabosti in nevarnosti, ki so jih zaznali tudi prispevki v tej beli knjigi, so večinoma posledica sistemskih izzivov, s katerimi se soočamo kot celotna družba, in specifičnih okoliščin, s katerimi se soočajo posamezne skupine specializiranih jezikovnih uporabnikov.

Odločevalci v najširšem smislu so torej tisti, na katere naslavljamo svoja pričakovanja, in želimo si, da bi se jih lotili celostno in z ustrezno skrbnostjo, z usklajenim delovanjem, kot ga tako obsežna dejavnost, kot je prevajanje, tudi terja.

Naša poklicna skupina si najprej prizadeva **za vzpostavitev poklicnih standardov na področju delovanja vseh specializiranih jezikovnih uporabnikov**. Iz podatkov anket, državne statistike in prevajalcem namenjenih spletišč, ki so predstavljeni v tej beli knjigi, je razvidno, da je razkorak med številom prevajalcev, tolmačev in lektorjev, ki so člani stanovskih združenj, poslovnimi subjekti, ki so registrirani za dejavnost prevajanja in tolmačenja, in tistimi, ki delo na področju specializiranih jezikovnih uporabnikov dejansko opravljajo, precejšen. Glede na to, da

so takšne razmere v enem segmentu trga privedle do splošne uveljavitve dampinških cen, ocenjujemo, da je ta vzpostavitev poklicnih standardov nujno potrebna.

Ne samo da se s tem ustrezno izobraženim in usposobljenim prevajalcem, tolmačem, podnaslovnim prevajalcem in lektorjem že predolgo dela moralna in strokovna škoda, da pogosto pristajajo v prekrasnih oblikah zaposlitve, kjer omenjeni poklici nimajo niti prave veljave niti zaščite, tudi naročniki storitev, tako fizične kot pravne osebe, nimajo ustrezne zaščite in jamstva, da bodo svoje naročilo zaupali kompetentni osebi in s tem deležni visokokakovostne storitve. V **javnem interesu** torej je, da se področje končno sistematično uredi, po tem pa tudi stalno spremlja in vrednoti ustreznost doseženih sprememb. Javni interes je sestavni del svobodnih poklicev in pomeni, da imajo svobodni poklici posebno etično odgovornost, zato je treba za vsak svobodni poklic zagotoviti zavezujoče poklicne predpise in katalog splošno priznanih standardov etičnega ravnanja.

Zato si prizadevamo za **ureditev statusa svobodne/ga prevajalke oz. prevajalca, svobodne/ga tolmačke oz. tolmača in svobodne/ga lektorice oz. lektorja**, saj področje svobodnih poklicev v Sloveniji ni enotno urejeno in osebam, ki opravljajo svobodne poklice, ne daje enakih možnosti za opravljanje dejavnosti. Za prevajalca, tolmača in lektorja niso predpisani niti minimalni pogoji, ki bi jih morala izpolnjevati vsaka fizična oseba, ki bi se želela ukvarjati z navedenimi dejavnostmi. Tako je na primer nesprejemljivo, da za prigrasitev omenjenih dejavnosti v obliki samozaposlenega oziroma samostojnega podjetnika v Poslovni register Slovenije, ki ga vodi in upravlja Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve (AJPES), zadošča zgolj peta stopnja katere koli izobrazbe.

Ena od možnosti za ureditev razmer, enostavno izvedljiva in primerljiva z ureditvijo opravljanja svobodnih poklicev v Nemčiji, je **uvredba registra svobodnih poklicev** kot javne knjige, ki bi jo z uredbo predpisala Vlada RS. Register bi prav tako lahko vodil AJPES ali drug ustrezen organ, vpis vanj pa bi bil pogojen z izpolnjevanjem minimalnih pogojev za opravljanje posameznih dejavnosti, ki bi jih oblikovala stroka, tj. reprezentativne organizacije posameznih poklicev oziroma strokovna združenja, s čimer bi zagotovili visoke standarde za storitve svobodnih poklicev. Zanje je namreč država dolžna pravno zagotoviti možnost zaščite tudi osebnih pravnih interesov prejemnikov teh storitev.

V register svobodnih poklicev naj bi se uvrščali vsi poklici, regulirani in neregulirani, pa tudi novonastali poklici, ki se opravljajo kot svobodni poklici in za opravljanje katerih so že ali naj bi bili predpisani strokovni standardi in splošno priznani kodeksi etičnega ravnanja, po katerih se lahko nadzoruje in ob kršitvah tudi ukrepa v disciplinskih postopkih oziroma z drugimi ustreznimi ukrepi. Uvedba registra bi vzpostavila red na trgu nekvalificiranega opravljanja storitev, ki z nelojalno konkurenco dodatno otežuje položaj tistih posameznikov, ki so za opravljanje neke dejavnosti ustrezno usposobljeni.

Projekt ustreznije regulacije svobodnih poklicev predstavlja pomemben del programa reform Lizbonske strategije, saj velja splošna ugotovitev, da je lahko pretirana regulacija ovira za svobodno nastopanje na trgu oziroma prost pretok delovne sile. Strategija se oblikuje in izvaja v vseh državah članicah EU ter naj bi zagotovila večjo konkurenčnost evropskega gospodarstva, istočasno pa dosegla tudi oba temeljna cilja: večjo gospodarsko rast in nova delovna mesta. Poleg regulacije poklicev naj bi zato posamezne države tudi drugače urejale opravljanje posameznih poklicev.

K razvoju strukturnih pogojev za opravljanje (reguliranih) svobodnih poklicev obvezuje tudi Direktiva o storitvah na notranjem trgu (Direktiva 2006/123/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 12. decembra 2006 o storitvah na notranjem trgu — UL L 376, str. 36). Pojem svobodnih poklicev v konkurenčno pravnem smislu namreč zajema poklice, katerih cilj je **izvajanje visokospecializiranih storitev** in je v skladu s širšim javnim interesom, predvsem z namenom, da bi se zagotovila ustrezna raven izvajanja storitev.

Obenem pristojna ministrstva pozivamo, naj uredijo **zakonske podlage za osnovno regulacijo cen**, letno revalorizirajo tarifnike, kjer ti obstajajo (Ministrstvo za pravosodje, Javna agencija za knjigo), v skladu z inflacijo in si skupaj s predstavniki strokovne javnosti prizadevajo za doseganje tarif in minimalnih postavk, ki bodo

omogočale dostojno plačilo za opravljeno delo. Le tako bo država v skladu s 50. členom ustave lahko še naprej skrbela za delovanje zdravstvena, pokojninskega in invalidskega sistema, svojemu aktivnemu prebivalstvu pa v prihodnosti zagotovila vzdržan pokojninski sistem in uživanje v pravicah, ustvarjenih z delom.

Pristojna ministrstva pozivamo, naj samozaposlene prevajalke in prevajalce, tolmačke in tolmače, lektorice in lektorje čim bolj **razbremenijo administrativnih obveznosti**, poskrbijo za ustrezen inšpekcijski nadzor za preprečevanje atipičnih oblik dela in prikritih delovnih razmerij. Prizadevajo naj si za **vzpostavitev sistema servisa za samozaposlene** (lahko tudi z nadgradnjo in širitvijo že obstoječih oblik) z izpostavami v večjih slovenskih mestih in ustrezno IT podprtostjo, ki bo temeljito poznal problematiko samozaposlenih in jim znal pomagati pri specifičnih vprašanjih in ustreznih izobraževanjih na področju računovodstva, davčnega svetovanja in zakonodaje ter bo dostopen najširšemu krogu uporabnikov.

Nepovezanost in profesionalna neidentifikacija in apatija so posledica stihije na tem področju, ne koristijo pa nikomur. Zato pristojna ministrstva pozivamo, naj spodbujajo vključevanje prevajalk in prevajalcev, tolmačk in tolmačev, lektorice in lektorjev k članstvu v stanovskih društvih, saj ta zagotavljajo višje profesionalne standarde, ker si prizadevajo za stalno strokovno izobraževanje svojih članov, povezovanje in spoštovanje etičnih kodeksov, nekatera tudi za uvedbo licenc. Vsa društva namreč kot pogoj za sprejem v članstvo predpisujejo minimalne poklicne standarde, ki jim morajo kandidati zadostiti.

Ob tem odločevalce na pristojnih ministrstvih pozivamo:

Pri **oblikovanju javnih naročil** naj se pri določitvi meril in pogojev posvetujejo s stroko in stanovskimi združenji (za literarno prevajanje z DSKP, za tehniško in znanstveno prevajanje z DZTPS, DSPT in združenjem SCIT, za podnaslovno prevajanje z DSFTP, za konferenčno tolmačenje z ZKTS, za lektoriranje in jezikovno svetovanje pa z LdS), kar bo omogočilo bolj kakovostno izvajanje naročil v zadovoljstvo vseh deležnikov: naročnikov, specializiranih jezikovnih uporabnikov in prejemnikov storitve.

Za oblikovanje javnih naročil na področju **strokovnega prevajanja** predlagamo nujno uvedbo meril za kakovost. Kakovost bi morala biti v primernem razmerju meril, kot poglavitna utež, upoštevana kot odločujoči dejavnik pri vrednotenju ponudb in izbiri ekonomsko najugodnejše ponudbe. Zato predlagamo, da se utež kakovosti določi vsaj v območju med 55 % in 65 %, razliko do 100 % pa naj predstavljata uteži cene in morebitne druge, kot npr. število izvajalcev oz. podizvajalcev.

Kakovostne prevajalske storitve lahko utemeljeno pričakujemo od ustrezno izobraženih in usposobljenih prevajalcev, ki imajo tudi ustrezne reference. Za zagotavljanje oz. merjenje pričakovane kakovosti sta po našem mnenju na voljo dve možnosti, in sicer:

- Točkovanje formalne izobrazbe prevajalcev (vrste in stopnje — prevajalci s prevajalsko izobrazbo, prevajalci z jezikoslovno izobrazbo, prevajalci z izobrazbo na najrazličnejših strokovnih področjih in z znanjem tujih jezikov), dejanske strokovne usposobljenosti za prevajanje (dodatna usposabljanja) in prevajalskih izkušenj (vrste izkušenj, reference, količina opravljenih prevodov) ter razvrščanje ponudnikov na osnovi zbranih točk.

V obstoječih javnih naročilih so zahteve po izobrazbi izvajalcev/podizvajalcev navedene zgolj kot pogoji za sodelovanje, ne pa tudi kot najpomembnejši dejavniki, ki neposredno vplivajo na kakovost storitev in navsezadnje tudi na izbor ponudnikov.

- Preverjanje izvajalcev oz. prevajalcev z ocenjevanjem anonimiziranih testnih prevodov, ki bi ga po dogovoru lahko prevzela neodvisna skupina ocenjevalcev, npr. osebje Oddelka za prevajalstvo Filozofske fakultete v Ljubljani. Prevajalci oz. ponudniki se nato razvrščajo glede na uspešnost opravljenega preverjanja.

Obenem pozivamo še:

- da se naročila za storitve **konferenčnega tolmačenja** oddajajo ločeno od **storitev prevajanja**, saj sta to storitvi z bistveno različnimi značilnostmi. Le tako je mogoče zagotoviti, da bodo med izvajalci ustrezno usposobljeni tolmači, ki spoštujejo poklicne in etične standarde, in se izogniti dampinškim cenam, ki jih

ponujajo neusposobljeni in nestrokovni ponudniki storitev, ki krnijo ugled celotnega poklica;

- da za storitve konferenčnega tolmačenja, prevajanja in lektoriranja med pogoje za prijavo zapišejo, naj prijavitelji k svoji prijavi priložijo dokazila o usposobljenosti/izobrazbi, o trajnem usposabljanju ter spoštovanju standardov in etičnega kodeksa. Najpomembnejši kriterij pri izbiri ponudnikov je v (veliki) večini primerov najnižja cena storitev, le redko pa štejejo tudi usposobljenost oz. izobrazba, kompetence in reference. To seveda ni nikakršno jamstvo kakovosti za opravljene storitve.

Na področju **tolmačenja za skupnost** naj spodbujajo razvoj ustreznih programov usposabljanja skupnostnih tolmačev, med drugim na področju zdravstva, socialnega varstva in policije, da bi lahko bili vsi, ki tovrstne storitve potrebujejo, deležni pomoči ustrezno usposobljenih skupnostnih tolmačev, ki poznajo strokovne in etične vidike opravljanja tovrstnega dela.

Ob tem vse, ki storitve tolmačenja potrebujejo, pozivamo:

- naj za pomoč poiščejo profesionalne in usposobljene tolmače, ne ad hoc neprofesionalnih tolmačev, in
- naj si skupaj s strokovnimi društvi in združenji prizadevajo za čimprejšnjo vzpostavitev nacionalne mreže profesionalnih tolmačev in/ali mediatorjev s področja tolmačenja in zadevne strokovne terminologije.

Na področju **konferenčnega tolmačenja** pozivamo k pripravi programov usposabljanja za konferenčne tolmače za deficitarne jezike, saj je na trgu opazno pomanjkanje kadrov zlasti za jezike iz sosednjih držav, kot je madžarščina, hrvaščina in srbsščina, pa tudi za trge v vzponu. V ta namen pozivamo k večji prožnosti izobraževalnih ustanov, da bo omogočeno hitrejše prilagajanje potrebam trga in izobraževanje tudi majhnega števila študentov.

Na področju **sodnega tolmačenja** pozivamo k nadaljevanju urejanja razmer za delo sodnih tolmačev, spodbujanje kvalitetnega izobraževanja in letno usklajevanje tarifnikov.

Ob tem naročnike pozivamo še:

- naj storitve prevajanja in tolmačenja naročajo pri strokovnjakinjah in strokovnjakih, ki se v skladu z določili Pravilnika o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih stalno dodatno izobražujejo, ne pa pri neprofesionalnih, ad hoc prevajalcih brez ustreznih referenc in znanja.

Na področju **književnega prevajanja** pozivamo Ministrstvo za kulturo, naj si še naprej prizadeva za izboljševanje situacije samozaposlenih in reševanje njihove problematike, predvsem v povezavi z drugimi ministrstvi, in redno spremlja učinke svojih ukrepov. Za tiste samozaposlene, ki jim zaradi njihove vrhunskosti prispevke plačuje država, naj ukine cenzus, saj je ta v nasprotju s kategorijo vrhunskosti in v neenak položaj postavlja samozaposlene in zaposlene v kulturnih zavodih, po katerih se določanje cenzusa ravna. Javni uslužbenci namreč niso tako kot samozaposleni dolžni vsakih pet let dokazovati svoje vrhunskosti, da bi še naprej lahko ohranili svoj zaposlitveni status.

Ob tem ministrstvo pozivamo še:

- naj vse deležnike (v njihovem imenu pa Združenje založnikov pri Gospodarski zbornici in Društvo slovenskih književnih prevajalcev) spodbudi k dogovoru o vzorčni avtorski pogodbi, ki bo ustrezno jamstvo za vse pogodbene stranke;
- naj ustrezno preoblikuje sistem višine knjižničnega nadomestila, ki prevajalce in prevajalke postavlja v neenak položaj v primerjavi z drugimi imetniki avtorskih pravic;
- naj poskrbi za minimalne postavke za plačilo **podnaslovnih prevajalcev**; nedavna mednarodna raziskava je namreč znova potrdila, da Slovenci tekoče govorimo angleško tudi zaradi podnapisov. Ob tem ne gre pozabiti na pravilno rabo slovenščine in siromašenje slovenskega jezika zaradi nizkih cen za opravljanje teh storitev;
- naj se tudi prevodi AV-vsebin, ki jih Ministrstvo za kulturo RS že priznava kot avtorska dela, vključi na seznam Urada za intelektualno vsebino, s tem pa se prevajalcem AV-vsebin omogoči uveljavljanje malih in sorodnih avtorskih pravic v okviru Zakona o kolektivnem upravljanju avtorske in sorodnih pravic (ZKUASP);
- naj v nacionalnem programu za jezikovno politiko ustrezno opredeli obstoj **specializiranih jezikovnih**

uporabnikov, njihov dejavni stik z jezikom in njegovo rabo na vseh ravneh sporazumevanja ter spodbuja dejavnosti prevajalcev, tolmačev in lektorjev za kakovostno jezikovno rabo na vseh področjih javnega življenja (mediji, gospodarstvo, državne ustanove itn.);

- naj ustrezno pripomore k uveljavitvi minimalne postavke za plačilo **lektoriranja**, ki ga opravljajo lektorji, samozaposleni v kulturi, saj se honorarji že leta znižujejo pod razumno mejo.

Prevajanje in tolmačenje sta avtorsko delo, zato vse naročnike prevodov spodbujamo, da avtorstvo tudi priznavajo s **poimensko navedbo njihovih avtoric in avtorjev**. To velja tako za književne in humanistične prevode kot za strokovne, znanstvene in tehnične prevode, pa tudi avdiovizualne vsebine ter tolmačenje.

O AVTORJIH PRISPEVKOV

Ana Beguš je diplomirala iz prevajalstva na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, doktorirala pa iz Filozofije in teorije vizualne kulture na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem. Je docentka na Oddelku za uporabno jezikoslovje in Oddelku za slovenistiko UP Fakultete za humanistične študije. Med letoma 2014 in 2018 je bila predstojnica Oddelka za uporabno jezikoslovje. Raziskovalno se ukvarja s prevodoslovjem in semiotiko, dejavna je kot prevajalka iz angleškega in italijanskega jezika.

Katja Benevol Gabrijelčič je samostojna prevajalka iz italijanščine in v italijanščino ter iz angleščine, poleg tega pa je tudi lektor za slovenščino. Je multipraktik, saj prevaja tehniko (računalništvo, elektriko, priročnike za uporabo, spletne strani), literarna dela (kriminalke, ljubezenske in zgodovinske romane), ukvarja pa se tudi s prevajanjem in podnaslavljanjem filmov in serij za kino in televizijo. V prostem času igra violo v simfoničnem orkestru in izdeluje unikatni nakit.

Borut Brezar, dipl. soc. (UN) in dipl. zgod. (UN), je predsednik in večletni aktivist Gibanja za dostojno delo in socialno družbo ter ustanovni član Sindikata prekarcev. Je avtor številnih strokovnih prispevkov na temo prekarne delo in izvajalec delavnic o pasteh samostojnega podjetništva na območnih enotah Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje in srednjih šolah.

Urška P. Černe je juristka, univ. dipl. nemcistka in lit. komparativistka - samozaposlena v kulturi. Od 2006 je na mariborski Filozofski fakulteti lektorica za literarni in humanistični prevod. Je prejemnica Sovretove nagrade in ORF Bestenliste 01/2019. Je avtorica znanstvenih člankov o literarnem prevodu. Je članica DSKP, IGUE, PEN, Slovenske matice, vodja Festivala Pranger. 2017-2018 je bila svetnica Avstrijske čitalnice.

Nataša Hirci je docentka na Oddelku za prevajalstvo Univerze v Ljubljani. Leta 2007 je na istem oddelku doktorirala iz prevodoslovja. Strokovno in raziskovalno se ukvarja predvsem z Angleško fonetiko in fonologijo za prevajalce in tolmače, strokovno angleščino, prevajanjem v angleški jezik, poučevanjem prevajanja in spletnimi učnimi pripomočki ter z zaposljivostjo prevajalcev. Je tudi mentorica tutorica in koordinatorka za prevajalsko prakso, ki je obvezni del magistrskega študija.

Iztok Ilc je diplomiral iz japonščine in francoščine na Filozofski fakulteti UL. Je najaktivnejši slovenski prevajalec japonske književnosti, ki je poskrbel za prevode velikanov, med njimi nobelovcev, kot so Haruki Murakami, Yukio Mishima, Kenzaburo Oe, Shusaku Endo, Yasunari Kawabata. Je član upravnega odbora DSKP, predsednik nadzornega odbora Zampa, član sveta JAK-a in od leta 2017 predstavnik Društva slovenskih književnih prevajalcev v Evropskem svetu združenj književnih prevajalcev (CEATL).

Jernej Kaluža je kot strokovni sodelavec zaposlen na Društvu Asociacija. V tem okviru dela na projektu „Servis za ustvarjalce“, znotraj katerega organizira delavnice in nudi servisne storitve na področju administrativnih veščin za samozaposlene v kulturi in kreativnih industrijah. Po izobrazbi je doktor filozofije. Deluje tudi kot novinar, v letih 2016-2018 pa je bil odgovorni urednik na Radiu Študent.

Jakob J. Kenda je v javnosti najbolj znan po svojih prevodih, predvsem Harryja Potterja. Kot doktor literarnih ved, avtor ali urednik je podpisan pod številne publikacije od antologij do beril. Za mnoge časopise in revije piše o literaturi in filmu ter predava. Rado se ga tudi pokliče, kadar se v kakšni kulturni instituciji pokaže potreba po kriznem menedžerju.

Jasmina Markič je doktorica znanosti, redna profesorica za španski jezik na Oddelku za romanske jezike in književnosti FF UL. Je dolgoletna konferenčna in sodna tolmačka za španski, portugalski in francoski jezik. Aktivno sodeluje na mednarodnih simpozijih in projektih, je avtorica in soavtorica znanstvenih in strokovnih monografij ter univerzitetnih učbenikov s področja španskega glagola, prevodoslovja in tolmačeslovja ter slovensko-španskih in špansko-slovenskih slovarjev ter španske in portugalske slovnice.

Gašper Malej je diplomirani literarni komparativist, samozaposlen v kulturi. Avtor treh pesniških zbirk,

urednik in založnik. Posebej intenzivno se ukvarja s prevajanjem iz italijanske književnosti (več kot 30 knjig vseh literarnih vrst in zvrsti, okoli 10 uprizorjenih gledaliških besedil, čez 170 drugih objav). Za prevod romana P. P. Pasolinija *Nafta* je maja 2011 prejel nagrado zlata ptica; za prevajalski opus pa leta 2016 državno nagrado za prevajanje Ministrstva za kulturo in turizem R Italije.

Polona Mertelj se kot samozaposlena v kulturi prevajanju avdiovizualnih vsebin posveča 23 let. Iz angleščine in v angleščino prevaja predvsem dokumentarne oddaje za Televizijo Slovenija, sodeluje pa tudi z agencijo SDI. Poleg AV-vsebin prevaja stvarno literaturo za založbo Mladinska knjiga ter sodeluje pri mednarodnih raziskavah Pedagoškega inštituta in Andragoškega centra Slovenije. Je soustanoviteljica Društva slovenskih filmskih in televizijskih prevajalcev in od leta 2017 tudi njegova predsednica.

Tamara Mikolič Južnič je docentka za prevodoslovje na Oddelku za prevajanje Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Raziskovalno se osredotoča na prevodoslovne in kontrastivne teme, korpusno jezikoslovje ter prevajalsko didaktiko, zlasti z vidika vpliva položaja jezikov v svetovnem prevodnem sistemu. Poleg tega prevaja zlasti tehnična in znanstvena besedila med italijanščino, angleščino in slovenščino.

Viktorija Osolnik Kunc je magistrica nemškega jezikoslovja in doktorska kandidatka prava. Je ustanoviteljica in predsednica Združenja stalnih sodnih tolmačev in pravnih prevajalcev Slovenije SCIT (ust. 2012). Izhaja iz prve generacije nemške prevajalske smeri na Filozofski fakulteti v Ljubljani (1997), na kateri od leta 1999 tudi predava. Pomembno je vplivala na razvoj sodnega tolmaštva v Sloveniji, o čemer je predavala na osrednjih prevajalskih dogodkih po svetu.

Sandro Paolucci je diplomiral na Pravni fakulteti Univerze v Perugi v Italiji, doktoriral pa je na področju prevodoslovja na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer na Oddelku za prevajalstvo poučuje prevajanje pravnih in ekonomskih besedil, na Pravni fakulteti v Ljubljani pa poučuje italijansko pravno terminologijo. Njegova raziskovalna področja so slovenska in italijanska pravna terminologija, ekonomska terminologija in primerjalno pravo. Je tudi avtor učbenikov in člankov s področja prava, pravnega in poslovnega jezika ter prevodoslovja.

Agnes Pisanski Peterlin je doktorica znanosti in izredna profesorica za prevodoslovje na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ukvarja se s primerjavo diskurzivnih konvencij znanstvenega oziroma akademskega pisanja v angleškem in slovenskem jeziku in preučuje, kako se medkulturne razlike odražajo v prevodih. Objavila je tudi raziskave, ki se osredotočajo na medkulturne stike in metabesedilnost. Je avtorica monografije o kontrastivni retoriki z naslovom *Metabesedilo med dvema kulturama*.

Tanja Petrič je diplomirala iz primerjalne književnosti in nemščine na Filozofski fakulteti UL. Je prevajalka leposlovja in humanistike iz nemščine, literarna kritičarka, urednica, novinarka na področju kulture, soorganizatorica večjih kulturnih projektov (npr. Mednarodni literarni festival Vilenica od leta 2006, Evropska prestolnica kulture Maribor, 2012), urednica zbirke slovenskih književnih del v tujih jezikih *Litterae Slovenicae*. Od leta 2014 je podpredsednica upravnega odbora Društva slovenskih književnih prevajalcev. Leta 2015 je prejela Stritarjevo nagrado in leta 2016 nagrado Radojke Vrančič.

Barbara Pregelj je doktorica literarnih ved in pridružena profesorica na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici. Raziskuje predvsem različne vidike recepcije španske literature v slovenski književnosti, traduktološka vprašanja, mladinsko književnost in literarno interpretacijo. Deluje tudi kot prevajalka in kulturna promotorka, sodna tolmačka ter glavna urednica na založbi Malinc, kjer je zasnovala in tudi vodi bralnomotivacijske projekte. Njena bibliografija obsega več kot 500 bibliografskih enot.

Nada Primožič se je s prevajanjem in tolmačenjem ukvarjala že v času študija na Filozofski fakulteti v Ljubljani, po diplomu iz italijanskega jezika pa se je zaposlila v gospodarstvu. Je članica Društva znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije, kjer je od leta 2000 tudi zaposlena. Poleg ostalega je posebej aktivna zlasti na področju prizadevanj DZTPS za ureditev statusa strokovnega prevajalca in pri organizaciji strokovnih seminarjev za prevajalce.

Kristina M. Pučnik je slovenistka lektorica slovenskih besedil in jezikovna svetovalka. Lektorira večinoma medicinska in tehniška besedila, na izbranih medicinskih področjih pripravlja in ureja poljudnostrokovna besedila, sodeluje z agencijami za komuniciranje z javnostjo ter pripravlja in vodi pravopisne delavnice na seminarjih o komunikaciji. Kot dejavna članica Lektorskega društva Slovenije in od leta 2015 njegova predsednica sodeluje v prizadevanju za ureditev lektoriranja kot dejavnosti in sistema za zagotavljanje kakovosti lektoriranja v Sloveniji.

Sonja Robnik je doktorica sociologije, zaposlena je na Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Ukvarja se z različnimi področji enakosti žensk in moških, o teh temah predava, piše in jih raziskuje. Je članica številnih domačih in mednarodnih delovnih in strokovnih teles.

Mojca Schlamberger Brezar je redna profesorica na Oddelku za prevajalstvo, kjer poučuje francosko slovnico in jezikoslovje ter prevajanje iz francoščine v slovenščino. Je (so)avtorica več znanstvenih člankov, znanstvenih in strokovnih monografij ter univerzitetnih učbenikov. Njeno raziskovalno področje je analiza besedil in diskurza s kontrastivnega vidika, občasno tudi prevaja francosko literaturo.

Mateja Seliškar Kenda je končala študij primerjalne književnosti, francoščine in nizozemščine ter doktorirala s področja literarnih ved. Prevaja predvsem nizozemsko in francosko poezijo, prozo in dramatiko za odrasle in mladino. Je urednica, avtorica spremnih besed in radijskih oddaj, sodeluje na slovenskih literarnih festivalih in je vodja različnih prevajalskih delavnic. Je mentorica programa literarnega prevoda iz nizozemskega v slovenski jezik, ki ga vodi Univerza v Utrechtu.

Olga Shrestha je univ.dipl. anglistka-prevajalka in dipl. rusistka. Svojo poklicno pot je začela kot strokovna prevajalka na Onkološkem inštitutu v Ljubljani (1976 -1999), leta 1999 pa je prevzela koordinacijo dela z zunanjimi prevajalci pri Službi Vlade za evropske zadeve. Po pristopu Slovenije k EU je nadaljevala delo kot prevajalka v Sektorju za prevajanje pri Generalnem sekretariatu Vlade RS vse do konca leta 2018, ko se je upokojila.

Nataša Sinovec, specialistka za poravnavo telesne drže s certifikatom instituta Egoscue (ZDA) in licencirana osebna trenerka, deluje v posvetovalnici za vitalno življenje Viva La Vida v Mariboru. Tam izvaja individualne obravnave za odpravljanje mišično-skeletnih bolečin in izboljšanje telesne drže ter skupinske vadbice za izboljšanje telesne drže.

Andreja Skarlovnik Ziherl je specialistka za konferenčno tolmačenje in magistrica znanosti s področja modernega angleškega jezika. V zaključnem študijskem delu in na začetku kariere se je ukvarjala s področjem podnaslavljanja, zatem pa se usmerila zlasti v konferenčno tolmačenje in je akreditirana za tolmačenje pri evropskih institucijah. Je dejavna članica Združenja konferenčnih tolmačev Slovenije, Društva znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije in Društva prevajalcev in tolmačev Slovenije.

Đurđa Strsoglavac je predavateljica južnoslovanskih književnosti in prevajanja na Oddelku za slavistiko Filozofske fakultete UL. Prevaja iz/v južnoslovanske jezike, raziskuje recepcijo slovenske književnosti v drugih južnoslovanskih okoljih, vodi prevajalske delavnice v Sloveniji in v tujini. Od leta 2014 je predsednica upravnega odbora Društva slovenskih književnih prevajalcev.

Mojca Šorli je doktorica jezikoslovnih znanosti z diplomo iz anglistike in italijanistike Filozofske fakultete v Ljubljani. Deluje kot raziskovalka, prevajalka, leksikografinja in publicistka na Oddelku za romanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani in Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU. S statusom svobodne leksikografinje in prevajalke je več kot desetletje delovala kot avtorica in urednica sodobnih korpusnih dvojezičnih slovarjev.

Špela Vintar je redna profesorica na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, kjer poučuje predmete s področja prevajalskih tehnologij in terminologije. Raziskovalno se ukvarja z modeliranjem znanja v strokovnih besedilih, strojnem prevajanju in drugimi večjezičnimi tehnologijami. Koordinira ustanavljanje novega interdisciplinarnega študijskega programa Digitalno jezikoslovje in vodi evropski projekt DigiLing ter

nacionalni projekt TermFrame. Je avtorica prek 60 znanstvenih publikacij.

Marija Zlatnar Moe je doktorica znanosti in docentka za prevodoslovje na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete v Ljubljani. Raziskovalno se ukvarja s književnim prevajanjem (proze, dramatike), prevajanjem med perifernimi jeziki in prevajalsko didaktiko. Poleg tega prevaja književnost in humanistiko iz norveščine in angleščine v slovenščino.

Simon Zupan je doktor znanosti, docent in predstojnik Oddelka za prevodoslovje na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru. Raziskovalno deluje predvsem na področju književnega prevajanja, stilistike ter konsektivnega in simultane tolmačenja. Na konferencah in v različnih periodičnih in monografskih publikacijah je predstavil ali objavil več kot 40 prispevkov ter (so)uredil štiri zbornike razprav. Leta 2011 je kot Fubrightov štipendist 9 mesecev preživel na univerzi SUNY Binghamton v ZDA.

Tanja Žigon je izredna profesorica na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete v Ljubljani. Raziskovalno se osredotoča na medkulturne študije ter prevodoslovne teme. Ukvarja se s književnim prevajanjem, zlasti z vidika vpliva položaja jezikov v svetovnem prevodnem sistemu, prevajanjem v historičnem kontekstu ter prevajalsko didaktiko. Prevaja predvsem humanistična in družboslovna besedila iz slovenščine v nemščino in obratno.

Bela knjiga o prevajanju 2018: Premiki na področju prevajanja, tolmačenja, podnaslavljanja in lektoriranja v Sloveniji

Uredila: Barbara Pregelj

Članice uredniškega odbora:

Nada Primožič, Andreja Skarlovnik Ziherl, Kristina M. Pučnik, Romana Verbič, Polona Brumen

© Avtorji prispevkov

Izdalo in založilo: Društvo slovenskih književnih prevajalcev
Ljubljana 2019

Jezikovni pregled: Kristina M. Pučnik

Oblikoval in tehnično uredil: Aleš Cigale
e-knjiga

URL: www.belaknjigaoprevajanju.si

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID=299102720
ISBN 978-961-6515-07-8 (pdf)

